

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

**DANIŞTAY'IN YAKLAŞIMIYLA FER'İ MÜDAHİLİN
BAĞIMSIZ OLARAK KANUN YOLLARINA BAŞVURU
HAKKI**

Yüksek Lisans Tezi

Müjgan GÜLEÇ AYDEMİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Zehra KARAKUŞ IŞIK

SAMSUN

2025

TEZ KABUL VE ONAYI

Müjgan GÜLEÇ AYDEMİR tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Zehra KARAKUŞ IŞIK danışmanlığında hazırlanan “DANIŞTAY’IN YAKLAŞIMIYLA FER’İ MÜDAHİLİN BAĞIMSIZ OLARAK KANUN YOLLARINA BAŞVURU HAKKI” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 05.09.2025 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Zehra KARAKUŞ IŞIK Ondokuz Mayıs Üniversitesi İdare Hukuku Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Kamile TÜRKÖĞLU ÜSTÜN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İdare Hukuku Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Firdevs YÜZBAŞI TOBAZ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

05/09/2025

Müjgan GÜLEÇ AYDEMİR

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: DANIŞTAY'IN YAKLAŞIMIYLA FER'İ MÜDAHİLİN BAĞIMSIZ OLARAK KANUN YOLLARINA BAŞVURU HAKKI

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 01.10.2025 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 24

Tek kaynak oranı : % 3 çıkmıştır.

01 /10 / 2025

Dr. Öğr. Üyesi Zehra KARAKUŞ IŞIK

ÖZET

DANIŞTAY’IN YAKLAŞIMIYLA FER’İ MÜDAHİLİN BAĞIMSIZ OLARAK KANUN YOLLARINA BAŞVURU HAKKI

Müjgan GÜLEÇ AYDEMİR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Eylül/2025
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zehra KARAKUŞ IŞIK

Fer’i müdahale, yargılamaya taraf olmayan ancak dava sonucundan hukuken etkilenebilecek kişilerin sınırlı biçimde yargılamaya katılmasına imkan tanıyan önemli bir kurumdur. Medeni yargılama hukukunda 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile açıkça düzenlenmiş olan bu kurum idari yargılama hukuku bakımından açık bir normatif zemine sahip değildir. Bu boşluk, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 31. maddesi uyarınca 6100 sayılı Kanun hükümlerinin kıyasen uygulanmasıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak kıyasen uygulama idari yargının kendine özgü ilkeleriyle çelişmediği sürece mümkündür ve uygulamada farklı içtihatlarla neden olmuştur. Fer’i müdahilin yanında katıldığı tarafın kanun yoluna başvurmaması halinde tek başına başvuru yapıp yapamayacağı konusundaki içtihat farklılıkları Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 2023 tarihli kararıyla giderilmiştir. Kurul, asıl tarafın iradesine açıkça aykırı olmamak kaydıyla tek başına kanun yoluna başvurabileceğini kabul etmiştir. Böylece hem hukuki menfaatin korunması hem de taraf iradesine saygı ilkesi gözetilmiştir. Bu yaklaşım, içtihat birliğinin sağlanması bakımından faydalı olmakla birlikte yargı organlarının içtihat yoluyla genel nitelikli düzenleme yapması, kuvvetler ayrılığı ve normlar hiyerarşisi bakımından tartışma yaratmaktadır. Hukuki belirliliğin içtihatlarla değil açık ve öngörülebilir kanun hükümleriyle sağlanması gerektiği açıktır. Bu çerçevede fer’i müdahilin yetkisini açıkça tanımlayan yeni bir yasal düzenleme yapılması gerektiğine dikkat çekilmekte ve bu kapsamda hem bireylerin hareket özgürlüğünü hem de anayasal sınırları gözetken bir çözümün gerekliliği ortaya konmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Fer’i müdahale, Kanun yolu, Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu, Kuvvetler ayrılığı ilkesi, Normlar hiyerarşisi, Hukuki güvenlik ilkesi, Adil yargılanma hakkı.

ABSTRACT

THE COUNCIL OF STATE'S APPROACH TO THE SECONDARY INTERVENER'S INDEPENDENT RIGHT TO APPEAL

Müjgan GÜLEÇ AYDEMİR

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Public Law

Master, September/2025

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Zehra KARAKUŞ IŞIK

Secondary intervention is a procedural institution that allows persons who are not parties to the proceedings, but whose legal interests may be affected by the outcome of the case, to participate in the proceedings in a limited capacity. While explicitly regulated under the Code of Civil Procedure No. 6100 in civil procedure law, it lacks a clear normative basis in administrative judicial procedure law. This gap is addressed through the analogical application of the provisions of the Code of Civil Procedure pursuant to Article 31 of the Administrative Judicial Procedure Law No. 2577, provided that such application does not conflict with the distinctive principles of administrative adjudication, though in practice it has led to divergent case law. Differences in case law regarding whether a secondary intervener may exercise the independent right of appeal if the principal party does not pursue appellate remedies were resolved by the 2023 decision of the Council of State Case Law Unification Board, which held that the secondary intervener may file an appeal independently, provided that this is not manifestly inconsistent with the principal party's will. Thus, both the protection of the intervener's legitimate interests and the principle of party autonomy are ensured. While this approach promotes uniformity of case law, allowing judicial bodies to create general rules through precedent raises concerns regarding the principle of separation of powers and the hierarchy of norms. Legal certainty must be ensured by clear and predictable statutory provisions rather than judicial harmonization. Accordingly, this study underscores the need for new legislation that clearly defines the scope of the secondary intervener's authority, balancing individual procedural rights, the right to a fair trial, and constitutional limits.

Keywords: Secondary intervention, Right of appeal, The Council of State Case Law Unification Board, The principle of separation of powers, Hierarchy of norms, Legal Security Principle, Right to a fair trial.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Tez sürecinin her aşamasında bilgisi, titizliği ve özverili desteğiyle yol gösteren danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Zehra KARAKUŞ IŞIK’a en derin teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın gelişimine değerli katkıları ve yapıcı önerileri için Sayın Dr. Öğr. Üyesi Kamile TÜRKOĞLU ÜSTÜN ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Firdevs YÜZBAŞI TOBAZ’a teşekkürlerimi saygıyla sunarım.

Bu süreçte her zaman yanımda olan değerli eşim Yusuf AYDEMİR’e sabrı, desteği ve motivasyonu için minnettarlığımı ifade ederim. Eğitim hayatımın başından bu yana yanımda olan aileme de emekleri için ayrıca teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Müjgan GÜLEÇ AYDEMİR

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDENİ YARGILAMA HUKUKUNDA FER'İ MÜDAHALE VE KURUMUN İDARİ YARGIYA UYGULANMASI

I. Medeni Yargılama Hukukunda Davaya Müdahale	5
A. Fer'i Müdahale Kurumu	10
1. 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Dönemi.....	10
2. 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Döneminde Değişikliğe Duyulan İhtiyaç.....	14
3. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Dönemi.....	16
B. Fer'i Müdahilin Kanun Yoluna Başvuru Hakkı	18
1. Davanın Tarafları Yanında Kanun Yoluna Başvuru Hakkı.....	19
2. Davanın Taraflarından Bağımsız Olarak Kanun Yoluna Başvuru Hakkı	19
II. Müdahale Kurumunun İdari Yargılama Hukukundaki Görünümü.....	24
A. İdari Yargılama Hukukunda Üçüncü Şahısların Davaya Katılmasında Hukuk Muhakemeleri Kanununun Uygulanmasının Gerekliliği ve Uygulanabilirliğine İlişkin Eleştiriler.....	26
1. Davanın İhbarı Kurumunun İdari Yargılama Hukukuna Uygunluğu.....	26
2. Asli Müdahale Kurumunun İdari Yargılama Hukukuna Uygunluğu	29
3. Fer'i Müdahale Kurumunun İdari Yargılama Hukukuna Uygunluğu.....	32
B. İdari Yargılama Hukukunda Fer'i Müdahale	35
1. Fer'i Müdahalenin Koşulları	35
a. Görülmekte Olan Çekişmeli Bir Davanın Varlığı	36
b. Yargılamanın Sona Ermemiş Olması.....	37
c. Fer'i Müdahilin Görülmekte Olan Davanın Tarafı Olmaması	40
d. Ehliyet ve Hukuki Yararın Varlığı	41
e. Teminat Yükümlülüğü	46
2. Fer'i Müdahalenin Usulü	46
3. Fer'i Müdahalenin Sonuçları, Müdahilin Hak ve Yetkileri	48
C. İdari Yargılama Hukukunda Fer'i Müdahilin Kanun Yoluna Başvuru Hakkı	51
1. Davanın Tarafları Yanında Kanun Yoluna Başvuru Hakkı.....	53
2. Davanın Taraflarından Bağımsız Olarak Kanun Yoluna Başvuru Hakkı	54

İKİNCİ BÖLÜM

FER'İ MÜDAHİLİN BAĞIMSIZ KANUN YOLUNA BAŞVURU HAKKINA İLİŞKİN DANIŞTAY İÇTİHATLARINDAKİ DÖNÜŞÜM VE HUKUKİ ETKİSİ

I. Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu (DİBK) Kararları	63
A. DİBK Kararlarının Niteliği	64
1. İdari Yargıda İçtihat Kavramı.....	64
2. İdare Hukukunda DİBK Kararı ve Kararın Normlar Hiyerarşisindeki Yeri	67
B. İçtihatların Birleştirilmesi Usulü ve Koşulları	75
1. Kararlar Arasında Aykırılık ya da Uyuşmazlık Bulunması Koşulu	76
2. Lüzum Koşulu	82

II. Fer'i Müdahilin Bağımsız Kanun Yoluna Başvuru Hakkına İlişkin DİBK'nun 2023 Tarihli Yaklaşımı	85
A. Kanun Yolu Başvurusuna İlişkin Farklı Yargısal Görüşler	86
B. Danıştay Başsavcılığının Yaklaşımı	88
C. Bağımsız Kanun Yoluna Başvuru Hakkının Esasına Yönelik Danıştay'ın Değerlendirmesi	90
D. Bağımsız Kanun Yoluna Başvuru Hakkına Yönelik Danıştay İçindeki Ayrışan Yaklaşımlar	92
1. Fer'i Müdahilin Taraf Sıfatı Yönünden Değerlendirilmesi	92
2. Fer'i Müdahilin Kanun Yoluna Başvuru Yetkisi Yönünden Değerlendirilmesi ...	93
III. Fer'i Müdahilin Bağımsız Kanun Yoluna Başvuru Hakkının İdari Yargıda Uygulanabilirliği	94
A. Yürürlükteki Mevzuat Kapsamında Değerlendirme	94
1. Yasal Düzenlemeler Açısından Uygulanabilirlik	94
2. Kanunun Lafzı, Amacı ve Sistematiği Çerçevesinde Uygulanabilirlik	96
3. DİBK'nun Kural Koyma Sınırı ve Uygulamadaki Etkileri	99
a. Kuvvetler Ayrılığı Çerçevesinde Yasama ve Yargı Fonksiyonları	99
b. DİBK'nun Yargı Fonksiyonu Kapsamında Kural Koyma Yetkisi	101
c. DİBK Kararlarının Uygulanabilirliğine Dair Eleştiriler ve İçtihat Aykırılığının Önlenmesi İçin Öneriler	103
i. Anayasal Uygunluk Değerlendirmesi	103
ii. DİBK Kararlarının Fonksiyonel Açısından Değerlendirilmesi	105
iii. Uygulamada Çözüm Önerileri ve Önleyici Mekanizmalar	108
B. Anayasal Haklar ve Olması Gereken Hukuk Açısından Değerlendirme	115
1. Hukuki Güvenlik İlkesi Boyutu	115
2. Adil Yargılanma Hakkı Boyutu	120
IV. 2577 sayılı Kanun'un 31. Maddesinin İdari Yargıda Uygulanabilirliğinin İdari Yargının Özellikleri Bağlamında İncelenmesi	127
A. 2577 sayılı Kanun'un 31. Maddesinin Uygulanmasını Sınırlayan Usul İlkeleri	127
1. Re'sen Araştırma Yetkisi	129
2. Yazılılık İlkesi ve Evrak Üzerinden İnceleme Usulü	131
B. Yeni Bir İdari Yargılama Usulü Kanuna Dair Değerlendirme ve Öneriler	133
SONUÇ	137
KAYNAKLAR	140
ÖZ GEÇMİŞ	152

KISALTMALAR

AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİD	: Amme İdaresi Dergisi
A.Ş.	: Anonim Şirket
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
BD	: Birinci Daire
B. No.	: Başvuru Numarası
Bkz.	: Bakınız
D.	: Dairesi
DDDGK	: Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu
DİBK	: Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu
DBGK	: Danıştay Büyük Genel Kurulu
E.	: Esas Numarası
Ed.	: Editör
GK	: Genel Kurul
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBK	: İçtihatları Birleştirme Kararları
İBGK	: İçtihatları Birleştirme Büyük Genel Kurulu
İDDK	: İdari Dava Daireleri Kurulu
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	: Karar Numarası
K.D.	: Kanunlar Dergisi
m.	: Madde
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
RG.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
S	: Sayı
SBF	: Sosyal Bilimler Fakültesi
T.	: Tarih

Tem. Ticaret : Temyiz Mahkemesi Ticaret Dairesi
TBB : Türkiye Barolar Birliği
TBBM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
vd. : Ve devamı
YD : Yürütmenin Durdurulması
YHGK : Yargıtay Hukuk Genel Kurul

GİRİŞ

Yargılamanın temel amacı, hukuki uyuşmazlıkları adil, tarafsız, hızlı ve hukuka uygun biçimde çözüme kavuşturmaktır. Bu süreç, yalnızca taraflar arasında vuku bulan ihtilafla sınırlı bir durum olarak görülmemelidir. Zira bazı hallerde mahkeme kararlarının etkisi taraf dışı üçüncü kişilere de doğrudan veya dolaylı olarak yansıyabilmektedir. Bu bağlamda yargılamaya taraf olmayan ancak hükümden hukukten etkilenecek kişilerin korunması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak üzere hukuk sistemlerinde üçüncü kişilerin davaya katılmasını sağlayan davaya müdahale kurumları geliştirilmiştir. Bu kurumlardan biri olan fer'i müdahale, yargılamanın tarafı olmayan ancak davanın sonucundan hukuki menfaati etkilenecek kişilerin bu menfaatlerini koruma amacıyla yargılamaya katılmalarına olanak tanımaktadır.

Fer'i müdahale kurumu, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda açık ve sistematik şekilde düzenlenmiştir. Her ne kadar fer'i müdahilin hak ve yükümlülükleri 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda belirli kurallar çerçevesinde düzenlenmiş olsa da hangi hallerde kanun yollarına başvurabileceği açıkça düzenlenmemiştir. İdari yargılama hukukunda fer'i müdahale kurumu ise doğrudan bir düzenlemeye konu edilmemiştir. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. maddesinde bu Kanun'da hüküm bulunmayan hallerde 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerinin kıyasen uygulanabileceği belirtilmiş olmakla birlikte bu atıf normunun nasıl uygulanacağına dair netlik bulunmamaktadır. Bu durum, idari yargılama hukukunda ciddi bir boşluk yaratmış ve fer'i müdahilin özellikle kanun yoluna başvuru hakkı konusunda farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Fer'i müdahilin kanun yoluna başvuru hakkı hem usul hukuku hem de temel haklar bağlamında değerlendirilmesi gereken çok yönlü hukuki bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar taraf sıfatına sahip olmasa da yargılamanın sonucundan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenebileceğinden fer'i müdahilin hukuki korunma ihtiyacı doğmaktadır. Fer'i müdahilin dava sürecine katkısının sınırlı olması ile hak arama özgürlüğü arasında hukuki bir çelişki ortaya çıkarmakta ve bu durum uygulamada yorum farklılıklarını beraberinde getirmektedir. Özellikle kanun yollarına başvuru hakkı bakımından yargı içtihatları arasında belirgin farklılıklar oluşmuştur.

Danıştay'ın bazı daireleri fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurabileceğini kabul ederken bazı daireler ise bu hakkı yalnızca yanında katıldığı tarafın başvurusuna bağlı olarak tanımaktadır. Ortaya çıkan bu içtihat ayrılıkları, hukuki güvenlik ve eşitlik ilkelerini zedeleyici sonuçlar doğurmuştur.

Bu içtihat ayrılıklarını gidermek amacıyla Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu, 03.02.2023 tarihli ve 2021/4 E., 2023/1 K. sayılı İçtihatları Birleştirme Kararını vermiştir. Fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafın kanun yollarına başvurmaması halinde bu tarafın işlem ve açıklamalarına açıkça aykırı olmamak koşuluyla bağımsız olarak kanun yoluna başvurabileceğine yönelik Danıştay yaklaşımı hükme" bağlanmıştır. Danıştay'ın bu yaklaşımı yalnızca içtihat birliğini sağlamakla kalmamış aynı zamanda müdahilin yargılamadaki konumunu doğrudan etkileyen normatif sonuçlar doğurmuştur. Bununla birlikte karar özellikle yargı organının içtihat yoluyla norm koyma sınırlarını zorlayacak şekilde yorum üretmesi nedeniyle kuvvetler ayrılığı ilkesi ile yargı fonksiyonunun kural koyma yetkisinin sınırları bağlamında doktrinde çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Söz konusu eleştiriler özellikle kuvvetler ayrılığı ilkesi ile yargı organının norm koyma yetkisinin sınırları bağlamında ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, Danıştay'ın bu yaklaşımının hukuki güvenlik ilkesi ile adil yargılanma hakkı çerçevesinde fer'i müdahilin konumunu netleştirmesi ve yargılamada belirliliği sağlaması açısından olumlu sonuçlar doğurduğu yönünde değerlendirmeler de bulunmaktadır.

Bu çalışmada, fer'i müdahale kurumunun medeni yargılama hukukundaki gelişimi ile idari yargılama hukukundaki uygulaması karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve fer'i müdahilin kanun yollarına başvuru hakkı, yargı kararları ile mevzuat hükümleri ve anayasal ilkeler çerçevesinde analiz edilmiştir. Danıştay'ın söz konusu içtihatları birleştirme kararıyla kabul ettiği yaklaşım yalnızca iç hukuk açısından değil aynı zamanda hukuki güvenlik ilkesi boyutu ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki adil yargılanma hakkı açısından da ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde fer'i müdahale kurumu, öncelikle medeni yargılama hukuku bağlamında ele alınmıştır. Bu çerçevede 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu döneminden başlayarak 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile getirilen yenilikler ışığında fer'i müdahilin hukuki konumu, yargılamaya etkisi ve kanun yollarına başvuru hakkı sistematik biçimde incelenmiştir. Ardından kurumun idari yargıya uyarlanabilirliği değerlendirilmiş, 6100 sayılı Hukuk

Muhakemeleri Kanunu hükümlerinin 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. maddesi uyarınca idari yargıya nasıl ve ne ölçüde uygulanabileceği tartışılmıştır. Bu kapsamda fer'i müdahilin idari yargıda hangi koşullarla kabul edilebileceği, yargılamaya etkisi, usulü ve özellikle kanun yollarına başvuru hakkı hem teorik hem uygulamaya yönelik örneklerle açıklanmıştır.

İkinci bölümde öncelikle Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu kararlarının niteliği ve uygulanabilirliği kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Ardından Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu'nun 03.02.2023 tarih ve 2021/4 E., 2023/1 K. sayılı kararıyla kabul ettiği yaklaşım merkeze alınarak fer'i müdahilin kanun yollarına başvuru hakkı konusunda yargı içtihatları arasındaki aykırılıklar, bu aykırılıkların doğurduğu hukuki sorunlar ve kararın ortaya koyduğu yeni durum analiz edilmiştir. Danıştay'ın yaklaşımının hukuki incelemesi yapılmış, dayandığı gerekçeler, normatif etkisi ve bağlayıcılığı tartışılmıştır. Ayrıca Danıştay'ın kabul ettiği yaklaşımıyla fer'i müdahile tanınan bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı, hukuki güvenlik ilkesinin belirlilik, istikrar, öngörülebilirlik boyutları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki adil yargılanma hakkı çerçevesinde mahkemeye erişim hakkı, hak arama özgürlüğü ve hukuki dinlenilme hakkı gibi anayasal ilkeler bağlamında değerlendirilmiş ve bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının bu ilkeler üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Son olarak, idari yargılama hukukunun kendine özgü yapısı gözetilerek tespit edilen hukuki sorunların çözümüne yönelik reform önerilerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDENİ YARGILAMA HUKUKUNDA FER'İ MÜDAHALE VE KURUMUN İDARİ YARGIYA UYGULANMASI

Fer'i müdahale, davaya taraf olmayan ancak menfaati davadan etkilenen üçüncü kişinin sürece katılmasını sağlayan bir kurumdur. Bu kurum, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'ndan (HUMK)¹ 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na (HMK)² geçiş sürecinde yeniden yapılandırılmış, koşulları, usulü ve sonuçları bakımından önemli değişikliklere uğramıştır. Bununla birlikte hem eski hem de yeni kanunda fer'i müdahilin kanun yollarına başvuru hakkına dair açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu eksiklik, medeni yargılamada kurumun sınırlarını ve uygulamadaki yaklaşımları anlamak açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Medeni yargılamadaki bu temel çerçeve, idari yargılamada fer'i müdahalenin uygulanabilirliğini de doğrudan etkilemektedir. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun (İYUK)³ 31. maddesi ile idari yargının re'sen araştırma ilkesi gibi kendine özgü ilkeleri çerçevesinde üçüncü kişilerin davaya katılımı, davanın ihbarı ve asli müdahale gibi kurumlarla birlikte ele alınmakta, fer'i müdahilin kanun yollarına başvuru hakkı ise medeni yargılamadaki sınırlılıklar gözetilerek farklı biçimlerde yorumlanmaktadır. Bu nedenle fer'i müdahale kurumunun hem medeni hem de idari yargılama bakımından işleyişi ve sınırlamaları birlikte değerlendirilmelidir.

Bu çerçevede, fer'i müdahalenin temel yapısını ve sınırlarını daha iyi kavrayabilmek için önce medeni yargılama hukukundaki düzenlemelere yönelmek gerekmektedir. Bu nedenle izleyen başlıkta HUMK ve HMK dönemleri, kurumun tanımı, koşulları, usulü ve sonuçları ayrıntılı biçimde incelenecek, fer'i müdahilin kanun yollarına başvuru hakkına ilişkin medeni yargılama uygulamaları da tartışılacaktır. Böylece medeni yargılama hukukunda kazanılan bu temel bilgiler ışığında idari yargıdaki uygulamalara ve özgün yönlerle geçiş doğal biçimde sağlanacaktır.

¹ RG., 02, 03, 04.07.1927, S. 622, 623, 624, <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim: 02.02.2025).

² RG., 04.02.2011, S. 27836, <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim: 02.02.2025).

³ RG., 20.02.1982, S. 17580, <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim: 02.02.2025).

I. Medeni Yargılama Hukukunda Davaya Müdahale

Yargılama hukukunda usule ilişkin işlemleri yapabilme, yargılama giderlerini üstlenme ve kesin hükmün sonuçlarına katlanma gibi yönlerden taraf sıfatına sahip olmak son derece önemlidir⁴. Medeni yargılama hukukunda davacı ve davalı olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Taraflardan biri yanında dava arkadaşı sıfatıyla üçüncü kişiler yer alabilse de davacı ve davalı dışında üçüncü bir taraf sıfatı yoktur⁵.

Yargılama sonunda verilen karar da sadece davanın tarafları bakımından bağlayıcıdır⁶. Ancak taraf olmayan üçüncü bir kişinin yargılamanın sonucunda ortaya çıkan karardan dolayı şekilde etkilenmesi mümkündür⁷. Üçüncü kişinin etkilenmesi hali çoğunlukla yargılama sonunda verilen hüküm dolayısıyla taraflardan birinin taraf olmayan üçüncü kişiye karşı rücu hakkının doğması şeklinde karşımıza çıkmaktadır⁸. Bu durumda hukuki yararının bulunması halinde üçüncü kişiye davayı kazanmasını istediği tarafın yanında davaya müdahale imkanı tanınmıştır⁹.

Müdahale kurumu medeni yargılama hukukunda HMK'nın "taraflar ve davaya katılan üçüncü kişiler" başlıklı dördüncü bölümünde "davanın ihbarı ve davaya müdahale" başlıklı üçüncü ayırım altında düzenlenmiştir. HMK'nın 61-64. maddelerinde "davanın ihbarı", 65. maddede "asli müdahale", 66-69. maddelerinde ise "fer'i müdahale" düzenlenmiştir. Mülga HUMK'ta ise "davanın ihbarı" başlığı 49-52. maddelerde, "üçüncü şahsın müdahalesi" başlığı ise 53-58. maddelerde yer almaktadır. Asli müdahale kurumu HUMK'ta açıkça düzenlenmemiş olmakla birlikte doktrin ve uygulamada kabul görmüş ve uygulanmıştır.

İdari yargılama hukukunda fer'i müdahale kurumuna "Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Vergi Usul Kanunu'nun uygulanacağı haller" başlıklı İYUK'un 31. maddesinde yer verilmiştir. Fakat İYUK'ta müdahalenin ne tanımı yapılmış ne de hükümleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Anılan maddede, İYUK'ta hüküm bulunmayan hallerde HMK'nın uygulanacağına ilişkin birçok kuruma atıf

⁴ Muhammed Erdal, *İdarî Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdarî Yargıda Uygulanması Sorun)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, s. 32.

⁵ Hakan Pekcanıtez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2005, s. 183.

⁶ Lütfi Şanal Görgün, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 375.

⁷ Baki Kuru, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 514.

⁸ Görgün, *Medeni Usul Hukuku*, s. 375.

⁹ H. Yavuz Alangoya, M. Kamil Yıldırım ve Nevhis Deren-Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004, s. 165.

yapılmıştır¹⁰. Bu kurumlardan biri “üçüncü şahısların davaya katılması”dır¹¹. İYUK’ta HMK hükümlerine atıf yapılmasına rağmen müdahale kurumu idari yargılama hukukunun özellikleriyle bağdaştığı şekilde uygulanmaktadır¹².

Davaya katılma hem asli hem de fer’i müdahaleyi kapsayan genel bir kavramdır. Usul kanunlarında davaya müdahalenin tanımı yapılmadığından doktrinde çeşitli tanımlar ortaya konmuştur. Kuru, Arslan ve Yılmaz’a¹³ göre, “... bir davada taraflar arasında süren yargılamaya üçüncü kişinin taraflardan birine destek vermek amacıyla sürece katılması veya davaya taraf olanlara karşı dava açarak müdahale etmesi...”; Pekcanitez, Atalay ve Özkes¹⁴ ile Atalı ve Ermenek¹⁵ ve Görgün’e¹⁶ göre, “...dava sonucunda verilecek karardan etkilenecek üçüncü kişinin menfaatini koruma amacıyla yargılamaya katılma hakkı verilmesi...”; Aslan’a¹⁷ göre, “...açılacak bir davanın sonucunda verilecek karardan ve hükümden etkilenecek üçüncü kişilerin bu davadan ihbar veya başka yollarla haberdar olduktan sonra davaya katılması...”; Sancakdar, Önüt¹⁸ ve Kalabalık’a¹⁹ göre, “...üçüncü kişilerin davanın taraflarından birinin yanında kendi istekleriyle yer almaları...” şeklinde tanımlanmaktadır. En genel tanımı ile davaya müdahale, tarafların açmış olduğu bir davada üçüncü bir kişinin hukuki menfaati bulunduğu iddiasıyla bizzat taraf olarak veya taraflardan birinin yanında katılarak davaya dahil olmasıdır²⁰. Başka bir deyişle müdahaleyi “davanın tarafı olmayan üçüncü bir kişinin davaya katılarak kendi menfaatini koruması” olarak

¹⁰ İYUK’un Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Vergi Usul Kanunu’nun uygulanacağı haller kenar başlıklı 31. maddesinin 1. fıkrası: “*Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda; hakim in davaya bakmaktan memnuiyeti ve reddi, ehliyet, üçüncü şahısların davaya katılması, davanın ihbarı, tarafların vekilleri, dosyanın taraflar ve ilgililerce incelenmesi, feragat ve kabul, teminat, mukabil dava, bilirkişi, keşif, delillerin tespiti, yargılama giderleri, adli yardım hallerinde ve duruşma sırasında tarafların mahkemenin sukununu ve inzibatını bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemler, elektronik işlemler ile ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla duruşma icrasında Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır...*” şeklindedir.

¹¹ Davaya katılma, “davaya müdahale” adıyla da anılacaktır.

¹² Erdal, *İdari Yargıda Fer’i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, s. 34.

¹³ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2011, s. 514.

¹⁴ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku Temel Bilgiler*, Turhan Kitabevi, Ankara 2001, s. 67.

¹⁵ Murat Atalı ve İbrahim Ermenek, *Medeni Usul Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 155.

¹⁶ Görgün, *Medeni Usul Hukuku*, s. 375.

¹⁷ Zehreddin Aslan, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 365.

¹⁸ Oğuz Sancakdar ve Lale Burcu Önüt, *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 410.

¹⁹ Halil Kalabalık, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2025, s. 309.

²⁰ Ali Naci Alp, “Hukukta Müdahale ve Tatbikat”, *Adalet Dergisi*, Cilt: 42, Sayı: 4, 1951, s. 519, <https://www.jurix.com.tr> (Erişim: 02.02.2025).

tanımlayabiliriz²¹. Davaya müdahale ile amaçlanan üçüncü kişinin davanın kabulü veya reddiyle etkilenecek menfaatini davaya katılarak koruma imkanına kavuşmasıdır²².

HMK’da davaya müdahale iki şekilde düzenlenmiştir. Birincisi asli müdahaledir. Bu durumda üçüncü kişi mevcut davanın taraflarına karşı ayrı bir dava açar. İkincisi ise fer’i müdahaledir. Burada üçüncü kişi ya kendiliğinden ya da taraflardan birinin ihbarı üzerine davacı veya davalı yanında davaya katılarak müdahil olabilir²³. Üçüncü kişinin sonuçlarından dolayı olarak etkilenebileceği bir davadan haberdar olup kendiliğinden fer’i müdahalede bulunması oldukça istisnai bir durum olup uygulamada bu talepler genellikle davanın ihbarı üzerine gündeme gelmektedir²⁴. Davanın ihbarı ve fer’i müdahale kurumu bu nedenle birbirleriyle yakın ilişkilidir.

Davanın ihbarı, taraflardan birinin uyuşmazlık dışındaki bir kişiye mevcut dava hakkında bilgi vererek lehine destek sunmasını talep etmesidir²⁵. HMK’nın 61. maddesinin 1. fıkrası uyarınca taraflardan biri olası bir dava kaybı durumunda üçüncü bir kişiyle arasında rücu ilişkisinin doğabileceğini öngörüyorsa tahkikat tamamlanmadan önce bu kişiye davayı bildirebilir²⁶.

HUMK’un 49. maddesinin 1. fıkrasından farklı olarak, HMK’nın 61. maddesinin 1. fıkrası ile taraflardan birine yalnızca üçüncü kişiye rücu etme olasılığı değil üçüncü kişinin kendisine rücu edebileceği ihtimali bulunduğu da ihbarda bulunma yetkisi tanınmış ve ihbarda bulunma süresi “tahkikat tamamlanıncaya kadar” ibaresiyle sınırlandırılmıştır. Nitekim HUMK’un anılan maddesi uyarınca taraflardan biri davayı kaybetmesi halinde yalnızca üçüncü kişiye rücu edebileceğini öngörüyorsa genel bir ifadeyle davanın her aşamasında ihbarda bulunabilmekteydi.

²¹ M. Fahri Akalın, “Hukuk Davalarında Müdahale”, *Adalet Dergisi*, Cilt: 45, Sayı: 2, 1954, s. 121, <https://adaletdergisi.adalet.gov.tr> (Erişim: 03.02.2025).

²² Alangoya, Yıldırım ve Deren-Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, s. 164.

²³ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s. 207.

²⁴ Hakan Pekcanitez ve Nedim Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer’i Müdahale*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 87.

²⁵ Baki Kuru, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2005, s. 605.

²⁶ Yargıtay 4. HD., 30.03.1963, 8397 E., 1761 K. sayılı kararında, ihbar kurumunun yargılama sonunda verilecek karar nedeniyle kendisine rücu edilebilecek veya herhangi bir şekilde hakkı ihlal edilebilecek kişiye, davaya katılma imkanı tanınarak ve bu kişiyi yargılamadan haberdar ederek, savunmada ihmal olduğu gerekçesiyle sonradan zarara uğradığını ileri sürmesini önlemek amacıyla düzenlendiğini belirtmiştir. Aktaran Celal Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, Olgaç Matbaası, Ankara 1982, s. 203.

HMK'nın 63. maddesi uyarınca dava kendisine ihbar edilen kişi davayı kazanmasında hukuki yararı olan yanında fer'i müdahil olarak yer alabilecektir²⁷. HUMK'un 50. maddesinde ise ihbarda bulunan taraf, üçüncü kişinin ya kendisiyle birlikte davaya katılmasını ya da onun yerine davayı sürdürmesini talep edebilmekteydi. HUMK döneminde uygulamada nadiren rastlanan üçüncü kişiye verilen temsil yetkisi avukatlık tekeli de ihlal etmesi nedeniyle HMK'ya alınmamıştır²⁸.

Görüldüğü üzere davanın ihbarı ile ilerleyen kısımlarda ele alınacak fer'i müdahale kurumunu birbirinden ayıran temel fark, ihbarda davanın taraflarından birinin üçüncü kişiye kendi yanında davaya katılması için bildirimde bulunmasıyken fer'i müdahalede ise üçüncü kişinin bir taraf lehine davaya katılmak üzere mahkemeye başvuruda bulunmasıdır. Üçüncü kişiye yapılan ihbarda ihbar eden ile üçüncü kişi arasında bir rücu ilişkisinin bulunması şartken fer'i müdahalede böyle bir bağın varlığı gerekli değildir²⁹. Davanın ihbarı ve fer'i müdahale kurumlarının ortak yönü, her ikisinde de üçüncü kişinin taraflardan birinin safında yargılamaya katılmasıdır.

HMK'da düzenlenen diğer bir davaya katılma türü ise asli müdahaledir. Ancak HUMK'ta fer'i müdahale ve dava sürecinin üçüncü kişiye bildirilmesi olan ihbar kurumu yer almaktaydı. Asli müdahale ise HUMK'ta açıkça düzenlenmemesine rağmen doktrinde ve uygulamada kabul edilmekteydi³⁰. HUMK döneminde her ne kadar asli müdahaleye ilişkin açık bir hüküm bulunmasa da asli müdahalenin ayrı bir dava olduğu, asıl davayla bağlantılı bulunduğu ve asli müdahilin bu davayı açmakta hukuki yararının olduğu gerekçesiyle bu kurumun mümkün olduğu uygulamada kabul görmektedir³¹. Ayrıca asli müdahale hakkında üçüncü bir kişinin taraflardan birinin iddiasını destekleyerek davayı kazanmasına yardımcı olması değil aksine ilk davanın taraflarına karşı asli müdahilin kendi hakkının onlardan üstün olduğunu ileri sürerek

²⁷ Bu konuda açıklamalar için bkz. İbrahim Özbay, *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Neler Getirdi?*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s. 91.

²⁸ Ejder Yılmaz, "Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdikleri", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 2, 2012, s.229.

²⁹ Şakir Berki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Ege Matbaası, Ankara 1959, s. 16.

³⁰ Yargıtay 2. HD., 25.10.1974, 5184 E., 6141 K. sayılı kararında, HUMK'ta asli müdahale konusunda açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, yargısal içtihatlarla asli müdahalenin uygulanabilir olduğunun kabul edildiğini, davanın hasımlı ya da hasımsız olmasının ise bu durumu etkilemediğini, her iki tür davaya da asli müdahil olarak katılmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 209.

³¹ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2005, s. 601.

lehine hüküm talep ettiği bağımsız bir dava niteliği taşıdığı görüşü benimsenmekteydi³².

İlk kez HMK'nın 65. maddesiyle asli müdahale kurumu açıkça düzenlenerek uygulamada var olan kanun boşluğu doldurulmuştur. En genel tanımıyla asli müdahale, devam eden bir davanın tarafları ya da çekişmesiz yargı sürecindeki ilgililer dışında bir kişinin dava konusunun tamamı veya bir kısmı üzerinde hak iddia ederek mevcut davanın taraflarına karşı aynı mahkemede dava açmasıdır³³. Ayrıca HMK'nın 65. maddesinin 2. fıkrasında asli müdahale davasının ilk davayla birlikte incelenip sonuçlandırılacağına belirtilmesiyle yetinildiğinden her iki davanın tahkikatının birlikte yürütülüp yürütülemeyeceği ya da bir davanın diğerini bekletici mesele sayıp saymayacağı konusunda mahkemenin takdir yetkisi bulunmaktadır³⁴.

Asli müdahalenin pratik amacı devam eden yargılama sürecinin taraflarına karşı açılacak davanın ilk dava ile birlikte görülmesini sağlamaktır³⁵. Asli müdahaleyi diğer davalardan ayıran en önemli özellik budur. Kurumun zorunlu bir yol niteliği taşıması nedeniyle şartları oluşsa bile üçüncü kişi yetkili mahkemede ilk davanın taraflarına karşı bağımsız olarak dava açabilir³⁶. Tüm bu gerekçelerle asli müdahale gerçek anlamda medeni yargılama hukukunda davaya katılma olarak değerlendirilmemektedir³⁷. İdari yargılama hukukunda İYUK'un 31. maddesinde üçüncü şahısların davaya katılmasına yer verilmiş ve bu konuda HMK hükümlerine genel bir atıf yapılmıştır. Anılan maddede asli ya da fer'i müdahale ayrımı yapılmamış olsa da idari yargının mahiyeti gereği asli müdahalenin uygulanamayacağı kabul edilmektedir³⁸.

Davanın ihbarı ve fer'i müdahale birbirlerine yakın ilişkili kurumlar olarak değerlendirilirken asli müdahale bu iki kurumdan farklı bir konum arz etmektedir. Asli müdahil ilk davanın taraflarına yönelttiği ayrı bir istem doğrultusunda davaya katılmakta ve taraflardan biri haline gelmektedir. Fer'i müdahil ise lehine sonuç

³² Nejat Aydın Aysoy, "Tatbikatta Asli Müdahale", *Adalet Dergisi*, Cilt: 41, Sayı: 11, 1950, s. 1524, <https://www.jurix.com.tr> (Erişim: 06.02.2025).

³³ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2011, ss. 518-519.

³⁴ HMK madde 65'e İlişkin Hükümet Gerekçesi için bkz. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 06.02.2025).

³⁵ Alangoya, Yıldırım ve Deren-Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, s. 171.

³⁶ HMK madde 65'e İlişkin Hükümet Gerekçesi için bkz. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 13.02.2025).

³⁷ Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, s. 207.

³⁸ Gürsel Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2016, s. 393.

doğmasını istediği tarafın yanında yer alarak ona destek olmakta, ancak bu süreçte taraf sıfatı kazanamamaktadır. Bu iki kurum arasındaki bir diğer fark, fer'i müdahalenin yalnızca çekişmeli yargılamalarda mümkün olmasıyken asli müdahalenin hem uyuşmazlık içeren davalarda hem de çekişmesiz yargı işlerinde uygulanabilmesidir³⁹.

Kanun yollarına başvuru hakkı bakımından da bu iki müdahale türü arasında önemli farklar bulunmaktadır⁴⁰. Fer'i müdahil davada taraf sıfatına sahip olmadığından hakkında hüküm kurulamazken asli müdahil açtığı müdahale davasında davacı sıfatını taşıdığından hakkında hüküm tesis edilebilir⁴¹. Bu nedenle kanun yollarına başvuru hakkı bakımından asli müdahil kendi hukuki durumuyla ilgili verilen hükme karşı açıksa istinaf yoluna ardından istinaf sonrası açıksa temyiz yoluna gidebilir⁴². Asli müdahilin kanun yollarına başvuru hakkının varlığı konusunda herhangi bir tereddüt yoktur⁴³.

Fer'i müdahale kurumunun kanun yollarına başvuru hakkı açısından asli müdahaleden ayrıldığı temel nokta, bu yola bağımsız olarak başvuru imkanının bulunmamasıdır. Bu konu çalışmanın temelini oluşturduğundan ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

A. Fer'i Müdahale Kurumu

1. 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Dönemi

HUMK'un hazırlanması sırasında Osmanlı dönemindeki usul kurallarının yetersiz kalması nedeniyle Avrupa hukuk sistemleri incelenmiştir. HUMK'un gerekçesinde 743 sayılı Medeni Kanun'un⁴⁴ İsviçre'den alınmış olması ve medeni

³⁹ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2005, s. 600.

⁴⁰ Yargıtay 2. HD., 27.11.1975, 8849 E., 9044 K. sayılı kararında, bir hükmü ancak davanın taraflarının temyiz edebileceğini, asli müdahilin taraf sıfatının bulunması nedeniyle temyiz hakkının olduğunu, fer'i müdahilin ise taraf sıfatı bulunmadığından yanında katıldığı taraf ile birlikte temyize başvurabileceği görüşündedir. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 209.

⁴¹ Görgün, *Medeni Usul Hukuku*, s. 384.

⁴² Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, s. 219; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2011, s. 517.

⁴³ Yargıtay 2. HD., 01.02.1971, 452 E., 757 K., sayılı kararında, asli müdahalenin, üçüncü bir kişinin kendi hakkını korumak amacıyla taraflara bağlı olmaksızın iddiada bulunabilmesi anlamına geldiğini belirtmiştir. Müdahil olunacak davanın çekişmeli ya da çekişmesiz olmasının bu durumu etkilemediği ifade edilmiştir. Asli müdahilin davada tıpkı bir davacı gibi hareket edebileceği, ayrıca karara karşı tek başına kanun yoluna başvurma hakkına da sahip olduğu vurgulanmıştır. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 209.

⁴⁴ RG, 17.02.1925, S. 3392, <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim: 15.02.2025).

kanunlarla medeni yargılama usulü kanunları arasında uyum sağlanmak istenmesi nedeniyle kaynak olarak İsviçre'nin en yeni medeni usul kanunu olan 1925 tarihli Nöşatel Medeni Usul Kanunu'nun esas alındığı belirtilmiştir⁴⁵. Modern bir sistem sunduğu için İsviçre'nin usul hukuku tercih edilmiştir. HUMK, bu Kanun'un doğrudan çevirisi olmayıp Türk hukuk sistemi dikkate alınarak hazırlanmıştır.

HUMK'ta fer'i müdahaleye ilişkin düzenlemeler "üçüncü şahsın müdahalesi" başlığı altında 53-58. maddelerde yer almıştır. HUMK'ta birçok hüküm zaman içinde değişikliğe uğramış olsa da fer'i müdahaleye ilişkin hükümler hiç değiştirilmemiştir. Bunun nedeni düzenlemelerin eksiksiz olması değil eksikliklere rağmen bu kurumun uygulamada çok az kullanılmasıdır⁴⁶.

HUMK'un 53. maddesinde üçüncü kişinin bir hakkının veya borcunun davanın sonucuna göre şekillendiği durumlarda bu kişinin taraflardan birinin yanında davaya katılarak müdahalede bulunabileceği düzenlenmiştir. Ayrıca üçüncü kişinin davaya müdahale edebilmesi için sahip olduğu hukuki menfaatinin doğrudan ve meşru bir nitelik taşıması gerekmektedir⁴⁷. Anılan maddede "üçüncü kişinin bir hakkının veya borcunun dava sonucuna bağlı olması" ifadesiyle davaya müdahale edebilmesi için gerekli şartlardan biri olan hukuki yararın varlığı vurgulanmıştır⁴⁸. Bu ifade anlaşılır olmadığından HUMK'da açıkça "hukuki yarar" ifadesine yer verilecektir.

HUMK'un benimsediği sisteme göre, müdahale talebi yargılama sona erinceye kadar yapılabilmekteydi. Ancak burada "yargılamanın sona ermesinden" kastedilenin nihai kararın verildiği tarih mi yoksa kararın kesinleştiği tarih mi olduğu konusunda tereddüt bulunmaktaydı. Zira bu husus HUMK'ta açıkça düzenlenmemiştir. Doktrinde ise ilk derece mahkemesince karar verildikten sonra kanunda aksine bir hüküm yer almadığı sürece Yargıtay aşamasında da müdahale talebinde bulunulabileceği genel olarak kabul edilmekteydi⁴⁹.

⁴⁵ Ali Cem Budak ve Yavuz Özkan, "Türk Medeni Usul Hukukunun Yüzyıllık Tarihi", *Adalet Dergisi*, Sayı: 71, 2023, s. 102.

⁴⁶ Pekcanıtez, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, s. 14.

⁴⁷ Necip Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1967, s. 234.

⁴⁸ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2005, s. 597.

⁴⁹ Alp, "Hukukta Müdahale ve Tatbikat", s. 520. Berki de "müdahale talebinin temyiz aşamasında dahi mümkün olduğu, ancak temyiz yoluyla kesin hüküm haline gelmiş konulara ilişkin dava sona erdiğinden, müdahale taleplerinin reddolunacağı" görüşündedir. Berki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, s. 16.

Yargıtay ise müdahale talebinin yalnızca davaya bakmakla görevli olan ilk derece mahkemesinde ve yargılama aşamasında yapılabileceğini kabul etmekteydi. Bu doğrultuda müdahale talebi ile doğrudan Yargıtay’a başvurulmasının mümkün olmadığı görüşündeydi⁵⁰. Ancak başka bir kararında Yargıtay yargılama sona erene kadar katılma talebinin ileri sürülebileceğini belirtmiş, fakat yargılamanın sonuna yaklaşmış olması nedeniyle bu talebin reddedilmesinin usule aykırı olduğuna hükmetmişti⁵¹. Öte yandan kararın üst mahkemece bozulması durumunda yargılamaya yeniden başlanacağından dava tekrar derdest olur ve bu aşamada müdahale talebinde bulunulması da mümkün hale gelirdi⁵².

HUMK’un 54. maddesinde müdahale talebinin “muhakeme bitinceye kadar” yapılabileceği ve bunun bir dilekçeyle gerçekleşeceği düzenlenmiştir. Aynı maddede yer alan “davayı asliyenin cereyanı talik olunur” ifadesiyle müdahale istemi halinde asıl davanın görülmesinin erteleneceği belirtilmiştir. Ayrıca “tahkikat hakimi tebliğ olunur” hükmüyle de katılma dilekçesi örneği ve duruşma gününün taraflara tebliğ edileceği ifade edilmiştir.

HUMK’ta müdahale talebi için verilecek dilekçede hangi unsurların yer alması gerektiğine ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak uygulamada tarafların ve müdahilin ad ve adresleri, davanın hukuki niteliği, müdahalenin dayandığı menfaat ile hangi tarafın yanında davaya katılmak istendiğinin belirtilmesi yeterli kabul edilmekteydi⁵³.

HUMK’un 55. maddesi uyarınca müdahale talebinin incelenmesi için belirlenmiş duruşma gününde taraflar talebe itiraz edebiliyorlardı. Yapılan itiraz hakim tarafından HUMK’un 222-225. maddelerinde düzenlenen “hadise” başlıklı hükümler çerçevesinde değerlendirilip karara bağlanıyordu. Müdahale şartlarının mevcut olması halinde talep kabul ediliyor aksi takdirde reddediliyordu. Talebin kabulüne veya reddine ilişkin ara kararlar kesin hüküm niteliği taşımadığından bu kararlara karşı bağımsız olarak üst yargı mercilerine başvurulması mümkün değildi⁵⁴.

⁵⁰ Yargıtay HGK., 26.12.1962, 147 E., 76 K. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, ss. 206-207.

⁵¹ Yargıtay HGK., 03.07.1963, 115 E., 31 K. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, ss. 206-207.

⁵² Timuçin Muşul, *Medeni Usul Hukuku (Temel Bilgiler)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, ss. 129-130.

⁵³ Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, s. 235.

⁵⁴ Yargıtay 20. HD., 15.12.1993, 1993/11767 E., 1993/10835 K. sayılı kararında, davaya müdahale talepleri yargılama safhasında reddedildiği için hükmün temyiz edildiğini, mahkemenin bu kişilerin

HUMK'un 56. maddesinde fer'i müdahilin davaya katıldığı andan itibaren yargılamaya devam edebileceği, 57. maddesinde ise müdahilin yanında katıldığı tarafla aynı doğrultuda hareket edebileceği düzenlenmişti. Ancak fer'i müdahilin davanın tarafı mı yoksa yalnızca taraflardan birinin yardımcısı mı sayılacağı ve hangi usul işlemlerini yapabileceği hususlarında kanunda açık bir düzenleme bulunmadığından bu konuda uygulamada ve doktrinde farklı görüşler ortaya çıkmıştı.

HUMK döneminde doktrinde hakim görüş, davanın sonunda verilen hükmün taraflar bakımından kesin sonuç doğuracağı, bu nedenle fer'i müdahilin davanın asıl tarafı değil taraflardan birinin yardımcısı olduğu yönündeydi⁵⁵. HUMK'un 57. maddesinde yer alan "müdahil yanında katıldığı tarafla beraber hareket eder ve hüküm katılanın yanında katıldığı tarafa ek olarak verilebilir"⁵⁶ ifadesi, fer'i müdahilin taraf sıfatı kazanmadığını açıkça ortaya koyduğundan müdahilin yalnızca taraf yardımcısı olduğu kabul edilmekteydi⁵⁷. Azınlık görüşe göre, müdahil yanında katıldığı tarafla birlikte yargılamanın bir tarafını oluşturmaktaydı⁵⁸.

HUMK döneminde fer'i müdahilin taraf olmadığı yönündeki görüş doktrinde genel kabul görmüş olmakla birlikte müdahilin bir davanın tarafı gibi taraf sıfatı ile dava açma ve savunma yetkisine sahip olması gerektiği de ileri sürülmekteydi⁵⁹. Müdahilin taraf mı yoksa taraf yardımcısı mı olduğu konusundaki belirsizlik HMK ile

taraf sıfatı olmadığı gerekçesiyle temyiz istemlerinin reddine karar verdiğini ve bu ek kararın temyiz edildiğini belirtmiştir. Ayrıca, müdahale talebinin reddi halinde, yargılama sırasında verilen bu ara kararın esas hükümle birlikte temyiz edilmesinin mümkün olduğuna karar vermiştir. Aktaran İlder Erdemir, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara 1998, s. 582.

⁵⁵ Postacıoğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, s. 262; Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, s. 235; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Sevinç Matbaası, Ankara 1968, s. 508; Alangoya, Yıldırım ve Deren-Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, s. 164; Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2005, s. 597; Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, ss. 184-186; Muşul, *Medeni Usul Hukuku (Temel Bilgiler)*, s.131.

⁵⁶ Yargıtay İBGK., 29.06.1949, 27 E., 145 K. sayılı kararında, müdahilin yanında katıldığı tarafla birlikte hareket etse de hükmün yalnızca yanında katıldığı tarafa yönelik verildiğini belirtmiştir. Ayrıca, mahkemenin müdahil ile yanında katıldığı taraf arasındaki rücu davasını birlikte görebileceğini ifade etmiştir. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 206.

⁵⁷ Pekcanitez, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, s. 29; Aynı görüşte olan Alp de müdahilin yanında katıldığı tarafla birlikte hareket ettiğini, bu durumun, müdahilin yaptığı işlemlerin ve yargılamaya katkılarının, desteklediği tarafın onayına bağlı olduğunu gösterdiğini savunmaktaydı. Bu nedenle, müdahilin yalnızca taraf yardımcısı olduğunu kabul etmekteydi. Alp, "Hukukta Müdahale ve Tatbikat", s. 522.

⁵⁸ Berki'ye göre, HUMK'un 53. maddesinde "iki taraftan birine iltihak olunur" ifadesine yer verilmesi, müdahilin davada taraf olarak kabul edildiğini göstermekteydi. Eğer maddede, üçüncü kişinin taraf olmadan davaya katılabileceği açıkça belirtilmiş olsaydı, bu durumda müdahilin tarafın yalnızca yardımcısı olduğu yönünde bir sonuca varılabilirdi. Berki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, s. 17; Akalın, "Hukuk Davalarında Müdahale", s. 122.

⁵⁹ Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, s.185.

giderilerek açıklığa kavuşturulmuştur. HUMK döneminde müdahilin tarafın yardımcısı olduğu görüşü doktrinde genel kabul gördüğünden müdahilin yapabileceği usul işlemleri de günümüzde HMK dönemindeki uygulama ile paralellik göstermektedir. Bu nedenle müdahil yanında bulunduğu tarafı destekleyecek hukuki sebepler ve deliller ileri sürebilmekte, ancak yanında katıldığı tarafın görüşüne aykırı şekilde onları çürütecek feragat veya kabul gibi beyanlarda bulunamamaktaydı⁶⁰. Ayrıca mahkemede müdahil hakkında daha önce yapılan işlemler müdahil olduğu taraf bakımından da bağlayıcı sonuçlar doğurmaktaydı⁶¹.

HUMK döneminde müdahalenin etkisi kanunda açıkça düzenlenmemiştir. Bu belirsizlik nedeniyle fer'i müdahaleye ilişkin hükümler üçüncü kişiler açısından etkili olamıyordu. Müdahalenin etkisi net olarak belirlenmiş olsaydı üçüncü kişiler bu durumu dikkate alarak davaya müdahale edebilir ve müdahalenin az uygulanmasının sebebi ortadan kalkabilirdi⁶². Ayrıca çelişkili kararların önlenmesi, kişilerin mahkeme kararlarına güven duyması ve usul ekonomisi gibi gerekçelerle müdahalenin etkisinin önemli olduğu ve mahkemelerce kendiliğinden dikkate alınması gerektiği belirtilmişti⁶³. Bu nedenlerle müdahalenin etkisine HUMK döneminde yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmişti. Daha sonra HMK döneminde müdahalenin etkisi düzenlenmiştir. Anılan Kanun'un fer'i müdahale bölümünde müdahalenin etkisine ilişkin açıklamalar ayrıca incelenecektir.

2. 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Döneminde Değişikliğe Duyulan İhtiyaç

Nöşatel Medeni Usul Kanunu temel alınarak hazırlanan HUMK, 1927 yılında kabul edilip yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun 2011 yılına kadar yürürlükte kalmış ve bu

⁶⁰ Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, s. 236. Yargıtay HGK. 03.07.1963, 8/115 E., 31 K. sayılı kararında, davaya katılmak isteyen kişinin katıldığı andan itibaren yanında katıldığı tarafın delilleri ile bağlı olduğu, gösterilmesi imkansız olan delili gösteremeyeceği, fakat yanında katıldığı taraf ile birlikte hareket ederek onu destekleyebileceği, elindeki delilleri verebileceği, mahkemenin daha önceki işlemlerinin ise tıpkı yanında katıldığı taraf hakkındaki sonucu doğrulacağı görüşündedir. Aktaran Erdemir, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, s. 582.

⁶¹ Yargıtay HGK, 03.07.1963, 11767 E., 10835 K. sayılı kararında, davacının yanında davaya katılmak isteyenlerin katılma tarihinden itibaren davacının delilleriyle bağlı olduğunu, ancak birlikte hareket ederek davacıyı destekleyeceklerini ve ellerinde bulunan belgeleri sunabilecekleri belirtmiştir. Bununla birlikte, davaya müdahale edenler hakkında muhakemenin önceki işlemlerinin, tıpkı davacı hakkındaki sonuçlar gibi geçerli olacağını vurgulamıştır. Aktaran Nihat İnal, *Hukuk Yargılama Usulü Yasası*, Cilt 1, Kartal Yayınevi, Ankara 2023, s. 661.

⁶² Pekcanıtez, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, ss. 14-15.

⁶³ Pekcanıtez, Atalay ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku*, s.189.

süre içinde toplam 33 kez değişikliğe uğramıştır⁶⁴. Bu değişiklikler yargılamanın daha hızlı, basit ve düşük maliyetli hale getirilmesi amaçlarıyla sınırlı kalmış, uygulamadaki aksaklıkları gidermek için yalnızca bazı kurum ve maddeler üzerinde düzenlemeler yapılmakla yetilmişti⁶⁵. HUMK'ta kısmi değişikliklerle yetinmişse de Kanun'un dili zamanla eskimiş, teknik terimlerin kullanımı değişmiş ve metnin anlaşılabilirliği azalmıştı⁶⁶.

Ayrıca fer'i müdahalenin konumu ve işlevi ise HUMK döneminde uygulamada belirsizlik yaratmıştı. Bu durumun temelinde Kanun'un 53-58. maddelerinde fer'i müdahalenin hukuki statüsü ve etkilerine dair yeterince açık ve detaylı hüküm bulunmaması yer almaktaydı⁶⁷.

Bununla birlikte fer'i müdahale kurumunun yenilenmesine duyulan ihtiyacın bir nedeni de kurumun yalnızca üçüncü kişilerin hukuki menfaatlerini korumaya hizmet etmekle kalmayıp dava sayısını azaltarak mahkemelerin iş yükünü hafifletmesi, çelişkili kararların önüne geçilmesine yardımcı olması ve taraflarca sunulan delil ve vakıaların daha açık şekilde ortaya konulmasına katkı sağlamasıdır. Bu sayede hakimin doğru ve isabetli karar vermesi kolaylaşmaktadır⁶⁸.

Tüm bu hususlar göz önünde bulundurularak 2004 yılında Adalet Bakanlığı tarafından kurulan bir Komisyon, yargı reformu kapsamında HUMK'un uygulamadan kaynaklı tıkanıklıklarını gidermek, yargılamaları daha hızlı, basit, az masraflı ve etkin hale getirmek amacıyla 2008 tarihli tasarımı hazırlamıştır⁶⁹. Bu tasarı, 2011 yılında yürürlüğe giren HMK olarak yasalaşmıştır.

Uygulamada yanlış anlaşılmaya mahal verebilecek HUMK'taki ifadeler, ilgili düzenlemelerle paralellik kurulmak suretiyle fer'i müdahalenin uygulamadaki hali esas alınarak HMK'da yeniden ele alınmıştır⁷⁰. Fer'i müdahale kurumunun hukuki niteliği, işlevi, uygulanma koşulları ve doğurduğu sonuçlar HMK'da açık ve anlaşılır

⁶⁴ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özekes, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin (2020) Değerlendirilmesi", *Lexpera Blog*, 30 Mart 2020, <https://blog.lexpera.com.tr> (Erişim: 04.03.2025).

⁶⁵ HMK'nın Genel Gerekçesi, <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 04.03.2025).

⁶⁶ Pekcanitez, "Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı'nın Tanıtımı", s. 7.

⁶⁷ Mehmet Akif Tutumlu, *Kuram ve Uygulama Açısından Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Yeni ve Değişik Hükümlerinin Yorumu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s. 93.

⁶⁸ Mehmet Akif Tutumlu, *Medeni Usul Sorunları- Cilt 2*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s.237.

⁶⁹ Tanrıver, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın 1 ila 122. Maddelerinde Yer Alan Temel Düzenlemeler ve Bunların Genel Çerçeve Değerlendirilmesi", s. 636.

⁷⁰ Yılmaz, "Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdikleri", s. 229.

şekilde düzenlenmiştir. Bu sayede kurumdan beklenen amaçlara ulaşılması sağlanmış, müdahalenin yargılamadaki rolü ve etkisi uygulamada tereddüde yer bırakmayacak biçimde tanımlanmıştır.

3. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Dönemi

HUMK’da ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda fer’i müdahale kurumu HMK ile yeniden ele alınmıştır. Bu kapsamda kurumun koşulları, usulü, etkileri ve sonuçları açık şekilde düzenlenmiş, yeni Kanun’un 66-69. maddelerinde daha kapsamlı ve doyurucu hükümlere yer verilmiştir.

HMK’nın 66. maddesiyle üçüncü kişilerin fer’i müdahil olarak davaya katılabilmeleri hukuki yarar şartına bağlanmıştır. Bu düzenleme ile birlikte fer’i müdahale kurumu hukuki yarar şartını içerecek şekilde yeniden tanımlanmış, kendisine ihbarda bulunan üçüncü kişinin yalnızca ihbarda bulunan tarafın değil hukuki yararı bulunması halinde karşı tarafın da yanında yer alabileceği kabul edilmiştir⁷¹. Yeni tanımda fer’i müdahalenin temel unsurlarına yer verilmekle beraber hukuki yararın ne anlama geldiği ve kapsamının nasıl belirleneceği ise doktrin ile yargı kararlarına bırakılmıştır⁷².

HMK’nın 66. maddesinde fer’i müdahilin taraflardan birinin yardımcısı olduğu açıkça belirtilerek taraf mı yoksa taraf yardımcısı mı olduğu yönündeki tartışmalara son verilmiştir. Fer’i müdahilin taraf yardımcısı olması yargılamadaki konumunu ve kullanabileceği yetkileri doğrudan etkilemektedir. Ayrıca anılan maddede “tahkikat sona erene kadar” ifadesine yer verilerek müdahale talebinin hangi aşamaya kadar yapılabileceği açıkça belirlenmiştir⁷³.

HUMK’un 54. maddesinde “fer’i müdahale talebi ve incelenmesi” başlığı altında köklü bir değişiklik yapılmamış, ancak metin günümüz Türkçesine uyarlanarak daha anlaşılır hale getirilmiş ve fer’i müdahale kurumuna ilişkin hükümler daha açık şekilde ifade edilmiştir⁷⁴.

⁷¹ HMK madde 66’ya İlişkin Hükümet Gerekçesi için bkz. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 04.03.2025).

⁷² Tanrıver. “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı’nın 1 ila 122. Maddelerinde Yer Alan Temel Düzenlemeler ve Bunların Genel Çerçeve de Değerlendirilmesi”, s. 650.

⁷³ HMK madde 66’ya İlişkin Hükümet Gerekçesi için bkz. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 04.03.2025).

⁷⁴ Zehra Karakuş, “İdari Yargıda Hukuk Muhakemeleri Kanununun Uygulanması”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 80.

HMK'nın 67. maddesinin 1.fikrasında önceki düzenlemelerden farklı olarak müdahilin hangi taraf yanında yer alacağı, müdahale gerekçesi ve buna ilişkin verilerin dilekçede açıkça belirtilmesi zorunlu tutulmuştur. Bu düzenleme, hakkın kötüye kullanımını önlemek ve yargılamanın sağlıklı şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla getirilmiştir⁷⁵.

HMK'nın 67. maddesinin 2. fıkrasında müdahale dilekçesinin taraflara tebliği hukuki dinlenilme hakkının bir gereği olarak görülmüştür. Mahkeme gerekli görürse müdahale talebini değerlendirmek üzere tarafları veya üçüncü kişiyi duruşmaya davet edebilir. Davet edilenlerin gelmemesi halinde ise yargılamanın gecikmesi amacıyla talep dosya üzerinden karara bağlanır.

HMK'nın 68. maddesiyle fer'i müdahilin yargılamadaki konumu açık şekilde düzenlenmiştir. Eski Kanun'da yer alan "müdahil iltihak ettiği tarafla birlikte hareket eder" ifadesi bu maddede daha ayrıntılı ve anlaşılır biçimde ele alınarak uygulamada doğabilecek tereddütlerin giderilmesi amaçlanmıştır⁷⁶.

Yargılamanın uzamasını önlemek ve hakkın kötüye kullanımını engellemek amacıyla fer'i müdahil yalnızca katıldığı aşamadan itibaren yargılamayı takip edebilir. Taraf yardımcısı konumunda olan müdahil yanında yer aldığı tarafın rızası ile hem kendi hem de onun yararına usul işlemleri yapabilir ve ayrıca iddia ve savunmalarda bulunabilir. Bu durum, HMK'nın 68. maddesinde açıkça düzenlendiğinden HUMK döneminde tartışılan fer'i müdahil "taraf mıdır yoksa taraf yardımcısı mıdır" sorusu anlamını yitirmiştir. Fer'i müdahilin beyan ve delil sunma yetkisi taraflara tanınan kadar olmayıp daha dardır. Ancak hukuki dinlenilme hakkı gereği müdahil olduğu aşamadan sonraki işlemler kendisine bildirilecektir⁷⁷.

HMK'da fer'i müdahaleye ilişkin en önemli değişiklik, önceki uygulama ve içtihatlarla yerleşik hale gelen fer'i müdahalenin etkisine dair sorunun 69. maddenin 2. fıkrasıyla açık bir şekilde çözüme kavuşturulmasıdır. Birinci fıkrada mahkeme hükmünün yalnızca taraflar hakkında verileceği düzenlenmiştir. İkinci fıkrada ise daha sonra fer'i müdahil ile asıl taraf arasında açılacak rücu davasında fer'i müdahalenin ve

⁷⁵ HMK madde 67'ye İlişkin Hükümet Gerekçesi için bkz. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 04.03.2025).

⁷⁶ Tanrıver. "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın 1 ila 122. Maddelerinde Yer Alan Temel Düzenlemeler ve Bunların Genel Çerçeve Değerlendirilmesi", s. 650.

⁷⁷ HMK madde 68'e İlişkin Hükümet Gerekçesi için bkz. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 17.02.2025).

verilen hükmün etkisi açıklığa kavuşturulmuştur. Fer'i müdahalenin etkilerine ilişkin hususlar ilerleyen bölümlerde HMK'nın fer'i müdahalenin sonuçları ile müdahilin hak ve yetkilerine dair hükümleri çerçevesinde incelenecektir.

B. Fer'i Müdahilin Kanun Yoluna Başvuru Hakkı

HUMK döneminde temyiz⁷⁸ ve karar düzeltme⁷⁹ olmak üzere iki tür olağan kanun yolu öngörülmüştü⁸⁰. Bu dönemde 2005 yılında yürürlüğe giren 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun⁸¹ doğrultusunda bölge adliye mahkemeleri (BAM)⁸² kurulmuş ve böylece üç dereceli yargı sistemine hukuken geçiş sağlanmıştır. Ancak istinaf kanun yolu fiilen 20 Temmuz 2016 tarihinde⁸³ HMK döneminde yürürlüğe girmiştir⁸⁴. Bu tarihten itibaren istinaf ve temyiz olmak üzere iki tür olağan kanun yolu fiilen uygulanmaya başlanmıştır.

Dava sonunda hangi kanun yollarının mevcut olduğu belirlendikten sonra bu yollara başvurulabilmesi için kararın kesinleşmemiş olması ve başvurulacak yolun

⁷⁸ HUMK m. 427 vd.

⁷⁹ HUMK m. 440-442.

⁸⁰ Temyiz yolu, mahkemenin vermiş olduğu nihai karara karşı, davanın bir üst merci olan Yargıtay'a taşınması iken, karar düzeltme ise Yargıtay'ın kontrol mercii olarak temyiz sonucunda verdiği kararların yeniden gözden geçirilmesidir. Necip Bilge, *Medeni Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1973, ss. 20-21.

⁸¹ RG, 07.10.2024, S. 25606, <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim: 17.02.2025).

⁸² 5235 sayılı Kanun, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olmakla birlikte BAM'lar bu tarihte faaliyete başlayamamıştır. HMK yürürlüğe girerken eş zamanlı olarak BAM'ların da işlerlik kazanacağı öngörülmüşse de uygulamada bunun mümkün olmayacağı anlaşılmış ve bu sebeple HMK'ya 6217 Sayılı Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun aracılığıyla geçici 3. madde eklenmiştir. 6217 sayılı Kanun aracılığıyla geçici 3. madde 1. fıkrada BAM'ların Resmî Gazete (RG)'de duyurulacak şekilde belirlenecek faaliyete geçiş tarihine dek HUMK'un temyize dair hükümlerinin uygulanmasına devam edileceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca HUMK'da temyiz devamı olarak düzenlenen kanun yolu olan karar düzeltme de 20 Temmuz 2016 tarihine kadar uygulanmaya devam etmiştir. Taşpınar Ayvaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) Zaman Bakımından Uygulanması*, ss. 439-441. Özetle HMK her ne kadar yürürlüğe girmiş olsa da kanun yollarına ilişkin düzenlemelerde istinafın öngörüldüğü durumlarda hukuktaki temyiz hükümlerinin uygulanmaya devam edileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Hakan Pekcanıtez, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Erozyonu Süreci", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017, Sayı: 133, s. 222, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr> (Erişim: 24.02.2025).

⁸³ İYUK'un Geçici 8. maddesi: "1. İvedi yargılama usulü hariç olmak üzere bu Kanunla idari yargıda kanun yollarına ilişkin getirilen hükümler, 2576 sayılı Kanunun, bu Kanunla değişik 3 üncü maddesine göre kurulan bölge idare mahkemelerinin tüm yurtda göreve başlayacakları tarihten sonra verilen kararlar hakkında uygulanır. Bu tarihten önce verilmiş kararlar hakkında, kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına ilişkin hükümler uygulanır..." şeklindedir.

⁸⁴ BAM'ların faaliyete geçiş tarihi olan 20 Temmuz 2016'dan önce temyiz yoluna başvuru kararları için HUMK'un temyiz yolu hükümlerinin geçerli olduğu, 20 Temmuz 2016 ve sonrasında ise HUMK hükümlerinin uygulanmayacağı, bunun yerine HMK kapsamındaki istinaf ve istinaf sonrası kanun yolu olan temyiz düzenlemelerinin geçerli olacağı ileri sürülmüştür. Hakan Pekcanıtez ve Evrim Erişir, "Medenî Yargıda İstinaf ile İlgili Hükümlerin Zaman İtibariyle Uygulanması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, s. 3628.

kanunda açıkça öngörölmüş bulunması gerekir. Bu çerçevede fer'i müdahilin kanun yolu mercilerine başvuru hakkı bakımından başvurunun tarafla birlikte mi yoksa bağımsız olarak mı yapıldığına göre ikili bir ayrıma gidilmesi yerinde olacaktır.

1. Davanın Tarafları Yanında Kanun Yoluna Başvuru Hakkı

Fer'i müdahil, yanında katıldığı tarafın kanun yoluna başvurması durumunda aynı yola birlikte başvurabilmektedir. Bu konuda doktrin ile uygulamada görüş birliği bulunmaktadır. Bu durumda müdahil yanında katıldığı tarafla birlikte aynı dilekçeyle ya da ayrı bir dilekçeyle kanun yoluna başvurabilmektedir⁸⁵.

Yargıtay kararlarına göre, fer'i müdahil yanında katıldığı tarafın lehine olan iddia ve savunmalara iştirak edebilir. Ancak bu yetki, tarafın işlemlerine ve beyanlarına aykırı olmamak kaydıyla usule ilişkin işlemleri yapma hakkını kapsamaktadır. Dolayısıyla fer'i müdahil yanında katıldığı tarafla birlikte hareket eder. Yanında katıldığı taraf kanun yoluna başvurursa fer'i müdahil de aynı şekilde kararı kanun yoluna taşıma hakkına sahip olmaktadır⁸⁶.

Diğer bir husus, asıl tarafın hükmün lehe olmasından dolayı temyiz başvurusu yapma hususunda hukuki yararının bulunmaması veya kararın temyiz sınırının altında kalması⁸⁷ nedeniyle asıl tarafın temyiz ya da karar düzeltme hakkının olmaması durumunda fer'i müdahil de kural olarak kanun yoluna başvuramayacaktır⁸⁸. Ayrıca asıl taraf temyiz hakkından feragat etmişse fer'i müdahilin de kanun yoluna başvurma imkanı ortadan kalkacaktır⁸⁹.

2. Davanın Taraflarından Bağımsız Olarak Kanun Yoluna Başvuru Hakkı

Fer'i müdahilin kanun yoluna başvuru hakkı gerek HUMK gerekse HMK döneminde açık şekilde düzenlenmediğinden fer'i müdahilin hükmü tek başına kanun yoluna taşıyıp taşıyamayacağı tartışmalı bir konu olmuştur. Özellikle asıl tarafın kanun yoluna başvuru hakkı bulunmasına rağmen bu hakkını kullanmayarak hareketsiz

⁸⁵ Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Sevinç Matbaası, Ankara 1982, s. 2515.

⁸⁶ Yargıtay 21. HD., 22.01.2013, E. 2012/8247, K. 2013/753, <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 08.04.2025).

⁸⁷ Yargıtay HGK., 17.12.2019, 2017/1961E., 2019/1367 K. sayılı kararında açıkladığı gerekçeler çerçevesinde, davalı ve ihbar olunan vekillerinin direnme kararına yönelik temyiz talebini uyumsuzluk konusu miktar bakımından reddine karar verilmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim:10.04.2025).

⁸⁸ Pekcanıtez, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, s. 152.

⁸⁹ Muşul, *Medeni Usul Hukuku (Temel Bilgiler)*, s.132.

kalması durumunda fer'i müdahilin tek başına başvuru yapıp yapamayacağı sorusu gündeme gelmektedir. HUMK döneminde bu konuda doktrinde çeşitli görüşler ortaya atılmış, farklı değerlendirme ve yaklaşımlar öne çıkmıştı.

Doktrindeki bir görüşe göre, fer'i müdahilin taraf sıfatına sahip olmaması nedeniyle tek başına kanun yoluna başvurması mümkün değildi⁹⁰. Fer'i müdahilin bağımsız taraf niteliği taşınamaması⁹¹, davada yanında katıldığı tarafla birlikte hareket etmek zorunda olması⁹², hakkında doğrudan lehe veya aleyhe bir hüküm kurulamaması⁹³ ve kanun yoluna başvuru yetkisinin yalnızca davanın taraflarına tanınması gibi sebepler bu görüşün dayanaklarını oluşturmaktaydı⁹⁴.

Doktrindeki diğer görüşe göre, fer'i müdahil bağımsız olarak kanun yoluna başvurma yetkisine sahipti. Fer'i müdahil, asıl tarafın tutumuyla çelişmediği sürece gerekli usul işlemlerini yapabildiğinden açık bir feragat bulunmadıkça kararın incelenmesine yönelik başvuru hakkının da mevcut olduğu kabul edilmekteydi⁹⁵. Bu görüşü savunanlara göre, mahkemenin müdahale talebini kabul etmesi müdahilin

⁹⁰ Necip Bilge ve Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara 1978, s.270. Aynı yönde başka bir yaklaşıma göre, hükmün yalnızca asıl tarafı bağlaması nedeniyle kanun yoluna başvurma yetkisi esas olarak asıl tarafa ait olduğu kabul edilmekteydi. Asıl taraf başvuru yapmazsa fer'i müdahil de tek başına bu yola başvuramazdı. Ancak başvuru yapılması durumunda fer'i müdahilin de birlikte ya da ayrı olarak kanun yoluna başvurabileceği kabul edilmekteydi. İlhan E. Postacıoğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1968, s. 263; Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, s. 238; Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2005, s. 599.

⁹¹ Yargıtay 10. HD., 28.01.1980, 7872 E., 6014 K. sayılı kararında ihbar olunan kişinin davanın tarafı olmadığı için kararı temyiz etme hakkının bulunmadığına karar vermiştir. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 204.

⁹² Yargıtay 11.HD., 10.04.1989, 1988/7794 E., 1989/2130 K. sayılı kararında müdahilin yanında katıldığı tarafla birlikte hareket etmek zorunda olduğunu aleyhine hüküm verilen davalı tarafın hükmü temyiz etmediği için müdahilin de tek başına temyiz etme hakkının bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca müdahil aleyhine kararda herhangi bir hüküm verilmediğinden temyiz talebinin reddine karar verilmiştir. Aktaran Erdemir, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, s. 586.

⁹³ Yargıtay 4. HD., 25.05.1971, 3389 E., 5202 K. sayılı kararında davada fer'i müdahil olan kişinin aleyhine karar verildiğini ancak yanında katıldığı taraf hükmü temyiz etmedikçe fer'i müdahilin de bağımsız olarak temyiz hakkın bulunmadığına karar vermiştir. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 204.

⁹⁴ Alp, "Hukukta Müdahale ve Tatbikat", s. 532.

⁹⁵ Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku Cilt II*, Beta Yayınları İstanbul 1989, s. 320. Akalın da fer'i müdahilin kararı tek başına temyiz edebileceği görüşündeydi. Çünkü müdahil yanında katıldığı tarafla birlikte davanın tarafı gibi değerlendirilmekte ve asıl taraf hakkında verilen hüküm onun açısından da kesin hüküm sonuç doğurmaktaydı. Bu nedenle verilen hüküm müdahilin hakkını etkiliyorsa ve hukuka aykırı bir kararsa asıl taraf temyize başvuramıyorsa ya da taraflar arasında müdahil aleyhine bir anlaşma yapılmışsa ortaya çıkacak kesin hükmün adaletsiz sonuçlara yol açabileceğini kabul etmekteydi. Akalın, "Hukuk Davalarında Müdahale", s. 122; Berki de her ne kadar hükmün taraflar hakkında verildiğini belirtmişse de kararın temyiz edilmemesi sonucunda müdahilin zarar göreceğinin açık olması nedeniyle müdahilin hakkını ilgilendirdiği ölçüde davada taraf sayılması ve temyiz hakkının tanınmasının uygun olduğu görüşündeydi. Berki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, s. 17.

davada menfaati bulunduğunu ve yargılamaya dahil edildiğini göstermekteydi. Ayrıca verilecek kesin hükmün sonuçları müdahili de etkileyeceğinden müdahile kanun yoluna başvuru hakkı tanınmaması menfaatlerinin ihlali anlamına gelmekteydi. Bu durum ise hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmamaktaydı⁹⁶.

HUMK dönemine ait Yargıtay içtihatlarında ise genel kabul gören görüş, fer'i müdahilin yanında katıldığı taraftan bağımsız olarak kanun yoluna başvuru yapma yetkisine sahip olmadığı yönündeydi. Yargıtay bazı istisnai hallerde ise hukuken korunmaya değer bir menfaatinin etkilenmesi gerekçesiyle müdahilin başvuru hakkı olduğunu kabul etmekteydi. HUMK döneminde Yargıtay'ın konuyla ilgili içtihatlarına bakıldığında çeşitli sonuçlar ortaya çıkmaktaydı.

Yargıtay genel olarak kararlarında fer'i müdahilin yalnızca asıl tarafla birlikte kanun yoluna başvurabileceğini, asıl tarafın bu yola başvurmaması halinde ise müdahilin tek başına bu hakkı kullanamayacağını⁹⁷ kabul etmekteydi. Ancak fer'i müdahil hakkında hüküm kurulması yasak olmasına rağmen ilk derece mahkemesince bu yasağa aykırı şekilde müdahil hakkında hüküm verilmişse Yargıtay bu durumu istisnai bir hal olarak değerlendirmekte ve asıl taraf kanun yoluna başvurmamış olsa dahi müdahilin kararın kendiyile ilgili kısmına yönelik olarak kanun yoluna başvurabileceği görüşünü benimsemekteydi.⁹⁸

⁹⁶ Alp, "Hukukta Müdahale ve Tatbikat", s. 532.

⁹⁷ Yargıtay 9. HD., 18.1.1996, 1996/332 E., 1996/407 K. sayılı kararında ilk derece mahkemesinde görülen davada yargılama sırasında ...iş sendikası, hukuki menfaatinin bulunduğu gerekçesiyle bakanlık tarafında davaya katılma talebinde bulunmuş, mahkemece fer'i müdahil olarak katılmasına karar verilmiştir. Yargılama sonucunda davanın kabulüne karar verilerek hüküm kurulmuştur. Bu karara karşı bakanlık temyiz yoluna başvurmamış, tek başına fer'i müdahil kararı temyiz etmiştir. İlk derece mahkemesi de müdahilin tek başına temyize başvurma yetkisinin olmadığı gerekçesiyle temyiz dilekçesinin reddetmiştir. Fakat müdahilin temyiz hakkının bulunup bulunmadığı konusunda karar verme yetkisinin Yargıtay'a ait olması sebebiyle Yargıtay, mahkemenin temyiz isteminin reddine dair kararını bozarak dosyayı yeniden görüşmüştür. Yargıtay, ilgili sendikanın davaya fer'i müdahil sıfatıyla katıldığını kabul etmiş, ancak HUMK'un 57. maddesi uyarınca fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafla birlikte hareket etme yetkisine sahip olması nedeniyle tek başına temyiz yoluna başvuramayacağı gerekçesiyle müdahilin temyiz isteminin reddine karar vermiştir. Aktaran Zafer Ergün, *İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Adalet Yayınevi*, Ankara 2005, ss.306-307; Aynı yönde Yargıtay Temyiz Ticaret Dairesinin 7.1.1941, – 69 sayılı eski bir kararında da ayırt etme gücüne sahip üçüncü kişi olarak davaya katılan kişinin HUMK'un 57. maddesi gereğince müdahil olduğu tarafla birlikte hareket etmesi gerektiğini yanında katıldığı tarafın kararı temyiz etmediği göz önüne alındığında bu durumda müdahilin de tek başına hükmü temyiz etme hakkı bulunmadığını belirterek temyiz talebinin reddine karar vermiştir. Aktaran Öktem, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu İçtihatlar*, s. 165.

⁹⁸ Yargıtay HGK, 01.04.1987, 11/143-259 sayılı kararında, bir davada verilen hükmün kural olarak taraflar hakkında kesinlik oluşturacağı belirtilmiştir. Ancak karar, üçüncü kişinin hukuki yararını etkiliyorsa bu kişi taraflardan birinin yanında katılma talebinde bulunabilir. Hükmü temyiz etme hakkı dava taraflarına ait olduğundan fer'i müdahilin tek başına temyiz hakkı yoktur. Ancak yanında katıldığı taraf temyize başvurursa fer'i müdahil de temyiz edebilir. Ayrıca müdahil hakkında karar

HUMK döneminde temyiz yoluna başvuru hakkında olduğu gibi fer'i müdahilin yanında davaya katıldığı taraf karar düzeltme talebinde bulunmadığında müdahil de bu tarafla uyum içinde hareket edeceğinden tek başına karar düzeltme talebinde bulunamamaktaydı⁹⁹. Medeni yargılama hukukunda bu yöndeki içtihatların istikrar kazanmasıyla birlikte asıl taraf kanun yoluna başvurmamakça fer'i müdahil tarafından yapılan tek taraflı başvurular ilk derece mahkemelerince kabul edilmemekteydi.

HMK döneminde de fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurma yetkisine ilişkin belirsizlik devam ettiğinden hem doktrinde hem de Yargıtay kararlarında bu husus halen tartışmalıdır. HMK dönemindeki doktrindeki görüşlere bakıldığında şu yaklaşımlar dikkat çekmektedir:

Doktrindeki bir görüşe göre, fer'i müdahil hakkında doğrudan hüküm verilemeyeceğinden verilen karar yalnızca davanın tarafları açısından bağlayıcıdır. Bu sebeple fer'i müdahil tek başına kanun yoluna başvuramamalı ve yalnızca yanında katıldığı tarafla birlikte veya onun onayıyla bu yola gidebilmelidir. Ancak hukuka aykırı şekilde fer'i müdahil hakkında karar verilmişse bu durumda müdahilin kendi adına kanun yoluna başvurma hakkı doğmalıdır¹⁰⁰.

Doktrindeki diğer bir görüşe göre¹⁰¹, fer'i müdahil yanında katıldığı tarafın davayı kazanmasında katkı sağlayan ve bu yönüyle ona yardımcı olan üçüncü kişidir. Bu görüşe göre, asıl tarafın süresi içinde kanun yoluna başvurmaması bazen basit bir ihmalden ibaret olabilir. Bu durumda fer'i müdahilin süresi içinde tek başına kanun yoluna başvurusu tarafı destekleyici bir usul işlemi niteliği taşır. Ayrıca fer'i müdahilin yetkileri yalnızca asıl tarafın işlemlerini tekrarlamakla sınırlı yorumlanmamalıdır. Asıl tarafın yapmış olduğu her türlü usul işlemine paralel şekilde fer'i müdahil de tek başına kanun yoluna başvurabilir. Aksi yöndeki dar bir yaklaşım müdahale kurumunun amacına uygun düşmemekte ve davaya müdahalenin anlamını zayıflatmaktadır. Sonuç olarak, asıl tarafın pasif kalması feragat anlamına

verilmesi kuralına aykırı olarak müdahil hakkında karar verildiğinde yanında katıldığı taraf temyize başvurmasa bile müdahil temyiz talebinde bulunabilir. Yargıtay bu esaslar doğrultusunda karar vermiştir. Aktaran İnal, *Hukuk Yargılama Usulü Yasası*, Cilt 1, s. 650.

⁹⁹ Baki Kuru, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 1993, s. 468.

¹⁰⁰ Murat Atalı, *Medeni Usul Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2014, s. 70. Aynı yönde görüşler için bkz. ¹⁰⁰ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2011, s. 517; Görgün, *Medeni Usul Hukuku*, s. 378.

¹⁰¹ Pekcanitez ve Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, ss. 320-321.

gelmeyeceğinden fer'i müdahil süresi içerisinde tek başına kanun yoluna başvuru hakkına sahip olmalıdır¹⁰².

Günümüzde Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre, hüküm yalnızca lehine müdahil olunan tarafla birlikte temyiz edilebilir. Müdahil olunan taraf temyiz yoluna başvurmazsa fer'i müdahilin tek başına temyiz hakkı bulunmamaktadır. Yargıtay'a göre fer'i müdahale, üçüncü bir kişinin hukuki yararı bulunması nedeniyle devam eden davaya taraflardan birine destek amacıyla katılmasıdır. Müdahale talebinin kabulü halinde fer'i müdahil yanında katıldığı tarafla uyum içinde hareket eder ve yalnızca katılma anında yargılamaya dahil olur. Mahkeme kararı sadece lehine müdahil olunan taraf bakımından hüküm doğurur. Fer'i müdahil yönünden ayrıca bir hüküm kurulamaz. Bu nedenle karar ancak lehine müdahil olunan tarafla birlikte temyiz edilebilir. Müdahil olunan taraf temyiz başvurusunda bulunmadığı takdirde HMK'nın 68. maddesi uyarınca fer'i müdahil de tek başına kanun yoluna başvuramayacaktır¹⁰³.

Adli yargıda bu içtihadın yerleşik hale gelmesiyle birlikte ilk derece mahkemeleri fer'i müdahilin asıl tarafla birlikte hareket etmeksizin yaptığı temyiz başvurularını doğrudan reddetmektedir. Bu yaklaşım, fer'i müdahilin usul işlemleri bakımından ayrı ve bağımsız hareket etme hakkının sınırlı olduğu ve yalnızca yanında katıldığı tarafın menfaatleriyle uyumlu hareket etmesi gerektiği yönündeki genel kabul ile örtüşmektedir.

Müdahale talebinin kabulü veya reddine ilişkin kararlara karşı fer'i müdahilin kanun yoluna başvurulabileceğine ilişkin her iki Kanun'da da bir düzenleme bulunmamaktadır. Medeni yargılama hukukunda doktrinde asıl taraf temyize gitmezse fer'i müdahilin de tek başına temyiz başvurusunda bulunamayacağı kabul edilmekle birlikte müdahale talebi reddedilen üçüncü kişinin katılma talebinin reddine ilişkin kararlar sınırlı olmak üzere asıl hükümle birlikte tek başına temyize başvurabileceği savunulmaktadır¹⁰⁴. Ancak Yargıtay, davaya katılmayı gerektirecek hukuki menfaati bulunmayan bu nedenle katılma talebi reddedilen ve hakkında hüküm kurulmamış

¹⁰² Pekcanitez ve Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, ss. 320-321.

¹⁰³ Yargıtay 1. HD., 10.06.2024, 2024/2444 E., 2024/4313 K. sayılı kararında, fer'i müdahilin yalnızca lehine katıldığı tarafla birlikte hareket edebileceğini ve tek başına temyiz yetkisinin bulunmadığını dikkate alarak hükmün asıl taraf temsilcisi tarafından temyiz edilmediği tespit etmiştir. Bu nedenle fer'i müdahil adına vekilin temyiz talebinin reddine karar verilmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 12.04.2025).

¹⁰⁴ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 1968, s. 510.

kişinin temyiz talebini hukuka aykırı bulmuştur¹⁰⁵. Bununla birlikte Yargıtay, hukuki yararı bulunan ve müdahale talebi reddedilen üçüncü kişinin katılma talebinin reddine ilişkin kararlar sınırlı olmak üzere asıl hükümle birlikte temyiz başvurusunda bulunabileceğini kabul etmektedir¹⁰⁶.

Yargıtay bir kararında yanında katıldığı taraf kanun yoluna başvurmadağı takdirde müdahilin de başvuru yapamayacağını ancak usul ve yasaya aykırı olarak müdahil hakkında bir hüküm verilmişse bu durumda müdahilin tek başına temyiz hakkının bulunduğunu kabul etmiştir¹⁰⁷. Bununla birlikte fer'i müdahil hakkında bir hüküm varsa müdahilin bu durumda yalnızca kendisine ait kısmı temyiz edebileceğini Yargıtay'ın incelemesinin de müdahilin kanun yolu başvuru dilekçesinde belirttiğı hususlar çerçevesinde sınırlı kalacağını belirtmiştir¹⁰⁸. Doktrinde de kanuna aykırı şekilde müdahil aleyhine hüküm verilmesi halinde müdahilin tek başına kanun yoluna başvurma yetkisi bulunduğı kabul edilmektedir¹⁰⁹.

I. Müdahale Kurumunun İdari Yargılama Hukukundaki Görünümü

Yargılama usulüne ilişkin kanunlarda vakıa ve delillerin toplanması hususunda ya taraflarca getirilme ilkesi ya da re'sen araştırma ilkesi ağırlık kazanmaktadır¹¹⁰. Medeni yargılama usulünde dava malzemesinin yani yargılamanın temelini oluşturan vakıalar ile bunlara ilişkin delillerin ortaya konulması taraflara ait olduğundan taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir¹¹¹. Buna karşılık idari yargıda re'sen araştırma

¹⁰⁵ Yargıtay İcra İflas D., 01.10.1968, 8188 E., 8604 K. sayılı eski bir kararında, davaya müdahale sebebi bulunmayan, müdahale talebi reddedilen ve hakkında karar verilmeyen üçüncü kişinin temyiz talebinde bulunma hakkı olmadığını kararlaştırmıştır. Aktaran Ahmet İnan, *Notlu ve İzahlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İlgili İçtihatlar*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1969, s. 36.

¹⁰⁶ Yargıtay HGK., 12.09.2012, 2012/338 E., 2012/558 K. sayılı kararında, fer'i müdahale talebinin kabulü veya reddine ilişkin kararların ilk derece mahkemesince verileceğı, müdahilin yalnızca talebin reddine ilişkin kararlar sınırlı olmak üzere asıl hükümle birlikte süresi içinde tek başına temyiz başvurusunda bulunabileceğı ve müdahale talebinin haksız olarak reddedilmesi halinde hükmün bozulmasını talep edebileceğı belirtilmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 10.06.2025).

¹⁰⁷ Yargıtay 4. HD., 02.03.2017, 2016/8353 E., 2017/1304 K. sayılı kararında, bir davada hükmün sadece davanın tarafları hakkında verildiğini ve bu nedenle hükmü temyiz etme yetkisinin de taraflara ait olduğunu fer'i müdahilin kanun yoluna başvurma hakkının ise yanında katıldığı tarafın kanun yoluna başvurusu durumunda mümkün olduğunu belirtmiştir. Ancak asıl taraf kanun yoluna başvurmadağı müdahil hakkında usul ve yasaya aykırı hüküm kurulmuşsa hükmün kendisiyle ilgili bölümüyle sınırlı olmak üzere fer'i müdahilin hükmü temyiz etme hakkının bulunduğunu belirtmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 10.06.2025).

¹⁰⁸ Yargıtay 9. HD., 23.05.2024, 2024/6075 E., 2024/9069 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 03.04.2025).

¹⁰⁹ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2011, s. 517; Görgün, *Medeni Usul Hukuku*, s. 378.

¹¹⁰ Kamile Türkoğlu Üstün, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019, s. 99.

¹¹¹ Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2017, s. 217.

ilkesinin benimsenmesi nedeniyle hakim tamamen aktif bir konumda bulunur. Bu nedenle uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan her türlü araştırma ve incelemeyi bir talep olup olmadığına bakmaksızın kendiliğinden yapar ve dosyanın tamamlanması için gerekli usul işlemlerini bizzat yerine getirir¹¹².

Bu ilkeler tahkikat aşamasına ilişkindir. Tahkikat konusunda taraflara bir yükümlülük düşüyorsa taraflarca getirilme ilkesi uygulanır. Buna karşılık hakimın hayat olayı olgusunu kendiliğinden araştırmaya yetkisi varsa re'sen araştırma ilkesi geçerlidir¹¹³.

Adli yargıda hakimın tarafların getirdiği delillerle bağlı olması ve kendiliğinden kullanabileceği yetkilerin sınırlı olması nedeniyle kararın etkileyebileceği üçüncü kişilerin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla HMK'da davanın ihbarı ve davaya katılma kurumlarıyla bu kişilere davaya katılma imkanı tanınmıştır¹¹⁴.

İdari yargıda ise uyuşmazlıkların niteliği gereği adli yargıdan farklı olarak re'sen araştırma ilkesi esas alınır. Dava her ne kadar davacının yararına gibi görünse de sonuçları çoğu zaman toplumu doğrudan etkileyebilir¹¹⁵. Davacıların genellikle sınırlı belgeyle dava açtığı dikkate alındığında hakime tanınan re'sen araştırma etkisi hem sağlıklı bir yargılama süreci sağlar hem de davacıya hukuki güvence oluşturur¹¹⁶. Bu doğrultuda İYUK'un 20. maddesinin 1. fıkrasında Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemelerinin baktıkları davalarda her türlü incelemeyi re'sen yapma yetkisine sahip oldukları açıkça düzenlenmiştir. Bu yetkinin dayandığı temel gerekçelerden biri, idarenin güçlü konumu ile bilgi ve belge üstünlüğünün çoğu zaman kendi elinde bulunması nedeniyle işlemlerinin hukuka uygunluğunun etkin biçimde denetlenebilmesidir¹¹⁷.

Anılan iki yargılama usulü arasındaki farklılığa rağmen idari davalar sonucunda hak ve menfaatleri etkilenebilecek kişilerin taraflardan birinin yanında davaya katılarak iddia ve savunmalarını desteklemesi ve böylece yargılamanın adil şekilde yürütülmesine katkı sağlaması amacıyla İYUK'un 31. maddesindeki atıf uyarınca

¹¹² Zehreddin Aslan, "Türk İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23-24, 2011, s. 53.

¹¹³ M. Kamil Yıldırım, "Madeni Yargılama Hukukunda Hakimın Rolü", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 3, 2016, s. 3032.

¹¹⁴ Metin Günday, *İdari Yargılama Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2022, s. 402.

¹¹⁵ Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 10.

¹¹⁶ Aslan, "Türk İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi", s. 55.

¹¹⁷ Evren, "İptal Davalarında Kendiliğinden Araştırma İlkesi", s. 711.

“davanın ihbarı ve üçüncü şahısların davaya katılması” idari yargıda uygulama alanı bulacaktır¹¹⁸.

A. İdari Yargılama Hukukunda Üçüncü Şahısların Davaya Katılmasında Hukuk Muhakemeleri Kanununun Uygulanmasının Gerekliliği ve Uygulanabilirliğine İlişkin Eleştiriler

HMK’da yer alan medeni yargılama hukukuna ilişkin bazı usul hükümleri idari yargının kendine özgü nitelikleriyle tam olarak uyum sağlamamaktadır. Bu nedenle İYUK’un 31. maddesinde yargılama kurallarına ilişkin HMK’ya yapılan atıflar idari yargının özellikleriyle bağdaştığı ölçüde uygulanmakta ve bu alandaki eksiklikler böylece giderilmeye çalışılmaktadır¹¹⁹.

Medeni yargılama hukukuna ilişkin bir müessese olan davanın ihbarı ve üçüncü şahısların davaya katılması konularında İYUK’un 31. maddesi kapsamında medeni yargılama hukuku kurallarının idare yargıya doğrudan uygulanıp uygulanamayacağı ve bu uygulamanın ne ölçüde uyumlu olacağı konularında çeşitli görüşler ve eleştiriler bulunmaktadır.

1. Davanın İhbarı Kurumunun İdari Yargılama Hukukuna Uygunluğu

Dava sonucundan etkilenecek üçüncü kişi kendiliğinden davaya katılabileceği gibi ihbar yoluyla haberdar olması halinde de davaya katılabilir. Ancak üçüncü kişiler kendilerini ilgilendiren davalardan çoğu zaman tesadüfen haberdar olurlar ve yapılacak ihbar bu tesadüfi ortadan kaldırarak onları yargılamadan haberdar eder¹²⁰. Bu durumda devreye ihbar kurumu girmektedir. Medeni yargılama hukukundan farklı olarak İYUK’un 31. maddesi gereğince idari yargı organları davanın ihbar edilmesini kendiliğinden sağlar. Bununla birlikte davanın yargı organlarınca re’sen ihbarı, idari yargı yerinden ihbar konusunda talepte bulunulmasına veya doğrudan ihbar yapılmasına engel teşkil etmemektedir. Bu düzenleme yalnızca ihbarın gerekli görülmesine rağmen davanın taraflarından bu konuda herhangi bir talep gelmediği durumlarda idari yargı yerinin kendiliğinden harekete geçebilmesine imkan

¹¹⁸ Günday, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 402.

¹¹⁹ Sınmaz, “İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 31. Maddesi ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Yapılan Yollamaların Yol Açtığı Sorunlar ve Usul Hükümlerinin İdari Yargıya Özgülenmesi”, s. 385.

¹²⁰ Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 396.

tanınmaktadır¹²¹. Bu uygulama idari yargıda yürütülen kapsamlı inceleme sorumluluğunun bir sonucudur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) göre, davanın üçüncü kişiye bildirilmemesi bu kişinin yargı organına başvurma hakkından mahrum kalmasına yol açarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. maddesinin 1. fıkrasında güvence altına alınan adil yargılanma hakkının ihlaline neden olacaktır¹²². Bu nedenle ihbar mekanizması davaya taraf olmayan üçüncü kişileri yargı sürecine dahil etmeye çağıran önemli bir araçtır¹²³. İdari yargının yapısına uygun olarak sınırlı alanlarda uygulama alanı bulan bu kurumda üçüncü kişilerin davaya katılmasına ilişkin kurallar geçerlilik kazanır¹²⁴.

İhbar kurumunun temel amacı ileride açılacak rücu davalarında ihbarda bulunanın menfaatini korumaktadır¹²⁵. Ancak Danıştay¹²⁶ ve doktrin, üçüncü kişilerin hak ve menfaatlerini de gözetken bir uygulamanın benimsenmesi gerektiğini vurgulayarak ihbarın geçerliliğini yalnızca rücu ilişkisiyle sınırlamamaktadır¹²⁷. Böylece idari yargılama hukukunda ihbar kurumu, üçüncü kişilerin taraflar arasındaki yargılamadan doğrudan etkilenmelerini önlemeye yönelik bir araç olarak işlev

¹²¹ Turgut Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Yetkin Yayınları, Ankara 2023, s. 1111.

¹²² AİHM 09.12.2008, 44088/04 B. No.lu Menemen Minibüsçüler Odası/Türkiye kararında, başvurunun ulusal mahkemeler tarafından dava süreci hakkında bilgilendirilmemesi nedeniyle ilk davaya ancak temyiz aşamasında müdahil olabildiğini ve bu durumun savunma hakkını kısıtladığını tespit etmiştir. Başvuran Danıştay'daki temyiz başvurusunda kabul edilebilirlik şartlarının sınırlı olması nedeniyle esasa ilişkin görüşlerini sunamamış, ikinci davada ise tamamen süreç dışında bırakılmıştır. Asıl tarafın temyize gitmemesi sebebiyle Danıştay'da kendisini savunma fırsatı dahi bulamayan başvuran mahkemeye erişim hakkından yoksun bırakılmış ve bu durum AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlali olarak değerlendirilmiştir. AİHM Minibüsçüler Odası/Türkiye Kararı, 09.12.2008, B. No:44088, §§ 1-8, <https://hudoc.echr.coe.int> (Erişim: 13.04.2025)

¹²³ Akyıldız, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari yargılama Hukukunda Uygulanması Bağlamında Ehliyet(Objektif Ehliyet), Davaya Katılma(Asli ve Fer'i Müdahale) ve Davanın İhbarı Müessesesi", s. 323.

¹²⁴ A. Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, *İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2010, s. 918.

¹²⁵ Candan, davanın ihbar için rücu olasılığının varlığının mutlaka kanıtlanmak zorunda olmadığı, ihbarda bulunan tarafın bu olasılığın mevcut olduğuna inanmasının ihbarın yapılabilmesi için yeterli olduğu görüşündedir. Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, 2023, s. 1111.

¹²⁶ Danıştay 11. D., 12.07.2005, 2005/1023 E., 2005/4242 K. sayılı kararında, davacının kiracı olduğu olayda hasarsız tespit işleminin iptaliyle birlikte idare mahkemesi tarafından taşınmazın ağır hasarlı olarak tespit edilmesi halinde yıkımın söz konusu olabileceğini belirtmiştir. Yıkım kararının kiracıdan çok konut malikini etkileyebileceğini dikkate alan Danıştay, taşınmaz malikine davanın ihbar edilmesi ve malik sürece dahil edildikten sonra karar verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. <https://legalbank.net> (Erişim: 26.03.2025).

¹²⁷ Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 396.

görmektedir¹²⁸. Buna karşılık, idari yargıdaki ihbar kurumuna medeni yargılama hukuku kurallarının uygulanmasına ilişkin doktrinde çeşitli eleştiriler dile getirilmiştir. Bu çerçevede idari yargının kendine özgü yapısı ve taraf ilişkileri dikkate alınarak ihbar kurumunun kapsamı ve işlevinin farklı değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

Bu doğrultuda doktrindeki bir görüş, ihbar kurumunun idari yargıda sınırlı da olsa uygulanabilirliğini kabul etmekte ancak bu uygulamanın medeni yargılama usulündeki kuralların doğrudan aktarılması yoluyla değil de idari yargının yapısına uygun şekilde düzenlenmesi yoluyla uygulanabileceğini savunmaktadır¹²⁹. Bu görüşe göre, idari yargıda geçerli olan yazılılık ilkesi ve hakimin re'sen araştırma yetkisi nedeniyle iddia ve savunmaların sunulmasının ardından sürecin ilerleyişi büyük ölçüde hakimin yönlendirmesiyle şekillenir. Bu bağlamda taraflardan birinin davayı üçüncü kişiye ihbarına idari yargılamada ihtiyaç duyulmadığı ileri sürülmektedir. Zira

¹²⁸ Ahmet Kalafat, “İdari Yargılama Usulü Kanunu’na Göre Davanın İhbarı”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 14, 2008, s. 168, <https://acikerisim.ticaret.edu.tr> (Erişim: 26.03.2025).

¹²⁹ Dinç ve Candan, “İdari Yargılama Usulünde Davanın İhbarı (Duyurulması)”, ss. 4-8. İYUK’un yürürlüğe girmesinden önceki dönemde idari yargılama usulü büyük ölçüde 521 sayılı Danıştay Kanunu ve ilgili Danıştay İçtüzüğü hükümleriyle düzenleniyordu. Bu dönemde ihbar kurumunun uygulanmasına ilişkin hukuk uygulaması ve doktrin arasında tam bir birlik ve kesinlik sağlanamamıştı. Bu nedenle döneme ilişkin çeşitli görüşler yer almakta ve ihbar kurumunun kapsamı ve işleyişi konusunda farklı yaklaşımlar benimsenmekteydi. Örneğin Onar, iptal davalarında ihbar kurulunun uygulanabilir olduğunu kabul etmekle birlikte tam yargı davalarında bu kurumun uygulanmasının mümkün olmadığını savunmaktaydı. Onar’a göre, memurun görevden alınmasına ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan iptal davasında menfaati doğrudan etkilenebilecek memurun davaya müdahil olması mümkünken örneğin, idarenin hukuka aykırı eylemlerinden dolayı sorumlu olduğu hallerde idareye karşı açılan tam yargı davasında idare, bu kişiyi ihbar yoluyla davaya dahil etmesi mümkün değildi. Zira bu görüş tarafından memurun gerçek kişi olarak idareye karşı davada hasım konumunda olduğu ve bu nedenle davanın görülmesi sırasında ayrıca ihbarda bulunulmasına gerek bulunmadığı benimsenmekteydi. Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1966, ss. 1958-1959. Buna paralel olarak Yenice ve Esin’in de aralarında bulunduğu bir grup görüş ise idari yargılamada davaların esasen kamu idaresine karşı açıldığı ve bu nedenle iptal davalarında bile idarenin üçüncü kişiye ihbar da bulunmasının genel olarak mümkün olmadığını ifade etmekteydi. Tam yargı davalarında ise idarenin hukuki sorumluluğunu üçüncü kişiye devrederek onu yerine geçirmesi ya da ihbar yoluyla yargılamaya dahil etmesi mümkün görülmemekteydi. Bu görüşe göre, ihbar kurumunun işlevinin üçüncü kişinin fer’i müdahil olarak yargılamaya katılmasına sağlamak olduğu ve bunun için ilgili kişinin mahkemeye başvurarak müdahillik talebinde bulunması gerektiği kabul edilmekteydi. Kazım Yenice ve Yüksel Esin, *Açıklamalı-İçtihatlı-Notlu İdari Yargılama Usulü*, Arısan Matbaacılık, Ankara 1983, ss. 625-625. Aynı yönde görüşler için bkz Gözübüyük ve Tan, *İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku*, s. 918; Yaşar Eroğlu, “Danıştay Kanunuyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’na Atıf Yapılmayan Hallerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun Danıştayda Uygulanışı”, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 8, Yıl: 3, 1973, ss. 26-27, <https://cdn.bartın.edu.tr> (Erişim: 30.03.2025). Bu görüşler, idari yargının taraf yapısının ve yargılamanın işleyişinin özgünlüğü dikkate alınarak şekillenmiş olup İYUK’un yürürlüğe girmesinden önceki dönemin hukuk anlayışına yansıtılmaktadır. Günümüzde ise Danıştay uygulaması, özellikle iptal davalarında üçüncü kişilerin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla ihbar kurumunu daha geniş ve işlevsel şekilde uygulamaktadır. Danıştay 11. D., 12.07.2005, 2005/1023 E., 2005/4242 K.

mevcut sistemde geçerli olan re'sen araştırma ilkesi sayesinde ihbar kurumunun amaçladığı sonuca zaten ulaşılabilirdi ifade edilmektedir¹³⁰. Bununla birlikte görüşe göre, üçüncü kişinin fer'i müdahil olarak davaya katılabilmesi için taraflardan biri ya da mahkeme tarafından kendisine bildirim yapılması hem ihbarı yapan tarafın hem de üçüncü kişinin yargısal sürece olan güvenini arttırabilecektir. Bu nedenle söz konusu görüş, medeni yargılama usulüne ait kuralların aynen benimsenmesi yerine idari yargının özelliklerine uygun düzenlemelerle ihbar kurumunun sınırlı da olsa idari yargıda uygulanabilir olduğunu ileri sürmektedir¹³¹.

Her ne kadar iptal davaları ilk başta yalnızca davacının bireysel menfaatini ilgilendiriyor gibi görünse de bu tür davalar çoğu zaman kamu düzenini ve benzer durumda olan toplulukları da etkileyebilecek niteliktedir¹³². Bu nedenle ihbar kurumunun iptal davalarında işlevsel biçimde uygulanması hem yargılamanın etkinliği hem de kamu yararının korunması açısından önem arz etmektedir. Öte yandan tam yargı davaları esasen bireysel zararların giderilmesine yönelik olsa da bazı durumlarda dolaylı biçimde kamu yararını ilgilendiren sonuçlar doğurabilir. Örneğin, çevreye verilen zararlar bu kapsama girebilir. Bu çerçevede ihbar kurumunun hem iptal hem de belli nitelikteki tam yargı davalarında daha işlevsel bir şekilde uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

2. Asli Müdahale Kurumunun İdari Yargılama Hukukuna Uygunluğu

Asli müdahale, İYUK'un yürürlüğe girdiği dönemde 31. maddesinin atıf yaptığı HUMK tarafından açıkça düzenlenmiş bir kurum değildi. Her ne kadar kanunda yer almasa da gerek yargı kararlarında gerekse doktrinde asli müdahale kurumu kabul görmektedir. HMK ile birlikte ise asli müdahale davaya katılma türü olarak açıkça düzenlenmiştir.

İYUK'un 31. maddesi üçüncü kişilerin davaya katılması bakımından HMK'ya genel bir yollama yaptığından ve medeni yargılama hukukunda yer alan asli müdahale kurumu ise HMK ile birlikte düzenlendiğinden bu kurumun idari yargıda uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak kurumun niteliği ve idari

¹³⁰ Dinç ve Candan, "İdari Yargılama Usulünde Davanın İhbarı (Duyurulması)", ss. 4-8.

¹³¹ Dinç ve Candan, "İdari Yargılama Usulünde Davanın İhbarı (Duyurulması)", ss. 4-8.

¹³² Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 10.

yargının yapısal özellikleri gereği asli müdahale kurumunun idari yargıda uygulanmayacağına yönelik eleştiriler doktrinde yoğunluk kazanmıştır.

İYUK'un 31. maddesi üçüncü kişilerin davaya katılması bakımından genel bir biçimde HMK'ya atıfta bulunduğundan medeni yargılama hukukunda sonradan açıkça düzenlenen asli müdahale kurumu da HMK kapsamında idari yargıya dahil edilmiştir. Ancak kurumun niteliği ve idari yargının yapısal özellikleri gereği asli müdahalenin uygulanmayacağına yönelik eleştiriler doktrinde yoğunluk kazanmıştır.

Doktrindeki bir görüşe göre, üçüncü bir kişinin derdest bir davada genellikle özel bir kişi konumundaki davacı ile davalı idareye karşı asli müdahale davası açması pek mümkün görünmemektedir¹³³. Zira bu görüşe göre, idari davalarda davacı çoğunlukla özel kişiler, davalı ise idare olmakta ve idari yargı da özel kişiler arasındaki uyumsuzluklara bakmamaktadır. Ayrıca üçüncü kişinin davalı idareye karşı ayrı bir asli müdahale davası açmasına da çoğu durumda ihtiyaç bulunmamaktadır. Çünkü üçüncü kişi iptal davasına konu işlemin kendi menfaatini ya da tam yargı davasına konu eylemin kendi hakkını ihlal ettiğini düşünüyorsa zaten doğrudan iptal veya tam yargıda davası açma hakkına sahiptir. Bu nedenle asli müdahale kurumunun HMK'nın 65. maddesinde yer alan şekliyle idari yargıda uygulanmasının zor olduğu ileri sürülmüştür¹³⁴.

Benzer şekilde bir diğer görüş de asli müdahalenin idari yargıda uygulanabilirliğinin iki nedenden dolayı sınırlı kalmak zorunda olduğu ileri sürmüştür¹³⁵. Bu görüşe göre ilk olarak, üçüncü kişinin iptalini talep edebileceği işlemin kendisine tebliğinden itibaren belirlenen dava açma süresi içinde hareket etmek zorunda olduğu ifade edilmiştir. Bu süre geçtikten sonra ihbar yoluyla davaya

¹³³ Günday, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 405. Aynı yönde görüşler için bkz. Aslan, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku*, s. 366; Celal Karavelioğlu, *İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Top-Kar Matbaacılık, Trabzon 1999, s. 775; Aydın, "Tatbikatta Asli Müdahale", s. 1524; Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, ss. 698-699; Akyıldız, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari yargılama Hukukunda Uygulanması Bağlamında Ehliyet(Objektif Ehliyet), Davaya Katılma(Asli ve Fer'i Müdahale) ve Davanın İhbarı Müessesesi", ss. 324-325.

¹³⁴ Günday, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 405. Aynı yönde görüşler için bkz. Aslan, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku*, s. 366; Karavelioğlu, *İdari Yargılama Usulü Kanunu*, s. 775; Aydın, "Tatbikatta Asli Müdahale", s. 1524; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, ss. 698-699; Akyıldız, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari yargılama Hukukunda Uygulanması Bağlamında Ehliyet(Objektif Ehliyet), Davaya Katılma(Asli ve Fer'i Müdahale) ve Davanın İhbarı Müessesesi", ss. 324-325.

¹³⁵ Melikşah Yasin, "İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 69, Sayı: 1, 2011, s. 442.

dahil edilmesi sürenin yeniden başlamasını sağlamaz. İkinci olarak, idari yargıda idare her zaman davalı konumundadır. Bu yargı kolu yalnızca idarenin işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemekle yetkilidir. Dolayısıyla kişilerin birbirlerine karşı ya da idarenin kişilere karşı idari yargıda dava açması mümkün değildir. Bu çerçevede bu görüş tarafından ihbar yapılan kişinin sadece süresi içinde idareye karşı doğrudan dava açabileceği, ancak diğer tarafı hasım göstererek benzer bir yol izleyemeyeceği ileri sürülmektedir. Buna ek olarak, HMK'nın 65. maddesindeki asli müdahale davası ile asıl davanın birlikte görülmesi ve karara bağlanması yönündeki düzenlemenin de idari yargının yapısıyla örtüşmediği ifade edilmiştir. Görüşe göre, birbirinden farklı zamanlarda tamamlanan davaların aynı süreçte yürütülmesi hem pratikte sorun yaratmakta hem de adil yargılanma hakkı bakımından tartışmalara neden olabilmektedir. Özellikle biri duruşmalı diğeri duruşmasız görülen davalarda bu birlikteliğin nasıl sağlanacağı belirsizdir. Tüm bu nedenlerle söz konusu görüş, asli müdahalenin idari yargıda medeni yargılama hukukundaki şekliyle aynen uygulanamayacağını sadece idari yargının yapısına uygun ve sınırlı hallerde dikkate alınabileceğini savunmaktadır¹³⁶. Bu görüş tarafından dava açma süresi geçtikten sonra asli müdahale yoluyla üçüncü kişilere yargılamaya katılma imkanı tanınmasının süreyi kaçırmış kişilere dolaylı olarak yeni bir dava açma hakkı sağlamadığı ileri sürülmektedir. Fakat zaten derdest bir dava mevcutken dava açma süresi geçmiş olsa dahi üçüncü kişilerin asli müdahale yoluyla yargılamaya dahil olabilmesine imkan tanınması, kurumun esas amacı olan menfaat sahibi kişilerin davaya katılmasını sağlama işlevi dikkate alındığında, bu görüşün dava açma hakkı kapsamının fiilen genişletilmediği şeklinde değerlendirmesi isabetli olmayabilir¹³⁷.

Buna karşılık doktrindeki bir başka görüş, asli müdahale kurumunun idari yargıda açıkça düzenlenmemiş olmasına rağmen, bunun uygulanmayacağı anlamına gelmediğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, asli müdahale yargılamanın etkinliğini artırmak, savunma hakkını genişletmek ve hakkaniyetli bir yargı süreci ile hukukun üstünlüğü ilkelerine katkıda bulunmak gibi önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle idari yargıda asli müdahalenin dışlanması yerine uygun şekilde uygulanmasının daha doğru olacağı ileri sürülmüştür. Ancak idari yargının kendine

¹³⁶ Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, 2023, ss. 1115-1116.

¹³⁷ Yasin, "İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale", s. 442.

özgü yapısı ve kuralları nedeniyle bu kurumun medeni yargılama hukukundaki şekliyle doğrudan benimsenmesinin mümkün olamayacağı ifade edilmiştir¹³⁸.

Öte yandan diğer bir görüş ise asli müdahale kurumunun iptal davaları bakımından kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır¹³⁹. Bu görüşe göre, bir kişinin davaya katılabilmesi için davanın sonucundan etkilenecek bir menfaatinin bulunması gerekmektedir. Ancak menfaati ihlal edilen kişinin yalnızca fer'i müdahil olarak sürece dahil edilmesi yeterli değildir. Çünkü fer'i müdahillik yalnızca taraflardan birine destek sunmakla sınırlıdır ve davanın esasına yönelik bağımsız bir usul işlemi yapılmasına imkan tanımamaktadır. Oysa menfaati ihlal edilen kişinin aynı işlem hakkında ayrıca bir iptal davası açma yetkisi bulunduğu da dikkate alındığında bu kişiye esas hakkında doğrudan söz söylemesini sağlayan asli müdahale imkanı tanınması gerektiği ifade edilmiştir¹⁴⁰. Aksi takdirde asıl hak sahibi olan kişi, üçüncü kişiler karşısında hakkını kaybetme ve hukuki korumadan yoksun kalma riskiyle karşı karşıya kalabilir ki bu durum hukuk devleti ilkesiyle adil yargılanma hakkı anlayışıyla bağdaşmayacaktır¹⁴¹. Ancak bu görüşe karşı menfaati ihlal edilen kişinin dava süresi içinde doğrudan iptal davası açma hakkına sahip olduğunun ve böylece tüm hak ve yetkilerini ayrı bir dava aracılığıyla kullanıp koruyabileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiği kanaatindeyiz. Bu durum, kişinin adil yargılanma hakkını tam olarak kullanabilmesini sağlamaktadır. Buradan hareketle idari yargıda asli müdahale kurumuna başvurulmasına gerek olmadığı sonucuna varılabileceği söylenebilir.

3. Fer'i Müdahale Kurumunun İdari Yargılama Hukukuna Uygunluğu

İdari yargılama hukukunda fer'i müdahale kurumu genel olarak kabul gören bir müdahale türü olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu kuruma ilişkin düzenlemelerin uygulanmasında idari yargının yapısal ve işlevsel özelliklerinin yeterince dikkate alınıp alınmadığı tartışmalıdır. Ayrıca fer'i müdahalenin idari yargıda beklenen katkıyı

¹³⁸ Erdal, *İdarî Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, s. 72.

¹³⁹ Ramazan Yıldırım ve Serkan Çınarlı, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri*, Astana Yayınları, Ankara 2018, s. 255.

¹⁴⁰ Yıldırım ve Çınarlı, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri*, s. 255.

¹⁴¹ İdari yargılama hukukunda asli müdahalenin varlığına imkan tanınmasına ilişkin görüş için bkz. Sadettin Yaman, "Adli ve İdari Yargıda Davaya Müdahale (Katılma) ve İdari Yargıda Asli Müdahalenin Kabulüne Duyulan İhtiyaç", *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 22, 2008, s. 104. <https://www.jurix.com.tr> (Erişim: 03.03.2025).

sağlayıp sağlamayacağı hususunda da öğretide çeşitli eleştiriler ileri sürülmüştür. Bu eleştiriler doğrultusunda kurumun daha işlevsel hale getirilmesi amacıyla farklı çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Doktrindeki bir görüş, idari yargıda re'sen araştırma ilkesinin geçerli olması nedeniyle üçüncü kişilerin menfaatlerinin korunmasında bir eksiklik bulunmadığı sürece davaya katılma gibi kurumlara ihtiyaç duyulmadığını savunmaktadır.¹⁴² Bu görüşe göre, medeni yargılama hukukunda hakimin tarafların ileri sürdüğü iddia ve savunmalarla bağlı olması üçüncü kişilerin menfaatlerinin yeterince korunamadığı yönünde bir endişeye yol açmış bu nedenle davaya katılma kurumu geliştirilmiştir. Buna karşılık, idari yargıda hakim re'sen araştırma yetkisi kapsamında uyuşmazlığı yalnızca taraf beyanları ve sundukları delillerle sınırlı kalmaksızın inceleyebilir. Gerekli gördüğünde ek bilgi ve belge isteyebilir, keşif yaptırabilir ya da uzman görüşüne başvurabilir. Bu çerçevede üçüncü kişilerin haklarının korunmasında ciddi bir eksiklik bulunmadıkça müdahale gibi davaya katılma mekanizmalarına ihtiyaç duyulmadığı ileri sürülmüştür¹⁴³.

İdari yargılama hukukunda müdahale kurumunun gerekli olduğunu savunan görüşe göre, idari yargıda hakime tanınan re'sen araştırma yetkisi aynı dava ile menfaat ilişkisi bulunan üçüncü kişilerin uyuşmazlığın çözümüne katkı sunmasına engel teşkil etmemektedir.¹⁴⁴ Zira hakim bu yetkisini yalnızca kendi bakış açısıyla algılayabildiği sınırlar içinde kullanabilir. Ayrıca bu görüşe göre, üçüncü kişilerin elinde bulunan bilgi ve belgelerin taraflarca ileri sürülmedikçe mahkemece fark edilmesi her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle görülmekte olan dava ile ilgisi bulunan kişilerin yargılamaya katılması yalnızca kişisel menfaatlerinin korunmasına değil aynı zamanda idari yargının temel amacı olan hukuki gerçekliğin ortaya çıkarılmasına ve hukuk devleti ilkesinin somutlaştırılmasına da hizmet etmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde idari yargının ilke ve amaçlarına uygun bir müdahale kurumunun varlığının bu alanda işlevsel bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığı savunulmuştur¹⁴⁵.

¹⁴² Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, 2023, ss. 1110-1111.

¹⁴³ Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, 2023, ss. 1110-1111.

¹⁴⁴ Yasin, "İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale", s. 443. Aynı yönde bkz. Kodakoğlu, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıya Uygulanması Bağlamında Asli Müdahale Sorunu", ss. 20-22.

¹⁴⁵ Yasin, "İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale", s. 443.

Diğer bir görüş ise idare yargılama hukuku bakımından davaya müdahale konusunu tam yargı ve iptal davaları bakımından ayrı ayrı değerlendirmiştir¹⁴⁶. Tam yargı davalarında fer'i müdahalenin uygulanmasının mümkün olabileceğini belirtirken iptal davalarında ise bu kurumun sınırlı bir işlevi olduğunu savunmaktadır. Zira bu görüşe göre, iptal davalarında dava konusu işlemin aynen kalmasında menfaati bulunan üçüncü kişi davalı idare yanında davaya katılabilir. Bu durumda yapacağı katkı işlemin hukuka uygunluğunun ortaya konulmasında davalıya destek sağlamakla sınırlı kalabilir. Nitekim idari yargıda geçerli olan re'sen araştırma ilkesi gereğince işlemin hukuka uygun olup olmadığı mahkeme tarafından kendiliğinden incelenecektir. Buna karşılık, bu görüş davacı yanında yapılacak bir müdahalenin daha etkili sonuçlar doğurabileceğini ileri sürmektedir. Özellikle işlemin iptalinden yarar sağlayacak bir üçüncü kişinin davaya katılması halinde bu kişinin ortaya koyacağı iddia ve deliller hukuka aykırılığın tespitine katkı sunabilir. Her ne kadar mahkeme hukuka aykırılığı re'sen araştırmakla yükümlü olsa da müdahil tarafından gündeme getirilen hususlar yargılamada göz ardı edilmiş olabilecek bazı önemli noktaların ortaya çıkmasına imkan tanıyabilir. Bu doğrultuda davacı yanında gerçekleştirilecek bir müdahalenin belirli hallerde yargılamanın sonucunu etkileyebilecek nitelikte katkılar sunabileceği bu görüş tarafından değerlendirilmektedir¹⁴⁷.

İYUK'un 2. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi uyarınca tam yargı davaları idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan ihlal edilen kişiler tarafından açılabilir. Bu nedenle kanaatimizce tam yargı davaları kişilerin hak ve menfaatlerini koruma amacına hizmet etmektedir. Bu bağlamda üçüncü kişilerin de kendi menfaatlerini korumak amacıyla davaya müdahil olmaları yargılamaya katkı sağlayabilir. İptal davaları bakımından ise yukarıda aktarılan görüşler doğrultusunda idari yargıda geçerli olan re'sen araştırma ilkesi hakimnin her hususu fark etmesini garanti edemez. Bu nedenle üçüncü kişilerin iptal davasına müdahil olmaları hem adil yargılanma açısından hem de uyuşmazlığın çözümüne katkı sunması bakımından faydalı olabilir. Her ne kadar idari yargıda üçüncü kişilerin davaya katılması açısından fer'i müdahalenin faydalı olduğu görüşünde bulunsak da medeni yargılama hukuku ile idari yargılama hukuku arasında gerek amaç gerekse yapı bakımından temel farklar

¹⁴⁶ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, ss. 378-379. Aynı yönde görüş için bkz. Yıldırım ve Çınarlı, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri*, s. 257.

¹⁴⁷ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, ss. 378-379. Aynı yönde görüş için bkz. Yıldırım ve Çınarlı, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri*, s. 257.

bulunmaktadır¹⁴⁸. Bu nedenle idari yargıda uygulanacak usul kuralları uyumsuzluğun niteliği ile idari yargı denetiminin fonksiyonu gözetilerek belirlenmelidir. Aksi halde medeni yargılama hukuku kurallarının doğrudan aktarılması yargılamanın işleyişini güçleştirerek idari yargının işlevinin yerine getirilmesini engelleyebilecektir¹⁴⁹.

B. İdari Yargılama Hukukunda Fer'i Müdahale

1. Fer'i Müdahalenin Koşulları

İYUK'un 31. maddesi uyarınca fer'i müdahale kurumuna ilişkin olarak HMK'nın ilgili hükümleri idari yargıda da uygulanmaktadır. Bu yollama gereği HMK'nın 66-69. maddeleri idari yargılama hukukunda fer'i müdahale bakımından geçerli olacaktır.

HMK'nın anılan maddelerinin kıyasen uygulanması fer'i müdahalenin idari yargıda hangi şartlarda kabul edileceği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda fer'i müdahil davanın asıl tarafı olmamakla birlikte desteklediği tarafın lehine sonuç doğuracak şekilde yargılamaya katılır ve sınırlı da olsa bazı usul haklarına sahip olduğundan yargılamaya katılabilmesi için en azından desteklediği taraf açısından bazı dava şartlarını taşıması gerekmektedir¹⁵⁰.

Öte yandan doktrinde fer'i müdahalenin koşulları objektif ve subjektif olmak üzere iki gruba ayrılarak incelenmiştir. Objektif koşullar kapsamında görülmekte olan çekişmeli bir davanın bulunması, yargılamanın henüz sona ermemiş olması ve müdahilin halihazırda taraf sıfatına sahip olması koşulları yer almaktadır. Subjektif

¹⁴⁸ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K. sayılı kararında, idare yargılama usulü ile medeni yargılama usulü arasında gerek amaç gerek yapı bakımından önemli farklılıklar bulunduğunu ifade etmiştir. Kararda idari yargılama usulünde re'sen araştırma ilkesinin benimsendiği bu ilkeye göre, davanın açılmasından nihai kararın verilmesine kadar davanın sevk ve idaresi, maddi olayların araştırılması, delillerin toplanması ve değerlendirilmesi, olayın hukuki nitelendirilmesi ile uygulanacak hukuk kurallarının belirlenmesi gibi hususların hakime ait olduğu belirtilmiştir. Hakimin tarafların hiç değinmediği hususları dahi kendiliğinden araştırma ve uyumsuzluğun çözümünde aktif rol alma yükümlülüğü bulunduğu vurgulanmıştır. Danıştay, idari yargıda esas meselenin kişisel menfaatler arasındaki uyumsuzluğun çözümünden ziyade idarenin işleminin hukuka, kamu yararına ve hizmet gereklerine uygun olup olmadığının denetlenmesi olduğunu, bu kapsamda idari işlemin hukuka uygunluğu tespit edildiğinde davacı veya üçüncü kişilerin menfaatlerinin ihlal edilmesinin davanın sonucunu değiştirmeyeceğini belirtmiştir. Aksi bir durumda idari yargının adli yargı alanına müdahale etmiş olacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Buna karşılık, medeni yargılama usulünde hakimnin belirli yasal zorunluluklar dışında tarafların sunduğu iddia, delil ve belgelerle bağlı olduğu ve yargılamanın taraflarca yürütülen bir süreç olduğu ifade edilmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 30.03.2025).

¹⁴⁹ Dinç ve Candan, "İdari Yargılama Usulünde Davanın İhbarı (Duyurulması)", s. 6.

¹⁵⁰ Hakan Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 58, İstanbul 2024/2, s. 311, <https://legal.com.tr> (Erişim: 01.02.2025)

koşullar ise taraf ve dava ehliyetine sahip olunması, davaya katılmanın hukuki yarara dayanması ve gerektiğinde teminat yükümlülüğünün yerine getirilmesi unsurlarından oluşmaktadır¹⁵¹.

a. Görülmekte Olan Çekişmeli Bir Davanın Varlığı

Fer'i müdahale, taraf sıfatı kazanmaksızın yargılamanın sonucundan hukuken etkilenecek üçüncü bir kişinin lehine karar çıkmasını istediği tarafı desteklemek amacıyla davaya katılmasını mümkün kılmaktadır¹⁵². Ancak idari yargıda fer'i müdahale talebinde bulunulabilmesi için taraflar arasında çekişmeli bir uyuşmazlığın yargılamaya konu olması gerekmektedir. Nitekim, fer'i müdahalenin çekişmesiz yargı işlerinde mümkün olmadığı HMK'nın 65. madde gerekçesinde açıkça belirtilmiştir.

Bu çerçevede mevcut bir davanın tespiti için değerlendirilmesi gereken esas husus davanın açıldığı zamanın belirlenmesidir. İYUK'un 6. maddesinin 1. fıkrasına göre, idare yargı mercilerine sunulan dilekçeler harç ve posta giderlerinin ödenmesinden sonra vakit kaybetmeksizin kaydedilir ve dava bu kayıt tarihi itibarıyla açılmış sayılır. Dolayısıyla fer'i müdahalenin kabulü için davanın açılmış olması yeterli olup dosyanın ilk incelemesinin tamamlanmış ya da üyeye havale edilmiş olması zorunlu değildir¹⁵³.

Bu bağlamda idari yargıda yürütmenin durdurulması talebi derdest bir dava kapsamında değerlendirildiğinden bu aşamada fer'i müdahale mümkündür. Buna karşılık, iptal kararına benzer sonuçlar doğursa da doğrudan bir davanın sonucuna dayanmadığı için geri alma, değiştirme ve kaldırma işlemlerinde fer'i müdahale mümkün değildir¹⁵⁴.

Öte yandan doktrinde yer alan bir görüş, davacı yanında müdahale talebinin dava dilekçesiyle yapılabileceğini davalı yanında ise bu talebin en erken cevap dilekçesiyle ileri sürülebileceğini savunmaktadır¹⁵⁵.

¹⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. Pekcanitez ve Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, ss. 103-204; Erdal, *İdari Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, ss. 93-114.

¹⁵² Danıştay İDDK, 31.03.2021, 2021/548 E., 2021/667 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 05.04.2025).

¹⁵³ Mehmet Tosun ve Emre Tan, "İdari Yargıda Davaya Müdahale (Uygulama ve Teori Açısından İnceleme)", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 5, 2015, s. 840.

¹⁵⁴ Erdal, *İdari Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, s. 96.

¹⁵⁵ Pekcanitez ve Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, s. 104.

Buna karşılık diğer bir görüş, dava dilekçesinin davacı tarafından mahkemeye sunulmuş olmasının yalnızca davacı yanında fer'i müdahaleye olanak tanıyan bir koşul olarak görülmesini eleştirmektedir. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre, davalının mahkemeye cevap dilekçesi sunmaması gibi durumlarda hukuki yararı bulunan üçüncü kişilerin davalı yanında davaya katılmalarının sırf bu nedenle engellenmesi savunma hakkının ihlali sonucunu doğurabilir. Her ne kadar asli müdahale bakımından cevap dilekçesinin mahkemeye sunulmuş olması gerekli bir koşul olarak kabul edilebilse de fer'i müdahale açısından yalnızca dava dilekçesinin sunulmuş olması üçüncü kişinin her iki taraf yanında müdahale talebinde bulunabilmesi için yeterli görülmelidir¹⁵⁶.

b. Yargılamanın Sona Ermemiş Olması

Fer'i müdahale talebinin ancak derdest bir dava çerçevesinde ileri sürülebileceği kabul edilmekte olup üçüncü kişinin destek amacıyla davaya hangi aşamada katılabileceğinin belirlenmesi ve yargılamanın usulüne uygun yönetilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede müdahale talebinin ne zamana kadar ileri sürülebileceği hem yargılamanın geldiği aşama hem de müdahalenin yargılama sürecine etkisi bakımından değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda HMK'nın 66. maddesinde tahkikat tamamlanana kadar üçüncü kişinin davaya destek amacıyla katılmasına izin verileceği açık bir biçimde düzenlenmiştir. Adli yargıda HMK'nın 186. maddesine göre mahkeme tahkikatın bittiğini açıkladıktan sonra aynı duruşmada sözlü yargılama aşamasına geçer. Bu aşamada tarafların son beyanları alınır ve hüküm verilir. Bu nedenle adli yargıda yazılılık ilkesi esas olmakla birlikte duruşmalar yoluyla sözlülük ilkesi de uygulanmaktadır¹⁵⁷. Buna karşılık, idari yargıda sözlü yargılama aşaması bulunmamaktadır. İYUK'un 2. maddesinin 2. fıkrasında idari yargıda yazılı yargılama usulünün benimsendiği ve incelemenin dosya üzerinden yürütüldüğü düzenlenmiştir. İdari yargıda yazılı yargılama usulü nedeniyle tahkikat süresinin önceden tahmin edilememesi fer'i müdahale talebinin yargılama sürecinin her aşamasında yapılabilmesini sağlarken talebin kabulü ise hakimin takdirindedir¹⁵⁸. Kaldı ki İYUK'un 20. maddesinin 1. fıkrasında idare yargılamada hakim tarafından re'sen

¹⁵⁶ Erdal, *İdarî Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdarî Yargıda Uygulanması Sorunu)*, s. 94.

¹⁵⁷ Türkoğlu Üstün, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, ss. 331-332.

¹⁵⁸ Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", s. 313.

araştırma zorunluluğu öngörülmüş olup hakim sadece tarafların sunduğu bilgi ve belgelerle sınırlı kalmayarak hüküm kuruluncaya kadar inceleme ve araştırma faaliyetlerini sürdürebilmektedir¹⁵⁹. Bu durum, fer'i müdahale talebinin kabulü veya reddi konusunda hakime geniş bir takdir alanı sağlamaktadır.

Bu bağlamda doktrinde de genel kabul gören görüş, idari yargıda tahkikatın dava karara bağlanıncaya kadar devam edebileceği ve bu süreç içinde üçüncü kişinin fer'i müdahil olarak davaya katılmasının mümkün olduğu yönündedir. Buna karşılık, bu görüş tarafından davanın sonuçlanmasından sonra yani kanun yolları aşamasında fer'i müdahale talebinde bulunulamayacağı ileri sürülmektedir. Öte yandan bu görüşe göre, üçüncü kişinin ilk derece mahkemesine yaptığı fer'i müdahale talebinin reddedilmesi halinde bu karara karşı kanun yoluna başvurabileceği müdahale talebinin kabul edilmesi durumunda ise ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasının gerekebileceği¹⁶⁰ görüşü benimsenmektedir¹⁶¹.

Buna karşılık Danıştay doktrindeki yaygın kabulün aksine yerleşik içtihatlarıyla farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Danıştay, üçüncü kişilerin davaya katılmasını yalnızca taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümüne katkı sunmakla sınırlı görmeyip idarenin hukuka uygun davranmasını sağlama amacı çerçevesinde idari yargının yapısal özellikleri ve temel ilkeleri doğrultusunda değerlendirmektedir. İYUK'un 20. maddesinde öngörülen re'sen araştırma ilkesi kapsamında hukuki menfaatin varlığı şartıyla üçüncü kişilerin davaya müdahalesi temyiz dahil olmak üzere yargılamanın her aşamasında mümkün kabul edilmiştir¹⁶². Bu doğrultuda temyiz aşamasında yapılan

¹⁵⁹ Aslan, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku*, s. 374.

¹⁶⁰ Danıştay da HMK'da müdahale talebi üzerine verilen kararlara karşı açıkça bir itiraz veya temyiz yolu öngörülmemiş olmakla birlikte fer'i müdahil davaya katılmak istediği tarafın aleyhine verilen hükümden hukuken etkilenmesi ve uyuşmazlığın tarafı olmadığı için doğrudan dava açma imkanının bulunmaması durumunda müdahale talebinin reddine ilişkin kararı asıl hükümle birlikte temyiz edebileceğini belirtmiştir. Bu kapsamda Danıştay, fer'i müdahilin lehine müdahale etmek istediği taraf aleyhine verilen hükmü müdahale talebinin haksız olarak reddedildiğini ileri sürerek temyiz edebileceğini ve bu gerekçeyle hükmün bozulmasını talep edebileceğini kabul etmektedir. Danıştay İDDK., 04.04.2022, 2022/5 E., 2022/1222 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 10.06.2025)

¹⁶¹ Günday, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 406. Aynı yönde görüşler için bkz. Türk, "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Işığında İdari Yargılama Hukukunda Üçüncü Kişilerin Davaya Müdahalesi", s. 106; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, "*Türk İdari Yargılama Hukuku*" ss. 701-702; Aslan, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku*, ss. 374-375; Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", ss. 313-314.

¹⁶² Danıştay'ın istikrar kazanmış içtihadına göre, fer'i müdahale talebinde kanun yolları aşamasında da bulunulabilmekte ve müdahil sıfatıyla davaya devam edilebilmektedir. Ancak bazı Danıştay kararlarında yer alan karşı oy gerekçelerinde bu kabulün aksine fer'i müdahale talebinin temyiz aşamasında artık ileri sürülemeyeceği yönünde değerlendirmelere yer verildiği görülmektedir. Nitekim bu kararlarda yer alan karşı oy gerekçelerinde HMK'nın 66. maddesine göre, fer'i müdahalenin yalnızca tahkikat sona erinceye kadar yapılabileceği belirtilmekte, aynı Kanun'un

müdahale taleplerinin de idari yargının temel ilkeleriyle uyumlu olduğu gerekçesiyle kabul edildiği görülmektedir¹⁶³.

Öte yandan istinaf kanun yolunun kabulüyle birlikte yapılan yapısal değişiklikler doğrultusunda Danıştay'ın temyiz aşamasında müdahale taleplerini kabul eden içtihatlarının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır¹⁶⁴. Bu yöndeki görüşe göre, temyiz incelemesi yalnızca hukuki denetimle sınırlı hale geldiğinden maddi vakıaların tespiti ve delillerin değerlendirilmesi istinaf mahkemelerine bırakılmıştır. Bu nedenle esasa ilişkin inceleme yapma yetkisine sahip olan istinaf aşamasında fer'i müdahale talebinde bulunabileceği, ancak yalnızca hukuki denetimle sınırlı olan temyiz aşamasında bu talebin ileri sürülemeyeceği belirtilmiştir. Dolayısıyla bu görüş tarafından temyiz incelemesinin kapsamındaki değişiklik karşısında Danıştay'ın müdahale taleplerini bu

üçüncü kısmında düzenlenen yargılama aşamaları dikkate alınarak davanın açılması, dilekçelerin verilmesi, ön inceleme, tahkikat, sözlü yargılama ve hüküm safhalarının sıralandığı, tahkikat aşamasının da dilekçelerin teatisi ve ön incelemenin ardından başlayıp tarafların tüm iddia ve savunmalarının değerlendirildiği bir evre olduğu tahkikatın bittiği aşamada sözlü yargılama aşamasına geçildiği ifade edilmektedir. Ayrıca HMK'nın 184. maddesi uyarınca mahkemenin tahkikatı gerektiren husus kalmadığını değerlendirmesi halinde taraflara tahkikatın sona erdiğini tefhim edeceği belirtilmektedir. Bununla birlikte aynı Kanun'un 341 ve devamı maddelerinde düzenlenen kanun yolları arasında yalnızca istinaf aşamasında belirli hallerde tahkikat yapılabileceği öngörülmekte olup temyiz yoluna ilişkin herhangi bir tahkikat hükmüne yer verilmediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda HMK'nın 357. maddesinde istinaf aşamasında müdahale talebinde bulunulamayacağına açıkça düzenlendiği ve bu durumun temyiz yolu bakımından da evleviyetle geçerli olması gerektiği savunulmaktadır. Her ne kadar İYUK'da müdahaleye ilişkin açık bir hüküm bulunmamakta ise de bu Kanun'un 49. maddesinde HMK'ya yapılan atıf nedeniyle müdahale talebinin idari yargılama bakımından da aynı şekilde değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ancak idari yargılamada uygulanan tahkikat usulünün İYUK'un 21. ve 22. maddelerinde düzenlendiği, bu maddelere göre tahkikatın mahkemelerin dosya üzerinden yaptıkları inceleme ve delil toplama faaliyetlerini içerdiği ve söz konusu tahkikatın hüküm aşamasına kadar devam ettiği belirtilmektedir. Bu çerçevede medeni yargılama usulündeki tahkikat aşamasının idari yargıdaki karşılığının dosyanın tekemmülünden karar verilinceye kadar olan süreç olduğu, dolayısıyla idari yargıda da tahkikat sona erdiğinde fer'i müdahale dahil bazı usuli işlemlerin artık gerçekleştirilemeyeceği ileri sürülmektedir. Ayrıca re'sen araştırma ilkesinin yalnızca idari yargıya özgü olmadığı, bazı özel hukuk uyuşmazlıklarında da uygulama alanı bulduğu, bu nedenle sadece bu ilkeye dayanılarak temyiz aşamasında tahkikatın sürdüğü kabulünün hukuki temelden yoksun olduğu vurgulanmaktadır. Bütün bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde temyiz aşamasında tahkikatın yürütülmesinin mümkün olmadığı ve tahkikat aşamasına özgü olan fer'i müdahale talebinin bu aşamada ileri sürülemeyeceği sonucuna ulaşıldığı belirtilmektedir. Danıştay 13. D., 18.11.2016, 2016/3920 E., 2016/2510 K.; Danıştay 13. D., 09.03.2016, 2015/6176 E., 2016/849 K.; Danıştay 13. D., 09.10.2015, 2015/2954 E., 2015/3379 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 10.06.2025)

¹⁶³ İlgili kararlar için bkz. Danıştay 13.D., 09.03.2016, 2015/6176 E., 2016/849 K.; Danıştay 13.D., 15.02.2016, 2015/2677 E., 2016/285 K. ; Danıştay 13.D., 09.10.2015, 2015/2954 E., 2015/3379 K.; Danıştay 13.D., 13.04.2016, 2016/3 E., 2016/1049 K., <http://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 05.04.2025)

¹⁶⁴ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, s. 703.

aşamada kabul eden uygulamasının yeniden değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹⁶⁵.

c. Fer'i Müdahilin Görülmekte Olan Davanın Tarafı Olmaması

Fer'i müdahale talebinde bulunulabilmesi için aranan koşullardan biri de talepte bulunan kişinin davanın tarafı olmayan bir üçüncü kişi olmasıdır¹⁶⁶. Zira fer'i müdahale, esas itibarıyla taraf dışı bir kişinin taraflardan birinin yanında davaya katılmasını ifade eder. Davanın taraflarının kimler olduğu ise doktrinde genel kabul gören şekli taraf teorisi çerçevesinde belirlenmektedir¹⁶⁷. Bu teoriye göre, bir kimsenin davada taraf olarak kabul edilebilmesi için ihtilaflı maddi hukuk ilişkisine taraf olması veya böyle bir iddiada bulunması şart değildir¹⁶⁸. Dolayısıyla fer'i müdahalede bulunacak kişinin davada lehine ya da aleyhine bir korunma talebi ileri sürülmemiş olması ya da bu yönde kendisi tarafından bir talepte bulunulmamış olması gerekmektedir¹⁶⁹.

Buna bağlı olarak, taraflardan biri veya kanuni temsilcisi kendi lehine veya aleyhine yürütülen bir davada fer'i müdahale talebinde bulunamayacağı gibi davaya asli müdahil olarak katılan bir kimse de taraf sıfatı kazandığından sonradan fer'i müdahale talebinde bulunma hakkını kaybetmektedir¹⁷⁰. Diğer bir husus, bir kimsenin dava yoluyla hukuki yararını ileri sürebilmesi ya da kendisine karşı böyle bir talepte bulunulabilmesi için davayı takip etme yetkisine sahip olması gerekmektedir¹⁷¹.

Bazı durumlarda dava takip yetkisi hakkın asıl sahibi olmayan bir kişi tarafından kullanılabilir. Kanundan doğan bu tür yetkilerle davayı yürüten kişi taraf sıfatını kazanırken asıl hak sahibi olan kişi davada üçüncü kişi konumunda yer alır. Örneğin, vasiyeti yerine getirme görevlisi tarafından açılan davalarda mirasçılar hukuki yararları bulunmak kaydıyla fer'i müdahil olarak davaya katılım sağlayabilirler¹⁷².

¹⁶⁵ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, s. 703.

¹⁶⁶ Halil Kalabalık, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2024, s. 307.

¹⁶⁷ Pekcanitez ve Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, s. 132.

¹⁶⁸ Hülya Taş Korkmaz, *Hukuk Davalarında Gerçek Tarafın Belirlenmesi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 17.

¹⁶⁹ Erdal, *İdari Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, s. 99; Pekcanitez ve Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, s. 132.

¹⁷⁰ Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", s. 314.

¹⁷¹ Erdal, *İdari Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, s. 99

¹⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. Pekcanitez ve Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, ss. 135-138.

Öte yandan, davaya müdahalenin dava arkadaşlığı türlerine göre farklılık gösterdiği de ifade edilmelidir. İhtiyari dava arkadaşlığında her bir dava arkadaşı için bağımsız davaların varlığı nedeniyle tarafların birbirlerinin davalarına fer'i müdahil olarak katılması mümkündür. Buna karşılık, zorunlu dava arkadaşlığında birden fazla kişi yer alsada dahi ortada tek bir dava bulunduğundan fer'i müdahale yoluyla davaya katılmak mümkün değildir¹⁷³.

Son olarak, fer'i müdahale talebinde bulunabilecek kişi sayısına ilişkin olarak mevzuatta açık bir sınır öngörülmemiştir. Ancak uygulamada müdahale eden kişi sayısının fazlalığı yargılamanın uzamasına ve buna bağlı olarak ciddi ölçüde zaman, emek ve maliyet kayıplarına yol açabileceği gerekçesiyle eleştirilmektedir¹⁷⁴. Bu husus, yargılamanın makul sürede tamamlanması hakkı bağlamında da önem kazanmaktadır. Nitekim, söz konusu hak Anayasa'nın 141. maddesi ile AİHS'nin 6. maddesi kapsamında güvence altına alınmış olup fer'i müdahale mekanizmasının etkin ve ölçülü şekilde işletilmesi bu hakkın korunması yönünden dikkate alınması gereken bir husus olarak değerlendirilebilir.

d. Ehliyet ve Hukuki Yararın Varlığı

İdari yargılama hukukunda ehliyet kavramı, bir kimsenin davada taraf olabilme ve yargılama sürecinin sürdürebilme yeterliliğini ifade eden objektif ehliyet ile ehliyetli kişinin dava konusu idari işlem, eylem yahut sözleşmeyle menfaat ilişkisinin bulunup bulunmadığını ifade eden subjektif ehliyet olmak üzere iki yönüyle ele alınmaktadır. Bu bağlamda objektif ehliyetin tespitinde HMK hükümleri uygulanırken subjektif ehliyetini belirlenmesinde ise İYUK hükümleri esas alınmaktadır¹⁷⁵.

Bu durum, sadece davacılar için değil fer'i müdahiller bakımından da geçerlidir. Çünkü fer'i müdahil yargılamada bizzat taraf olmasada HMK'nın 68. maddesi gereği desteklediği taraf lehine sınırlı usuli yetkilere sahiptir¹⁷⁶. Bunun için davaya katılabilmek adına sınırlı asgari ehliyetle sahip olması gerekmektedir.

İYUK objektif ehliyet konusunda özel bir düzenleme öngörmeyerek 31. madde ile HMK hükümlerine yollama yapmıştır. HMK'da ehliyet, taraf ve dava ehliyeti

¹⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Pekcanıtez ve Meriç, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, ss. 141-144.

¹⁷⁴ Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", s. 314.

¹⁷⁵ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, s. 274 vd.

¹⁷⁶ Bu sınırlı usulü yetkiler, örneğin duruşmaya katılma, savunma yapma gibi usul işlemlerini kapsar, dolayısıyla fer'i müdahilin dava sürecinde tamamen pasif olmadığı anlaşılmaktadır.

olmak üzere iki başlık altında düzenlenmiştir. Taraf ehliyeti, bir kişinin davada taraf olabilme yeteneğini, dava ehliyeti ise kişinin davayı bizzat veya yetkili bir vekil aracılığıyla açabilme, takip edebilme ve usul işlemlerini gerçekleştirebilme yeteneğini ifade eder¹⁷⁷.

Bu tanım dava açan taraflar için olduğu kadar davaya sonradan katılan fer'i müdahiller açısından da geçerlidir. Çünkü fer'i müdahilin destek verdiği taraf lehine işlem yapabilmesi ve yargılamayı etkileyebilecek usule ilişkin faaliyetlerde bulunabilmesi için aynen taraflar gibi dava ve taraf ehliyetine sahip olması gerekir¹⁷⁸.

HMK'nın 50. maddesi ile taraf ehliyeti düzenlenmekte olup medeni haklardan yararlanma ehliyetine sahip olan herkesin davada taraf olabilme yeterliliğine sahip olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle idari yargıda davacı ya da davalı olabilmek için medeni haklardan yararlanma ehliyetinin varlığı aranmaktadır. Aynı şekilde fer'i müdahilin de medeni haklardan yararlanma ehliyetine sahip olması gerekmektedir.

Taraf ehliyetinin belirlenmesinde 4721 sayılı Türk Medeni Kanun'un (TMK)¹⁷⁹ hak ehliyeti hükümleri dikkate alınır. TMK'da hak ehliyeti konusunda düzenlemeler gerçek kişiler bakımından 8 ve 28. maddelerde¹⁸⁰ bulunmaktadır. Özel hukuk tüzel kişileri bakımından ise aynı Kanun'un 47, 48 ve 52. maddelerinde¹⁸¹ hak ehliyeti

¹⁷⁷ Kuru, Arslan, Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2011, ss. 218-226.

¹⁷⁸ Erdal, *İdarî Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdarî Yargıda Uygulanması Sorunu)*, ss. 101-102.

¹⁷⁹ RG., 08.12.2001, S. 24607, <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim: 21.03.2025).

¹⁸⁰ TMK'nın hak ehliyeti kenar başlıklı 8. maddesi: "Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler." şeklindedir. Görüldüğü üzere maddede, her gerçek kişinin hak ehliyetinin olduğu ifade edilmiştir. TMK'nın doğum ve ölüm kenar başlıklı 48. maddesi ise: "Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder." şeklindedir. Bu maddeyle de kişiliğin başlamasıyla hak ehliyetine sahip olunacağı ve ölümle birlikte hak ehliyetinin sona ereceği hüküm altına alınmıştır.

¹⁸¹ TMK'nın hak ehliyeti kenar başlıklı 48. maddesi: "Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler." şeklindedir. TMK'nın tüzel kişilik kenar başlıklı 47. maddesi: "Başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar. Amacı hukuka veya ahlâka aykırı olan kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanamaz." şeklindedir. Bu maddelere göre, özel hukuk tüzel kişilerinin kendi özel hükümlerine göre kurulup tüzel kişilik kazandıklarında hak ehliyetine sahip olabilecekleri hüküm altına alınmıştır. TMK'nın sınırlı devam etme kenar başlıklı 52. maddesi: "Sona eren tüzel kişinin kişiliği ehliyeti tasfiye amacıyla sınırlı olmak üzere tasfiye sırasında da devam eder." şeklindedir. Bu maddeyle birlikte tüzel kişiliği sona eren özel hukuk tüzel kişilerinin hak ehliyetinin de sona erdiği, ancak ehliyetin tasfiye ile sınırlı devam ettiği hüküm altına alınmıştır.

konusunda düzenlemeler bulunmaktadır. Bu açıklamalar, fer'i müdahilin de hak ehliyeti bakımından nasıl değerlendirileceğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte idari yargıda kural olarak gerçek ve tüzel kişilerin taraf ehliyeti bulunsa da bu konunun idari yargının kendine özgü yapısı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda gerçek kişiler, tüzel kişiler, tüzel kişiliği bulunmayan topluluklar, kamu tüzel kişileri ile kamu tüzel kişiliği bulunmayan idareler bakımından taraf ehliyetinin ayrı ayrı ele alınması uygun olacaktır¹⁸². Bu tespitin doğrudan fer'i müdahiller için de ele alınması uygun olacaktır.

Dava ehliyeti, medeni hakları kullanma yani fiil ehliyetine sahip olan tüm gerçek ve tüzel kişilerin usul hukukundaki karşılığıdır¹⁸³. HMK'nın 51. maddesine göre, dava ehliyeti kişinin medeni haklarını kullanabilme yeteneğine bağlıdır. Aynı Kanun'un 52. maddesinde ise medeni hakları kullanmaya ehliyetine sahip olmayanların davada kanuni temsilcileri, tüzel kişilerin ise yetkili organları tarafından temsil edileceği düzenlenmiştir¹⁸⁴. Bu temsil yetkisi fer'i müdahiller bakımından da geçerlidir. Fer'i müdahil tüzel kişiye kanun gereği yetkili organ tarafından temsil edilir.

Gerçek kişiler bakımından medeni hakları kullanabilme yeteneğine ilişkin düzenlemeler TMK'nın 9 ve 10. maddelerinde¹⁸⁵ bulunmaktadır. Tüzel kişiler bakımından medeni hakları kullanabilme yeteneğine ilişkin düzenlemeler TMK'nın 49 ve 50. maddelerinde¹⁸⁶ bulunmaktadır. Burada anlatılan fiil ehliyeti fer'i müdahilin davaya katılabilmesi için ön koşuldur.

¹⁸² Bu çalışmada konu kapsamının genişlememesi amacıyla ehliyet meselesine sınırlı ölçüde yer verilecektir. İdari yargılama hukukunda ehliyetle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, ss. 274-329.

¹⁸³ Görgün, *Medeni Usul Hukuku*, s. 227.

¹⁸⁴ Bununla birlikte kanuni temsilcilerin davayı açmaları ve yürütmeleri belirli bir makamın iznine bağlıysa bu izne dair belgeyi, tüzel kişilerin yetkili organlarının ise temsil belgelerini dava veya cevap dilekçesiyle birlikte mahkemeye sunmaları zorunludur. Aksi takdirde dava açılmayacağı gibi yargılamaya ilişkin herhangi bir işlem de yapılamayacağı HMK'nın 54. maddesinde açıkça hüküm altına alınmıştır.

¹⁸⁵ TMK'nın fiil ehliyeti kenar başlıklı ve kapsamı alt başlıklı 9. maddesi: "*Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir.*" şeklindedir. Bu maddede kendi fiilleriyle hak edinebilen ve borç altına girebilen gerçek kişilerin fiil ehliyetine sahip olduğu hüküm altına alınmıştır. TMK'nın koşulları kenar başlıklı ve genel olarak alt başlıklı 10. maddesi: "*Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.*" şeklindedir. Buna bağlı olarak tam ehliyetliler, tam ehliyetsizler, sınırlı ehliyetsizler ve sınırlı ehliyetliler ile velayet ve vesayet altındaki kişilerin dava ehliyeti konusunda bkz. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, ss. 280-282.

¹⁸⁶ TMK'nın fiil ehliyeti kenar başlıklı ve koşulu alt başlıklı 49. maddesi: "*Tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla fiil ehliyetini kazanırlar.*" şeklindedir. TMK'nın fiil ehliyeti kenar başlıklı ve kullanılması alt başlıklı 50. maddesi: "*Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır. Organlar, hukukî işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç*

İdari yargılama hukukunda dava açabilmek için davacılar bakımından objektif ehliyetin yanında sübjektif ehliyetin de bulunması gerekmektedir. Sübjektif ehliyetin tespitinde iptal davasında esas alınan menfaat ihlali iken tam yargı davasında belirleyici unsur hak ihlalidir.

Her hak ihlali aynı zamanda bir menfaat ihlalini de içerir. Ancak her menfaat ihlali hak ihlali anlamına gelmez. Bu iki kavram kapsam ve hukuki sonuçları bakımından birbirinden ayrılır¹⁸⁷. Hak, hukuk düzeni tarafından korunan ve ihlali halinde doğrudan talep hakkı doğuran bir değerdir. Menfaat ise daha genel ve soyut bir ilgiyi ifade eder, hukuk düzeni tarafından doğrudan korunmaz. Bu nedenle menfaat ihlali tek başına idare işlemin iptal sonucunu doğurmaz. İptal kararı verilebilmesi için kanunda sayılan iptal sebeplerinin varlığı gerekir. Bu yönüyle menfaat ihlali iptal davasının esasını değil yalnızca davanın dinlenilmesine ilişkin usulü bir koşul niteliğindedir. Davacının idari işlemle kişisel, güncel ve meşru bir ilgisinin bulunması menfaat şartının gerçekleşmesi için yeterli kabul edilir. Buna karşılık, tam yargı davasında aranan şart hak ihlalidir. Hak ihlali bu davalarda esasa ilişkin şartlardan biri olarak karşımıza çıkar¹⁸⁸.

Davacılar için geçerli olan sübjektif ehliyet ölçütü fer’i müdahaleler için doğrudan ve tamamen aynı değildir. Fer’i müdahiller bakımından HMK’nın 66. maddesi gereği “hukuki yarar” temelinde değerlendirilir.

HMK’nın 66. maddesinde fer’i müdahilin yargılamada taraf olmayan üçüncü kişi olduğu ve müdahale talebinde bulunabilmesi için hukuki yararının bulunması gerektiği düzenlenmiştir. Söz konusu madde fer’i müdahale kurumunun temel unsurlarını içermekle birlikte hukuki yararın kapsamını açıkça tanımlamamış, bu hususun değerlendirilmesini doktrin ve yargı kararlarına bırakmıştır¹⁸⁹.

Bununla birlikte HUMK döneminde aranan “hakkı veya borcu bir davanın neticesine bağlı olma” şartı yerine yeni kanunla birlikte “hukuki yarar” kriterinin

altına sokarlar. Organlar, kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak sorumludurlar.” şeklindedir. Bu maddeler uyarınca tüzel kişiler mevzuatın öngördüğü gerekli organlara sahip olduklarında fiil ehliyeti kazanırlar ve mevzuatın öngördüğü organlar tarafından temsil edilirler. Buna bağlı olarak dernek, vakıf, sendika, şirket gibi özel hukuk tüzel kişileri ile kamu tüzel kişilerinin dava ehliyeti konusunda bkz. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, ss. 282-285.

¹⁸⁷ Detaylı bilgi için bkz. Sancakdar ve Önüt, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 178.

¹⁸⁸ Sancakdar ve Önüt, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 178.

¹⁸⁹ HMK madde 66’ya ilişkin Hükümet Gerekçesi için bkz. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 06.04.2025).

getirilmesi iptal davalarında üçüncü kişilerin fer'i müdahalesi bakımından “menfaat ihlali” mi yoksa “hak ihlali” mi aranacağına ilişkin eski kanun dönemindeki belirsizlikleri kısmen de olsa ortadan kaldırmıştır¹⁹⁰.

Nitekim, üçüncü kişinin desteklediği tarafın davayı kazanması halinde hukuki durumunun iyileşmesi veya kaybetmesi halinde zarar görmesi söz konusuysa bu kişinin davaya müdahalesinde hukuki yararın var olduğu kabul edilmektedir¹⁹¹.

Ayrıca HMK'nın 67.maddesinin 1. fıkrasında müdahale talebinde bulunan üçüncü kişinin katılma dilekçesinde davaya müdahale gerekçesini açıkça belirtmesi gerektiği düzenlenmiştir.

Diğer yandan idari yargılama hukukunda hukuki yararın varlığının kabul edilebilmesi için müdahalede bulunan kişinin desteklediği tarafın lehine sonuç alınmasında korunmaya değer bir menfaatinin bulunması gerekmektedir. Bu menfaatin yalnızca maddi değil manevi nitelikte de olabileceği, özellikle iptal davalarında hukuki yarar koşulunun geniş yorumlanması gerektiği benimsenmektedir¹⁹².

Bu doğrultuda Danıştay da fer'i müdahale talebinde bulunan üçüncü kişinin davada verilecek karar neticesinden doğrudan veya dolaylı şekilde etkilenecek bir menfaate sahip olması halinde hukuki yararın varlığı kabul etmektedir¹⁹³. Üçüncü kişinin hükümden dolaylı etkilenmesi mümkün olduğu gibi dava sonucunda ortaya çıkacak menfaatin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda hukuki nitelikte olması gerektiği de ifade edilmektedir¹⁹⁴.

Ancak fer'i müdahale talebinde bulunan kişinin iptal konusu işlem veya tazminat talebiyle doğrudan bağlantılı bir menfaatinin bulunmaması yani bağımsız olarak iptal ya da tam yargı davası açma hakkının olmaması esastır. Bununla birlikte fer'i müdahil yanında katıldığı tarafın lehine bir karar çıkması halinde hukuki yararın varlığı kabul edilir aksi durumda müdahale talebi reddedilmelidir. Ayrıca fer'i müdahale talebinin

¹⁹⁰ Ender Türk, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Işığında İdari Yargılama Hukukunda Üçüncü Kişilerin Davaya Müdahalesi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Hukuk Özel Sayısı, 2013, s. 105, <https://easiv.anadolu.edu.tr> (Erişim: 06.04.2025).

¹⁹¹ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2011, s. 515.

¹⁹² Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 393.

¹⁹³ Danıştay 6. D., 16.10.2023, 2023/1265 E., 2023/7483 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 06.04.2025).

¹⁹⁴ Pekcanıtez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, s. 209.

konusu olan dava ile ileri sürülen hukuki yararın aynı uyuşmazlık kapsamında yer alması gerekir¹⁹⁵.

Son olarak Danıştay, iptal davalarında üçüncü kişinin menfaat ihlali bulunmasına rağmen ayrıca ayrı bir dava açma hakkı varsa müdahale talebini hukuki yarar eksikliği nedeniyle reddetmektedir¹⁹⁶. Aynı şekilde fer'i müdahalenin genellikle davalı yanında kabul edilmesinin bir nedeni de ayrı dava açma hakkı bulunan üçüncü kişilerin davacı yanında müdahale talebinin yargı mercilerince kabul edilmemesidir.

e. Teminat Yükümlülüğü

İdari yargılama hukukunda teminat gösterme yükümlülüğüne ilişkin açık bir düzenleme bulunmadığından bu konuda İYUK'un 31. maddesi uyarınca HMK'nın teminata dair 84-89. maddeleri kıyasen uygulanmaktadır. Müdahalenin yerleşim yeri unsuruna bağlı olarak teminat yatırma yükümlülüğünde HMK hükümleri esas alınırken uyuşmazlık yabancılık unsuru taşıdığı ve müdahilin de bu unsuru taşıması durumunda atıf yoluyla 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)¹⁹⁷ hükümleri uygulanacaktır¹⁹⁸.

2. Fer'i Müdahalenin Usulü

Dava sonucunun kendi hukuki durumunu etkileyebileceğini düşünen kişiler davadan haberdar olmaları halinde ister ihbar yoluyla ister diğer yöntemlerle olsun davaya müdahale talebinde bulunabilir¹⁹⁹. Fer'i müdahale, üçüncü kişilerin mevcut bir davaya taraflardan birini desteklemek amacıyla katılmalarını ifade etmektedir.

Bu çerçevede HMK'nın 67. maddesinde fer'i müdahale usulüne ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Anılan maddeye göre, davaya katılmak isteyen kişi desteklemek istediği tarafı ve müdahale sebebini açıkça belirten bir dilekçeyle mahkemeye

¹⁹⁵ Tosun ve Tan, "İdari Yargıda Davaya Müdahale (Uygulama ve Teori Açısından İnceleme)", s. 846.

¹⁹⁶ Danıştay, 6. D., 12.10.2020, 2018/9227 E., YD K. sayılı kararında, "...Muhtarlığı ve ...Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin davacı tarafça menfaat birlikteliğinin bulunduğunu ileri sürerek davaya katılma talebinde bulundukları ancak aynı gerekçelere dayanarak ayrı bir dava açma imkanlarının bulunduklarını, ancak aynı gerekçelere dayanarak ayrı bir dava açma imkanlarının bulunduğunu bu nedenle HMK'nın 66. maddesinde öngörülen müdahale koşullarının somut olayda gerçekleşmediği ve anılan maddenin aradığı "hak ve menfaatlerinin davanın sonucuna bağlı olma" şartının sağlanmadığı gerekçesiyle müdahale taleplerinin reddine karar vermiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 05.04.2025).

¹⁹⁷ RG., 12.12.2007, S. 26728, <https://mevzuat.gov.tr> (Erişim: 05.04.2025).

¹⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdal, *İdari Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, ss. 110-111.

¹⁹⁹ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, "*Türk İdari Yargılama Hukuku*", s. 700.

başvurmalıdır. Dilekçede müdahale talebinin dayanakları ile bu hususları kanıtlayan belgelerin yer alması gereklidir.

İdari yargılama hukukunda ise asli müdahale talebinin aksine İYUK'un 14. maddesinde²⁰⁰ belirtilen hallerin tamamının bulunması zorunlu olmasa da 3. maddesinde²⁰¹ yer alan hususlardan müdahil olunmak istenen tarafın ve karşı tarafın isimleri, müdahale eden kişinin ismi, adresi ve T.C. kimlik numarası müdahale dilekçesinde açıkça belirtilmelidir²⁰².

Fer'i müdahale talebinde bulunulmasının ardından HMK'nın 67. maddesinin 2. fıkrası uyarınca müdahale dilekçesi taraflara tebliğ edilir. Medeni yargılama hukukunda bu talep üzerine taraflar duruşmaya çağrılarak dinlenir. Ancak idari yargıda yazılı yargılama usulü geçerli olduğu için tarafların görüşleri yazılı olarak ve bir süre verilerek alınmakta²⁰³ ve bu hususta duruşma yapılmasına gerek duyulmamaktadır²⁰⁴.

²⁰⁰ İYUK'un dilekçeler üzerine ilk inceleme kenar başlıklı 14. maddesi: "1. Dilekçeler Danıştayda Evrak Müdürlüğünce kaydedilir ve Genel Sekreterlikçe görevli dairelere havale olunur. 2. (Değişik: 2/7/2012-6352/53 md.) Bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinde dilekçeler, evrak bürosunca kaydedilerek ilgili mahkemelere havale olunur. Dilekçe sahibine evrakın tarih ve sayısını gösterir ücretsiz bir alındı kâğıdı verilir. 3. (Değişik: 5/4/1990-3622/5 md.) Dilekçeler, Danıştayda daire başkanının görevlendireceği bir tetkik hakimi, idare ve vergi mahkemelerinde ise mahkeme başkanı veya görevlendireceği bir üye tarafından: a) Görev ve yetki, 8 8/7/2021 tarihli ve 7331 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle bu fıkra yer alan "Altmış" ibaresi "Otuz" şeklinde değiştirilmiştir. 9 8/7/2021 tarihli ve 7331 sayılı Kanunun 3 üncü maddesiyle bu fıkra yer alan "altmış" ibaresi "otuz" şeklinde değiştirilmiştir. 10 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 185 inci maddesiyle bu fıkra yer alan "ve askeri" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır. b) İdari merci tecavüzü, c) Ehliyet, d) İdari davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığı, e) Süre aşımı, f) Husumet, g) 3 ve 5 inci maddelere uygun olup olmadıkları, Yönlerinden sırasıyla incelenir. 4. (Değişik: 5/4/1990-3622/5 md.) Dilekçeler bu yönlerden kanuna aykırı görülürse durum; görevli daire veya mahkemeye bir rapor ile bildirilir. Tek hakimle çözümlenecek dava dilekçeleri için rapor düzenlenmez ve 15 inci madde hükümleri ilgili hakim tarafından uygulanır. 3 üncü fıkraya göre yapılacak inceleme ve bu fıkra ile 5 inci fıkraya göre yapılacak işlemler dilekçenin alındığı tarihten itibaren en geç onbeş gün içinde sonuçlandırılır. 5. İlk incelemeyi yapanlar, bu noktalardan kanuna aykırılık görmezler veya daire veya mahkeme tarafından ilk inceleme raporu yerinde görülmezse, tebligat işlemi yapılır. 6. Yukarıdaki hususların ilk incelemeden sonra tespit edilmesi halinde de davanın her safhasında 15 nci madde hükmü uygulanır." şeklindedir.

²⁰¹ İYUK'un idari davaların açılması kenar başlıklı 3. maddesi: "1. (Değişik: 10/6/1994-4001/2 md.) İdari davalar, Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi başkanlıklarına hitaben yazılmış imzalı dilekçelerle açılır. 2. Dilekçelerde; a) Tarafların ve varsa vekillerinin veya temsilcilerinin ad ve soyadları veya unvanları ve adresleri ile gerçek kişilere ait Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, b) Davanın konu ve sebepleri ile dayandığı deliller, c) Davaya konu olan idari işlemin yazılı bildirim tarihi, d) Vergi, resim, harç, benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalarla tam yargı davalarında uyumsuzluk konusu miktar, e) Vergi davalarında davanın ilgili bulunduğu verginin veya vergi cezasının nevi ve yılı, tebliğ edilen ihbarnamenin tarihi ve numarası ve varsa mükellef hesap numarası, Gösterilir. 3. Dava konusu kararın ve belgelerin asılları veya örnekleri dava dilekçesine eklenir. Dilekçeler ile bunlara ekli evrakın örnekleri karşı taraf sayısından bir fazla olur..." şeklindedir.

²⁰² Tosun ve Tan, "İdari Yargıda Davaya Müdahale (Uygulama ve Teori Açısından İnceleme)", s. 850.

²⁰³ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, "Türk İdari Yargılama Hukuku", s. 700.

²⁰⁴ Karakuş, "İdari Yargıda Hukuk Muhakemeleri Kanununun Uygulanması", s. 80.

Bu nedenle uygulamada müdahale dilekçesi mahkeme tarafından ara karar yoluyla taraflara bildirilmekte, taraflara belirlenen süre içerisinde görüş ve itirazlarını bildirmeleri imkan tanınmaktadır. Bu süreçte iletilen beyanlar idari yargı mercii tarafından değerlendirilerek müdahale talebi hakkında karar verilmektedir²⁰⁵. HMK'nın 67. maddesinin 2. fıkrasına göre, taraflar herhangi bir beyanda veya itirazda bulunmasa dahi mahkeme müdahale talebi hakkında karar vermekle yükümlüdür.

Mahkeme müdahale talebini ve buna ilişkin itirazları ön sorun olarak ele alır. Talebin kabulü ya da reddi yönünde verilen karar, ara karar niteliğinde olup tek başına üst mahkemeye itiraz yoluyla taşınamaz²⁰⁶. Ancak bu kararın nihai kararlarla birlikte kanun yoluna götürülmesi önünde bir engel bulunmamaktadır²⁰⁷.

Önceki düzenleme olan HUMK'un 54. maddesinin 1.fıkrasında müdahale istemi üzerine davanın görülmesine ara verilmesi öngörülmekteydi. Ancak HMK'da bu yönde herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Bu durum, kanun koyucunun bilinçli bir tercihi olarak değerlendirilmekte ve müdahale talebinin artık yargılama sürecini kesintiye uğratmayacağı sonucunu doğurmaktadır²⁰⁸.

Sonuç olarak, fer'i müdahale talebi usulüne uygun şekilde yapıldığında davaya müdahale mümkün olmakla birlikte bu süreç yargılamanın devam etmesini engellememektedir. Böylece davaya katılmak isteyen kişilerin menfaatleri korunurken yargılamanın sürüncemede kalmamasına yardımcı olunmaktadır.

3. Fer'i Müdahalenin Sonuçları, Müdahilin Hak ve Yetkileri

Fer'i müdahilin davaya katılması ona taraf sıfatını kazandırmamakla birlikte belirli usul haklarını beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda fer'i müdahilin yargılamaya etkisi, hak ve yetkileri HMK'nın 68. ve 69. maddeleri çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

²⁰⁵ Günday, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 406.

²⁰⁶ Kuru, Arslan ve Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 2011, ss. 515-516.

²⁰⁷ Danıştay 10. D., 11.6.2010, 2007/4932 E., 2010/5301 K. sayılı kararında, üçüncü kişinin davalı idare yanında müdahale talebinin 6.7.2006 tarihli ve 2005/2974 E. sayılı karar ile reddedildiğini belirtmiştir. Bu ret kararı esas itibarıyla nihai bir karar niteliği taşımayıp arar karar kapsamında değerlendirildiğinden ret kararının tek başına temyiz edilemeyeceğini, ancak bu kararın nihai kararlarla birlikte temyiz edilmesinin önünde bir engel bulunmadığını ifade etmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 11.04.2025).

²⁰⁸ Önder Arslan, "İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale ve Davanın İhbarı", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2013, s. 64.

Fer'i müdahale talebinin kabul edilmesiyle birlikte müdahil yargılamaya taraf yardımcısı sıfatıyla katılır. Bu sıfat, müdahilin davada asıl taraf gibi hareket etmesine imkan tanımayıp yalnızca desteklediği taraf lehine işlem ve açıklamalarda bulunmasına olanak sağlar²⁰⁹. Nitekim, aynı maddenin 1. fıkrasında müdahilin yalnızca yanında katıldığı tarafın yararına olacak şekilde iddia ve savunmalar ileri sürebileceği ve bu tarafın işlemleriyle çelişmeyen usul işlemlerini gerçekleştirebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu sınırlı statü HMK'nın 68. maddesinin gerekçesinde açıkça belirtilmiş ve tartışmalara son verilmiştir²¹⁰.

Müdahil davaya katıldığı andan itibaren yargılamaya dahil olur. Bu nedenle daha önce yapılan usul işlemlerine itiraz etme veya bunların tekrarlanmasını isteme hakkına sahip değildir. Tarafın önceden sunduğu iddia, savunma, ikrar ve delillerle bağlı olduğu kabul edilir²¹¹. Bu yaklaşım, yargılamanın sürüncemede kalmasını önlemek ve müdahilliğin kötü niyetli olarak yargılamayı uzatma aracı haline gelmesini engellemek amacıyla benimsenmiştir²¹².

Ayrıca HMK'nın 68. maddesinin 2. fıkrası gereği müdahilin yargılamaya etkin bir şekilde katılabilmesi ve hukuki dinlenilme hakkından faydalanabilmesi için katılma anından itibaren tüm yargılama işlemlerinden haberdar edilmesi ve bu işlemlerin kendisine tebliğ edilmesi zorunludur²¹³. Bu yükümlülüğe uyulmaması Danıştay içtihatlarında bozma sebebi olarak değerlendirilmiştir²¹⁴.

Öte yandan, HMK'nın 69. maddesinin 1. fıkrasında açıkça belirtildiği üzere hüküm yalnızca taraflar hakkında verilir. Bu nedenle fer'i müdahil hakkında doğrudan hüküm kurulmaz, zira müdahil taraf sayılmamaktadır. Bu durum, fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafla uyumlu hareket etmesini gerektirdiğinden taraflara özgü bazı

²⁰⁹ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, "Türk İdari Yargılama Hukuku", s. 703.

²¹⁰ Madde 68'e İlişkin Hükümet Gerekçesi, <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 11.04.2025).

²¹¹ Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, s. 210.

²¹² Karakuş, "İdari Yargıda Hukuk Muhakemeleri Kanununun Uygulanması", s. 81.

²¹³ Madde 68'e İlişkin Hükümet Gerekçesi, <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 11.04.2025).

²¹⁴ Danıştay 10. D., 28.12.2020, 2019/6416 E., 2020/7027 K. sayılı kararında, yargılamaya ilişkin işlemlerin taraflara bildirildiği aşamadan itibaren müdahile de tebliğ edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bildirimin yapılmadan karar verilmesinin usule aykırı olduğu vurgulanmıştır. Somut olayda davacının savunmaya cevap dilekçesi müdahile tebliğ edilmeden karara bağlandığından usul hükümlerinin uygulanmadığı sonucuna varılmış, bu nedenle idare mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmadığı gerekçesiyle kararın bozulmasına hükmetmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 11.04.2025). Aynı yönde bkz. Danıştay İDDK., 31.01.2024, 2024/108 E., 2024/141 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 11.04.2025); Danıştay 2. D., 25.05.2021, 2021/4090 E., 2021/1738 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 11.04.2025).

usul işlemleri²¹⁵ örneğin, yürütmenin durdurulmasını isteme hakkı gibi²¹⁶ yanında katıldığı tarafça kullanılmadıkça fer'i müdahil tarafından da ileri sürülemeyeceği anlamına gelmektedir.

Fer'i müdahilin tek başına istinaf, temyiz ve yargılamanın yenilenmesi²¹⁷ gibi kanun yollarına başvuru hakkı ise hem doktrinde hem de uygulamada uzun süredir tartışma konusudur. Ancak Danıştay 03.02.2023 tarihli İçtihatları Birleştirme Kurulu kararıyla bu hususa açıklık getirmiş ve müdahilin tek başına kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin içtihat birliği sağlamıştır. Bu çalışmada ise fer'i müdahalenin kanun yolu başvuru hakkı ayrı bir başlık altında detaylı olarak ele alınacaktır.

HMK'nın 328. maddesine göre, fer'i müdahil olarak davaya katılan kişi desteklediği tarafın davayı kaybetmesi durumunda yalnızca müdahaleye ilişkin yaptığı giderlerden sorumlu tutulur. Ancak davanın müdahilin desteklediği taraf lehine sonuçlanması halinde genel olarak bu giderler karşı tarafa yükletilir. Bununla birlikte lehine karar verilen tarafın tutum ve davranışları üçüncü kişiyi davaya katılmaya zorlamışsa müdahale giderlerinin tamamı ya da bir bölümü bu tarafa da yüklenebilir²¹⁸. Bu düzenleme, haksız olduğu halde kötü niyetle hareket eden tarafın tutumlarının yaptırımsız kalmamasını amaçlamaktadır²¹⁹.

Fer'i müdahilin taraflar arasında bir rücu ilişkisi varsa asıl davada verilen kararın hatalı olduğunu öne sürmesi dikkate alınmaz. Buna karşılık, müdahil davanın kendisine zamanında bildirilmemesi sebebiyle yargılamaya geç katıldığını, bu nedenle desteklediği tarafın savunma ve iddia haklarını yeterince kullanamadığını veya tarafın

²¹⁵ Danıştay, müdahilin yanında katıldığı tarafla uyum içinde hareket etmesi gerektiğini kabul etmekle birlikte yanında katıldığı Başbakanlığın duruşma talebinde bulunmamasına rağmen yalnızca müdahil vekili tarafından yapılan duruşma talebinin kabul edilemeyeceğine karar vermiştir. Danıştay D.D.G.K., 06.04.1973, 1971/788 E., AİD, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 110. Aktaran Zehreddin Aslan ve Kahraman Berk, *İdare Hukuku ve İdari Yargıya İlişkin Temel Kanunlar*, Alfa Yayınları, s. 462.

²¹⁶ Danıştay 8.D., 16.08.2017, 2017/4841 E., YD K. sayılı kararında, müdahilin davanın tarafı olmaması ve yalnızca yanında katıldığı tarafa destek amacıyla yargılamaya katılabilmesi nedeniyle eğer yanında katıldığı taraf yürütmenin durdurulması talebinde bulunmamışsa müdahilin tek başına bu yönde talepte bulunmasının hukuken mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu gerekçeyle davalı idare yanında davaya müdahil olarak katılan ...Bakanlığının yürütmenin durdurulması isteminin reddine karar vermiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 07.04.2025).

²¹⁷ Danıştay, 13.D., 15.2.2016, 2015/6064 E., 2016/287 K. sayılı kararında, Kamu İhale Kurumunun davaya müdahil olarak katıldığını, ancak asıl tarafının yargılamanın yenilenmesini talep etmediğini belirtmiştir. Bu durumda, müdahilin yanında katıldığı tarafla birlikte hareket etme şartı gerçekleşmediğinden ve müdahilin tek başına kanun yollarına başvuramayacağı dikkate alındığında yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunmasının hukuken mümkün olmadığına karar vermiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 07.04.2025).

²¹⁸ Türk, "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Işığında İdari Yargılama Hukukunda Üçüncü Kişilerin Davaya Müdahalesi", s. 102.

²¹⁹ Madde 328'e İlişkin Hükümet Gerekçesi, <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 07.04.2025).

ağır kusurlu davranışlarıyla bazı savunma imkanlarının engellendiğini ileri sürerek yargılamanın usul bakımından hatalı yürütüldüğünü iddia edebilir. Bu husus, HMK'nın 69. maddesinin 2. fıkrasında açıkça düzenlenmiş olup HMUK'da yer almamaktaydı.

Dolayısıyla asıl tarafın dava sürecini yeterince etkin yürütmemesi ve kararı temyiz etmeyerek kesinleştirmesi durumunda fer'i müdahil bu kararı kendisi açısından bağlayıcı saymayabilir. Hatta ileride açacağı rücu davasında bu kararın kendi lehine dayanak oluşturduğunu ileri sürebilir²²⁰.

Sonuç olarak, fer'i müdahil katıldığı davada verilen kararın kendi hukuki durumunu etkilemediğini ileri sürebileceği durumlarda müdahalenin etkisi sınırlı kalabilir. Bu tür olumsuzlukların önüne geçilebilmesi için fer'i müdahile tek başına temyiz hakkı tanınması fayda sağlayabilecektir²²¹.

C. İdari Yargılama Hukukunda Fer'i Müdahilin Kanun Yoluna Başvuru Hakkı

İdare yargılama hukukunda İYUK'un ilk düzenlemelerinde mahkeme kararlarına karşı başvurulabilecek kanun yolları, itiraz, temyiz, yargılamanın yenilenmesi ve kararın düzeltilmesi olarak belirlenmişti. Bu başvuru yolları uzun yıllar boyunca uygulamada yer almış, tarafların verilen kararların üst yargı mercilerince incelenmesi bu yollar aracılığıyla sağlanmıştır. Ancak yargı sisteminde zamanla yapılan hukuki değişikliklerle birlikte istinaf ve temiz olmak üzere iki aşamalı bir kanun yolu sistemi benimsenmiştir²²².

Bu doğrultuda her yargı kararı için değil yalnızca belirli nitelikleri taşıyan kararlara karşı kanun yoluna başvuru mümkündür. Hangi kararların istinaf yoluna

²²⁰ Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", s. 317.

²²¹ Hakan Pekcanıtez, "İdari Yargıda Fer'i Müdahil Hükmü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)", *Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2001, s. 597.

²²² Ancak 2014 yılında çıkarılan 6545 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile bu alanda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu çerçevede, daha önce İYUK'un 45. maddesinde yer alan "itiraz" yolu kaldırılarak yerine "istinaf" yolu getirilmiştir. Benzer şekilde, 54. maddede düzenlenen "kararın düzeltilmesi" başvuru yolu da yürürlükten kaldırılmıştır. Buna paralel olarak, İYUK'da yapılan değişiklikler doğrultusunda bölge idare mahkemelerinin yapısı yeniden şekillendirilmiş ve bu mahkemelere istinaf incelemesi yapma yetkisi tanınmıştır. Ancak bu yeni sistem 20 Temmuz 2016 tarihinde fiilen uygulanmaya başlamıştır. Sonuç olarak, İYUK'un ilk halinde yer alan itiraz ve karar düzeltilme yolları bu tarihten itibaren uygulanmamaktadır. Fakat İYUK'un Geçici 8. maddesiyle bu tarihten önce verilmiş kararlar hakkında kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına ilişkin hükümlerin uygulanacağı düzenlenmiştir.

hangilerinin temyiz yoluna tabi olduğu İYUK'un 45.²²³ ve 46.²²⁴ maddelerinde ayrı

²²³ İYUK'un istinaf kenar başlıklı 45. maddesi: "1. İdare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda farklı bir kanun yolu öngörülmüş olsa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir. (Değişik cümle:28/7/2024-7524/52 md.) Ancak, konusu otuz bir bin Türk lirasını geçmeyen; vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlar kesin olup, bunlara karşı istinaf yoluna başvurulamaz. 2. İstinaf, temyiz şekli ve usullerine tabidir. İstinaf başvurusuna konu olacak kararlara karşı yapılan kanun yolu başvurularında dilekçelerdeki hitap ve istekle bağlı kalınmaksızın dosyalar bölge idare mahkemesine gönderilir. (Ek cümle:28/7/2024-7524/52 md.) Bölge idare mahkemesinin 48 inci maddenin yedinci fıkrası uyarınca verdiği kararlara karşı tebliğ tarihini izleyen günden itibaren yedi gün içinde temyiz yoluna başvurulabilir. 3. Bölge idare mahkemesi, yaptığı inceleme sonunda ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir. Karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise gerekli düzeltmeyi yaparak aynı kararı verir. 4. Bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Bu hâlde bölge idare mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar verir. İnceleme sırasında ihtiyaç duyulması hâlinde kararı veren mahkeme veya başka bir yer idare ya da vergi mahkemesi istinabe olunabilir. İstinabe olunan mahkeme gerekli işlemleri öncelikle ve ivedilikle yerine getirir. 5. Bölge idare mahkemesi, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde, istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar vererek dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Bölge idare mahkemesinin bu fıkra uyarınca verilen kararları kesindir. 6. Bölge idare mahkemelerinin 46 ncı maddeye göre temyize açık olmayan kararları kesindir. (Ek cümle: 20/7/2017-7035/6 md.) Bu kararlar, dosyayla birlikte kararı veren ilk derece mahkemesine gönderilir ve bu mahkemelerce yedi gün içinde tebliğe çıkarılır. 7. İstinaf başvurusuna konu edilen kararı veren ya da karara katılan hâkim, aynı davanın istinaf yoluyla bölge idare mahkemesince incelenmesinde bulunamaz. 8. İvedi yargılama usulüne tabi olan davalarda istinaf yoluna başvurulamaz..." şeklindedir.

²²⁴ İYUK'un temyiz kenar başlıklı 46. maddesi: "Danıştay dava dairelerinin nihai kararları ile bölge idare mahkemelerinin aşağıda sayılan davalar hakkında verdikleri kararlar, başka kanunlarda aksine hüküm bulursa dahi Danıştayda, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde temyiz edilebilir: a) Düzenleyici işlemlere karşı açılan iptal davaları. b) (İptal bent: Anayasa Mahkemesinin 26/7/2023 tarihli ve E.:2023/36 K.:2023/142 sayılı Kararı ile) (Yeniden Düzenleme:28/7/2024-7524/53 md.) Konusu dokuz yüz yirmi bin Türk lirasını aşan; vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalar. c) (Ek:28/7/2024-7524/53 md.) Konusu iki yüz yetmiş bin Türk lirasını aşıp dokuz yüz yirmi bin Türk lirasını aşmayan; vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan ve istinafkanun yolu incelemesinde kaldırma kararı üzerine yeniden karar verilen davalar. d) Belli bir meslektan, kamu görevinden veya öğrencilik statüsünden çıkarılma sonucunu doğuran işlemlere karşı açılan iptal davaları. e) Belli bir ticari faaliyetin icrasını süresiz veya otuz gün yahut daha uzun süreyle engelleyen işlemlere karşı açılan iptal davaları. f) Müşterek kararnameyle yapılan atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri ile daire başkanı ve daha üst düzey kamu görevlilerinin atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri hakkında açılan iptal davaları. g) İmar planları, parselasyon işlemlerinden kaynaklanan davalar. h) Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca itiraz üzerine verilen kararlar ile 18/11/1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanununun uygulanmasından doğan davalar. ı) Maden, taşocakları, orman, jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular ile ilgili mevzuatın uygulanmasına ilişkin işlemlere karşı açılan davalar. i) Ülke çapında uygulanan öğrenim ya da bir meslek veya sanatın icrası veya kamu hizmetine giriş amacıyla yapılan sınavlar hakkında açılan davalar. j) Liman, kruvaziyer limanı, yat limanı, marina, iskele, rıhtım, akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı boru hattı gibi kıyı tesislerine işletme izni verilmesine ilişkin mevzuatın uygulanmasından doğan davalar. k) 8/6/1994 tarihli ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunun uygulanmasından ve 16/7/1997 tarihli ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanunun uygulanmasından doğan davalar. l) 6/6/1985 tarihli ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun uygulanmasından doğan davalar. m) 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun uygulanmasından doğan davalar.

ayrı düzenlenmiştir. Dava sonunda verilen hükme karşı hangi başvuru yollarının kullanılabileceği açıkça kanunda gösterilmiş olup bu yollara başvurulabilmesi için kararın henüz kesinleşmemiş olması ve başvurulacak kanun yolunun mevzuatta açıkça öngörülmuş bulunması zorunludur. Bu temel şartlar ışığında fer'i müdahilin yargılamaya yanında katıldığı tarafla birlikte mi yoksa ondan bağımsız olarak mı kanun yollarına başvurabileceği ayrı bir hukuki değerlendirme gerektirmektedir²²⁵.

1. Davanın Tarafları Yanında Kanun Yoluna Başvuru Hakkı

Fer'i müdahil yargılamaya yardımcı sıfatıyla katıldığından kanun yollarına başvuru hakkı da desteklediği tarafın iradesine bağlı olarak şekillenmektedir. Bu kapsamda müdahil destek verdiği tarafın kanun yoluna başvurması durumunda aynı başvuru dilekçesiyle veya ayrı bir dilekçeyle kararın denetimine talep edebilmektedir²²⁶. Bu konuda gerek doktrinde gerekse yargı kararlarında bir görüş birliği bulunduğu müdahilin tarafla birlikte kanun yoluna başvurma hakkına sahip olduğu kabul edilmektedir.

Ancak, asıl tarafın kararı temyiz etme yönünde hukuki yararının bulunmaması²²⁷ ya da temyiz sınırının altında kalınması²²⁸ gibi nedenlerle tarafın kanun yoluna gidememesi durumunda fer'i müdahilin tek başına bu yola başvurması da mümkün olmayacaktır²²⁹. Aynı şekilde asıl tarafın kanun yoluna başvurmadan vazgeçmesi halinde

n) *Düzenleyici ve denetleyici kurullar tarafından görevli oldukları piyasa veya sektörle ilgili olarak alınan kararlara karşı açılan davalar*” şeklindedir.

²²⁵ Aksoylu, idari yargılama hukukunda müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvuru hakkının varlığını çeşitli müdahillik ihtimalleri çerçevesinde ele almış, yanında müdahil olunan taraf veya müdahilin türüne göre yaptığı ayrımla bu hakkı değerlendirmiş ve maddi anlamda taraf kavramının aranan ölçüt olarak kabul edilebileceği sonucuna ulaşmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Özge Aksoylu, “İdari Yargılama Hukukunda Müdahilin Bağımsız Olarak Kanun Yoluna Başvurma Hakkı”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, 2020, ss. 55-117. <https://www.jurix.com.tr> (Erişim: 09.04.2025).

²²⁶ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 1982, s. 2515.

²²⁷ Kanun yoluna başvurulabilmesi için başvuruda bulunan kişinin hukuken korunmaya değer bir menfaatinin bulunması, başka bir ifadeyle kararın bozulması ya da değiştirilmesi halinde lehine bir sonucun doğacak olması şartına ilişkin karar için bkz. Danıştay 4. D., 17.02.2022, 2021/2643 E., 2022/844 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 10.04.2025).

²²⁸ Konu ve parasal değer yönünden bölge idare mahkemesi idari dava dairesi tarafından istinaf incelemesi sonucunda verilen kararın temyiz edilebilmesi için gerekli olan parasal sınırın altında kaldığı gerekçesiyle temyiz yoluna başvurulmasının mümkün olmadığına ilişkin karar için bkz. Danıştay 6. D., 27.10.2023, 2023/7302 E., 2023/7671 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 10.04.2025).

²²⁹ Pekcanitez, *Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale*, s. 152.

de fer'i müdahilin bu yola tek başına gitme yetkisi bulunmamaktadır²³⁰.

Sonuç olarak, fer'i müdahilin davanın taraflarıyla birlikte kanun yoluna başvurabilmesi gerekli başvuru şartlarının gerçekleşmesine, desteklediği asıl tarafın bu yola başvurmuş olmasına ve başvuruyu engelleyen herhangi bir hukuki durumun bulunmamasına bağlıdır.

2. Davanın Taraflarından Bağımsız Olarak Kanun Yoluna Başvuru Hakkı

Davanın tarafı olmayan fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurup başvuramayacağı uzun süredir tartışmalı bir konudur. Tartışmanın odağında fer'i müdahilin yargılamada taraf sıfatına sahip olmamasına rağmen usul işlemlerini tek başına gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği ve kanun yollarına başvuru hakkının sadece davanın taraflarına ait olup olmadığı sorusu bulunmaktadır.

HMK'nın 68. maddesinin 1. fıkrasında fer'i müdahil desteklediği taraf lehine iddia ve savunmalarda bulunabilir. Ayrıca tarafın beyan ve işlemleriyle çelişmemek koşuluyla usule ilişkin bazı işlemleri de gerçekleştirebilir. Ancak burada tartışmalı olan husus, fer'i müdahilin sadece asıl tarafla birlikte işlem yapma yetkisine mi sahip olduğu yoksa asıl tarafın işlem yapmaması ya da sessiz kalması halinde tek başına usul işlemi gerçekleştirme imkanının bulunup bulunmadığıdır.

Bu konuda her iki Kanun döneminde de açık ve net bir düzenleme yer almadığından uygulamada uzun zamandır süregelen farklılıklar ve doktrinde çeşitli tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkların ortadan kaldırılması amacıyla Danıştay 03.02.2023 tarihli İçtihatları Birleştirme Kararı ile fer'i müdahilin desteklediği tarafın beyan ve işlemleri ile açık bir çelişki oluşturmamak kaydıyla tek başına kanun yoluna başvurabileceğine ilişkin farklı içtihatları birleştirmiştir.

İçtihat birliği sağlanmadan önce idari yargıda farklı yönde gelişen içtihatlar ve buna bağlı olarak doktrinde de çeşitli görüş ayrılıkları söz konusuydu. Bu durum,

²³⁰ Danıştay 13. D., 06.03.2017, 2017/392 E., 2017/565 K. sayılı kararında, idare mahkemesi kararının davacı lehine davaya katılan müdahiller tarafından temyiz edildiğini, ancak davacının idare mahkemesine sunduğu dilekçede temyiz hakkından feragat ettiğini ve bu yola başvurmayacağını beyan ettiğini belirtmiştir. Bu durumda davacı lehine hareket eden müdahillerin temyiz taleplerinin incelenmesine hukuken olanak bulunmadığına karar vermiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 12.04.2025).

özellikle fer'i müdahilin bağımsız kanun yolu başvurusu yapıp yapamayacağı konusunda ciddi belirsizliklere yol açmaktaydı.

HMK'nın 68. maddesinin 1. fıkra hükmünün İYUK kapsamında nasıl yorumlanması gerektiği de bu noktada önem arz etmektedir. Maddenin gerekçesinde fer'i müdahilin açıklama ve ispat haklarının sınırlı olduğu, ancak yargılamadan haberdar olma hakkının taraflara yakın düzeyde bulunduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda asıl taraf ile fer'i müdahale arasındaki sıkı bağ göz önüne alındığında İYUK hükümleri çerçevesinde fer'i müdahilin kanun yollarına tek başına başvurup başvuramayacağının belirlenmesi gerekmektedir²³¹.

HUMK dönemine baktığımızda idari yargılama hukukunda bu konuya ilişkin açık bir düzenlemenin bulunmaması doktrinde çeşitli görüş ayrılıklarının doğmasına zemin hazırlamıştı.

Doktrindeki bir görüşe göre, fer'i müdahil her ne kadar davanın tarafı olarak kabul edilmese de yanında katıldığı tarafın sahip olduğu bazı haklardan faydalanabilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede müdahil yeni iddia ve savunma ileri süremese veya davanın kapsamını genişletemese bile desteklediği tarafın kullanabileceği usule ilişkin bazı hakları kullanabilme imkanına sahip olmalıydı. Bu nedenle bu görüş tarafından kanun yollarına başvurma hakkının yalnızca asıl tarafa ait olmadığını ve bu hakkın ortak kullanılmasının zorunlu olmadığı ileri sürülmektedir. Asıl taraf bu hakkını kullanmasa dahi müdahilin bu haktan yararlanabileceği savunulmaktaydı.²³²

Benzer yönde olan diğer görüş ise tarafların mahkeme kararlarını genellikle kendi bakış açılarına göre değerlendirdiğini ileri sürmektedir²³³. Bu bağlamda verilen karar hukuken doğru ve yerinde olsa bile taraf nezdinde şüphe ile karşılanabilirdi. Ayrıca mahkemeler zaman zaman yetersiz inceleme yapmakta ve tecrübe eksikliği ya da iş yükü gibi sebeplerle hukuka aykırı kararlar verebilmektedir. Dolayısıyla bu tür kararların bir üst yargı mercii tarafından denetlenmesinin gerekli olabileceği dile getirilmekteydi. Ancak üst yargı mercilerinin kararları kendiliğinden inceleyememesi

²³¹ Tacettin Şimşek, "İdari Yargılama Hukukunda Davalı Yanında Müdahilin Tek Başına Kanun Yollarına Başvuruda Bulunma Hakkı", *TBB Dergisi*, Sayı: 134, 2018, ss. 199-200, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr> (Erişim: 10.04.2025).

²³² Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt III*, s. 1960.

²³³ Kahraman Berk, "İdari Yargıda 'Müdahilin' Temyiz Hakkı", *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt: 74, Sayı: 10-11-12, 2000, s. 1130.

sebebiyle bu kararların ilgili yargı merciine sunulması gerekmektedir. Bu sebeple idari işlemlerin hukuka uygunluğunun yargı denetimine tabi olduğu bir sistemde hukuk devleti ilkesinin gereği olarak sadece tarafların değil fer'i müdahilin de yanında katıldığı taraftan bağımsız olarak dava sonunda verilen hükme karşı temyiz talebinde bulunabilmesi gerektiği bu görüş tarafından ileri sürülmektedir²³⁴.

Buna karşılık aksini savunan görüşe göre, davaya müdahil olan kişi yalnızca destek verdiği tarafla uyumlu şekilde hareket edebilirdi. Fer'i müdahil desteklediği taraf dışında bağımsız bir iradeyle davanın sonucunu etkileyebilecek bir talepte bulunamayacağından müdahilin tek başına kanun yollarına başvurma yetkisinin de mevcut olmadığı savunulmaktaydı²³⁵.

HUMK döneminde idari yargıda da benzer bir yaklaşım benimsenmekteydi. Danıştay, Yargıtay'ın içtihatlarına paralel biçimde müdahilin yalnızca destek verdiği tarafla birlikte kanun yoluna başvurabileceği yönünde bir tutum izlemekteydi.

Bu çerçevede Danıştay, İYUK 31. maddesiyle yollamada bulunulan HUMK'un 57. maddesinde fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafla birlikte hareket etmesi gerektiğini belirtmekteydi. İYUK'un 46. maddesinde yalnızca davanın taraflarına kanun yoluna başvuru hakkı tanındığından yanında katıldığı tarafın talebi bulunmadıkça fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvuramayacağını kabul etmekteydi. Yargı mercilerinin verdiği kararların genel düzenleyici bir işlem niteliği taşımadığı sürece sadece taraf olan kişileri bağlayacağını ifade etmekteydi. İYUK'un 31. maddesine yapılan atıfla birlikte HUMK'un 53. maddesinde düzenlenen davaya katılma hakkının idari yargılama hukukunda da geçerli olduğunu kabul etmekteydi²³⁶.

²³⁴ Berk, "İdari Yargıda 'Müdahilin' Temyiz Hakkı", s. 1130.

²³⁵ Sabri Coşkun ve Müjgan Kaya, *İdari Yargılama Usulü*, Seçin Yayıncılık, Ankara 2001, s. 112. Aynı yönde görüş için bkz. İbrahim Topuz ve Kadir Özkaya, *Açıklamalı-İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Mahalli İdareler Derneği Yayını, Ankara 2002, s. 692; Celal Karavelioğlu, *İdari Yargılama Usulü Kanunu Cilt II*, Kayseri? 2001, s. 1359; A. Şeref Gözübüyük, *Yönetmelik Yargı*, Sevinç Matbaası, Ankara 1982, ss. 314-315.

²³⁶ İlgili karar için bkz. Danıştay 11. D., 24.02.2004, 2003/3720 E., 2004/896 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 27.03.2025). Aynı yönde bkz. Danıştay, 521 sayılı Danıştay Kanunu'nun 88. maddesinin atıfta bulunduğu İYUK'un 57. maddesinde davaya katılan üçüncü kişinin desteklediği tarafla birlikte hareket etmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle davaya müdahil sıfatıyla katılan Emekli Sandığı'nın verilen karara karşı ancak davalı ...Bakanlığı ile birlikte kararın düzeltilmesini talep edebileceğini, tek başına böyle bir talepte bulunma yetkisinin olmadığını gerekçe göstererek bu istemin reddine karar vermiştir. Danıştay 10. D., 14.07.1965, E. 1965/3598, K. 1965/150, K.D. 95-96). Aktaran Güven Dinçer, Erol Çırakman ve Nejat Necipoğlu, *Danıştay Kararları 1965-1966-1967*, İş Matbaası, Ankara 1967, s. 14; Danıştay, müdahilin yanında katıldığı tarafla birlikte hareket etmek zorunda olduğunu, kanunun ilgili hükmünün müdahale kurumunun niteliği gereği müdahilin tek başına ve doğrudan karar düzeltme talebinde bulunmasına izin

HMK döneminde de idari yargılama hukukunda fer'i müdahilin kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemesi nedeniyle doktrindeki görüş ayrılıkları devam etmiş görünmektedir.

Bu dönemde savunulan bir görüşe göre, davaya müdahil olan kişi yalnızca desteklediği tarafla uyumlu şekilde hareket etme hakkına sahiptir. Bu bağlamda lehine sonuç doğurabilecek usul işlemlerini ancak asıl tarafın işlemleriyle çelişmemek ve onun iradesine aykırı düşmemek kaydıyla yapabilmelidir. Fer'i müdahilin desteklediği taraftan tamamen bağımsız bir şekilde hareket etmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle tek başına kanun yoluna başvurmasını ya da duruşma yapılmasını talep etme hakkına sahip olmadığı ileri sürülmektedir²³⁷.

Bu görüşü destekleyen bir başka görüş de fer'i müdahilin desteklediği tarafla birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak fer'i müdahilin tek başına yaptığı bir usul işlemi desteklediği tarafça açıkça veya zımnen kabul edilirse bu işlemin geçerli sayılabileceği ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, asıl tarafın sessiz kalması fer'i müdahilin yaptığı usul işlemini zımnen kabul ettiği şeklinde değerlendirilmektedir²³⁸.

Buna karşılık aksini savunan görüşe göre, müdahil desteklediği tarafın davayı kazanmasına katkı sağlamak amacıyla davaya katılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda delil sunma, kanun yoluna başvurma ve asıl tarafın gerçekleştirmediği usul işlemlerini yerine getirme gibi yetkilerden faydalanabilmelidir. Asıl taraf kanun yoluna başvurmasa dahi müdahilin bu yola tek başına başvurabilmesi mümkün görülmelidir. Bu yaklaşım, müdahilin desteklediği tarafın menfaatlerini koruma yönünde daha etkin bir rol üstlenmesini öngörmektedir. Bu çerçevede bu görüşe göre, müdahil davanın asıl tarafı olmasa da desteklediği tarafın sahip olduğu haklardan faydalanabilmelidir²³⁹.

vermediğini belirtmiştir. Bu gerekçe dayanarak karar düzeltme talebini reddetmiştir. Danıştay 6. D., 28.09.1966, 1763 E., 4188 K., Danıştay 8. D., 11.07. 1968, 2476 E., 2608 K. Aktaran Hakkı Müderrisoğlu, *Danıştay Kanunu ve Danıştay Yargılama Usulü*, Y Doruk Yayınları, Ankara 1978, ss. 560-561.

²³⁷ Gözübüyük ve Tan, *İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku*, s. 916; Candan Turgut, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 808.

²³⁸ Yaman, "Adli ve İdari Yargıda Davaya Müdahale (Katılma) ve İdari Yargıda Asli Müdahalenin Kabulüne Duyulan İhtiyaç", s. 97.

²³⁹ Asuman Çapar, "Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", *Selçuk Hukuk Kongresi III Kamu Hukuku Bildirileri Tam Metin Kitabı*, Nobel Akademik Yayıncılık, Cilt II, Ankara 2024, ss. 194-195. <https://selcuk.edu.tr> (Erişim: 12.04.2025).

Danıştay fer'i müdahilin kanun yolu başvuru hakkının bulunup bulunmadığına yönelik karar verme yetkisinin kendisinde olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede Danıştay, idare ve vergi mahkemeleri ile dava dairelerince verilen nihai kararların temyiz edilmesi durumunda temyiz dilekçelerinin değerlendirme usulüne dair açıklamalarda da bulunmuştur. Buna göre, tarafların temyiz başvurusunda bulunması halinde fer'i müdahilin bu yola tek başına başvurup başvuramayacağına karar verme yetkisinin kendisinde olduğunu belirtmiştir²⁴⁰.

2023 tarihli İçtihatları Birleştirme Kararı öncesi Danıştay, fer'i müdahil hakkında doğrudan hüküm kurulması ya da müdahale talebinin reddedilmesi halinde kararın bu kısmıyla sınırlı olmak üzere müdahilin tek başına kanun yoluna başvurabileceğini kabul etmekteydi.

Buna ilişkin 2022 tarihli bir kararında Danıştay, davaya müdahalenin dava açma hakkının yerine geçen bir yol olmadığı ve süresi geçmiş işlemlerde kişilere yargılamaya katılma imkanı sağlama aracı olarak da değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Danıştay'a göre, üçüncü bir kişinin devam eden bir idari davada taraflardan birinin yanında yer alabilmesi için kararın kendi hukuki menfaatini etkilemesi ve bağımsız dava açma hakkının bulunmaması gerekmektedir. Bu nedenle HMK'da müdahale talebine ilişkin kararlara karşı doğrudan kanun yolu öngörülmemiş olmakla birlikte talebi reddedilen ve davaya katılamayan kişi desteklediği taraf aleyhine hüküm kurulması halinde bu hükümle birlikte kanun yoluna başvurarak hem esasa hem de müdahale kararına ilişkin hükmün kaldırılmasını talep edebilecektir²⁴¹.

²⁴⁰ Danıştay 6. D., 20.01.1997, 1996/278 E., 1997/371 K. sayılı kararında, Bursa 2. İdare Mahkemesinin kararının temyizi üzerine yapılan incelemede kararın davanın asıl taraflarınca temyiz edilmediğini, ancak davalı idare yanında davaya katılan kişi tarafından temyiz başvurusu yapıldığını tespit etmiştir. Bu nedenle idare mahkemesi tarafından temyiz istemi reddedilmiştir. Ancak bu karara karşı müdahil vekili yeniden temyiz yoluna başvurmuştur. İYUK'un 48. maddesinin 2. fıkrasına göre, temyiz dilekçelerinin 3. maddeye uygun şekilde düzenlenmesi ve eksikliklerin süresi içinde tamamlanması gerektiği aksi halde başvurunun yapılmamış sayılacağı belirtilmiştir. Aynı maddenin 6. fıkrası da harç ve giderlerin eksik yatırılması halinde bu eksiklik süresinde giderilmezse temyizden vazgeçilmiş sayılacağını düzenlemektedir. Danıştay, bu hükümler gereği temyiz dilekçesinin 14. maddenin 3. fıkrası uyarınca ön incelemeye tabi tutulması ve aykırılık bulunması halinde 15. madde hükümlerine göre işlem yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak davanın esas taraflarınca temyiz yoluna başvurulmadığı durumlarda yalnızca müdahilin başvurusu üzerine 15. madde kapsamında karar verilemeyeceği açıktır. Bu nedenle temyiz isteminin esas yönünden değerlendirilmesi gerekirken idare mahkemesince doğrudan reddine karar verilmesi hukuka uygun bulunmamıştır. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 12.04.2025).

²⁴¹ Danıştay İDDK., 04.04.2022, 2022/5 E., 2022/1222 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 08.04.2025)

Danıştay 2021 tarihli bir kararında yanında katıldığı taraf yargılamayı sürdürme iradesi göstermediğinde fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvuramayacağı sonucuna varmıştır. Kararda demokratik ve hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak herkesin mahkemeye başvurma hakkına sahip olduğu gibi davanın sonucundan etkilenecek kişilerin de yargılama sürecinden haberdar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca üçüncü kişilerin savunma yapabilmesinin adil yargılanma hakkı açısından önemine dikkat çekilmiş ve fer'i müdahale kurumunun bu ihtiyaca cevap vermek üzere düzenlendiği, şekli bir katılım aracı olarak kalmaması ve etkin biçimde uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda İYUK'un 31. maddesi ile HMK'ya yapılan atıf uyarınca fer'i müdahilin yalnızca desteklediği tarafın beyanlarıyla çelişmeyen usule ilişkin işlemleri gerçekleştirebileceği sonucuna varılmıştır²⁴².

Anılan kararda Danıştay, hükmün yalnızca taraflar açısından sonuç doğurmasıyla birlikte fer'i müdahilin taraflara tanınan tüm haklardan yararlanamayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte adil yargılanma hakkının fer'i müdahile mutlak anlamda tek başına yargı sürecini sürdürme yetkisi tanımadığını da vurgulamıştır. Bu nedenle asıl taraf yargılamayı sürdürme iradesi göstermediğinde fer'i müdahilin tek başına kanun yollarına başvurması hukuken mümkün görülmemiştir²⁴³.

Danıştay bu kararında²⁴⁴, Anayasa Mahkemesinin (AYM) Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş. Başvurusuna da atıf yapmıştır. AYM 19.07.2017 tarihli Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş. Başvurusunda bireyin doğrudan tarafı olmasa da menfaatinin etkilendiği yargılamalarda savunma imkanına sahip olması gerektiğini belirtmiş, ancak bu durumun fer'i müdahile taraflara tanınan hakların tümünü sağlamayacağına hükmetmiştir²⁴⁵. AYM, asıl tarafın yargılamayı sürdürme iradesi gösterirken fer'i müdahilin tek başına yargılama sürecini devam ettirmesi ya da kanun yoluna başvurusunun anayasal bir zorunluluk oluşturmadığı sonucuna varmıştır. Özetle AYM anılan kararında fer'i müdahilin davada taraf olmasa dahi savunma imkanına sahip olmasının önemli olduğunu belirtmiş, ancak bu durumun ona

²⁴² Danıştay İDDK., 28.04.2021, 2020/1852 E., 2021/908 K., <https://www.lexpera.com.tr> Aynı yönde bkz. Danıştay 2. D., 16.02.2021, 2021/497 E., 2021/197 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 13.04.2025).

²⁴³ Danıştay İDDK., 28.04.2021, 2020/1852 E., 2021/908 K.

²⁴⁴ Danıştay İDDK., 28.04.2021, 2020/1852 E., 2021/908 K.

²⁴⁵ Anayasa Mahkemesi Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş., 19.07.2017, Başvuru No: 2015/2909, RG., 27.09.2018, S. 30548, §§ 46-53, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim: 13.04.2025).

asıl tarafın iradesine aykırı şekilde tek başına kanun yoluna başvuru hakkı tanınması anlamına gelmeyeceğini vurgulamıştır²⁴⁶.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ise 09.12.2008 tarihli Menemen Minibüsçüler Odası/Türkiye kararında, davaya katılma talebinde bulunan başvuruçunun kendisine davanın bildirilmemesi nedeniyle savunma fırsatından yoksun bırakıldığını tespit etmiş ve başvuruçunun savunma imkanı elde edemediği gerekçesiyle AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Ayrıca AİHM, idari yargıda davanın re'sen bildirilmesi gibi üçüncü kişilerin davaya etkin katılımına ilişkin usul kurallarının iç hukukun işleyişine bırakıldığını ancak iç hukuk kurallarına uyulmamasının savunma hakkını ihlal edebileceğini vurgulamıştır²⁴⁷.

AİHM, Kararın devamında iç hukukta İYUK'un 31. maddesiyle mahkemelere re'sen bildirim yapma yükümlülüğü getirildiğini belirtmiştir²⁴⁸. AİHM, buna rağmen başvuruçunun ulusal mahkemeler tarafından bilgilendirilmediği için ilk derece mahkemesindeki ilk davaya katılamadığını ancak temyiz aşamasında davaya dahil olabildiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu aşamada da görüş sunma fırsatı bulamadığı belirtilmiştir. AİHM tarafından başvuruçunun menfaatinin etkilendiği idare mahkemesindeki ikinci davada da İYUK'un 31. maddesine yine uyulmadığı, asıl tarafın temyize gitmemesi sebebiyle başvuruçunun sürecin tamamen dışında bırakıldığı ifade edilmiştir. Sonuç olarak, AİHM fer'i müdahilin tek başına kanun yollarına başvuramamasını ihlal nedeni olarak görmemiş, iç hukukta öngörülen usul kurallarına uyulmaması nedeniyle başvuruçunun savunma hakkının zedelendiğini ve bunun AİHS'nin 6. maddesiyle bağdaşmadığını kabul etmiştir²⁴⁹.

Bu kararlar ışığında Danıştay'ın genel yaklaşımı, fer'i müdahilin yalnızca yanında katıldığı tarafın kanun yoluna başvurusu halinde bu yola katılabileceği yönündedir. Ancak Danıştay bazı kararlarında bu görüşten ayrılarak müdahilin tek başına kanun yoluna başvuru hakkının olduğunu da kabul etmiştir.

²⁴⁶ Anayasa Mahkemesi Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş., 19.07.2017, Başvuru No: 2015/2909, RG., 27.09.2018, S. 30548, §§ 46-53.

²⁴⁷ AİHM Minibüsçüler Odası/Türkiye Kararı, 09.12.2008, B. No:44088, §§ 1-8, <https://hudoc.echr.coe.int> (Erişim: 13.04.2025).

²⁴⁸ AİHM Minibüsçüler Odası/Türkiye, 09.12.2008, B. No: 44088, §§ 1-8.

²⁴⁹ AİHM Minibüsçüler Odası/Türkiye, 09.12.2008, B. No: 44088, §§ 1-8.

Danıştay 6. Dairesinin 2017 tarihli bir kararında, bazı idari işlemlerin üçüncü kişiler lehine sonuç doğurabileceği ve bu kişilerin davaya katılmamalarının hak kaybına yol açabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle açık biçimde yargılamadan etkilenen bir müdahilin asıl tarafın başvuru iradesine bağlı olmaksızın kanun yoluna başvurma hakkının bulunduğu ifade edilmiştir. Aksi halde bireyin yargılamaya katılma hakkının sınırlandırılmış olacağı bunun da adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim hakkını ihlal edeceği belirtilmiştir²⁵⁰.

Danıştay 6. Dairesinin 2019 tarihli aynı yöndeki diğer bir kararında, fer'i müdahilin temyiz talebinin şekli gerekçelerle reddedilmesi hukuka aykırı bulunmuş, müdahilin kişisel menfaatinin doğrudan etkilenmesi durumunda asıl taraf başvurmasa dahi temyiz başvurusunda bulunabileceği belirtilmiştir. Aksi bir tutumun Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğü ile AİHS'nin 6. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkına zarar vereceği vurgulanmıştır. Kararda ayrıca fer'i müdahale kurumunun sadece şeklen değil etkili bir biçimde de işlemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda İYUK'un 49. maddesinde belirtilen temyiz sebeplerinden birinin mevcut olması halinde müdahilin kanun yolu başvurusunun esas yönünden değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir²⁵¹.

Sonuç olarak, adli yargıda Yargıtay müdahilin tek başına kanun yoluna yalnızca hakkında doğrudan hüküm kurulması ya da müdahillik talebinin reddedilmesi halinde başvurabileceğini kabul etmektedir²⁵². İdari yargıda ise Danıştay'ın ağırlıklı görüşü bu

²⁵⁰ Danıştay 6. D., 12.04.2017, 2017/915 E., 2017/2524 K., <https://www.lexpera.com.tr> Aynı yönde bkz. Danıştay 17. D., 08.05.2015, 2015/9316 E., 2015/1943 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 13.04.2025).

²⁵¹ Danıştay 6. D., 15.01.2019, 2015/11509 E., 2019/258 K. Aynı yönde bkz. Danıştay 10. D., 12.05.2020, 2019/8032 E., 2020/1336 K.; Danıştay 6. D., 13.10.2020, 2016/4080 E., 2020/9310 K. ((UYAP üzerinden temin edilmiştir, yayınlanmamıştır). Danıştay 10. D., 21.10.2019, 2018/4172 E., 2019/6922 K. sayılı başka bir kararında, HMK'nın 68. maddesinin 1. fıkrasında yer alan düzenlemeye atıfla fer'i müdahilin davaya katılması halinde yalnızca katıldığı aşamadan itibaren yargılamaya dahil olabileceğini, asıl tarafın lehine olacak şekilde ileri sürülen görüş ve savunmaları destekleyebileceğini ve onun tutumuyla çelişmeyen usule ilişkin işlemleri yapabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda mahkeme fer'i müdahilin tek başına ancak desteklediği tarafın çıkarlarına uygun düşecek biçimde ve onun iradesine aykırı olmayacak şekilde karar düzeltme talebinde bulunabileceğini kabul etmiştir. (UYAP üzerinden temin edilmiştir, yayınlanmamıştır).

²⁵² Yargıtay HGK., 12.09.2012, 2012/338 E., 2012/558 K. sayılı kararında, fer'i müdahale talebinin kabulü veya reddine ilişkin kararların ilk derece mahkemesince verileceği, müdahilin yalnızca talebin reddine ilişkin kararlar sınırlı olmak üzere asıl hükümle birlikte süresi içinde tek başına temyiz başvurusunda bulunabileceği ve müdahale talebinin haksız olarak reddedilmesi halinde hükmün bozulmasını talep edebileceği belirtilmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 10.06.2025) Yargıtay 4. HD. 02.03.2017, 2016/8353 E., 2017/1304 K. sayılı kararında, bir davada hükmün sadece davanın tarafları hakkında verildiğini ve bu nedenle hükmü temyiz etme yetkisinin de taraflara ait olduğunu,

yöndeyken zamanla müdahilin tek başına kanun yoluna başvurabileceğini kabul eden kararlar da görülmüştür. Bu farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla Danıştay, 2023 tarihli İçtihatları Birleştirme Kararıyla fer'i müdahilin desteklediği tarafın iradesiyle açıkça çelişmemek kaydıyla tek başına kanun yoluna başvurabileceğini kabul etmiş ve böylece müdahillik yetkisini daha geniş biçimde yorumlanmıştır. Danıştay'ın bu yaklaşımı çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

fer'i müdahilin kanun yoluna başvurma hakkının ise yanında katıldığı tarafın kanun yoluna başvurması durumunda mümkün olduğunu belirtmiştir, Ancak asıl taraf kanun yoluna başvurmasa dahi müdahil hakkında usul ve yasaya aykırı hüküm kurulmuşsa hükmün kendisiyle ilgili bölümüyle sınırlı olmak üzere fer'i müdahilin hükmü temyiz etme hakkının bulunduğunu belirtmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 10.06.2025).

İKİNCİ BÖLÜM

FER’İ MÜDAHİLİN BAĞIMSIZ KANUN YOLUNA BAŞVURU HAKKINA İLİŞKİN DANIŞTAY İÇTİHATLARINDAKİ DÖNÜŞÜM VE HUKUKİ ETKİSİ

Fer’i müdahalenin medeni yargılama hukukundaki esasları ve idari yargıya uygulanabilirliği, fer’i müdahilin bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının hukuk sistemimizde yarattığı boşluk ve uygulamadaki farklı yaklaşımlara birinci bölümde yer verilmiştir. İkinci bölümde söz konusu sorunun idari yargı bakımından nasıl ele alındığı ve Danıştay’ın bu konuda geliştirdiği yaklaşım incelenecektir. Öncelikle fer’i müdahilin bağımsız kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin Danıştay dairelerinin dayandığı hukuki gerekçelerle idari yargıdaki uygulanabilirliğine dair tartışmalar ele alınacak, ardından güncel Danıştay yaklaşımı ışığında ortaya çıkan görüşler yürürlükteki mevzuat ve olması gereken hukuk açısından ikili ayrımla değerlendirilecektir.

2023 yılında verilen DİBK kararı, kanunda öngörülmemiş bir hususu düzenleyerek içtihat farklılıklarını gidermeyi amaçlamış ancak sorunu tamamen ortadan kaldıramamıştır. Bu durum, hukuki açıdan yeni tartışmalara ve uygulamada çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle fer’i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurabilmesini kabul ederek kanunda yer almayan bir düzenleme öngören Danıştay yaklaşımının hukuk düzeninde kabul edilip edilemeyeceğinin değerlendirilebilmesi için bir bütün olarak öncelikle içtihat kavramının, DİBK kararlarının niteliği, normlar hiyerarşisindeki yeri ve uygulanabilirliğinin, içtihatların birleştirilmesi usulü ve koşullarının ele alınması gerekmektedir. Bu hususların incelenmesindeki amaç, kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yargının kanunda yer almayan bir düzenlemeyi içtihatları birleştirme kararlarıyla tesis edip edemeyeceğinin irdelenmesidir. Böylece fer’i müdahile tanınan bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının idari yargıda uygulanabilirliği hem uygulama hem de anayasal boyutlarıyla bütüncül biçimde analiz edilecektir.

I. Danıştay İctihatları Birleştirme Kurulu (DİBK) Kararları

Bu kısımda DİBK kararlarının idari yargıda hem hukuki niteliği hem de içtihadi boyutları birlikte ele alınmaktadır. Kurul kararlarının bağlayıcılık gücü ve normlar hiyerarşisindeki konumu idari yargıda içtihat kavramıyla olan ilişkisinden ayrı

düşünülemez. Bu nedenle önce kararların hukuki niteliği ve sistem içindeki yerinin ardından içtihat birliğini sağlamadaki rolünün incelenerek aralarındaki etkileşimin ortaya konması önemlidir. Böylece içtihatları birleştirme kararlarının hem hukuk kuralı niteliği hem de içtihat oluşturma işlevi bakımından bütüncül bir çerçeveye sunulmuş olunacaktır.

A. DİBK Kararlarının Niteliği

Fer'i müdahilin bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı, DİBK'nun norm koyma yetkisi ve kararlarının hukuk düzenindeki yeri ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle idari yargılama hukukunda içtihat kavramının kapsamı ile DİBK kararlarının niteliği, normlar hiyerarşisindeki konumu ve yargı mercileri açısından bağlayıcılık derecesinin ortaya konması Danıştay'ın kanunda açıkça öngörülmemeyen bir hususu düzenleyen içtihatları birleştirme kararını hangi hukuki temele dayandığı ve bu kararın hukuk düzeni içindeki geçerlilik sınırlarının ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir.

1. İdari Yargıda İchtihat Kavramı

Hukuk sistemlerinde yargı organlarının görevi yalnızca mevcut uyuşmazlıkları çözmekle sınırlı değildir. Özellikle yazılı hukuk her durumu önceden öngöremediğinde veya bazı konularda hiç düzenleme bulunmadığında mahkeme kararları hukukun oluşumunda belirleyici bir rol oynar. Hatta yazılı kural mevcut olsa bile yargı içtihatlarının önemi devam eder. Zira kanun koyucu çoğunlukla soyut ve genel nitelikte kurallar koymaya odaklanmaktadır²⁵³.

İdari yargı organları önlerine gelen uyuşmazlıkları çözerken kanunlar ile ikincil genel düzenleyici işlemlerin hükümlerine dayanarak uygulanacak hukuku tespit eder ve buna göre hüküm verir. Ancak söz konusu uyuşmazlık için mevcut bir hukuk kuralı bulamazlarsa yani hukuki boşlukla karşılaşılırsa kendilerini kural koyucuymuş gibi görürler ve uyuşmazlığı çözmeye amacıyla yeni bir hukuk kuralı oluşturarak karar verirler. Bu tür kararlar idare hukukunun gelişimine ve belli ilke ile kurallar aracılığıyla düzenlenmesine önemli katkı sağlar²⁵⁴. Bu nedenle idare hukukunda içtihatlar hukuk yaratma sürecinin önemli bir parçasıdır. Ayrıca Anayasa'nın 138.

²⁵³ Gabriel Marty ve Veldet Hıfzı, "Kazai İchtihatların En Yüksek Mahkeme Vasıtasile Tevhidi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 15, 2011, s. 461.

²⁵⁴ Ramazan Yıldırım ve Serkan Çınarlı, *Türk İdare Hukuku Cilt II*, Astana Yayınları, Ankara 2019, s. 32.

maddesinde yargı organlarına doğrudan atıf yapılmamışsa da bu durum, bir yargı kararının başka bir yargı merciini bağlamayacağı anlamına gelmemektedir. Tarafları ve konusu aynı olan, aynı maddi olgu ve ihlale dayanan uyuşmazlıklarda bir yargı merciinin kararı diğerini bağlayıcı nitelik taşıyabilir²⁵⁵.

Her ne kadar idare hukuku bütüncül bir şekilde kodifiye edilmemiş olsa da bu durum idare hukukunun yazılı düzenlemelerden yoksun olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine bu hukuk dalı birçok normatif düzenlemeyi bünyesinde barındırmaktadır²⁵⁶. Ne var ki söz konusu normlar ayrıntılı şekilde hazırlanmış olsa bile değişen toplumsal ihtiyaçlara her zaman yeterince karşılık veremeyebilirler. Bu noktada içtihatlar hem hukuki boşlukları doldurarak hem de mevcut kurallara yön vererek sisteme esneklik ve süreklilik kazandırmaktadır. Nitekim, içtihatlar yalnızca mevcut uyuşmazlıkların çözümünde değil gelecekte ortaya çıkabilecek benzer uyuşmazlıklar açısından da yol gösterici bir işlev görmektedir²⁵⁷.

Bununla birlikte idari hakimnin önüne gelen uyuşmazlığı çözerken kanunu doğrudan somut olaya uygulayan yerine idarenin işlemini denetleyen bir konumda bulunması yargı organlarının içtihat üretimini teşvik etmektedir. İdari hakimnin içtihat üretimi yoluyla hukuk boşluğunu doldurması, yeni ilkeler ortaya koyabilmesi ve bu suretle hukukun gelişimine katkı sunabilmesi onu yalnızca uygulayıcı değil aynı zamanda kurucu bir aktör konumuna taşımaktadır. İdare hukukunun yargısal içtihatlarla şekillenmesi yani içtihadilik karakteri idare hukukuna esneklik, süreklilik ve değişen koşullara uyum sağlama kabiliyeti kazandırmaktadır²⁵⁸.

İçtihatlarla gelişen idare hukuku yazılı düzenlemelerin yetersiz kaldığı durumlarda hakimnin kamu yararı ve hizmet gereklerine uygun şekilde genel ilkeler, bilimsel görüşler ve yargı kararları doğrultusunda hukuk yaratmasına imkan tanıyan hukuk devleti anlayışıyla evrilen dinamik bir alandır²⁵⁹. Özellikle hukuk kurallarının yetersiz kaldığı ve hakimnin hukuk yaratma görevini üstlendiği alanlarda yargısal içtihat kavramı ön plana çıkmaktadır.

²⁵⁵ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 91.

²⁵⁶ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdare Hukuku*, s. 41.

²⁵⁷ Ali Cavit Zeybek, “Yargı İçtihatlarının Hukuk Kaynağı Olarak Değeri ve Yeri”, *Danıştay Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 68-69, 1988, ss. 52-53, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 22.04.2025).

²⁵⁸ Zeki Uysal, “Geçmişten Günümüze Danıştay İçtihatları Birleştirme Sistemi”, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 155, 2023, ss. 131-132, <https://dergi.danistay.gov.tr> (Erişim: 23.04.2025).

²⁵⁹ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdare Hukuku*, s. 40.

Yargısal içtihat, bir mahkemenin belirli bir uyuşmazlıkta benimsediği ve hukuki sorunu çözmek için ortaya koyduğu temel ilkedir²⁶⁰. Eğer somut olaya uygulanabilecek açık bir norm bulunmuyorsa ya da mevcut düzenleme belirsizlik içeriyorsa hakim genel hukuk ilkelerini esas alarak normları yeniden yorumlayabilir ya da yeni bir hukuki ilke geliştirebilir²⁶¹. Bu tür kararlar yaratıcı ve esnek yapıları sayesinde her olaya özgü koşullara uyum gösterebilir ve katı normatif yapının neden olabileceği uygulama zorluklarını önlemeye hizmet eder²⁶².

Ancak her mahkeme kararı içtihat niteliği taşımamaktadır. Bir kararın içtihat sayılabilmesi için yalnızca o somut uyuşmazlığa değil benzer nitelikteki diğer olaylara da uygulanabilecek genel bir ilke ortaya koyması gerekir. Bu bağlamda kararın yürürlükteki mevzuatın ötesine geçerek yeni bir normatif yön sunması beklenir²⁶³. İctihatla ortaya konan genel nitelikteki ilkenin başka kararlarda da benimsenmesi, doktrinde kabul görmesi ya da yüksek mahkeme kararlarında yer bulması içtihadın bağlayıcılığını ve etki gücünü artıran unsurlar arasında yer almaktadır.

Bununla birlikte bir yargı kararındaki hukuki ilkenin içtihat sayılabilmesi için aynı ilkenin başka kararlarda tekrarlanması, doktrinde kabul görmesi veya yüksek mahkemeden çıkmış olması zorunlu değildir. Ancak bu unsurlar mevcutsa ilgili içtihadın bağlayıcılığı ve normatif etkisi artmaktadır²⁶⁴. Esasen bir idari yargı organının olayın taraflarını, koşullarını ve hukuki çerçevesini değerlendirerek vicdani kanaate ulaşması ve bu kanaati gerekçeli bir karara dönüştürmesi içtihat niteliği için yeterlidir²⁶⁵.

Bu doğrultuda yargısal içtihatlar uygulamada iki başlık altında değerlendirilmektedir. İstikrar bulmuş içtihatlar, yargı kararıyla ortaya konan ilkenin birçok benzer olaya tutarlı biçimde uygulanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Münferit

²⁶⁰ Fahrettin Kayhan, “Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İctihatlarının ve İctihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, 1999, ss. 343-344. <https://www.jurix.com.tr> (Erişim: 06.02.2025).

²⁶¹ Bahtiyar Akyılmaz, Halim Alperen Çitak ve İsmail Uçar "İdari Yargıda İctihat-İctihat Hukuku-İctihadi Hukuk.", *155. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 115, Ankara 2023, s. 34, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 26.04.2025).

²⁶² Hamza Eroğlu, *İdare Hukuku*, Işın Yayıncılık, Ankara 1984, s. 121.

²⁶³ Necip Taha Gür, “İdari Yargıda Emsal Karar-Müstakar Karar ve İctihat Kavramları Hakkında Bazı Mülahazalar”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt: 82, Sayı: 4, 2024, s. 1322, <https://cdn.istanbul.edu.tr> (Erişim: 19.04.2025)

²⁶⁴ Kayhan, “Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İctihatlarının ve İctihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü”, s. 345.

²⁶⁵ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdare Hukuku*, s. 90.

içtihatlar ise yalnızca bir olaya özgü olarak geliştirilen benzer olaylara genellenemeyen kararlardır²⁶⁶.

Son olarak, yargısal içtihatlar hukuken doğrudan bağlayıcı olmasa da idari yargı organlarının benzer uyuşmazlıklarda genellikle aynı doğrultuda karar verme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu nedenle kanunu uygulayan mercilerin ortaya çıkan bir uyuşmazlıkta bu içtihatları dikkate alması olağan bir durumdur. Bu durum, ilgili mahkeme kararlarının dolaylı yoldan da olsa fiili bir bağlayıcılık niteliği kazanmasına neden olmaktadır²⁶⁷. Nitekim, Anayasa'nın 138. maddesi de yasama, yürütme ve idare organlarının yargı kararlarını değiştirme veya uygulamayı geciktirme yetkisine sahip olmadıkları aksine bu organların yargı kararlarına uymakla yükümlü oldukları belirtilmiştir. Görüldüğü üzere, söz konusu anayasal düzenleme de yargısal içtihatların hukuk sistemi içerisindeki önemini ortaya koymaktadır.

2. İdare Hukukunda DİBK Kararı ve Kararın Normlar Hiyerarşisindeki Yeri

DİBK, idari yargılama hukukunda içtihat aykırılıklarının önüne geçilmesi ve yargı kararlarında birlik sağlanması amacıyla önemli bir işlev üstlenmektedir. İçtihat aykırılıklarının önüne geçilmesinin en etkili yolu mahkemelerin verdiği kararların üst yargı mercilerince denetlenmesi ve bu yolla çelişkilerin ortadan kaldırılarak kararların daha az hatayla kesinleşmesinin sağlanmasıdır²⁶⁸. Kanun yollarının tarihsel gelişimi, kapsamı ve kuralları dikkate alındığında kanun yollarının temel amacı hukukun ilerlemesi, ülke çapında tutarlı uygulanması ve hukuk birliğinin tesis edilmesidir²⁶⁹.

Ancak içtihat mekanizmasının bu işleyişi uygulamada çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yüksek mahkemelerdeki daire ve heyet değişiklikleri, hakim rotasyonları, iş yükünün fazlalığı gibi nedenlerle eski kararların yeterince incelenememesi, mevzuattaki yenilik ile belirsizlikler kanun yolu aşamasında kararların tutarsızlaşmasına yol açmaktadır. Bu durum, içtihat birliğinin sağlanmasını

²⁶⁶ Selman Özdemir, “İdari İşlemin Geri Alınmasında, İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararlarının İdari Yargı Pratiğindeki Uygulanışına Dair Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 2, 2021, s. 1390.

²⁶⁷ İsmet Giritli ve Tayfun Akgüner, *İdare Hukuku I*, Der Yayınları, İstanbul 1993, s. 96.

²⁶⁸ Gürsel Özkan, “Mukayeseli Hukukta İçtihat Farklılığının Giderilmesi, İdari Uyuşmazlıklarda Hızlandırma Müesseseleri ve Türk İdari Yargısı İçin Öneriler”, *155. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No. 115, Ankara, 2023, s. 75, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 25.04.2025).

²⁶⁹ Uğur Bulut, “Yüksek Yargı Organları Arasında İçtihat Birliğinin Sağlanması”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 73, 2024, s. 201.

zorlaştırmakta ve benzer nitelikteki uyuşmazlıklarda farklı kararların ortaya çıkmasına neden olmaktadır²⁷⁰.

Yargı kararlarındaki çelişkileri ve görüş ayrılıklarını gidermek amacıyla oluşturulan içtihat birliği mekanizması 1931 yılından bu yana Danıştay'ın daire ve kurulları arasında ortaya çıkabilecek çelişkili veya uyumsuz kararları için uygulanmaktadır²⁷¹. Bu sistem, Türk hukukuna ait özgün bir yapı olarak dikkat çekmektedir. Danıştay hem ilk derece yargı organı olarak görev yapmakta hem de temyiz incelemelerini yürütmekte, ayrıca idari yargı organları arasındaki yorum ve uygulama farklılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla DİBK aracılığıyla önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir²⁷².

Her ne kadar DİBK'nun doğrudan uyuşmazlık çözme yetkisi bulunmasa da Kurul içtihatların birleştirilmesi yoluyla yargısal uygulamalarda tutarlılık sağlamak ve dolaylı olarak yargılamada istikrarı pekiştirmektedir²⁷³. Danıştay bu işleviyle yalnızca belirli bir davayı karara bağlamakla kalmamakta, aynı zamanda idarenin hukuki sınırlarını çizmekte, benzer olaylarda uygulanabilecek ortak ilkeleri belirlemekte ve birey ile kamu otoritesi arasındaki dengeyi sağlayacak esasları oluşturmaktadır²⁷⁴.

Bu bağlamda Danıştay, yazılı kurallarla sınırlı olmayan Türk idare hukukunun gelişimine katkı sağlayarak içtihatları birleştirme kararlarıyla gerçek anlamda bir içtihat hukuku oluşturulmasına imkan tanımaktadır²⁷⁵. İçtihatların birleştirilmesi usulünde kesinleşmiş kararlar değiştirilemediğinden geçmişe dönük bir hak kazanımı mümkün değildir²⁷⁶. Zira içtihatların birleştirilmesinin amacı yüksek yargı organları arasındaki çelişkileri gidermek ve hukuk kurallarının ülke genelinde tutarlı uygulanmasını sağlayarak hukuk birliğini korumaktır²⁷⁷. Ancak yargı kararların geriye yürümemesi yani geçmişe dönük bir hak doğurmaması hukuki güvenlik ilkesi

²⁷⁰ Özkan, "Mukayeseli Hukukta İçtihat Farklılığının Giderilmesi, İdari Uyuşmazlıklarda Hızlandırma Müesseseleri ve Türk İdari Yargısı İçin Öneriler", s. 77.

²⁷¹ Uysal, "Geçmişten Günümüze Danıştay İçtihatları Birleştirme Sistemi", s. 135.

²⁷² Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 95.

²⁷³ Gürsel, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 102.

²⁷⁴ Lütfi Duran, "Danıştay'ın İçtihatları Birleştirme Uygulaması", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 3, Ankara 1972, s. 439.

²⁷⁵ Duran, "Danıştay'ın İçtihatları Birleştirme Uygulaması", s. 439.

²⁷⁶ Mürteza Güler, "İçtihat Aykırılıklarının Giderilmesinde Önleyici ve Giderici Mekanizmaların Güçlendirilmesi", *151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 106, Ankara 2019, s.188, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 21.04.2025).

²⁷⁷ Zeybek, "Yargı İçtihatlarının Hukuk Kaynağı Olarak Değeri ve Yeri", s. 99.

açısından bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Nitekim doktrindeki bir görüş, içtihat aykırılığının kesinleşmiş kararlara etkisi olmadığı görüşünü eleştirmiş, bu hususun hukuki güvenlik açısından isabetli olmadığını, AİHM ve AYM'nin bazı kararlarında “sürekli ve derin çelişkilerin hak ihlallerine yol açtığı ve bu nedenle kesin hükmün değiştirilmesi gerektirdiği” yönündeki değerlendirmelerini hatırlatarak bu yaklaşımın gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir²⁷⁸.

İçtihatları birleştirme kararları idare açısından da önem arz etmektedir. Zira idarenin bu kararlara uymaması durumunda ağır bir hizmet kusuru gündeme gelebilir ve bu durum kamu görevlilerinin mali sorumluluğunu doğurabilir²⁷⁹. Bu bağlamda DİBK kararlarının idari yargı üzerindeki etkisi ile normlar hiyerarşisindeki yeri kapsamlı biçimde değerlendirilmelidir. Zira bu kararların normatif etkisinin belirlenebilmesi yargı kararlarının hukuk sistemindeki konumunun netleştirilmesi ile mümkündür. Bu doğrultuda içtihatları birleştirme kararlarının normlar hiyerarşisindeki yerine ve idari yargı açısından bağlayıcılığına değinmek gerekmektedir.

İç hukukun kaynakları²⁸⁰, “asıl kaynaklar” ve “yardımcı kaynaklar” olmak üzere iki gruba ayrılır. Asıl kaynaklar “yazılı” ve “yazısız” kaynaklardan oluşur. Yazılı kaynaklar (mevzuat) arasında anayasa, kanunlar, uluslararası andlaşmalar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, yönetmelikler ve bireysel işlemler yer alırken yazısız kaynaklar ise toplumun benimsediği örf ve adetlerdir.²⁸¹ Hakim, anayasa, kanun, yönetmelik gibi yazılı kaynaklar ile örf ve adet gibi yazısız kaynaklara bağlıdır, yani önündeki kuralı uygulamak zorundadır. Bu nedenle bu kaynaklara asıl kaynaklar denir. Buna karşılık, hakim çözüm ararken doktrin (bilimsel görüşler) ve yargı kararları (içtihat) gibi kaynaklardan yararlanabilir, ancak bunlara uymak zorunda değildir. Bu nedenle bu kaynaklar yardımcı kaynaklar olarak adlandırılır.²⁸²

Anayasa, kanun, yönetmelik gibi hukukun yazılı kaynakları hukuk düzeninde

²⁷⁸ Tekin Akıllıoğlu, “İdari Yargıda İchtihat Aykırılıkları Sorunu” Hakkında Kavram Açıklaması: Zıtlık ve Hukuka Aykırılık”, *151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 106, Ankara 2019, s. 202, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 24.04.2025).

²⁷⁹ Gözübüyük ve Tan, *İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku*, s. 84.

²⁸⁰ İç (ulusal) hukukun kaynakları, bir devletin kendi sınırları içinde geçerli olan hukuk kurallarını ifade eder. Metinde ‘iç hukukun kaynakları’ ifadesi nitelenmiş olduğundan, bundan sonra doğrudan ‘kaynaklar’ terimi kullanılacaktır. Kemal Gözler, *Hukuka Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2023, s. 169.

²⁸¹ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 169.

²⁸² Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 195.

rastgele ve karışık bir şekilde bulunmaz. Bunlar arasında hiyerarşik bir sıralama bulunur. Bu hiyerarşik sıralama hukuk teorisinde Hans Kelsen tarafından geliştirilen “normlar hiyerarşisi” olarak adlandırılır²⁸³. Bu bağlamda normlar hiyerarşisi teorisine göre hukuk düzeni, aynı düzeyde yer alan eşit normlardan değil her birinin geçerliliğini bir üst normdan aldığı ve içerikten çok usule uygunlukla belirlendiği ve ast-üst ilişkisi içerisinde yapılandırıldığı normlardan oluşan hiyerarşik bir yapıdır²⁸⁴. Normların bu şekilde kademeli biçimde yapılandırılması sistemin hem işleyişine hem de hukuki meşruiyetine katkı sağlamaktadır. Normlar arasında bu hiyerarşik düzenin gözetilmemesi farklı kaynakların karıştırılmasına ve dolayısıyla hukuki belirsizliklere yol açmaktadır²⁸⁵. Bu nedenle normlar hiyerarşisi, üst normlara uygunluğun esas alınmasını sağlayarak hukuk devletinin temel ilkeleri olan öngörülebilirlik, istikrar ve hukuka bağlılık gibi değerleri güvence altına almaktadır.

Anayasa’nın 11. maddesi uyarınca yazılı hukuk kuralları arasında en üstte yer alan Anayasa hem kanunlar hem de daha alt düzeydeki düzenlemeler açısından bağlayıcıdır²⁸⁶. Tersinden bakıldığında normlar, en alt seviyedeki bireysel işlemlerden başlayarak sırasıyla yönetmelikler, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, uluslararası andlaşmalar, kanunlar ve Anayasa’ya kadar yükselen bir normlar zinciri şeklinde yapılandırılmıştır²⁸⁷. Ayrıca Anayasa’nın 90. maddesinin son fıkrasında usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası andlaşmalar ile kanunlar arasında çatışma olması halinde uluslararası andlaşma hükümlerine öncelik tanınacağı kabul edilmiştir.

Normlar arasında geçerlilik ve etkinlik farklılığına dayanan hiyerarşik düzen hukuk devletinin gereği olarak adaletin ve hukuk güvenliğinin sağlanması için sistemin öngörülebilirlik, istikrar ve hukuka bağlılık ilkeleri doğrultusunda işlemesini zorunlu kılmaktadır²⁸⁸.

İdari yargılama hukuku bakımından yazılı kaynaklardan sonra ikinci derecede

²⁸³ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 170.

²⁸⁴ Mehmet Turhan, “Hans Kelsen’e Göre “Anayasaya Aykırı” Yasa”, *Haşim Kılıç’a Armağan*, ed. Ali Rıza Çoban vd., Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2015, ss. 354-355.

²⁸⁵ Abdullah Sezer, “Normlar Hiyerarşisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Çok Boyutlu Normlar Piramidi Yaklaşımı)”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2019, Cilt: 36, Sayı: 1, s. 358, <https://anayasa.gov.tr> (Erişim: 27.04.2025).

²⁸⁶ Giritli ve Akgüner, *İdare Hukuku I*, s. 96.

²⁸⁷ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 170.

²⁸⁸ Emir Kaya ve Alperen Dağlı, “Uygulama Boyutuyla Normlar Hiyerarşisi”, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2023, s: 592, <https://www.jurix.com.tr> (Erişim: 06.02.2025).

başvurulan yazısız kaynak olan örf ve adet hukuku devlet iradesinden bağımsız oluşu nedeniyle sınırlı bir etki alanına sahiptir. Ancak idari uygulamalarla şekillenmiş ve idarenin sürekli tekrar ettiği uygulamalardan doğan teamül kuralları, yazılı hukuka aykırı olmadıkları sürece geçerlilik kazanabilir²⁸⁹. Kanunda doğrudan uygulanabilir bir düzenlemenin ya da örf ve adet hukukuna ilişkin bir kuralın bulunmadığı hallerde hakime genel, objektif ve benzer olaylara uygulanabilir nitelikte kural koyma yetkisi tanınmaktadır. Ancak bu yetki, yalnızca somut olayla sınırlı olup emsal teşkil etmemektedir²⁹⁰.

Hukukun yardımcı kaynakları arasında sayılan içtihatların hukuki niteliği ise hukuk sistemlerinde değişiklik göstermektedir. Bazı hukuk sistemlerinde içtihatlar bağlayıcı kaynak olarak kabul edilirken bazılarında yalnızca yardımcı kaynak olarak değerlendirilmektedir. Türk hukukunda ise bu konuda karma bir yapı söz konusudur²⁹¹.

Yargı kararları, özellikle içtihatları birleştirme dışındaki kararlar bakımından bağlayıcılık taşımamaktadır. Bu sebeple mahkemeler önceki kararlarını sürdürebileceği gibi başka mahkemelerin görüşlerini de benimseyebilir. Nitekim alt derece mahkemelerinde Danıştay kararlarına uyma eğilimi yüksektir. Bu durum, üst yargı kararlarının yayımlanması ve uygulamada rehberlik etmesi bakımından önem kazanmaktadır²⁹².

Öte yandan her ne kadar yargı kararları Kara Avrupası hukuk sisteminde bağlayıcı olmasa da kanunların somut olaylara uygulanması ve belirsizliklerin giderilmesi açısından önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu nedenle mahkemeler bir hükmün nasıl yorumlanıp uygulandığını anlayabilmek için önceki kararları dikkate alma gereği duyar²⁹³. Yine de mevzuatta hakimlerin üst mahkeme kararlarına kesin olarak bağlı olduklarına dair açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak hakimlerin verdiği kararların kanun yoluna götürülme oranı mesleki değerlendirilmelerinde rol

²⁸⁹ Eroğlu, *İdare Hukuku*, s. 119.

²⁹⁰ Atilla Erkal, “İdarenin Hukuk Kurallarını Üst Normlara Uygunluk Bakımından Kontrol Etme ve Kuralı Uygulamayı İhmal Etme Yetkisi”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2014, s. 186, <https://www.jurix.com.tr> (Erişim: 06.02.2025).

²⁹¹ Çolpan Mücahit Küçük, “İdari Yargıda Kanun Yollarındaki İçtihat Farklılıklarının Hukuki Güvenlik İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 72, Sayı: 1, 2023, s. 370.

²⁹² Tahsin Bekir Balta, *İdare Hukuku I*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 326, Ankara 1970/72, ss. 185-186.

²⁹³ Fırat Gedik ve Emel Koç, “Hüküm Kurma ve İçtihat”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl: 67, Sayı: 2, 2009, s. 158.

oynadığı için uygulamada üst mahkeme kararlarına dolaylı olarak bağlılık gösterildiği görülmektedir²⁹⁴. Diğer yandan benzer uyuşmazlıklarda tutarlı kararların verilmesi hem hukuki istikrarı sağlarken hem de yargıya duyulan güveni artırmaktadır²⁹⁵.

Yargısal içtihatlar, hukukun yardımcı kaynağı olduğundan hakimleri bağlamaz ve bu nedenle kural olarak normal hiyerarşisine dahil değildir. Ancak Türk hukukunda bu kuralın istisnasını yüksek mahkemelerin verdiği içtihatları birleştirme kararları oluşturmaktadır. Bu kararlar tüm mahkemeler açısından bağlayıcıdır²⁹⁶. İdari yargı bakımından 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun²⁹⁷ 40. maddesinin 4. fıkrasında bu kararların bağlayıcı olduğu açıkça belirtilmiş, Danıştay'ın daire ve kurulları ile idari yargı organları ve idarenin bu kararlara uyması zorunlu kılınmıştır. Bu durum, kanun koyucunun içtihatların birleştirilmesi veya değiştirilmesine yönelik kararlara düzenleyici bir özellik atfettiğini göstermektedir²⁹⁸.

DİBK kararları benzer olaylar açısından bağlayıcı olmaları ve genel, soyut normları yorumlayarak tüm benzer durumlarda icrai etki doğurmaları nedeniyle diğer yargı kararlarından ayrılmaktadır²⁹⁹. Yargısal içtihatların hukuk kaynağı sayılıp sayılmayacağı tartışmalı olmakla birlikte içtihatları birleştirme kararlarının genellikle hukukun kaynakları arasında kabul edildiği görülmektedir. Bu kabul, doğrudan 2575 sayılı Kanun'un 40. maddesine dayandırılmaktadır³⁰⁰. Nitekim doktrinindeki bir görüş, kanun koyucunun içtihatları birleştirme kararlarına bağlayıcılık tanıdığı gerekçesiyle bu kararların hukukun asli kaynakları arasında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir³⁰¹.

²⁹⁴ Muradiye Çevikçelik, "İçtihatların Birleştirilmesi Kararlarının Anayasal Değeri", *Uluslararası Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları No: 230, Konya 2023, s. 109, <https://www.hiperkitap.com> (Erişim: 01.05.2025).

²⁹⁵ Ayşe Özkan Duvan, "İnsan Hakları Hukukunun İctihadî Kaynakları", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 4, 2016, ss. 138-139.

²⁹⁶ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 221.

²⁹⁷ RG., 20.01.1982, S. 17580, <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim: 29.04.2025).

²⁹⁸ Aydın H. Tuncay, Orhan Özdeş ve Recep Başpınar, "İdari Yargılama Usulü", *Yüzyıl Boyunca Danıştay 1868 – 1968*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1968, s. 709, <https://kutuphane.ttk.gov.tr> (Erişim: 24.04.2025).

²⁹⁹ Serkan Kızılyel, "Danıştay İctihatları Birleştirme Usulünün Formel İşleyişi Üzerine", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 119, 2015, s. 118, <http://tbddergisi.barobirlik.org.tr> (Erişim: 21.04.2025).

³⁰⁰ Zeybek, "Yargı İctihatlarının Hukuk Kaynağı Olarak Değeri ve Yeri", s. 98.

³⁰¹ Atilla İnan, "Sayıştay'da İctihatları Birleştirme", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 4, 1996, s. 73, <https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr> (Erişim: 28.04.2025).

Doktrindeki diğerk bir görüş ise içtihatları birleştirme kararlarının hukukun kaynakları arasında sayılması gerektiği yönünde kapsamlı değerlendirmede bulunmaktadır³⁰². Bu görüşe göre, D BK kararlarının idari yargı organlarını ve idareyi bağlayıcı niteliği dolayısıyla bu kararların Türk normlar hiyerar sisine dahil olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca içtihatları birleştirme kararlarının normlar hiyerar sinde hangi basamakta yer aldığı önem arz etmektedir. Öncelikle bu görüş, içtihatları birleştirme kararlarının eski sistemden kalanlar tüzükler dahil olmak üzere tüm düzenleyici işlemler ve bireysel işlemlerden üstün konumda bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu değerlendirmeye dayanak olarak mahkemelerin içtihatları birleştirme kararlarına uyma zorunluluğunun bulunması gösterilmektedir. Bu bağlamda tüzük dahil olmak üzere herhangi bir düzenleyici işlem veya bireysel işlem ile içtihatları birleştirme kararları arasında bir çatışma ortaya çıktığında mahkemelerin içtihatları birleştirme kararını esas alarak karar vermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte bu görüşe göre, içtihatları birleştirme kararlarının tüzük dahil tüm düzenleyici işlemlerden üstün olması bu kararların normları hiyerar sinde kanunla aynı seviyede bulunduğu anlamına gelmemektedir. Zira, kanuna aykırı bir içtihatları birleştirme kararının varlığı mümkün değildir. Bu görüşe göre, bir içtihatları birleştirme kararıyla kanun arasında çatışma söz konusu olduğunda içtihatları birleştirme kararı kanundan daha sonraki tarihte alınmış olsa bile öncelikle uygulanacak olan kanun olacaktır. Sonuç olarak bu görüş, içtihatları birleştirme kararlarının normlar hiyerar sinde kanun altında ancak tüzük dahil tüm düzenleyici işlemlerin ve bireysel işlemlerin üstünde bir basamakta yer aldığını ifade etmektedir³⁰³.  tihatların birleştirilmesi farklı bir usule dayandığından her ne kadar bağlayıcı nitelik ta sa da kanunlarla e  değer sayılmamaktadır.  tihatları birleştirme kararlarının amacı ise ülke genelinde benzer davalarda farklı kararların önüne geçerek hukuk birliğini sağlamak ve bunu ger ekle tirmektir³⁰⁴.

Kanun koyucu D BK kararlarına sadece Danıştay daire ve kurullarının, idari mahkemelerin ve idari makamların uymak zorunda olduğuna işaret etmiştir. Zira Anayasa'da adli ve idari yargı ayırımına yer verilmiş ve idare hukuku alanına ilişkin konular idari yargının özel hukuk alanına giren uyuşmazlıklar ise adli yargının görev

³⁰² Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 221.

³⁰³ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 221.

³⁰⁴ Gedik ve Koç, "Hüküm Kurma ve  tihat", s. 161.

alanına girmektedir³⁰⁵. Nitekim, Anayasa'nın 142. maddesi adli ve idari yargı sistemlerinin farklı birer kuruluş yapısına ve işleyişine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda Anayasa'nın 125. maddesi idari işlemlerin yargısal denetiminin yalnızca idari yargı mercilerince yapılabileceğini belirterek idari yargıya anayasal temel kazandırmıştır. Anayasa'nın 155. maddesi Danıştay'ın idari yargı kolunun en yüksek mahkemesi olduğunu düzenlerken 154. maddesiyle Yargıtay'ın sadece adli yargıya ilişkin kararları denetlediğini ve idari yargı ile bir bağlantısının bulunmadığını ifade etmiştir. Öte yandan Anayasa'nın 9. maddesi tüm yargı organlarının bağımsızlığını güvence altına almıştır. Bu çerçevede her yargı kolu kendi görevi alanında yetki ve denetim açısından bağımsızdır. Bu nedenle de DİBK kararları yalnızca idari yargı organları ve idare açısından bağlayıcı nitelik taşımaktadır³⁰⁶.

Bununla birlikte Uyuşmazlık Mahkemesi ve AYM içtihatları karşısında da DİBK kararlarının bağlayıcılığının bulunmadığını ifade etmek gerekir³⁰⁷. Nitekim, Anayasa'nın 153. maddesinde AYM kararlarının yasama, yürütme, yargı organları, idare ile tüm gerçek ve tüzel kişiler bakımından kesin ve bağlayıcı olduğu açıkça ifade edilmiştir³⁰⁸.

Sonuç olarak, DİBK kararlarının tüm idari yargı organları ile idare bakımından bağlayıcılığı kanunen güvence altına alınmıştır. Resmi Gazete (RG)'de yayımlamaları bu kararların yürürlüğe girdiğini ilan etmenin yanı sıra uygulanmaları gerektiğine ilişkin açık bir bildirim niteliği de taşımaktadır. Zira DİBK kararları yalnızca

³⁰⁵ Anayasa Mahkemesi, 26.12.2013, 2013/68 E., 2013/165 K., Esastan İnceleme § 6, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim: 10.06.2025).

³⁰⁶ Anayasa'nın mahkemelerin kuruluşu kenar başlıklı 142. maddesi: "*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir...*" şeklindedir. Anayasa'nın Yargı yolu kenar başlıklı 125. maddesi: "*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.*" şeklindedir. Anayasa'nın Danıştay kenar başlıklı 155. maddesi: "*Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciüdür. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar...*" şeklindedir. Anayasa'nın Yargıtay kenar başlıklı 154. maddesi: "*Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciüdür. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar...*" şeklindedir. Anayasa'nın yargı yetkisi kenar başlıklı 9. maddesi: "*Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.*" şeklindedir.

³⁰⁷ Zeybek, "Yargı İçtihatlarının Hukuk Kaynağı Olarak Değeri ve Yeri", s. 103.

³⁰⁸ Anayasa'nın Anayasa Mahkemesi kararları kenar başlıklı 153. maddesi: "*...Resmî Gazete'de hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar...*" şeklindedir.

kesinleşmemiş davalarda değil henüz karara bağlanmamış ya da karar düzeltme aşamasında bulunan davalarda da uygulanabilmektedir³⁰⁹.

2575 sayılı Kanun'un 40. maddesinin 4. fıkrasına göre, DİBK kararları idare açısından bağlayıcı olduğundan idare bu kararlara uygun işlem tesis etmekle yükümlüdür. Aksi takdirde işlem her ne kadar hukuken geçerli sayılabilir ve iptal edilmemiş olsa da yargı kararlarına aykırı şekilde tesis edilmesi ağır bir hizmet kusurudur ve bu durum idarenin tazminat sorumluluğunu doğurabilir³¹⁰. DİBK kararlarının bağlayıcılığının hangi süreçler sonucunda oluştuğu ve bu kararların hangi usul ve esaslara göre alındığı ayrı bir başlık altında incelenmelidir.

B. İçtihatların Birleştirilmesi Usulü ve Koşulları

İdari yargılama hukukunda içtihatların birleştirilmesine ilişkin usul ve esaslar 2575 sayılı Kanun'un 18, 39 ve 40. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler uyarınca içtihatların birleştirilmesi Danıştay daireleri veya kurulları arasında içtihat farklılıklarının doğması ya da mevcut içtihadın değiştirilmesinin gerekli görülmesi halinde gündeme gelmektedir³¹¹.

2575 sayılı Kanun'un 39. maddesine göre, Danıştay dava daireleri ile idari veya vergi dava daireleri kurulları arasında veya aynı daire ya da kurulun kendi içinde ortaya çıkan çelişkili kararlarının giderilmesi veya mevcut içtihadın değiştirilmesi ihtiyacının doğması halinde Danıştay Başkanı'nın havalesi üzerine Danıştay Başsavcısı'nın görüşü alınarak DİBK tarafından içtihatların birleştirilmesine veya değiştirilmesine karar verilebilir.

Ayrıca 40. maddenin 1. fıkrasına göre, içtihatların birleştirilmesini veya değiştirilmesini isteme yetkisi, Danıştay Başkanı, ilgili daireler, idari ve vergi dava daireleri kurulları ile Danıştay Başsavcısı'na aittir. Aynı zamanda ikinci fıkraya göre, kararlar arasında çelişki olduğunu düşünen kişiler de Danıştay Başkanlığına başvurarak içtihatların birleştirilmesini talep edebilirler. DİBK tarafından verilen kararlar ilgililere bildirilmesinden itibaren bir ay içinde RG'de yayımlanmaktadır.

³⁰⁹ Zeybek, "Yargı İchtihatlarının Hukuk Kaynağı Olarak Değeri ve Yeri", s. 103.

³¹⁰ Mükbil Özyörük, *İdare Hukuku Ders Notları*, Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatından No: 5, 1935, s. 177. <https://dspace.ankara.edu.tr> (Erişim: 03.05.2025)

³¹¹ İlgili karar için bkz. DİBK., 24.01.2002, 1999/2 E., 2002/2 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 19.04.2025).

DİBK'nun yapısı da özel olarak düzenlenmiştir. 2575 sayılı Kanun'un 38. maddesi uyarınca Kurulun görüşme yapabilmesi için en az 31 üyenin katılımı gereklidir. Katılımcı sayısının çift olması durumunda en kıdemsiz üyenin toplantıya katılmaması öngörülmüştür. Esasa ilişkin kararların alınabilmesi için ilk toplantıda üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. Bu çoğunluk sağlanamazsa ikinci toplantıda toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alınabilir. Kurulun diğer kararları ise toplantıya katılan üyelerin oy çokluğuyla alınabilir. Kurulda Danıştay idari daire başkanları, üyeleri ve genel sekreter yer almaz³¹².

İdari yargılama hukukunda içtihatların birleştirilebilmesi için yalnızca yetkili mercilerce başvuru yapılması yeterli değildir. Aynı zamanda kararlar arasında çelişki veya yorum farklılığının bulunması ve bu durumun DİBK tarafından “birleştirmenin lüzumlu” görülmesi şarttır³¹³. Ayrıca mevzuat değişiklikleri, toplumsal ihtiyaçlar ya da hukukun evrimi karşısında zamanla anlamını yitirmesi nedeniyle birleştirilmiş içtihatlar da yine DİBK tarafından aynı usulle değiştirilebilir³¹⁴.

2575 sayılı Kanun'un 39. maddesinde öngörülen şartlar içtihatları birleştirme sürecinde usule ilişkin bir meseledir. DİBK, esas incelemeye geçmeden öncelikle bu şartların mevcut olup olmadığını değerlendirir. Bu şartların varlığı halinde esas incelemeye geçerek içtihatların birleştirilmesi yoluna gidebilir³¹⁵.

1. Kararlar Arasında Aykırılık ya da Uyuşmazlık Bulunması Koşulu

2575 sayılı Kanun'un 39. maddesine göre, içtihatların birleştirilmesi için öncelikle Danıştay daireleri veya kurullarının kararları arasında aykırılık ya da uyuşmazlık bulunması şarttır. Ayrıca istinaf ve temyiz gibi kanun yollarının da işletilmesi gerekmektedir³¹⁶. Öte yandan birleştirme yoluna yalnızca kesinleşmiş kararlara ilişkin olarak gidilebilmektedir³¹⁷.

³¹² Oğuz Sancakdar ve Lale Burcu Önüt, *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2023, s. 97.

³¹³ Celal Işıklar, “İdari Yargıda İchtihatların Birleştirilmesinin Hâl ve Şartları”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 14, 2013, s. 469, <https://taad.taa.gov.tr> (Erişim: 18.04.2025).

³¹⁴ Kızılyel, “Danıştay İchtihatları Birleştirme Usulünün Formel İşleyişi Üzerine”, s. 119.

³¹⁵ Kızılyel, “Danıştay İchtihatları Birleştirme Usulünün Formel İşleyişi Üzerine”, s. 120.

³¹⁶ Gürsel Özkan, “Türkiye’de İchtihat Aykırılıklarının Giderilmesi Yöntemleri”, *Uluslararası İdari Yargı Sempozyumu*, 30-31 Ocak 2023, Danıştay Başkanlığı, Ankara, s. 59, <https://rayp.adalet.gov.tr> (Erişim: 26.04.2025).

³¹⁷ Akıllıoğlu, “İdari Yargıda İchtihat Aykırılıkları Sorunu” Hakkında Kavram Açıklaması: Zıtlık ve Hukuka Aykırılık”, s. 195.

Bu çerçevede “aykırılık” hükme esas alınan aynı hukuk kuralının mahkemelerce birbirine zıt biçimde yorumlanmasını ifade ederken “uyuşmazlık” aynı kurala yüklenen anlamların birbirleriyle birebir uyum göstermemesini ifade eder. İçtihatların birleştirilmesi için bu iki durumdan birinin varlığı yeterlidir³¹⁸. Her iki durumda da benzer hukuki temele dayanan en az iki farklı kararın bulunması gerekmektedir³¹⁹. İlk olarak, aykırılık veya uyuşmazlık bulunması halinde yetkili kişiler birleştirme talebiyle konuyu DİBK’na taşıyabilir. Buna karşılık, ikinci aşama olan içtihatların birleştirilmesinin gerekli olup olmadığına karar verme yetkisi ise yalnızca DİBK’na aittir. Görüldüğü üzere talep yetkisine sahip olanlar ikinci koşul olan lüzum unsuruna ilişkin herhangi bir değerlendirme yapamaz. Bu unsurun değerlendirilmesi ve buna ilişkin karar verme yetkisi yalnızca Kurula aittir. Bu nedenle her iki koşul farklı aşamalarda ve farklı yetkili mercilerce incelenmektedir³²⁰.

DİBK kendisine sunulan başvurular üzerine talepte bulunan yetkili kişilerin değerlendirmesiyle bağlı olmaksızın kararlar arasında çelişki veya yorum farklılığı bulunup bulunmadığını bizzat değerlendirir. Böyle bir çelişki veya farklılığın varlığı halinde bu hususun içtihat birliğini gerektirip gerektirmediğine karar verir³²¹. DİBK, birleştirmenin gereksiz olduğuna kanaat getirirse usulden birleştirilmeye yer olmadığına birleştirmeyi gerekli görmesi halinde ise ikinci aşamaya geçerek esas hakkında karar verir³²².

DİBK, çelişen kararlar arasından doğrudan birini seçmek zorunda değildir. Gerekçeleri yetersiz bulması halinde her iki karardan da ayrılarak farklı bir yaklaşım benimseyebilir ve yeni bir içtihat oluşturabilir. Bu takdir yetkisi hakimnin bağımsızlığını ve hukukun gelişimini koruma amacı gütmektedir. Esasa etkili olmayan gerekçe farklılıklarında ise belirleyici olan ulaşılan hukuki sonuçtur³²³. Sonuç olarak, içtihatların birleştirilmesi veya değiştirilmesi tamamen DİBK’nun takdirindedir.

Kararlar arasındaki uyuşmazlığın hangi ölçütlere göre değerlendirileceği konusunda doktrinde görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı yaklaşımlar yalnızca hukuki gerekçelerin esas alınması gerektiğini savunurken diğerleri hem maddi vakıaların hem

³¹⁸ Kızılyel, “Danıştay İçtihatları Birleştirme Usulünün Formel İşleyişi Üzerine”, s. 124.

³¹⁹ DİBK., 16.06.1994, 1992/2 E., 1994/2 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 26.04.2025).

³²⁰ Işıklar, “İdari Yargıda İçtihatların Birleştirilmesinin Hâl ve Şartları”, s. 470-471.

³²¹ Duran, “Danıştay’ın İçtihatları Birleştirme Uygulaması”, s. 420.

³²² Işıklar, “İdari Yargıda İçtihatların Birleştirilmesinin Hâl ve Şartları”, s. 467.

³²³ Aydın H. Tuncay, *İdare Hukuku ve İdari Yargının Bazı Sorunları*, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No. 14, Ankara 1972, s. 251.

de hukuki dayanaklarının birlikte göz önünde bulundurulması gerektiğini ileri sürmektedir.

Doktrindeki bir görüşe göre, kararlar arasında uyumsuzluk bulunduğu kabulü için tüm unsurların birebir örtüşmesi şart değildir. Yalnızca farklı içtihatlarla konu olan hukuki sorunun ortak olması yeterli kabul edilmelidir³²⁴.

Benzer yönde farklı bir yaklaşım ise içtihatların birleştirilmesi için kararlar arasındaki maddi olayların birebir örtüşmesinin zorunlu olmadığını, aynı hukuki meselenin farklı biçimlerde çözümlenip çözümlenmediğinin belirlenmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır³²⁵. Bu yaklaşıma göre, içtihatların birleştirilmesine konu kararlarda aynı hukuk normuna dayanılmakla birlikte farklı sonuçlara ulaşılmış olabilir. Dolayısıyla içtihat farklılığını ortaya çıkaran temel unsurun ortak bir hukuki sorunun farklı yaklaşımlarla ele alınması olduğu belirtilmiştir. Ayrıca birleştirme sürecinde esas alınması gereken ölçütün kararların kendisi değil bu kararların dayandığı hukuki meselenin benzerliği olduğu ifade edilmektedir³²⁶.

Buna karşılık, aksi yönde diğer bir görüş ise içtihatların birleştirilmesi için hem maddi olayların hem de hukuki nitelendirmelerin aynı olması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, olaylar veya uyumsuzluklar benzer değilse ya da aynı şekilde değerlendirilmiş olsalar bile farklı sonuçlara ulaşılmamışsa içtihatların birleştirilmesine ihtiyaç bulunmamaktadır. Çünkü farklı koşullardaki uyumsuzluklar hakkında farklı kararların verilmesinin doğal olduğu vurgulanmaktadır³²⁷.

Diğer bir görüş tarafındansa idare hukukunun özel hukuka kıyasla daha az normatif düzenlemeye sahip ve büyük ölçüde içtihatlara dayanan bir alan olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu yaklaşımda bu alandaki idari işlemlerin temelinde kamu hizmeti ve kamu yararı ilkelerinin bulunduğu, bu ilkelerin kişi hak ve özgürlükleriyle dengeli biçimde uygulanmasının idare hukukunun temel amacını oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bu gerekçelere dayanarak içtihatların birleştirilmesi sürecinde olayların yer ve zaman bakımından örtüşmesine dikkat edilmesi ve takdir yetkisinin buna göre sınırlandırılması gerektiği ileri sürülmektedir³²⁸.

³²⁴ Duran, “Danıştay’ın İçtihatları Birleştirme Uygulaması”, s. 421.

³²⁵ Uysal, *İdari Yargıda İçtihat Aykırılığının Önlenmesi ve Giderilmesi Usulü*, s. 139.

³²⁶ Uysal, *İdari Yargıda İçtihat Aykırılığının Önlenmesi ve Giderilmesi Usulü*, s. 139.

³²⁷ Özyörük, *İdare Hukuku Ders Notları*, s. 176.

³²⁸ Tuncay, *İdare Hukuku ve İdari Yargının Bazı Sorunları*, ss. 254-255.

Bu bağlamda bizim kanaatimiz ise Tuncay'ın da ifade ettiği gibi idare hukukunun sınırlı ölçüde düzenlenmiş ve büyük oranda yargı kararlarına dayanıyor olması nedeniyle somut olaylar arasında tam bir benzerlik kurmak çoğu zaman mümkün değildir. Bu nedenle hem maddi vakıaların hem de hukuki nitelendirmenin birebir aynı olmasını aramak oldukça katı bir yaklaşımdır. Nitekim, Duran'ın da belirttiği gibi içtihat farklılığının kabulü için yalnızca uyumsuzlığa konu olan hukuki sorunun ortak olması yeterli görülmelidir.

Danıştay ise 2022 tarihli bir içtihatları birleştirme kararında içtihatların birleştirilmesi yoluna gidilebilmesi için mahkeme kararlarında hangi esaslara göre hareket edilmesi gerektiğine dair ölçütlere yer vermiştir³²⁹. Karara göre, öncelikle kararlar arasında gerçekten bir çelişki veya yorum farkının bulunup bulunmadığı açıkça tespit edilmelidir. 2575 sayılı Kanun'un 39. maddesi kapsamında bir aykırılık veya uyumsuzlıktan bahsedebilmek için kararların dayandığı maddi vakıalar ve hukuki gerekçeler aynı olmalı ancak uygulanan hukuk normu farklı biçimlerde yorumlanarak değişik sonuçlara ulaşılmış olmalıdır. Yargı kararları yalnızca soyut normlar ortaya koymamakta aynı zamanda somut bir uyumsuzluğun çözümüne hizmet eden ilkeleri de içermektedir. Bu bağlamda Karara göre, bir uyumsuzluk esas yönleriyle önceki kararlara benziyorsa içtihatları dayanılarak çözümlenebilir. Ancak olayın kendine özgü koşulları farklılık gösteriyorsa önceki içtihatların bağlayıcı olmayacağı belirtilmiştir. İchtihatları birleştirme kararları ise bireysel durumların ötesine geçerek daha genel ve kapsayıcı ilkeler oluşturmayı amaçladığından yüksek mahkeme tarafından kararların temelini oluşturan olaylar ile bu olaylara uygulanan hukuk kurallarının birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır³³⁰. Sonuç itibarıyla Danıştay her ne kadar kanunda kararlar arasındaki çelişki ve uyumsuzluğun niteliği açıkça tanımlanmamış olsa da uygulamada maddi ve hukuki açıdan benzer davaların farklı sonuçlanması halinde içtihat aykırılığının bulunduğu kabul etmiştir³³¹. Danıştay'ın bu yaklaşımı 2023 tarihli fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yollarına başvurma hakkına ilişkin DİBK kararı çerçevesinde de geçerliliğini korumaktadır.

Ayrıca içtihatların birleştirilmesi mekanizmanın işletilebilmesi için Danıştay dava daireleri veya kurullarının süreklilik ve istikrar gösteren biçimde farklı kararlar

³²⁹ DİBK., 27.05.2022, 2021/6 E., 2022/2 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 19.04.2025).

³³⁰ DİBK., 27.05.2022, 2021/6 E., 2022/2 K.

³³¹ DİBK., 12.12.2018, 2018/1 E., 2018/4 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 26.04.2025).

vermesi ve ortaya çıkan çelişkilerin içtihatların birleştirilmesini lüzumlu kılacak nitelikte olması gerekir. Özellikle idari yargıyı doğrudan etkileyen yasal düzenlemelerin uygulanmasında ortaya çıkan bu tür çelişkiler içtihatların birleştirilmesi yoluyla giderilmelidir. Ayrıca DİBK, içtihatları birleştirme kararlarıyla yeni bir hukuk kuralı oluşturulmadığını mevcut mevzuat hükümlerinin nasıl yorumlanıp uygulanacağını belirlediğini vurgulamaktadır. Bu tür kararların verilebilmesi için kararlar arasındaki uyumsuzluğun hukuki güvenliği zedeleyecek ölçüde sürekli olması gerektiği de Kurul tarafından ifade edilmektedir³³².

Bu doğrultuda içtihatların birleştirilmesindeki asıl amaç, yazılı hukuk kurallarının uygulanmasında Danıştay dava daireleri veya kurulları arasında ortaya çıkan ve süreklilik arz eden uyumsuzlukları ortadan kaldırmaktır. Böylece söz konusu kuralların tutarlı biçimde yorumlanması sağlanarak ileride verilecek kararlarda birlik ve istikrar oluşturulması hedeflenmektedir. Bu nedenle içtihatları birleştirme kararları çoğunlukla bir kanun hükmünün nasıl anlaşılması gerektiğini açıklığa kavuşturmaktadır. Ancak yalnızca kararlar arasındaki farklılık bulunması yeterli değildir. Aykırılıkların hukuki güvenliği zedeleyebilecek düzeyde ve sürekli nitelikte olup olmadığının da ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira sayıca sınırlı olan farklı kararlar tek başına istikrarlı bir içtihat aykırılığı bulunduğunu göstermeye yeterli kabul edilemeyecektir³³³.

Sonuç olarak DİBK, kararlar arasında açık ve doğrudan bir çelişki veya uyumsuzluk bulunmasını içtihatların birleştirilmesi kararı verilebilmesi için gerekli bir ön koşul olarak değerlendirmektedir. Ancak bu farklılıkların niteliklerine ilişkin açık ve belirli bir yasal düzenleme bulunmadığından yapılacak değerlendirmelerde esas alınması gereken ölçüt hukuki ihtiyaçlardan ziyade mevcut hukuk normlarıdır. Bu çerçevede mevcut hukuk normlarına göre kararların birbirleriyle açık biçimde çelişen hükümler içermesi aranmaktadır³³⁴.

DİBK kararlarının ulusal düzeyde içtihat birliğini sağlama amacıyla sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda AİHM'nin konuya ilişkin daha geniş perspektif sunan yaklaşımının da dikkate alınması gerekmektedir. AİHM'nin kararlar arasındaki aykırılıkları AİHS'nin 6. maddesi kapsamında değerlendirdiği ve bu hususu

³³² DİBK., 28.6.2024, E. 2021/3 K. 2024/1, <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 24.04.2025).

³³³ DİBK., 27.5.2022, E. 2021/6 K. 2022/2, <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 28.04.2025).

³³⁴ Zeki Uysal, *İdari Yargıda İchtihat Aykırılığının Önlenmesi ve Giderilmesi Usulü*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s. 133.

adil yargılanma ilkesinin bir unsuru olarak ele aldığı görülmektedir. Mahkeme, içtihatlar arasında farklılık bulunduğunun kabulü için belirli ölçütler aramaktadır. Bu yaklaşımıyla hukuki belirsizliklerin önlenmesini, öngörülebilirliğin sağlanmasını ve hukuk devleti ilkesinin korunmasını hedeflemektedir³³⁵.

Bu doğrultuda içtihat farklılıkları değerlendirilirken AİHM, kararlar arasında gerçekten bir çelişki ya da uyuşmazlık bulunup bulunmadığını belirlemek için hangi koşulların göz önünde bulundurulması gerektiğini de içtihatlarıyla açıkça ortaya koymuştur³³⁶. Nitekim, 02.07.2009 tarihli Iordan Iordanov ve Diğerleri/Bulgaristan kararında AİHM, aynı mahkeme tarafından benzer nitelikteki uyuşmazlıklarda verilen farklı kararların AİHS’de güvence altına alınan adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediğini değerlendirirken birtakım kriterler belirlemiştir³³⁷.

Özellikle, kararlar arasında anlamlı ve sürekli bir tutarsızlık olup olmadığına, iç hukukta bu tür çelişkileri giderecek etkili başvuru yollarının bulunup bulunmadığına, bu yolların fiilen işletilip işletilmediğine ve işletildiğinde ne derece etkili olduğuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca AİHM, yalnızca farklı kararların varlığını yeterli görmemekte, bu farklılıkların belirli bir derinlik ve süreklilik düzeyine ulaşmış olmasını müdahale için gerekli koşul olarak değerlendirmektedir.³³⁸

Ancak kararlar arasındaki farklılık tek başına bir ihlal anlamına gelmemektedir. Önemli olan mahkemelerin önceki kararları dikkate alarak hüküm kurmaları ve eğer farklı bir sonuca ulaşıyorsa bunun nedenlerini açık ve gerekçeli biçimde ortaya koymalarıdır. Zira gerekçesi açık şekilde ifade edilmiş farklı yorumlar çelişki oluşturmazken aynı yasal düzenlemenin tutarsız ve gerekçesiz şekilde yorumlanması yargılamanın hakkaniyetini zedeleyerek hukuk düzeninde ciddi öngörülemezlik sorunlarına yol açabilmektedir³³⁹.

AİHM, farklı olaylardan kaynaklanan davalarda aynı hukuk kuralı uygulanmış

³³⁵ Zeynep Uçar Tagney, “AİHM İçtihadı Işığında Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında İçtihat Aykırılığı ve AİHM’in Bölümleri Arasında İçtihat Farklılığını Önlemeye Yönelik İç Mekanizması” *Uluslararası İdari Yargı Sempozyumu*, 30-31 Ocak 2023, Danıştay Başkanlığı, Ankara, s. 70, <https://rayp.adalet.gov.tr> (Erişim: 26.04.2025).

³³⁶ AİHM, Iordan Iordanov ve Diğerleri/Bulgaristan, B. No: 23530/02, 02.07.2009, § 49, <https://hudoc.echr.coe.int> (Erişim: 27.04.2025).

³³⁷ AİHM, Iordan Iordanov ve Diğerleri/Bulgaristan, B. No: 23530/02, 2.7.2009, § 49.

³³⁸ Anayasa Mahkemesi Üyesi Kadir Özkaya’nın Karşı Oyu, AYM Hakan Altıncan [GK], B. No: 2016/13021, 17/5/2018 kararı, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim: 26.04.2025).

³³⁹ Aydın Gülan, “Türkiye’de İdari Yargının ve Danıştay’ın Yapısı, Danıştay’ın İçtihat Birliğinin Sağlanması ile İlgili Fonksiyonu”, *154. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Ankara 2022, ss.162-163, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 23.04.2025).

olsa dahi olaylar arasındaki olgusal farklılıkların farklı sonuçlara yol açmasını, mahkemelerin yerleşik içtihattan dönmesini ya da yeni bir hukuki durumun örneğin, yeni bir kanunun yürürlüğe girmesi gibi ortaya çıkmasını kararlar arasında çelişki bulunduğuna yönelik bir değerlendirme ölçütü olarak kabul etmemektedir. Aynı şekilde mahkemenin yerleşik içtihadından dönmesi durumunda da başvurucunun davasında verilen farklı kararın yeterli ve ilgili gerekçelerle desteklenmiş olması ihlal sebebi olarak kabul edilmemektedir³⁴⁰.

2. Lüzum Koşulu

Lüzum unsurunun kapsam ve sınırına ilişkin yasal bir düzenleme bulunmadığından bu koşul tamamen içtihatlarla dayanmakta ve Danıştay daireleri ile kurullarının kararları göz önünde bulundurulduğunda bu unsurun idare hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde her somut olayın kendi koşulları dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir³⁴¹. Bu nedenle lüzum unsurunun daha iyi kavranabilmesi adına DİBK'nun içtihatların birleştirilmesine lüzum gördüğü ve görmediği³⁴² gerekçelerin birlikte ele alınması gerekmektedir.

2575 sayılı Kanun'da kararlar arasındaki aykırılığın veya uyuşmazlığın niteliği açıkça tanımlanmamış olmakla birlikte DİBK, uygulamada maddi ve hukuki yönleri benzer davalarda farklı sonuçlara ulaşılması halinde içtihat aykırılığı bulunduğunu kabul etmekte ve bu durumda içtihatların birleştirilmesini gerekli görmektedir³⁴³.

DİBK 2018 tarihli bir kararında, benzer nitelikteki uyuşmazlıklarda idarenin takdir ya da bağlı yetkisi kapsamında tarafların sunduğu veya re'sen elde edilen delillerin olayın özelliklerine göre farklı biçimlerde değerlendirilebileceğini ve bunun mahkemeye tanınan takdir yetkisinin doğal bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla olayların kendine özgü koşulları doğrultusunda yapılan farklı

³⁴⁰ Uçar Tagney, "AİHM İctihadı Işığında Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında İctihat Aykırılığı ve AİHM'in Bölümleri Arasında İctihat Farklılığını Önlemeye Yönelik İç Mekanizması", ss. 70-71.

³⁴¹ Tuncay, *İdare Hukuku ve İdari Yargının Bazı Sorunları*, s. 254.

³⁴² DİBK kararlarında sıklıkla "*ictihatların birleştirilmesine gerek bulunduğu*" veya "*gerek bulunmadığı*" şeklinde kullanılan ifadeler, teknik anlamda 2575 sayılı Kanun'un 39. maddesinde düzenlenen ve içtihatların birleştirilmesi kararının verilebilmesi için ön koşul niteliği taşıyan "*lüzum*" unsurunu ifade etmektedir. Buradaki "*gerek*" tabirinin içtihatların birleştirilmesinin lüzumlu (gerekli) olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanıldığı DİBK., 22.12.2004, 2004/1 E., 2004/1 K. sayılı kararında da ifade edilmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 23.05.2025).

³⁴³ DİBK., 12.12.2018, 2018/1 E., 2018/4 K. sayılı kararında, hukuki durumu aynı olan uyuşmazlıklarda verilen farklı kararların kanun hükümlerinin farklı yorumlanmasına yol açmaması ve uygulamada yeknesaklık ile kanun önünde eşitliğin sağlanması amacıyla 2575 sayılı Kanun'un 39. maddesi uyarınca içtihatların birleştirilmesine karar verilerek esasın incelenmesine geçmiştir. <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 27.04.2025).

değerlendirmelerin tek başına içtihatların birleştirilmesi için gerekli olan lüzum unsurunu oluşturmadığını ifade etmiştir³⁴⁴.

DİBK 2012 tarihli bir kararında, içtihatların birleştirilmesinin temel amacının kararlar arasındaki çelişkilerin ortadan kaldırılması ve hukuki istikrarın sağlanması olduğunu belirtmiştir. Karara göre, eğer benzer olaylarda hukuk kuralları zaten tutarlı biçimde yorumlanıyor ve uygulanıyorsa içtihatların birleştirilmesine gerek bulunmamaktadır. Bu halde Kurul 2575 sayılı Kanun'un 39. maddesinde belirtilen içtihatların birleştirilmesi zorunluluğu için gereken lüzum şartının oluşmadığını kabul etmektedir³⁴⁵.

Buna karşılık, DİBK'nun bazı kararlarında yer alan karşı oy görüşlerinde kararlar arasında aykırılık veya uyuşmazlık bulunması ve bunun lüzum görülmesi halinde içtihatların birleştirilmesine karar verilmesi gerektiği ifade edilmiştir³⁴⁶. Bu görüşe göre, Kurul her ne kadar bir konudaki kararlarının süreklilik kazanmış olmasını içtihatların birleştirilmesini gereksiz kılan bir neden olarak değerlendirse de bir hukuki sorun üzerinde kararlar arasında açık bir aykırılık veya uyuşmazlık söz konusuysa yalnızca kararlardan birinin süreklilik kazanmış olması içtihatların birleştirilmesini lüzumsuz kılan bir gerekçe olarak kabul edilemez. Zira aynı hukuki sorunla karşılaşacak olan mahkemelerin süreklilik kazandığı kabul edilen daire içtihadına emsal nitelikte dahi olsa uymak zorunda olmadıkları gibi bizzat o dairenin de daha sonraki kararlarında bu içtihadını değiştirmesinin mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu karşı oy görüşünde içtihatların birleştirilmesi usulünün hukuki sorunlar hakkında ortaya çıkan farklı görüş ve yaklaşımları ortadan kaldırarak uygulamada belirli ve sürekli bir içtihadın oluşmasını sağlamak amacıyla başvurulmuş bir yol olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle içtihatların birleştirilmesine başvurulmadan içtihadın süreklilik kazandığının ileri sürülmesinin mümkün olmadığı savunulmaktadır. Nitekim, kurulun aykırılık veya uyuşmazlık içeren kararların gerekçeleri ve çözüm yollarından tamamen farklı gerekçelerle bambaşka bir çözüm yolu benimseyebilmesi de mümkün olduğundan bu yöntemin ihmal edilmesi doğru ve kesin sonucun gecikmesine, içtihat değişikliklerinin bir süre daha devam etmesine, ilgililer arasında

³⁴⁴ DİBK., 12.12.2018, 2013/4 E., 2018/3 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 25.04.2025).

³⁴⁵ DİBK., 02.07.2012, 2008/1 E., 2012/1 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 25.04.2025).

³⁴⁶ DİBK, Karşı oy görüşü, 04.05.1995, 1993/1 E., 1995/2 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 19.04.2025).

eşitsizlik doğmasına ve genel olarak şüphe ve tereddütlerin sürmesine zemin hazırlayacak bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir³⁴⁷.

DİBK'nun kararların süreklilik kazanmasını içtihatların birleştirilmesine engel görmediği yönünde istisnai nitelikte kararları da bulunmaktadır. Nitekim Kurul'un bu yöndeki bir kararında içtihatların birleştirilmesine konu edilen kararlar her ne kadar hukuki dayanakları aynı veya benzer olaylar hakkında verilmiş olsa da bu kararlar arasında aykırılık bulunduğu kabul edilmektedir³⁴⁸. Öte yandan ilgili dairenin daha sonraki kararlarıyla bu aykırılığın giderildiği ve söz konusu kararların süreklilik kazandığı düşünülse de o kararların oy çokluğuyla alınmış olması ilgili içtihadın her an değişebilme riskini beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Kurul tarafından hukuki belirliliğin ve istikrarın sağlanabilmesi amacıyla kararlar arasındaki mevcut aykırılığın kalıcı ve kesin şekilde giderilebilmesi için içtihatların birleştirilmesine gerek olduğu sonucuna varılmıştır³⁴⁹.

DİBK, birleştirmeye konu kararlardan birinin kanun, yönetmelik veya başka bir düzenleme ile yürürlükten kalkması ve bu nedenle benzer uyuşmazlıkların artık ortaya çıkmaması halinde içtihatların birleştirilmesine lüzum olmadığı sonucuna varmaktadır. Aynı şekilde farklı dairelerin hukuki nitelendirme açısından farklı değerlendirmelerde bulunması durumlarında da birleştirmede lüzum görülmemektedir. Ancak eski kanun dönemine ait içtihatların geçerliliğini yitirmesi ve benzer uyuşmazlıkların yeni düzenlemelere göre yeniden ortaya çıkması halinde içtihatların birleştirilmesinin lüzumlu hale geldiği kabul edilmektedir³⁵⁰.

Ayrıca DİBK'nun geçmiş kararlarında maddi olayların farklı olması, daha önce aynı konuda birleştirme kararı verilmiş olması, kararlar arasında konu veya usul farklılığı bulunması, iptal edilmiş yasaya dayanılması, Danıştay'ın görev alanı dışındaki konuların başvuruya konu edilmesi gibi nedenlerle birleştirmeye gerek bulunmadığı kabul edilmiştir³⁵¹. Buna yanında takdir yetkisine dayanan tazminat gibi

³⁴⁷ DİBK, Karşı oy görüşü, 04.05.1995, 1993/1 E., 1995/2 K.

³⁴⁸ DBGK, 16.01.2001, 1999/3 E., 2001/3 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 01.06.2025).

³⁴⁹ DBGK, 16.01.2001, 1999/3 E., 2001/3 K.

³⁵⁰ Müderrisoğlu, *Danıştay Kanunu ve İlgili Mevzuat, Gerekçeler, İchtihatlar ve Açıklamalar*, s. 112.

³⁵¹ İlgili kararlar için bkz. DİBK, 20.04.1968, 1976 E., 1968/2 K.; DİBK, 28.06.1968, 1969/30 E., 1969/12 K.; DİBK, 21.10.1970, 1965/18 E., 1969/25 K.; DİBK, 25.11.1967, 1966/70 E., 1967/7 K.; DİBK, 15.06.1970, 1965/44 E., 1974/12 K.; DİBK, 23.07.1970, 1966/34 E., 1970/15 K.; DİBK, 18.05.1968, 1966/52 E., 1968/3 K.; DİBK, 12.02.1970, 1966/53 E., 1970/4 K.; DİBK, 19.12.1975, 1967/21 E., 1975/18 K.; DİBK, 12.02.1970, 1965/29 E., 1970/5 K.; DİBK, 07.03.1970, 1966/48 E., 1970/10 K.; DİBK, 04.04.1970, 1966/2 E., 1970/11 K.; DİBK, 04.04.1970, 1965/25 E., 1970/13 K.; DİBK, 15.06.1974, 1965/11 E., 1974/11 K.; DİBK, 15.06.1974, 1967/19 E., 1974/9 K.; DİBK,

subjektif davalar ile yalnızca dar bir çevreyi ilgilendiren ve kamu hukuku açısından sınırlı uygulama alanı olan kararların da içtihat birliğinde aranan objektifliği taşımadığından birleştirmeye lüzum olmadığı vurgulanmıştır³⁵².

Son olarak, fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı tanıyan DİBK'nun 2023 tarihli yaklaşımında yanında katıldığı tarafın kanun yoluna başvurmaması halinde fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvuru hakkının olup olmadığına ilişkin daireler tarafından yapılan farklı değerlendirmeler daire ve kurullar arasındaki "karar uyuşmazlığı" olarak nitelendirilmiş ve bu farklılıkların mahkemeye erişim hakkı bağlamında ciddi sonuçlar doğurabileceği ve bunun da içtihatların birleştirilmesi için gerekli olan lüzum şartını oluşturduğu kabul edilmiştir³⁵³.

II. Fer'i Müdahilin Bağımsız Kanun Yoluna Başvuru Hakkına İlişkin DİBK'nun 2023 Tarihli Yaklaşımı

Fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı tanıyan 2023 tarihli yaklaşımı öncesi DİBK, fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafın olağan kanun yollarına başvurmaması halinde müdahilin tek başına bu süreci yürütüp yürütemeyeceği konusunda Danıştay dava daireleri ile kurulları arasında görüş ayrılığı bulunduğu belirtilmiştir³⁵⁴. Bu sebeple Danıştay Başkanı tarafından 2575 sayılı Kanunu'nun 39. maddesi uyarınca içtihat farklılığının giderilmesi amacıyla DİBK'na başvurulmuştur.

Kurul, öncelikle başvuru kapsamındaki mevzuat hükümlerini ve Danıştay dairelerinin farklılık arz eden önceki içtihatlarını inceledikten sonra Danıştay Başsavcısı'nın görüşünü de alarak kararını vermiştir. Özetle yapılan incelemeler sonucunda DİBK, müdahilin yanında katıldığı tarafın işlemleriyle açık bir çelişki yaratmaması koşuluyla bağımsız olarak kanun yolu başvurusunda bulunabileceği ve bu başvurunun ilgili tarafa bildirilmesi gerektiği sonucuna varmış ve içtihatların bu doğrultuda birleştirilmesine karar vererek, fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı tanımıştır.

03.06.1972, 1966/74 E., 1972/14 K. Aktaran Müderrisoğlu, *Danıştay Kanunu ve Danıştay Yargılama Usulü*, ss. 124-141.

³⁵² Tuncay, *İdare Hukuku ve İdari Yargının Bazı Sorunları*, ss. 257-260.

³⁵³ 2023 tarihli Danıştay'ın yaklaşımı için bir sonraki başlığa bkz. DİBK., 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 05.02.2025).

³⁵⁴ DİBK., 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

A. Kanun Yolu Başvurusuna İlişkin Farklı Yargısal Görüşler

Fer'i müdahile tanınan bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının hukuki analizine geçmeden önce içtihatlar arasındaki aykırılığı göstermek amacıyla Kurul'un ele aldığı Danıştay daire ve kurullarının zıt yönlerdeki yaklaşımlarına yer verilmesi ve bu yaklaşımların değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Bu kapsamda Kurul tarafından Danıştay 6. ve 10. Dairelerinin³⁵⁵ fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvurabileceğini kabul eden görüşlerinde dava konusu işlemin müdahilin hak veya menfaatlerini doğrudan etkilediği durumlarda asıl taraf kanun yoluna başvurmasa dahi müdahilin hukuki yararını korumak amacıyla tek başına hareket edebileceği vurgulanmıştır. Yine Kurulca bu kararlarda fer'i müdahalenin yargılama sonucundan doğrudan etkilenme ihtimali bulunan üçüncü kişilere davaya taraf olmaksızın sürece katılarak haklarını savunma imkanı tanıyan tamamlayıcı bir kurum olarak tanımlandığı, bu nedenle asıl tarafın kanun yoluna başvurmamasının ya da başvuru süresini kaçırmamasının müdahilin tek başına başvuru yapmasına engel teşkil etmemesi gerektiği belirtildiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu yargısal görüşlerde Anayasa'da güvence altına alınan hak arama özgürlüğü ile AİHS'de koruma altına alınan adil yargılanma ve mahkemeye erişim hakkı dikkate alındığında müdahilin kanun yolu başvurularının gerekçesiz reddedilmesinin hem yargılamaya katılım hakkını hem de yargı denetiminin etkinliğini zedeleyebileceği vurgulanmıştır³⁵⁶. Bu nedenle müdahilin hak veya menfaatinin doğrudan etkilendiği hallerde bağımsız olarak istinaf veya temyiz başvurusunda bulunabilmesinin hukuken gerekli olduğu ve bu hakkın tanınmasının idari yargının işleyişine de katkı sağlayacağı ifade edilmiştir³⁵⁷.

³⁵⁵ Danıştay 6. D., 12.04.2017, 2017/915 E., 2017/2524 K.; Danıştay 6. D., 15.01.2019, 2015/11509 E., 2019/258 K.; Danıştay 6. D., 13.10.2020, 2016/4080 E., 2020/9310 K.; Danıştay 6. D., 26.01.2021, 2018/2480 E., 2021/440 K.; Danıştay 10. D., 21.10.2019, 2018/4172 E., 2019/6922 K.; Danıştay 10. D., E. 12.05.2020, 2019/8032 E. 2020/1336 K. Aktaran DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁵⁶ Danıştay 6. D., 12.04.2017, 2017/915 E., 2017/2524 K.; Danıştay 6. D., 15.01.2019, 2015/11509 E., 2019/258 K.; Danıştay 6. D., 13.10.2020, 2016/4080 E., 2020/9310 K.; Danıştay 6. D., 26.01.2021, 2018/2480 E., 2021/440 K.; Danıştay 10. D., 21.10.2019, 2018/4172 E., 2019/6922 K.; Danıştay 10. D., E. 12.05.2020, 2019/8032 E. 2020/1336 K. Aktaran DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁵⁷ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

Buna karşılık, Danıştay 2., 5., 6., 8., 12. ve 13. Daireleri³⁵⁸ ile Dava Daireleri Kurulları³⁵⁹ tarafından fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurmayaacağı yönünde kabul edilen görüşler de bulunmaktadır. DİBK bu yöndeki görüşlere yer vererek daire ve kurulların, müdahilin davaya katılmış olsa da davanın tarafı sayılmadığını bu nedenle taraflara tanınan haklardan eşit şekilde yararlanmasının mümkün olmadığını benimsediğini ifade etmiştir. Bu kararlarda müdahilin yalnızca destek verdiği tarafın taleplerine hukuki katkı sunabileceği, tek başına bağımsız bir talepte bulunamayacağı, yargılamayı sürdürme kararının yalnızca asıl taraflara ait olduğu ve bu yetkinin müdahil tarafından devralınamayacağı görüşü benimsenmiştir³⁶⁰. Bu nedenle müdahil davada yer alsa da hakkında hüküm kurulmadığı ve kanun yoluna başvurusunun müdahilin fer'i konumuyla bağdaşmadığı gerekçesiyle tek başına yapılan başvuruların hukuk sisteminin işleyişiyle örtüşmediği ileri sürülmüştür. Ayrıca bu görüşlerde adil yargılanma hakkı kapsamındaki kanun yoluna başvuru hakkının müdahilin yanında katıldığı tarafın iradesine karşı usul işlemleri yapabilmesini kapsamadığının dolayısıyla müdahilin hukuki statüsünün ve yetkilerinin sınırlandırılmasının adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturmadığının ileri sürüldüğü Kurul tarafından ifade edilmiştir³⁶¹.

Bu kapsamda Kurul'un ele aldığı Danıştay daire ve kurullarının fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin benimsediği yaklaşımlar

³⁵⁸ Danıştay 2. D., 01.04.2021, 2021/10622 E., 2021/349 K.; Danıştay 5. D., 09.10.2015, 2015/3929 E., 2015/8065 K.; Danıştay 6. D., 21.01.2021, 2020/9829 E., 2021/363 K.; Danıştay 6. D., 19.10.2020, 2020/9414 E., 2020/9660 K.; Danıştay 6. D., 20.04.2021, 2018/3565 E. 2021/5851 K.; Danıştay 8. D., 04.10.2020, 2020/5918 E., 2020/4029 K.; Danıştay 8. D., E. 05.11.2020, 2020/6254 E., 2020/4845 K.; Danıştay 12. D., 29.03.2021, 2021/3244 E., 2021/1746 K.; Danıştay 13. D., 05.02.2020, 2020/263 E., 2020/320 K.; Danıştay 13. D., 24.02.2022, 2022/673 E., 2022/657 K. Aktaran DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁵⁹ Danıştay İDDK., 21.09.2020, 2020/1828 E., 2020/1524 K.; Danıştay İDDK., 26.09.2019, 2019/1948 E., 2019/3906 K.; Danıştay VDDK., 11.11.2015, 2015/859 E., 2015/769 K. Aktaran DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁶⁰ Danıştay 2. D., 01.04.2021, 2021/10622 E., 2021/349 K.; Danıştay 5. D., 09.10.2015, 2015/3929 E., 2015/8065 K.; Danıştay 6. D., 21.01.2021, 2020/9829 E., 2021/363 K.; Danıştay 6. D., 19.10.2020, 2020/9414 E., 2020/9660 K.; Danıştay 6. D., 20.04.2021, 2018/3565 E. 2021/5851 K.; Danıştay 8. D., 04.10.2020, 2020/5918 E., 2020/4029 K.; Danıştay 8. D., E. 05.11.2020, 2020/6254 E., 2020/4845 K.; Danıştay 12. D., 29.03.2021, 2021/3244 E., 2021/1746 K.; Danıştay 13. D., 05.02.2020, 2020/263 E., 2020/320 K.; Danıştay 13. D., 24.02.2022, 2022/673 E., 2022/657 K. Aktaran DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁶¹ Danıştay 2. D., 01.04.2021, 2021/10622 E., 2021/349 K.; Danıştay 5. D., 09.10.2015, 2015/3929 E., 2015/8065 K.; Danıştay 6. D., 21.01.2021, 2020/9829 E., 2021/363 K.; Danıştay 6. D., 19.10.2020, 2020/9414 E., 2020/9660 K.; Danıştay 6. D., 20.04.2021, 2018/3565 E. 2021/5851 K.; Danıştay 8. D., 04.10.2020, 2020/5918 E., 2020/4029 K.; Danıştay 8. D., E. 05.11.2020, 2020/6254 E., 2020/4845 K.; Danıştay 12. D., 29.03.2021, 2021/3244 E., 2021/1746 K.; Danıştay 13. D., 05.02.2020, 2020/263 E., 2020/320 K.; Danıştay 13. D., 24.02.2022, 2022/673 E., 2022/657 K. Aktaran DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

arasındaki ayrımın temel sebepleri çeşitli hukuki ve yapısal uyumsuzlıklardan kaynaklanmaktadır. Bu görüşler arasındaki ayrım noktaları öncelikle fer'i müdahale kurumunun hukuki niteliğinin nasıl tanımlanacağına ilişkin farklı yaklaşımlardan doğmaktadır. Müdahalenin yalnızca tali ve yardımcı bir usul kurumu mu yoksa menfaat korumaya yönelik daha geniş bir yapısal mekanizma mı olduğu sorusu yargısal görüşlerin dayandığı temel ayrım noktalarından biridir. Bunun yanı sıra hukuki menfaatin yargısal koruma kapsamındaki sınırlarının nasıl belirleneceği de görüş farklılığının önemli sebeplerindendir. Menfaat korumasının yalnızca taraflara mı yoksa dava sonucundan etkilenebilecek müdahillere de mi uygulanacağı hususu bu ayrışmayı derinleştiren bir diğer unsurdur. Ayrıca idari yargının taraf yapısının adli yargıdan daha esnek olması nedeniyle bu esnekliğin sınırlarının nerede çizileceğine yönelik farklı değerlendirmeler de daireler ve kurullar arasındaki görüş aykırılığına zemin hazırlamıştır. Son olarak, adil yargılanma hakkı ve mahkemeye erişim hakkı ile yargılamanın etkinliği ve usul ekonomisi arasında kurulmaya çalışan dengenin nasıl sağlanacağı sorusu da bu kararlar arasındaki ayrımın temelini oluşturmuştur.

Fer'i müdahale bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı tanınmadan önce içtihatların birleştirilmesinin önemli bir aşaması olarak Danıştay Başsavcılığının görüşüne de başvurulmuştur. 2575 sayılı Kanun'un 39. maddesi kapsamında yapılan değerlendirmede Başsavcı, ele alınan bu yargısal yaklaşımlar arasındaki çelişkileri usul açısından değerlendirmiş ve bu aykırılıkların giderilmesi yönünde görüş bildirmiştir.

B. Danıştay Başsavcılığının Yaklaşımı

Bu aykırılıkların esasına ilişkin görüş bildiren Başsavcı, fer'i müdahilin davanın tarafı ya da taraf vekili olmadığını yalnızca kendi menfaatlerini korumak amacıyla taraflardan birine destek verdiğini vurgulamıştır. Başsavcının görüşüne göre, müdahillik bağımsız bir dava konusu oluşturmadığından müdahil davacı ya da davalı sıfatına sahip değildir. Bu nedenle hükmün sadece taraflara yönelik verildiği ve müdahil hakkında doğrudan bir karar tesis edilemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca idari yargıda geçerli olan re'sen araştırma ilkesi uyarınca hakim dosyadaki maddi olayları kendiliğinden araştırıp değerlendirerek hüküm verebileceği ifade edilmiştir. Bu durumda asıl tarafın hareketsiz kalması halinde bile yargılamanın etkilenebileceği belirtilmiştir. İdari yargının idarenin işlemlerinin hukuka uygunluğuna baktığını, bu nedenle idarenin işlemi hukuka uygunsa davacının ya da üçüncü kişinin menfaatinin

ihlal edilmesinin davanın sonucunu değiştirmeyeceği Başsavcı tarafından ileri sürölmüştür. Adli yargıda ise müdahilin sürece katılımının önem taşıdığını ve hakimnin tarafların sunduğu iddia ve delillerle bağlı olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen Yargıtay'ın müdahilin tek başına kanun yollarına başvuramayacağı görüşünde olduğu ifade edilmiřtir³⁶².

Başsavcı ayrıca yargılamanın sağlıklı bir şekilde sürdürölebilmesi için hukuki öngörölebilirlik, makul süre, bireylerin mahkemeye erişimi ve adil yargılanma gibi ilkelerin birlikte gözetilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurmasını savunan yaklaşımın temelinde hak arama özgürlüğü yer alsa da idari yargıda müdahilliğin genellikle davalı idare yanında ve sınırlı koşullarda uygulandığı ve idarenin zaten kanun yollarına başvurma imkanına sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle müdahile tek başına başvuru hakkı tanınmasının yargılamayı gereksiz yere uzatılabileceğinin üçüncü kişiler bakımından hukuki belirsizlik yaratabileceğinin ve kamu yönetiminde gecikmelere sebep olabileceğinin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda Başsavcılık müdahilin yanında katıldığı tarafın kanun yoluna başvurmaması durumunda müdahilin tek başına başvuru yapma hakkının bulunmadığı yönünde aykırılıkların giderilmesi görüşünü ileri sürmüřtür³⁶³.

Başsavcının görüşünün temel noktaları ise müdahilin davanın tarafı olmaması ve bağımsız dava konusunu oluşturmaması ile idari yargının re'sen araştırma ilkesi gereği müdahilin bağımsız hareket etmesinin yargı sürecini etkilememesidir. Ayrıca müdahilin adil yargılanma hakkı kapsamında yalnızca yanında katıldığı tarafa

³⁶² DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K. Başsavcı ayrıca Anayasa Mahkemesinin 2015 başvuru tarihli Fernans İnşaat A.ř. kararına³⁶² da atıf yapmıştır. AYM'e göre, davanın tarafı olmayan kişilerin de hak ve menfaatlerinin etkilenmesi durumunda iddia ve savunmalarını dile getirme hakkına sahip olmaları adil yargılanma hakkının bir parçasıdır. Ancak bu hakkın asıl tarafın iradesine karşı müdahilin usul işlemleri yapmasını kapsamadığı asıl tarafın davayı sürdürme kararı olmadığı sürece müdahilin tek başına hareket edemeyeceği ifade edilmiştir. Nitekim AYM tarafından bu başvuruda mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesi, Fernans İnşaat A.ř., 12.09.2018, B. No: 2015/10572, řř 28-42, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim: 05.05.2025). Başsavcı ayrıca AİHM'in 2008 tarihli Menemen Minibüşçöler Odası/Türkiye kararına da atıf yapmıştır. Bu kararda AİHM, İYUK'un 31. maddesi uyarınca re'sen bilgilendirme yükümlölüğünün yerine getirilmeyerek üçüncü kişinin davaya katılmasının engellenmesini AİHS'in 6. maddesi kapsamındaki adil yargılanma hakkı ve hak arama özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir. AİHM Minibüşçöler Odası/Türkiye Kararı, 09.12.2008, B. No:44088, Esasa İlişkin İnceleme řř 1-8, <https://hudoc.echr.co.e.int> (Erişim: 13.04.2025). Ancak Başsavcı, AİHM'in kararında üçüncü kişinin tek başına kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin bir değerlendirmede bulunmadığını, ihlal gerekçesinin bu husus olmadığını özellikle vurgulamıştır. DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁶³ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

yardımcı olma yetkisine sahip olmasındaki amacın yargılamanın gereksiz uzamasını önlemek, hukuki belirliliği sağlamak ve kamu yönetimini korumak olduğu dikkate alındığında Başsavcının yaklaşımı usul ekonomisi ve hukuki öngörülebilirlik ilkelerine de dayanmaktadır.

C. Bağımsız Kanun Yoluna Başvuru Hakkının Esasına Yönelik Danıştay'ın Değerlendirmesi

DİBK fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının varlığına giden yolda daire ve kurullar arasındaki farklı yargısal görüşleri değerlendirmiş ve hak arama özgürlüğünün bireylerin yargı mercileri önünde talep ve savunma haklarını kullanabilmelerini içerdiğini belirtmiştir. Bu kapsamda taraf sıfatına sahip olmamakla birlikte dava sonunda hakkı veya menfaati etkilenecek kişilere dava sonucunun lehlerine olmasında hukuki yararı bulunan tarafın yanında ve ona destek olmak amacıyla yargılamaya katılarak kendilerini savunma imkanı tanındığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Danıştay, Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının yalnızca tarafları değil müdahilleri de kapsaması gerektiği yaklaşımını benimsemiştir³⁶⁴.

DİBK ayrıca HUMK döneminde müdahilin yalnızca tarafla birlikte hareket edebileceği yaklaşımının HMK'nın 68. maddesiyle getirilen müdahilin dava sürecini tarafın yanında takip edebileceği ve bu tarafla çelişmemek koşuluyla beyanda bulunabileceği ve işlem yapabileceği düzenlemesiyle esnetildiğini belirtmiştir. Bu kapsamda, müdahile yanında katıldığı tarafın işlemleriyle açıkça çelişmemek koşuluyla bağımsız usul işlemleri yapma imkanı tanındığı ve bu sayede yargılamaya katkısının artırıldığı değerlendirmiştir. Kanun yollarına başvuru hakkının da bu işlemler arasında yer aldığı kabul edilmiştir.³⁶⁵

Her ne kadar HMK'da müdahilin tek başına istinaf veya temyiz başvurusu yapabileceği açıkça düzenlenmemiş olsa da DİBK mevcut hükümler çerçevesinde tarafın işlem ve beyanlarıyla çelişmediği sürece bu haklardan yararlanabileceği kanaatine vararak fer'i müdahilin bağımsız kanun yoluna başvuru hakkını bu hususlara dayandırmıştır. Kurul, özellikle tarafın usul işlemlerini gerçekleştirmediği ya da

³⁶⁴ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁶⁵ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

gerçekleştiremediği hallerde müdahilin tek başına başvuru yapmasının onunla çeliştiği anlamına gelmediği yaklaşımındadır³⁶⁶.

Bununla birlikte DİBK, idari yargıda re'sen araştırma ilkesin geçerli olması nedeniyle mahkemelerin olayları kendiliğinden araştırma yükümlülüğü bulunduğunu, bu sebeple müdahilin idari yargıdaki ilgisinin adli yargıdakinden daha belirgin olabileceği görüşündedir. Ayrıca idari yargıda dava ihbarının mahkeme tarafından re'sen yapılabilmesine dikkat çekilerek müdahilin tarafla olan ilişkisinin adli yargı sisteminden farklılık arz ettiğine işaret etmektedir³⁶⁷.

Sonuç olarak, Danıştay idari yargının temel amacının kamu yararını gerçekleştirmek ve hukukun ülke genelinde eşit şekilde uygulanmasını sağlamak olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda müdahilin bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının yalnızca adil yargılanma hakkının değil aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin de bir gereği olduğunu belirtmektedir. Ancak bu hakkı mutlak olarak değerlendirmemekte, yalnızca tarafın davadan veya temyizden feragat ettiği ya da davayı kabul ettiği hallerde müdahilin tek başına başvuru yapamayacağı yönünde bir sınır öngörmektedir. Bu çerçevede Danıştay, müdahilin desteklediği tarafın beyanlarına açıkça aykırı olmamak koşuluyla karar aleyhine bağımsız olarak kanun yoluna başvurabileceğine ve bu başvurunun ilgili tarafa bildirilmesi gerektiğini kabul etmektedir³⁶⁸.

Danıştay'ın fer'i müdahile tanıdığı bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının hukuki dayanağını hak arama özgürlüğünün yalnızca taraflarla sınırlı olmadığı ve dava sonucundan hukuki menfaati etkilenecek üçüncü kişilerin de yargısal korumadan yararlanması gerektiği anlayışı oluşturmaktadır. Bu bağlamda İYUK'un 31. maddesi aracılığıyla HMK'ya yapılan atıf, fer'i müdahale kurumunun idari yargıdaki uygulanabilirliğinin ve kapsamının normatif temelini teşkil etmektedir. Ayrıca HMK'nın müdahile yanında yer aldığı tarafla çalışmamak kaydıyla usul işlemleri yapabilme yetkisini tanıyan hükümleri, bu yetkinin kanun yollarına başvuruyu da kapsayıp kapsamadığı değerlendirilmesinde Danıştay tarafından esas alınmaktadır. İdari yargının re'sen araştırma ilkesi ve dava ihbarının mahkeme tarafından doğrudan yapılabilmesi gibi yapısal özellikler de müdahilin yargılama sürecindeki konumunun

³⁶⁶ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁶⁷ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁶⁸ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu doğrultuda müdahalenin yalnızca destek rolüyle sınırlandırılmasının adil yargılanma hakkı ve hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığı kanaati fer'i müdahilin bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının hukuki temelini oluşturmaktadır.

Danıştay fer'i müdahile bu yetkiyi oyçokluğuyla verdiği için bu yaklaşıma katılmayan üyeler tarafından karşı oy görüşleri de ileri sürülmektedir. Özellikle usule ilişkin olan karşı görüşlerde İYUK'un 39. maddesi uyarınca içtihatların birleştirilmesi için aynı konuda birden fazla karar bulunması, bu kararlar arasında çelişki veya tutarsızlık olması ve içtihat birliğinin gerekli görülmesi koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerektiği belirtilmektedir. Karşı görüşteki üyeler her ne kadar daire ve kurullar arasındaki yaklaşımlar arasında farklılıklar bulunsun da içtihatları birleştirme zorunluluğu doğuracak düzeyde bir lüzum bulunmadığını savunmaktadır. Zira içtihatları birleştirme kararlarının bağlayıcı nitelikte olmasının hukuk sisteminde esnekliği azaltabileceği gibi hakim somut olayın koşullarına göre takdir yetkisini sınırlayabileceği de vurgulanmaktadır. Ayrıca müdahilin kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin farklı görüşlerin zamanla yargı içtihatlarıyla netleşebileceği ifade edilmektedir³⁶⁹.

D. Bağımsız Kanun Yoluna Başvuru Hakkına Yönelik Danıştay İçindeki Ayrışan Yaklaşımlar

1. Fer'i Müdahilin Taraf Sıfatı Yönünden Değerlendirilmesi

Fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının tanınmaması gerektiği yönünde karşı oy kullanan üyeler ise müdahile tanınan bu yetkinin esasına ilişkin iki farklı görüş dile getirmiştir. İlk görüşte HMK'nın 66, 68 ve 69. maddeleri kapsamında fer'i müdahilin asıl taraf sıfatına sahip olmadığı, yalnızca yanında katıldığı tarafı destekleyici nitelikte davaya katıldığı ve usule ilişkin işlemleri sadece müdahil olduğu andan itibaren yapabileceği ileri sürülmektedir. Müdahilin bağımsız olarak üst mahkemeye başvurma yetkisine ilişkin açık bir düzenleme bulunmadığı, yalnızca asıl tarafla çelişmeyen işlemleri yapabileceği hükme bağlandığı için tarafın başvuru yapmadığı hallerde müdahilin de tek başına kanun yoluna gidemeyeceği

³⁶⁹ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

savunulmaktadır. Ayrıca AYM'in de bu yorumu benimsediği ve bu durumun mahkemeye erişim hakkını ihlal etmediği ifade edilmektedir³⁷⁰.

Bu karşı oy görüşlerinin hukuki dayanağını fer'i müdahilin davanın tarafı olmaması ve yalnızca destek sağlama konumunda bulunması oluşturmaktadır. HMK'nın ilgili hükümlerinde müdahilin yalnızca yanında yer aldığı tarafla çelişme koşuluyla usul işlemi yapılabileceğinin düzenlenmesi ve kanun yoluna bağımsız şekilde başvurabileceğine dair açık bir düzenlemenin bulunmaması bu yaklaşımın normatif temelini teşkil etmektedir. Ayrıca müdahilin usul işlemlerini sadece davaya katıldığı andan itibaren yapabilmesine imkan tanınması kanun yoluna tek başına başvuru hakkının kapsamını daraltan bir diğer unsur olarak kabul edilmektedir. Karşı oy görüşlerinin içinde yer verilen müdahilin başvuru yetkisinin asıl tarafın iradesine bağlı olduğu ve bunun mahkemeye erişim hakkı bakımından ihlal niteliği taşımadığı yönündeki anayasal değerlendirmelerde bu yaklaşımın hukuki temelini güçlendirmektedir.

2. Fer'i Müdahilin Kanun Yoluna Başvuru Yetkisi Yönünden Değerlendirilmesi

Müdahile tanınan bu yetkiye ilişkin diğer karşı oy görüşünde ise HMK'nın 66. maddesinde müdahillğin dava sonucundan etkilenme ihtimali bulunan bir hukuki yarara dayanması gerektiği belirtilmektedir. Buna karşılık, İYUK'un 2. maddesinde iptal ve tam yargı davalarında dava açma ehliyeti için doğrudan bir hak ihlali ya da menfaat etkilenmesi gibi daha dar anlamda sübjektif ehliyetin arandığı ifade edilmektedir. Karşı oy görüşünde bu hükmün lafzı dikkate alınarak dava açma ehliyeti için aranan sübjektif kriterlerin aynı şekilde kanun yollarına başvuru bakımından da geçerli olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çerçevede müdahil sıfatının tek başına kanun yoluna başvuru hakkı için yeterli görülmediği, müdahilin bu hakkı kullanabilmesi için hem yanında katıldığı tarafın iradesiyle çelişmemesi hem de bağımsız olarak dava açabilecek düzeyde sübjektif ehliyete sahip olması gerektiği ileri sürülmektedir. Böylece müdahillik ile kanun yoluna başvuru hakkının aynı kriterlere dayanmadığı ve dolayısıyla her zaman örtüşmeyeceği savunulmaktadır³⁷¹.

³⁷⁰ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

³⁷¹ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1 K.

Bu karşı oy görüşünün hukuki dayanağını fer'i müdahillik ile kanun yoluna başvuru hakkının farklı hukuki kriterlere dayanması oluşturmaktadır. Müdahilliğin HMK'nın 66. maddesi uyarınca dava sonucundan etkilenme ihtimali bulunan hukuki yarara dayanması ve buna karşılık İYUK'un 2. maddesi uyarınca kanun yoluna başvurabilmek için doğrudan bir hak ihlali veya menfaat etkilenmesi gibi subjektif ehliyet şartının aranması bu yaklaşımın normatif temelini teşkil etmektedir. Bu çerçevede müdahilin kanun yoluna başvuru hakkını kullanabilmesi için yalnızca müdahil sıfatına sahip olmasının yeterli olmadığı, ayrıca bağımsız dava açabilecek düzeyde subjektif ehliyet şartını taşıması gerektiği anlayışı bu karşı oy görüşünün hukuki temelini oluşturmaktadır.

III. Fer'i Müdahilin Bağımsız Kanun Yoluna Başvuru Hakkının İdari Yargıda Uygulanabilirliği

Fer'i müdahilin yanında yer aldığı tarafın kanun yoluna başvurmamış olması ya da bu yola başvurma imkanından yoksun kalması halinde bağımsız olarak kanun yoluna başvurup başvuramayacağı yönündeki içtihat farklılıkları DİBK tarafından ele alınmıştır. Kurul değerlendirme sürecinde yalnızca yürürlükteki usul kanunu hükümlerini dikkate almakla kalmamış, aynı zamanda anayasal güvenceleri de dikkate alarak yürürlükteki hukuk ile olması gereken hukuk ayrımı temelinde bir değerlendirme yapmıştır.

Fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvuru hakkı kapsamındaki Danıştay daire ve kurullarının yaklaşımları incelendiğinde bazı kararların yürürlükteki normlara sıkı şekilde bağlı kalarak yorum geliştirdiği bazı kararların ise temel hak ve özgürlükleri esas alarak özellikle adil yargılanma hakkı çerçevesinde daha normatif bir yaklaşım benimsediği görülmektedir.

Bu doğrultuda, fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin Danıştay yaklaşımının yürürlükteki mevzuat karşısındaki durumunun ele alınmasıyla birlikte anayasal ilkeler ile temel hak ve özgürlükler çerçevesinde normatif değerlendirilmesinin de yapılması önem arz etmektedir.

A. Yürürlükteki Mevzuat Kapsamında Değerlendirme

1. Yasal Düzenlemeler Açısından Uygulanabilirlik

Doktrinde DİBK'nun fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı tanıyan yaklaşımına yönelik yürürlükteki usul hükümleri çerçevesinde yapılan

değerlendirmelerde bu yaklaşımın yasal dayanaktan yoksun olduğu ve içtihat yoluyla fer'i müdahile kanun yoluna başvurma yetkisi verilemeyeceği ileri sürülmektedir. Özellikle kararın mevcut yasal düzenlemelerle bağdaşmadığı yönünde görüşler öne çıkmaktadır.

Gerçekten de HMK'da ve İYUK'ta fer'i müdahilin yanında katıldığı taraftan bağımsız olarak kanun yoluna başvurabileceğine ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu bağlamda doktrindeki bir görüş, DİBK'nun söz konusu kararının yürürlükteki kanuni düzenlemelere dayanmadığını aksine hukuk sisteminde daha önce yer almayan yeni bir usul kuralı ihdas ettiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle kararın yasama yetkisinin sınırlarını aşarak kanunilik ilkesiyle çeliştiği savunulmaktadır³⁷².

Doktrindeki bu görüşün içtihatları birleştirme kararı ile yeni bir usul kuralı getirilmesinin yasama ve yargı erkleri arasındaki sınırları aşabileceği yönündeki tespiti isabetlidir. Zira hukuk sistemimizde kuvvetler ayrılığı ilkesi geçerlidir. Anayasa'nın 7. maddesinde de yasama yetkisinin münhasıran TBMM'ye ait olduğu açıkça düzenlenmiştir. Bu bağlamda HMK'da fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin açık bir düzenleme bulunmadığından Danıştay'ın içtihatları birleştirme işleviyle kanun koyucu gibi hareket edip edemeyeceği sorusu gündeme gelmektedir. Bununla birlikte meselenin kuvvetler aykırılığı ilkesi çerçevesindeki yasama ve yargı fonksiyonları arasındaki sınır ile içtihatları birleştirme kararlarının kanun boşluklarını doldurma işlevi göz önünde bulundurularak Kurul'un kural koyma yetkisi yönünden de ayrıca ele alınması gerekmektedir.

Ayrıca bu görüş ek olarak, idari yargıda hakiminin sahip olduğu re'sen araştırma yetkisinin fer'i müdahilin yargılamaya katılmasına gerek olmaksızın maddi gerçeğe ulaşmasını mümkün kıldığı da ileri sürülmektedir. Bu bağlamda hukuk düzenini koruma yükümlülüğüyle hakime tanınan bu yetkinin tek başına yeterli olduğu ve müdahilin kararın sonuçlarından etkilenmesinin onu davanın tarafı haline getirmediği savunulmaktadır³⁷³.

Ancak bu husustaki değerlendirme isabetli görünmemektedir. Tam tersine idari yargıda geçerli olan re'sen araştırma ilkesi fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafa sıkı

³⁷² Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, 2023, ss. 1120-1121.

³⁷³ Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, 2023, ss. 1120-1121.

sıkıya bağı kalmasını haklı kılmamaktadır. Bu ilke gereğı, hükümden etkilenen üçüncü kişinin asıl tarafın ihmali nedeniyle eksik kalan usul işlemleri yapabilmesi uyuşmazlığın doğru çözümüne katkı sağlayabilir. Bu sebeple fer'i müdahilin bağımsız şekilde kanun yoluna başvurma hakkının tanınmaması idari yargılama usulü ilkeleriyle bağdaşmamaktadır³⁷⁴.

Son olarak doktrindeki bu görüş, müdahilin verilen karardan menfaatinin etkilenmesinin ona taraf sıfatı kazandırmadığı ve dolayısıyla mahkemeye erişim hakkı kapsamında kanun yoluna başvurma imkanı tanınmaya yeterli olmadığı, aksi bir kabulün karardan dolayı şekilde etkilenen tüm kişilere aynı hakkın tanınmasını zorunlu kılacağı, bunun da yürürlükteki usul hükümleriyle bağdaşmayacağı yönünde bir değerlendirmeyi de içermektedir³⁷⁵.

HMK'da fer'i müdahilin kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin açık bir düzenleme bulunmadığı gibi bu hakkın açıkça yasaklandığına ilişkin bir hüküm de mevcut değildir. Bu nedenle müdahile kanun yoluna başvuru hakkının tanınmasının yürürlükteki usul hükümleriyle bağdaşmayacağı yönündeki bu değerlendirmeye katılmamaktayız. Müdahilin kanun yoluna başvuru hakkının mutlak şekilde engellenmesinin temel hak ve özgürlükler bağlamında ciddi ihlallere yol açabileceğinin göz ardı edilmemesi gerekir. Bu doğrultuda müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvuru hakkının anayasal hak ve özgürlükler ile hukuk devleti ilkesi çerçevesinde olması gereken hukuk bakımından da değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

2. Kanunun Lafzı, Amacı ve Sistematiği Çerçevesinde Uygulanabilirlik

DİBK'nun söz konusu içtihatları birleştirme kararı öncesinde müdahilin yanında katıldığı tarafın iradesiyle açıkça çelişmemek koşuluyla usule ilişkin işlemleri yapabileceği yönünde görüşler bulunmaktaydı. Buna yönelik doktrindeki bir görüşe göre, davaya müdahil olan kişi yalnızca desteklediği tarafla uyumlu şekilde hareket etme hakkına sahiptir. Bu bağlamda, lehine sonuç doğurabilecek usul işlemlerini ancak asıl tarafın işlemleriyle çelişmemek ve onun iradesine aykırı düşmemek kaydıyla yapabilmelidir. Fer'i müdahilin desteklediği taraftan tamamen bağımsız bir şekilde

³⁷⁴ Pekcanitez, "İdari Yargıda Fer'i Müdahil Hükümü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)", s. 596.

³⁷⁵ Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, 2023, ss. 1120-1121.

hareket etmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle tek başına kanun yoluna başvurmasını ya da duruşma yapılmasını talep etme hakkına sahip olmadığı ileri sürülmektedir³⁷⁶.

Bu görüşü destekleyen bir diğer yaklaşım ise fer'i müdahilin desteklediği tarafla birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak fer'i müdahilin tek başına yaptığı bir usul işlemi desteklediği tarafça açıkça veya zımnen kabul edilirse bu işlemin geçerli sayılabileceği ifade edilmektedir. Bu görüş tarafından asıl tarafın sessiz kalması fer'i müdahilin yaptığı usul işlemini zımnen kabul ettiği şeklinde değerlendirilmektedir³⁷⁷.

Danıştay'ın fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı tanıyan yaklaşımına yönelik ise doktrindeki bazı görüşler, fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurma yetkisinin mevcut olup olmadığının yalnızca kanunda açıkça düzenlenip düzenlenmediğine bakılarak değil kanun koyucunun amacı ve yürürlükteki usul hükümlerinin sistematik şekilde yorumlanması yoluyla tespit edilmesi gerektiğini ifade etmektedir³⁷⁸. Bu kapsamda doktrindeki bir görüş, HMK'da müdahilin tek başına kanun yoluna başvurup başvuramayacağına ilişkin açık bir düzenlemenin bulunmadığını, ancak mevcut kanuni düzenlemelerin yorumu yoluyla bu yetkinin bulunup bulunmadığının tespit edilebileceğini savunmaktadır. HMK'nın amacı ve lafzi yorumu çerçevesinde müdahilin tek başına kanun yoluna başvuramayacağı sonucunun ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Kanun koyucunun müdahile başvuru hakkı tanımak istemesi hâlinde bunu açık bir şekilde düzenleyeceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede müdahilin tek başına kanun yoluna başvuru hakkının kabul edilebilmesi için açık bir kanuni düzenlemenin gerekli olduğu belirtilmiştir³⁷⁹.

Buna ek olarak, Danıştay'ın yaklaşımında yer alan asıl tarafın hareketsiz kaldığı hallerde müdahilin işlem yapmasının çelişki oluşturmayacağı yönündeki

³⁷⁶ Gözübüyük ve Tan, *İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku*, s. 916.

³⁷⁷ Yaman, "Adli ve İdari Yargıda Davaya Müdahale (Katılma) ve İdari Yargıda Asli Müdahalenin Kabulüne Duyulan İhtiyaç", s. 97.

³⁷⁸ Çapar, "Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", ss. 200-205.

³⁷⁹ Çapar, "Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", ss. 200-205.

değerlendirmeye her durumda katılmanın mümkün olmadığı ifade edilmektedir³⁸⁰. Bu görüşe göre, zira bazı durumlarda kanun koyucu tarafın hareketsizliğine hukuki sonuçlar bağlamakta ve bu nedenle tarafın kanun yoluna başvuru hakkı ortadan kalkmaktadır. Bu çerçevede HMK'nın 68. maddesinde yer alan düzenlemeye göre, müdahilin yalnızca yanında katıldığı tarafın işlem ve açıklamalarına aykırı olmayan usul işlemlerini yapabileceği ve onun yararına olan iddia ve savunmaları ileri sürebileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla söz konusu içtihatları birleştirme kararının anılan iki hükmü de ihlal edebilecek nitelikte olduğu ileri sürülmektedir. Görüşte ayrıca müdahile kanunda açıkça yer verilmemiş olmasına rağmen kanun yoluna başvuru hakkı tanınmasının müdahilin iradesinin yanında katıldığı tarafın iradesinden daha üstün tutulması anlamına geleceği eleştirisi yöneltilmektedir. Bunun yanında her ne kadar hükmü kanun yoluna taşımama yönündeki tutum açık bir feragat niteliği taşıyor olsa da ortada zımni bir irade beyanı bulunduğu ve müdahilin bu iradeye aykırı şekilde tek başına başvuruda bulunmasının hukuken sorunlu olacağı savunulmaktadır³⁸¹.

Öte yandan bu görüş tarafından DİBK kararında müdahilin kanun yoluna başvuru dilekçesinin yanında katıldığı tarafa tebliğ edilmesinin öngörüldüğünün ancak asıl tarafın bu tebliğ sonrasında kanun yollarına başvuru yapmak istemediğini beyan etmesi durumunda nasıl bir yol izleneceğinin belirsiz olduğu ifade edilmektedir. Bu belirsizliğin uygulamada farklılıklar yaratabileceği ve uygulama birliğini sağlamayı hedefleyen içtihatları birleştirme kararının bu yönüyle amacına ulaşamayabileceği belirtilmektedir³⁸².

Söz konusu görüşün hukuki güvenlik ve belirlilik ilkesi açısından önemli ve isabetli olduğu kanaatimizi belirtmekle birlikte görüşün sadece bu gerekçeye dayanarak yani fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafın işlem ve iradesiyle açıkça çelişmeme koşulunun varlığı gerekliliğini temel alarak fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurma hakkının tamamen reddedilmesi doğru değildir. Zira olması

³⁸⁰ Çapar, "Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", ss. 200-205.

³⁸¹ Çapar, "Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", ss. 200-205.

³⁸² Çapar, "Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", ss. 200-205.

gereken hukuk bakımından değerlendirildiğinde uygulamadaki sınırların ve şartların yargısal içtihatlar yoluyla netleştirilmesi mümkün olup bu sayede hukuki belirsizlikler giderilebilir. Dolayısıyla yürürlükteki mevzuatın lafzı ve amacı dikkate alındığında fer'i müdahale bağımsız olarak başvuru hakkının tamamen engellenmesi yerine bu hakkın kapsam ve sınırlarının içtihatlarla belirlenmesi adil yargılama hakkı açısından daha uygun bir yaklaşım olacağını söylemek mümkündür.

3. DİBK'nun Kural Koyma Sınırı ve Uygulamadaki Etkileri

Fer'i müdahale tanınan bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının içtihat yoluyla getirilmesi sebebiyle DİBK'nun kural koyma sınırının incelenmesi kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yasama ve yargı fonksiyonlarının birbirinden ayrılması gerektiğini anlamak açısından önem arz etmektedir. İchtihatları birleştirme kararlarının sınırı, yargının kural koyma yetkisine sahip olmadığını göstererek yargının görev alanı ile yasama yetkisinin devredilemezliği arasındaki hassas dengeyi ortaya koyar. Bu sınır, hukuki güvenlik, yargı bağımsızlığı ve hukuk devleti gibi temel ilkelerin korunması açısından kritik bir öneme sahiptir. Önceki alt başlıklarda bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının farklı yönlerden uygulanabilirliği analiz edildikten sonra nihai olarak DİBK'nun yetkilerinin hukuk sistemi üzerindeki etkileri ve sınırlarının bütüncül bir perspektifle ele alınması gerektiği açıktır. Bu çerçevede içtihatları birleştirme kararlarının uygulamadaki etkileri, doktrinde ileri sürülen eleştiriler ve buna yönelik çözüm önerileri ayrıntılı biçimde incelenerek hem yargının görev alanının aşılması hem de yasama yetkisinin devredilemezliğinin korunması vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, DİBK'nun kural koyma yetkisi ve sınırlarının analiz edilmesi hukuk sisteminin bütünlüğü ve bireylerin hak ile güvenlik beklentileri açısından büyük önem arz etmektedir.

a. Kuvvetler Ayrılığı Çerçevesinde Yasama ve Yargı Fonksiyonları

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, siyasal düşünce tarihinde özellikle Locke ve Montesquieu ile birlikte şekillenmiş ve egemenliğin sınırlandırılması amacıyla temel bir yapı taşı olarak kabul edilmiştir. Bu ilke, yasama, yürütme ve yargı organları arasında hem yapısal hem de işlevsel bir ayrım öngörerek devlet gücünün tek elde toplanmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Özellikle yargının yasama ve yürütme erklerinden bağımsız olmasının güvence altına alınması gerektiği vurgulanmakta

yargının bağımsızlığı ise anayasa tarafından korunarak adaletin temel güvencesi olarak kabul edilmektedir³⁸³.

Bunun sonucu olarak kuvvetler ayrılığı ilkesi, hakimlerin yasama ve yürütmeden tamamen bağımsız bir şekilde görev yapmalarını mümkün kılmaktadır. Ayrıca hakimlerin görev süreleri boyunca keyfi davranmaksızın yalnızca yürürlükteki kanunlara ve hukukun evrensel ilkelerine bağlı kalarak hukuki yorum yapmalarını ve bu yorumları somut olaylara uygulayarak adil karar vermelerini zorunlu kılmaktadır³⁸⁴.

Yasama fonksiyonu, yasama organının hukuki sonuç doğurmak amacıyla yaptığı irade açıklamasıdır³⁸⁵. Yasama yetkisini üç temel özelliğinden³⁸⁶ biri olan devredilmezliğe göre, bu yetki Anayasa'nın öngörmediği şekilde başka bir organa devredilemeyecektir³⁸⁷.

Anayasa'nın 7. maddesinde yasama yetkisinin TBMM'ye ait olduğu ve bu yetkinin devredilemeyeceği açıkça hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm, kuvvetler ayrılığı ilkesinin anayasal güvence altına alınmasının bir yansımasıdır. Bununla birlikte Anayasa'nın 87. maddesi, TBMM'nin yasama görev ve yetkilerine ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. Bu hükümler yasama fonksiyonunun esasen yasama organına ait olduğunu göstermektedir³⁸⁸.

Kurucu iktidarın oluşturduğu anayasa temelinde şekillenen yasama organı yalnızca kendisine tanınan kanun koyma yetkisiyle kanun ve benzeri normları düzenler. Yürütme ve yargı organlarının böyle bir yetkisi bulunmamakla birlikte normal hiyerarşisi gereği alt organların üst organlara uygun hareket etmesi zorunludur.

³⁸³ Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1604, İstanbul 1971, ss. 158-159.

³⁸⁴ Ünal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, s. 58.

³⁸⁵ Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007, s. 229.

³⁸⁶ Yasama yetkisinin genellik, aslilik ve devredilmezlik olmak üzere üç temel özelliği vardır. Detaylı bilgi için bkz. Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 237 vd.

³⁸⁷ Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 239.

³⁸⁸ Anayasa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri başlığı altında genel olarak kenar başlıklı 87. maddesinde: "Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir." şeklindedir. <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim: 25.05.2025).

Aksi durumda sistemde tutarsızlık, öngörülemezlik ve hukuk devleti ilkesine aykırılık meydana gelmesi kaçınılmazdır³⁸⁹.

Millet iradesini yansıtan kanun koyma yetkisi demokratik meşruiyet ile donatılmış yasama organına ait temel bir görevdir. Bu nedenle idari makamlar kanun koyma yetkisine sahip olmadığından hukukun üstünlüğü ve normlar hiyerarşisi çerçevesinde yalnızca kendi yetki sınırları içerisinde ve üst normlara uygun biçimde kanunları uygulamaya yönelik düzenleyici işlemler yapabilir³⁹⁰.

Yargı organı ise bir veya birden fazla hakimin oluşturduğu ve hukuki uyuşmazlıkları çözen yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu organın uyuşmazlıkları çözme görevi ise yargı fonksiyonu olarak nitelendirilmektedir³⁹¹. Anayasa'nın 9. maddesinde yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yerine getirileceği belirtilmiştir. Yasama ve yargı fonksiyonları organların yapısal özelliklerine göre kolayca ayrılabilir. Buna göre, yasama organının tüzel kişilik sıfatından kaynaklanan idari işlemleri hariç parlamentolardan çıkan karar ve işlemler yasama faaliyeti sayılırken bağımsız mahkemelerden çıkan kararlar ise yargı faaliyeti olarak değerlendirilir. Bu nedenle yasama organı tarafından alınan bir karar, iddia, tespit ve yaptırım içerse bile yargı işlemi değildir. Çünkü parlamentolar bağımsız mahkeme görevini üstlenemez. Benzer şekilde yargı organları da yasama organı olmadığı için yasama işlevi yerine getiremez, dolayısıyla yargı organlarının kararları kural olarak yasama işlemi olarak nitelendirilemez³⁹². Ancak içtihatları birleştirme kararları yargı fonksiyonunun bir istisnasını teşkil etmektedir.

b. DİBK'nun Yargı Fonksiyonu Kapsamında Kural Koyma Yetkisi

Kıta Avrupası hukuk sisteminde emsal yargı kararlarının bağlayıcı olmaması kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanmaktadır. Bu durum aynı zamanda kanunilik ilkesine bağlılığın doğal bir yansıması olarak değerlendirilmiş ve içtihat birliğini sağlamak amacıyla tamamlayıcı kavram ve kurumlara duyulan ihtiyacı beraberinde getirmiştir³⁹³.

³⁸⁹ Kaya ve Dağlı, “Uygulama Boyutuyla Normlar Hiyerarşisi”, ss. 583-585.

³⁹⁰ Şeref Ünal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 69, Ankara 1995, s. 47.

³⁹¹ Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 337.

³⁹² Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, ss. 223-337.

³⁹³ Gür, “İdari Yargıda Emsal Karar-Müstakar Karar ve İchtihat Kavramları Hakkında Bazı Mülâhazalar”, ss. 1325-1327.

Hukukun üstünlüğünün vazgeçilmez unsurlarından biri olan hukuki güvenlik ilkesi bireylerin benzer hukuki uyuşmazlıklarda yargı kararlarının tutarlı ve öngörülebilir olacağına dair haklı beklentisini korumayı amaçlamaktadır. Aksi halde benzer olayların makul bir gerekçe olmaksızın farklı sonuçlara bağlanması içtihatlar arasında çelişkilere yol açabilir ve yargıya olan güveni zedeleyebilir³⁹⁴.

Bu kapsamda mahkeme ve dava dairelerinin kararlarında tutarlılığın sağlanması yüksek mahkemelerin görevi olarak görülmektedir. Adil yargılanma hakkının bir gereği olan hukuki kesinlik ve güvenilirlik ilkeleri geçerli bir gerekçeye dayanmayan farklı kararlar nedeniyle zarar görmektedir. Bundan dolayı yüksek mahkemelerde bir denetim ve çözüm mekanizmasının varlığı zorunlu görülmektedir³⁹⁵.

2575 sayılı Kanun'un 39. maddesi uyarınca DİBK'na dava daireleri ile idare ve vergi dava daireleri kurulları arasında veya aynı aykırılık veya uyuşmazlık bulunması veya daha önce birleştirilen içtihatların değiştirilmesini gerekli görülmesi halinde içtihatların birleştirilmesi veya değiştirilmesi görevi verilmiştir.

Yargı organı tarafından verilen içtihatları birleştirme kararları somut bir dava veya uyuşmazlığa dayanmadığından yargılama faaliyeti kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu kararlar teknik anlamda yargısal bir karar niteliğinde değildir. Söz konusu kararlarda benimsenen ilkeler de yargısal içtihat olarak nitelendirilemez. Nitekim, içtihatları birleştirme kararları genel ve soyut nitelikte norm koyma işlevi görmektedir ve bu yönüyle maddi anlamda yasama faaliyeti olarak kabul edilmektedir³⁹⁶.

Ancak DİBK'nun yasama fonksiyonuna sahip olmadığı açıktır. Nitekim, Anayasa'nın 7. maddesinde yasama yetkisinin TBMM'ye ait olduğu ve bu yetkinin devredilemeyeceği açıkça hüküm altına alınmıştır. Bu nedenle yüksek mahkemelere içtihatları birleştirme kararı verme yetkisi tanıyan kanuni düzenlemelerin genel olarak kuvvetler ayrılığı ilkesine özel olarak ise Anayasa'nın 7. maddesiyle güvence altına alınan yasama yetkisinin devredilemezliği ilkesine aykırılık oluşturabileceği ileri sürülmektedir³⁹⁷.

³⁹⁴ Uysal, *İdari Yargıda İchtihat Aykırılığının Önlenmesi ve Giderilmesi Usulü*, s. 17.

³⁹⁵ Aydın Gülan, "Türkiye'de İdari Yargının ve Danıştay'ın Yapısı, Danıştay'ın İchtihat Birliğinin Sağlanması ile İlgili Fonksiyonu", s. 158.

³⁹⁶ Kayhan, "Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İchtihatlarının ve İchtihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü", s. 357.

³⁹⁷ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 200.

Sonuç itibariyle 2575 sayılı Kanun’un 40. maddesinin 4. fıkrası gereğince DİBK kararlarının bağlayıcı nitelikte olduğu hususu genel kabul görmekle birlikte bu kararların uygulanabilirliğinin yargı pratiğine doğurduğu sonuçlar ve hukuk sistemindeki normatif etkisi bakımından çeşitli eleştiriler ve tartışmaların gündeme geldiği görölmektedir.

c. DİBK Kararlarının Uygulanabilirliğine Dair Eleştiriler ve İçtihat Aykırılığının Önlenmesi İçin Öneriler

İdari yargılama hukukunda içtihat birliğini sağlamak amacıyla oluşturulan DİBK her ne kadar yargı kararlarında birlik sağlamak amacına hizmet etse de bu kararların hukuk devleti ilkesi, kuvvetler aykırılığı ve kanunilik ilkesi bakımından doğurduğu etkiler tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaları anlamak için öncelikle kararların anayasal uygunluğuna dair değerlendirmeler incelenmekte ardından DİBK kararlarının fonksiyonel yönüne ilişkin doktrinsel görüşler ele alınmaktadır. Son olarak, içtihat farklılıklarının giderilmesi ve uygulamada ortaya çıkan sorunların çözümü için geliştirilen önleyici mekanizmalar ve öneriler değerlendirilmektedir. Bu bütüncül yaklaşım hem yargının görev alanının sınırlarını hem de yasama yetkisini devredilmezliğini koruma açısından önem taşımaktadır.

i. Anayasal Uygunluk Değerlendirmesi

İçtihatları birleştirme kararlarının niteliğini değerlendiren doktrindeki bir görüş, içtihatları birleştirme kararlarının teknik anlamda yargı kararı olarak kabul edilemeyeceğini ileri sürmüştür³⁹⁸. Bu görüşe göre, içtihatları birleştirme kararları şekli olarak mahkeme kararı niteliği taşısa da maddi anlamda kanun hükmü oluşturmaktadır. Bu durum Anayasa’nın 7. maddesinde düzenlenen yasama yetkisinin yalnızca TBMM’ye ait olduğu ve bu yetkinin devredilemeyeceği hükmüyle çelişmektedir. Ayrıca içtihatları birleştirme kararlarının tüm idari yargı organları ve idari birimler açısından bağlayıcı olması Anayasa’nın 9.³⁹⁹ ve 138.⁴⁰⁰ maddeleriyle de

³⁹⁸ Kayhan, “Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İçtihatlarının ve İçtihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü”, s. 361.

³⁹⁹ Anayasa’nın yargı yetkisi kenar başlıklı 9. maddesi: “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır...” şeklindedir.

⁴⁰⁰ Anayasa’nın mahkemelerin bağımsızlığı kenar başlıklı 138. maddesi: “Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görölmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme

uyuşmamaktadır. Bu çerçevede DİBK'nun bu yetkisinin anılan anayasal hükümlerle bağdaşmadığı ifade edilmiştir.⁴⁰¹

Benzer yönde diğer bir görüş, Anayasa gereğince hakimlerin bağımsız olduğunu ve yalnızca Anayasa, kanunlar, hukuk kuralları ve vicdani kanaatlerine dayanarak karar verdiklerini belirtmiştir. Bu bağlamda içtihatları birleştirme kararlarının hakimler için bağlayıcı olmasının bağımsızlık ilkesine aykırılık teşkil ettiği vurgulanmıştır. Bu görüşe göre, içtihatları birleştirme kararları Anayasa veya geçerli bir hukuk kuralı niteliğinde değildir. Danıştay gibi yargı organlarının bağlayıcı hukuk kuralı koyma yetkisi bulunmamaktadır. Mahkeme kararları yalnızca somut olaya özgüdür ve benzer olaylarda bu kararlara uyulması zorunlu değildir. Her ne kadar içtihatları birleştirme kararları kanunla düzenlenmiş olsa da hakimlerin Anayasa'da belirtilmeyen bir istisnaya uymaya zorlanmaları Anayasa'ya aykırılık teşkil etmektedir. Bu nedenle içtihatları birleştirme kararlarının hem maddi anlamda hem de hakimlerin bağımsızlığı ilkesi açısından anayasa ile bağdaşmadığı ileri sürülmektedir⁴⁰².

Doktrindeki bu eleştirilere karşılık, Anayasa Mahkemesi eski tarihli bir kararında içtihatları birleştirme kararlarının Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediğini kabul etmektedir⁴⁰³. AYM öncelikle içtihatları birleştirme kararlarının yeni bir hukuk kuralı koyma amacı taşımadığını belirtmektedir. Gerçekten de söz konusu kararların belli bir somut olaya uygulanacak hukuk kuralının farklı biçimlerde yorumlanmasına veya aynı konuda verilen kararlar arasında ortaya çıkan çelişkilerin giderilmesine hizmet ettiğini belirtmektedir. Bu alanda içtihatları birleştirme kararlarının yasa koyucu tarafından tesis edilen genel ve nesnel hukuk kurallarıyla aynı nitelikte olmayıp yalnızca mevcut hukuk kurallarının uygulanma ve yorum biçimini belirlemeye yönelik hukuki işlemler niteliğinde olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle AYM, içtihatları birleştirme kararı verilmesi suretiyle yasama yetkisinin kullanıldığının ve dolayısıyla kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali edildiğinin ileri süremeyeceğini kabul etmektedir. AYM ayrıca yüksek mahkemelerin ilk derece

kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez..." şeklindedir.

⁴⁰¹ Kayhan, "Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İchtihatlarının ve İchtihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü", s. 361.

⁴⁰² Tuncay, Özdeş ve Başpınar, "İdari Yargılama Usulü", *Yüzyıl Boyunca Danıştay 1868 – 1968*, s 711-712. Aynı yönde bkz. Tuncay, *İdare Hukuku ve İdari Yargının Bazı Sorunları*, ss. 268-269.

⁴⁰³ Anayasa Mahkemesi, 12.06.1969, 1968/38 E., 1969/34 K., <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim tarihi: 10.06.2025).

mahkemesi kararlarının son inceleme mercii olduğunu ve bu yetkinin yalnızca bireysel kararların denetimini değil aynı zamanda hukuk uygulamalarındaki birlik sağlama fonksiyonunu da içerdiğini vurgulamaktadır. Zira mahkemelerin benzer nitelikteki olaylarda farklı kararlar vermesinin doğrudan Anayasa'nın 12. maddesinde güvence altına alınan eşitlik ilkesini zedelediği ve hukuk güvenliğini sarstığı belirtilmektedir. Bu bağlamda AYM içtihatları birleştirme kararlarının bağlayıcı olmasını hukuk devleti ve eşitlik ilkesinin bir gereği olarak değerlendirmektedir. Diğer taraftan kararda Anayasa'nın 132. maddesinde düzenlenen yargı bağımsızlığı ilkesi bakımından da değerlendirme yapılmış ve içtihatları birleştirme kararlarının mahkemeler için bağlayıcı olmasının hakim bağımsızlığı ilkesine aykırılık teşkil etmediği ifade edilmiştir. Zira yargı bağımsızlığının hakim keyfi davranabilmesi anlamına gelmediği, aksine hakimlerin yalnızca Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak karar vermesi yükümlülüğünü ifade ettiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda hakim içtihatları birleştirme kararlarına uygun şekilde karar vermesinin Anayasa'nın 132. maddesinde öngörülen bağımsızlık ilkesine aykırılık teşkil etmediği aksi kabulün hukuk sisteminin bütünlüğü ve istikrarı ile bağdaşmayacağı ifade edilmektedir. Sonuç olarak, AYM gerek kuvvetler ayrılığı gerek yargı bağımsızlığı gerekse hukuk devleti ve eşitlik ilkeleri bakımından yaptığı değerlendirme neticesinde içtihatları birleştirme kararlarının Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediği kabul etmektedir⁴⁰⁴.

ii. DİBK Kararlarının Fonksiyonel Açıdan Değerlendirilmesi

Kanunda açıkça düzenlenmemiş bir husus olan fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurma hakkının içtihatları birleştirme kararı yoluyla kabul edilmesi kuvvetler ayrılığı ilkesi kapsamında yasama ve yargı fonksiyonları arasındaki sınırlar ile yargı organının kural koyma yetkisinin anayasal sınırlarının değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Yargı organının kural koyma yetkisi bakımından içtihatları birleştirme kararlarının niteliği konusunda doktrinde farklı değerlendirmeler mevcuttur. Doktrindeki bir görüşe göre, yargı organı tarafından verilen içtihatları birleştirme kararları somut bir dava veya uyuşmazlığa dayanmadığından yargılama faaliyeti kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu kararların teknik anlamda yargısal karar niteliğinde olmadığı söz konusu kararlarda benimsenen ilkelerin de yargısal

⁴⁰⁴ Anayasa Mahkemesi, 12.06.1969, 1968/38 E., 1969/34 K., §§ 1-4, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim tarihi: 10.06.2025).

içtihat olarak nitelendirilemeyeceği ileri sürülmektedir. Nitekim bu görüş, içtihatları birleştirme kararlarını genel ve soyut nitelikte norm koyma işlevi olarak görmekte ve bu yönüyle maddi anlamda yasama faaliyeti olarak kabul etmektedir⁴⁰⁵.

Buna karşın doktrindeki diğer bir görüş ise içtihatları birleştirme yönteminin yargısal kararlar ve içtihatlarda istikrar sağlamak amacıyla kabul edilmiş olduğunu belirtmekle birlikte bu kararların kural koyucu bir işlem niteliği taşımadığını ileri sürmektedir. Bu görüşe göre, içtihatları birleştirme kararlarına böyle bir nitelik tanındığı takdirde içtihat yolu donmuş olur ve hukukun toplumsal ihtiyaçlara ve özellikle kamu hizmeti ve kamu yararındaki değişimlere uyum sağlaması ve bu doğrultuda gelişmesi engellenmiş olur. İçtihatları birleştirme kararları yeni bir kural koymadıkları için maddi anlamda kural koyucu bir işlem niteliğinde değildir. Bu kararların anlamı veya kapsamı tartışmalı olan bir hukuk kuralının gerçek anlamını ortaya koymaları bakımından yargısal fonksiyon ve yargısal işlemin bir türünü oluşturdıkları ileri sürülmektedir⁴⁰⁶.

AYM de içtihatları birleştirme kararlarının yeni bir hukuk kuralı koyma amacı taşımadığını ve yasa koyucu tarafından tesis edilen genel ve nesnel hukuk kurallarıyla aynı nitelikte olmayıp yalnızca mevcut hukuk kurallarının uygulanma ve yorum biçimini belirlemeye yönelik hukuki işlemler niteliğinde olduğunu ifade etmektedir⁴⁰⁷.

Ancak fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin içtihatları birleştirme kararı, AYM'in değerlendirmesi de dikkate alınarak her iki açıdan da değerlendirildiğinde anlamı veya kapsamı tartışmalı bir hukuk kuralının uygulanma ve yorum biçimini belirlemeye yönelik bir hukuk işlemi niteliği taşımamaktadır. Çünkü fer'i müdahilin kanun yoluna başvurma hakkına ilişkin kanunda mevcut bir hukuk kuralı bulunmamaktadır. DİBK bu kararında genel ve soyut nitelikte norm koyma işlevi yerine getirmiştir. Genel ve soyut norm koyma işlevi de Anayasa'nın 7. maddesi uyarınca yasama organının yetkisi kapsamındadır. Bu nedenle söz konusu içtihatları birleştirme kararıyla genel ve soyut nitelikte norm koyma işlevi

⁴⁰⁵ Kayhan, "Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İçtihatlarının ve İctihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü", s. 357; Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 200.

⁴⁰⁶ Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt III*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1966, ss. 1910-1911.

⁴⁰⁷ Anayasa Mahkemesi, 12.06.1969, 1968/38 E., 1969/34 K., §§ 1-4, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim tarihi: 10.06.2025).

yerine getirildiğinden bu yönüyle içtihatları birleştirme kararı maddi anlamda yasama faaliyeti niteliğindedir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun olarak kanunda yer almayan konulara ilişkin genel ve soyut nitelikte düzenlemelerin yasama organı tarafından ilk elden kanunla yapılması gerekmektedir. Bu nedenle söz konusu içtihatları birleştirme kararı kuvvetler ayrılığı ilkesi ve özellikle yasama yetkisinin genelliği, asilliği ve devredilmezliği ilkeleri bakımından dikkatle değerlendirilmelidir.

Eğer DİBK kanunda düzenlenmemiş bir alanda yeni bir kural yaratıyorsa bu durum yasama yetkisinin genelliği ilkesine müdahale anlamına gelmektedir. Zira hangi konuda düzenleme yapılacağına karar verme yetkisi münhasıran yasama organına aittir. Yargının görevi kanun koymak değil mevcut kuralları yorumlamak ve uygulamaktır. Bu nedenle DİBK'nun yasal düzenleme olmaksızın doğrudan yeni bir hak veya yükümlülük ihdas etmesi yasama organının yetki alanına doğrudan müdahale niteliği taşımaktadır. DİBK kararları açıkça düzenlenmeyen bir konuda bağlayıcı nitelikte yeni kurallar öngörüyorsa bu durum yasama yetkisinin dolaylı olarak yargıya devri anlamına gelebilir. Bu durum ise Anayasa'nın 7. maddesinde güvence altına alınan yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine aykırılık teşkil etmektedir⁴⁰⁸.

Ayrıca içtihatların hiyerarşik olarak kanunların önüne geçecek şekilde soyut ve genel kurallar ortaya koyması hukuki öngörülebilirlik ilkesini zedelemekte ve hukuk devleti ilkesine aykırılıklar doğurmaktadır. DİBK'nun fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurma hakkını içtihatları birleştirme yoluyla tanınması bu bağlamda yargı organının görev sınırlarını aşması anlamına gelmektedir. Çünkü yargı organının görevi mevcut kanunları yorumlamak ve uygulamakla sınırlı olduğundan kural koyma yetkisi yalnızca yasama organına aittir⁴⁰⁹.

TBMM'ye ait olan kanun yapma yetkisinin DİBK tarafından fiilen genişletilmesi kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali sonucunu doğurabilecektir. Nitekim, 2575 sayılı Kanun'un 40. maddesinin 4. fıkrasında DİBK kararlarının idari yargı organları ve idare açısından bağlayıcı olduğu belirtilmiştir. Ancak kanun koyucu bu kararlara genel anlamda bir bağlayıcılık tanımamıştır. Bu durum kanun hükmünün

⁴⁰⁸ Kayhan, “Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İchtihatlarının ve İchtihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü”, s. 361.

⁴⁰⁹ Tuncay, Özdeş ve Başpınar, “İdari Yargılama Usulü”, *Yüzyıl Boyunca Danıştay 1868 – 1968*, ss. 711-712.

yorumu yoluyla kanun koyucunun bu kararların kanun niteliği taşımadığını özellikle vurgulandığı şeklinde değerlendirilebilir. Bu çerçevede normlar hiyerarşisi bakımından da kanunla düzenlenmesi gereken bir hakkın içtihatları birleştirme kararı ile tanınması hukuki güvenlik ilkesine zarar verebilecek niteliktedir.

Anayasa'nın 138. maddesi hakimlerin Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak karar vermelerini ve bağımsız hareket etmelerini teminat altına almıştır. Ancak hakimlerin yasama organının koyduğu normlara bağlı olması bu bağımsızlığın aynı zamanda anayasal sınırlarla çerçevelendiğini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında da fer'i müdahilin bağımsız olarak kanun yoluna başvurma hakkının içtihatları birleştirme kararı ile kabul edilmesi yargı organının anayasal sınırları zorlaması anlamına gelebilecektir. Bu nedenle mahkemelerin önlerine gelen uyuşmazlıkları yalnızca hukuksal açıdan çözmesi gerekir. Aksi takdirde yasama yetkisini kullanmaları kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırılık oluşturur⁴¹⁰.

Sonuç olarak, içtihatları birleştirme kararıyla bu hakkın tanınması yasama yetkisinin sınırlarını zorlamakta, kuvvetler ayrılığı ilkesini zedelemekte ve yargı organının yetki sınırlarını aşma riski taşımaktadır. Bu bağlamda hukuki kesinlik ve güvenlik ilkeleri yönünden de önemli sakıncalar doğurduğunu söylemek mümkündür. Kaldı ki DİBK kararının bağlayıcı içtihat niteliği taşıması tek başına uygulamada istikrarı sağlamaya yeterli olmayabilir. Zira yasama desteğinden yoksun olan bu tür kararlar soyut kalma riski taşıyabileceği gibi farklı mahkemeler nezdinde yorum birliğinin sağlanamaması riskini de beraberinde getirebilecektir.

iii. Uygulamada Çözüm Önerileri ve Önleyici Mekanizmalar

Her ne kadar doktrinde DİBK'nun içtihatları birleştirme işlevine yönelik çeşitli eleştiriler ileri sürülmüş olsa da bu mekanizmanın hiç uygulanmadığı bir durumda dahi yargı kararları arasında aykırılık ve uyuşmazlıkların ortaya çıkma ihtimali ortadan kalkmamaktadır. Dolayısıyla hukuk sisteminde aynı hukuki durumda bulunan kişiler hakkında farklı sonuçlar doğuracak şekilde çelişkili yargı kararlarının verilmesi bireylerin adalete erişimini güçleştirip hukuki güvenliği ve öngörülebilirlik ilkesini ihlal edebileceğinden bu çelişkilerin en aza indirilmesi gereklidir⁴¹¹. Bu nedenle hukuk

⁴¹⁰ Firdevs Yüzbaşı ve Gülbanı Uzun, "Yargısal Aktivizm ve Hukuk Devleti", *E Journal of Social and Legal Studies*, Sayı: 1, 2015, s. 54.

⁴¹¹ Emre Akbulut, "Türk İdari Yargılama Hukukunda Çelişkili Kararların Önlenmesi İçin Alınabilecek Ek Tedbirler", *İdare Hukuku ve İdari Yargı Uluslararası Sempozyumu 24-26 Mayıs 2021 Isalaj-2021*

sisteminde yargı kararları arasında belirli ölçüde farklılıkların ortaya çıkması kaçınılmaz olmakla birlikte bu farklılıkların zamanında giderilmemesi hukuk devleti ilkesi bakımından ciddi sakıncalar doğurabileceğinden hem mevzuatta öngörülen resmi mekanizmaların hem de yargı mercilerinin kendi inisiyatifleriyle geliştirdiği gayri resmi araçların kurulması ve etkin şekilde işletilmesi gereklidir⁴¹². Bu doğrultuda öncelikle yargısal mercilerde ve doktrinde geliştirilen içtihatları birleştirme yoluna başvurmak yerine yargı kararları arasında aykırılık veya uyuşmazlık ortaya çıkmadan önce bunları engelleyecek mekanizmaların içtihat farklılığı meselesinin çözümü açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz⁴¹³. Bu sayede kuvvetler ayrılığı ilkesine ve hukukun temel prensiplerine aykırılık oluşturulmaksızın yargıdaki istikrarsızlık ve yetki aşımı gibi sorunların en aza indirilmesi mümkün olabilecektir. Bu bağlamda geliştirilen çözüm önerileri dikkate alınarak daha tutarlı ve öngörülebilir bir içtihat birliği mekanizması kurulması hukuk sistemi açısından önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda doktrindeki bir görüş, içtihat aykırılıklarının giderilmesi için çeşitli çözüm önerileri dile getirmiştir⁴¹⁴. Bu görüşe göre, 2575 sayılı Kanun'un 27. maddesi⁴¹⁵ uyarınca Danıştay'ın yürürlükteki iş bölümü, 18.12.2020 tarihli ve 2020/62

Bildiriler Kitabı, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayını Sayı 50, İstanbul 2021 ss. 475-476, <https://ticaret.edu.tr> (Erişim: 03.05.2025).

⁴¹² Sezginer, Fransız uygulamasından verdiği örneklerle içtihatlar arasında aykırılık veya uyuşmazlık ortaya çıkmadan önce bu tür sorunların oluşmasını engelleyecek mekanizmaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Murat Sezginer, "İdari Yargıda İchtihat Aykırılıklarının Giderilmesinde Danıştayın İchtihat Mahkemesi Rolünün Önemi", *151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 106, Ankara 2019, s. 179, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 24.04.2025).

⁴¹³ Özdin, Türk hukukunda içtihat bütünlüğünü sağlamak amacıyla yürütülen aykırılıkların giderilmesine yönelik mekanizmaları ve içtihat aykırılıklarını önlemeye ilişkin faaliyetleri detaylı biçimde incelemiş, ayrıca farklı hukuk sistemlerinde içtihat bütünlüğünü sağlamak için yürütülen uygulamaları ele alarak iki sistemi karşılaştırmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Nazlı Ece Özdin, "İdare Hukuku Perspektifiyle Oluşum ve Değişim Süreçleri İçinde İchtihat Kurumu", *Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2025, ss. 73-111.

⁴¹⁴ Akbulut, "Türk İdari Yargılama Hukukunda Çelişkili Kararların Önlenmesi İçin Alınabilecek Ek Tedbirler", ss. 489-490.

⁴¹⁵ 2575 sayılı Kanun'un dava dairelerinin görevleri kenar başlıklı 27. maddesi: "...Özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde dava daireleri arasındaki iş bölümü aşağıdaki esaslar uyarınca Başkanlık Kurulu tarafından belirlenir. 1. İptal davaları ve idari sözleşmelerden doğan davalar yönünden, daireler arasındaki işbölümünün belirlenmesinde uyuşmazlığın kaynaklandığı mevzuat esas alınır. 2. Tam yargı davaları yönünden işbölümü; a) Zarara neden olan idari işlemde doğan uyuşmazlığı çözmekle görevli daireye göre, b) Zarar idari eylemden kaynaklanmışsa hizmetin niteliğine göre, belirlenir. 3. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlere ilişkin davalarda vergi dava daireleri arasındaki işbölümünün belirlenmesinde uyuşmazlığın kaynaklandığı mevzuat esas alınır. 4. Temyiz incelemesi yapmakla görevli daire, aynı konuda ilk derece mahkemesi olarak Danıştayda görülecek davalara bakmak ve olağanüstü kanun yolları incelemelerini de yapmakla görevlidir. 5. İdare mahkemeleri arasında görev ve yetkiye ilişkin uyuşmazlıklarda ve bağlantılı davalarda merci tayini, uyuşmazlığın esasını çözümlemekle görevli idari dava dairesince yapılır. 6. Vergi mahkemeleri arasında görev ve yetkiye ilişkin uyuşmazlıklarda ve bağlantılı davalarda merci tayini, uyuşmazlığın esasını çözümlemekle görevli vergi dava dairesince yapılır. 7. İşbölümünde idari ve vergi dava

sayılı Danıştay Başkanlık Kurulu kararıyla⁴¹⁶ davalı idare veya coğrafi kriterlere dayandığı için aynı hukuki konuda farklı kararların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle iş bölümünün uyumsuzluğun hukuki niteliğine göre belirlenmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Görüşün ileri sürdüğü diğer bir husus ise aynı veya benzer hukuki sorunlardan kaynaklanan seri davaların farklı illerdeki idari yargı mercilerinde eş zamanlı olarak açılabilmesinin çelişkili kararlar ile makul sürede yargılanma hakkının ihlali gibi sorunlara yol açabilmesidir. Bu sebeple AİHM⁴¹⁷ ve

dairelerinden herhangi birinin görevinde olduğu belirlenmemiş davalara bakmak üzere birer idari ve vergi dava dairesi görevlendirilir. 8. İşbölümünde aynı mevzuattan kaynaklanan uyumsuzlukların birden fazla dairede çözümlenmesi konusunda farklı esaslar belirlenebilir. Dairelerden birinin yıl içinde gelen işleri normal çalışma ile karşılanamayacak oranda artmış ve daireler arasında iş bakımından bir dengesizlik meydana gelmiş ise takvim yılı başında ikinci fıkrada belirlenen usule göre bir kısım işler başka daireye verilebilir. Bu madde uyarınca alınan kararlar Resmî Gazetede yayımlanır ve yayımı izleyen ay başından itibaren uygulanır.” şeklindedir.

⁴¹⁶ Söz konusu görüşün ilgili kararla belirlenen işbölümü esaslarında, davalı idare veya coğrafi kriterlere dayanıldığı için çelişkili yargı kararları sorununa etkisi bulunduğunu ileri sürdüğü kısım şu şekildedir: “... a) Gelir ve katma değer vergisi ile uyumsuzluklardan, “Gaziantep Bölge İdare Mahkemesinin vergi dava dairelerince verilen kararlarla, İstanbul Anadolu Yakası vergi dairelerinin taraf olduğu davaları çözümleyen vergi mahkemeleri ile Bursa, Edirne, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ vergi mahkemelerince verilen kararların istinaf yoluyla incelemesini yapan İstanbul Bölge İdare Mahkemesinin vergi dava dairelerince verilen kararlara karşı yapılan temyiz başvurularını” Danıştay Üçüncü Dairesi; aynı uyumsuzluklardan “Ankara Bölge İdare Mahkemesi vergi dava dairelerince ve İstanbul Avrupa Yakası vergi dairelerinin taraf olduğu davaları çözümleyen vergi mahkemelerince verilen kararların istinaf yoluyla incelemesini yapan İstanbul Bölge İdare Mahkemesinin vergi dava dairelerince verilen kararlara karşı yapılan temyiz başvurularını” Danıştay Dördüncü Dairesi; “Adana, Erzurum, İzmir, Konya ve Samsun Bölge İdare Mahkemelerinin vergi dava dairelerince verilen kararlara karşı yapılan temyiz başvurularını” ise Danıştay Dokuzuncu Dairesi çözümleyecektir. b) Kamu görevlileri hakkında tesis edilen atama, muvafakat işlemleri dâhil nakil, sicil, performans, başarı, üstün başarı değerlendirmesi ve ödüllendirme, disiplin, memuriyet sırasında memurluğa alınma şartlarından herhangi birinin kaybedilmesi nedeniyle göreve son verme işlemlerinden, “İçişleri Bakanlığı ile bu Bakanlığın bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşlarında çalışan kamu görevlileri hakkında” tesis edilenlerin temyiz incelemesi Danıştay İkinci Dairesi; “Cumhurbaşkanlığı ve Adalet Bakanlığı ile bunların bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşlarında çalışan kamu görevlileri hakkında” tesis edilenlerin temyiz incelemesi ise Danıştay Onikinci Dairesi tarafından yapılacaktır.” Aktaran Akbulut, “Türk İdari Yargılama Hukukunda Çelişkili Kararların Önlenmesi İçin Alınabilecek Ek Tedbirler”, ss. 481-482.

⁴¹⁷ AİHM’in Mahkeme İçtüzüğü’nün pilot karar usulünü düzenlediği pilot karar usulü kenar başlıklı 61. maddesi: “...1. Mahkeme, kendisine sunulan bir başvuruya dayanak oluşturan olayların, ilgili Sözleşmecî Taraf’ta yapısal veya sistemik bir sorunu ya da diğer benzer başvuruların yapılmasına neden olan ya da olabilecek nitelikte başka bir aksaklığın varlığını ortaya koyması durumunda, pilot karar usulünü uygulamaya karar verebilmekte ve bir pilot karar verebilmektedir. 2. a) Mahkeme, pilot karar usulünü uygulamaya karar vermeden önce, tarafları, incelenmesi gereken başvurunun ilgili Sözleşmecî Taraf bünyesinde bu türden bir sorun ya da aksaklıktan kaynaklanıp kaynaklanmadığı ve başvurunun bu usule göre incelenmeye elverişli olup olmadığı hakkında görüşlerini sunmaya davet etmelidir. b) Mahkeme, pilot karar usulünü resen ya da bir tarafın veya her iki tarafın talebi üzerine uygulamaya karar verebilmektedir. c) Pilot karar usulünün uygulanmasına karar verilen her başvuru, Mahkeme İç Tüzüğü’nün 41. maddesi anlamında öncelikli bir incelemeye tabi tutulmalıdır. 3. Mahkeme, verdiği pilot kararında, tespit ettiği yapısal veya sistemik sorunun ya da aksaklığın niteliğini ve ilgili Sözleşmecî Tarafın karar hükmü uyarınca ulusal düzeyde alması gereken tazminat tedbirlerinin türünü belirtmelidir. 4. Mahkeme, verdiği pilot kararın hüküm kısmında, gereken tedbirlerin niteliğini ve tespit ettiği soruna ulusal düzeyde çözüm getirilebilecek hızı göz önünde tutarak, yukarıda geçen 3. paragrafta belirtilen tedbirlerin alınması için belirlenen süreyi belirtebilmektedir. 5. Mahkeme, bir pilot karar verirken, kararda belirtilen hem bireysel hem de genel tedbirler davalı Sözleşmecî Taraf’a alınincaya kadar adil tazmin hususunu tamamen ya da kısmen

AYM'de⁴¹⁸ uygulanan pilot karar usulünün⁴¹⁹ bu sorunların çözümüne katkı sağlamak amacıyla idari yargıya kazandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu görüş, DİBK'nun yeterince sık toplanamadığı için çelişkili yargı kararlarını gidermede yetersiz kaldığını ileri sürmektedir. Görüşe göre, özellikle usul hükümlerine ilişkin içtihat farklılıklarının giderilmesinde bu ihtiyaç daha acil görülmektedir. Bu kapsamda Kurulun toplanma usulünün değiştirilerek içtihatların birleştirilmesi talebinde bulunanların mutlaka gerekçeli karara ulaşabilmesi ve bu karara karşı itiraz edebilmesinin sağlanması önerilmektedir. Ayrıca Kurulun geniş yapısı nedeniyle etkin çalışmaması halinde içtihatları birleştirme fonksiyonunun kısmen Danıştay İdari ve

saklı tutabilmektedir. 6. a) Mahkeme, gerektiği takdirde, pilot kararın hüküm kısmında belirtilen tazminat tedbirleri alınuncaya kadar aynı gerekçeye sahip olan bütün başvuruların incelenmesini erteleyebilmektedir. b) İlgili başvuranlar, uygun bir şekilde erteleme kararından haberdar edilmektedirler. Gerekli görüldüğü takdirde, davalarına ilişkin her türlü yeni unsur kendilerine bildirilmektedir. c) Mahkeme, herhangi bir aşamada, adaletin iyi işleminin gerektirmesi durumunda, ertelenen bir başvuruyu inceleyebilmektedir. 7. Pilot davadaki tarafların dostane çözüm hususunda anlaşmaları halinde, bu tür bir anlaşma, kararda belirtilen genel tedbirlerin ve diğer başvuranlar hakkında alınması gereken muhtemel tazminat tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin olarak davalı Sözleşmeci Tarafın bir bildirimini içermelidir. 8. İlgili Sözleşmeci Tarafın pilot kararın hüküm kısmına uygun davranmaması halinde, Mahkeme, aksi yönde bir karar vermedikçe, yukarıda geçen 6. paragraf uyarınca ertelenen başvuruların incelenmesine yeniden devam etmektedir. 9. Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Mahkemenin bir Sözleşmeci Tarafıta yapısal ya da sistemik sorunun bulunduğuna işaret ettiği bir pilot kararın ya da başka bir kararın verildiğine dair sistematik olarak bilgilendirilmektedir. 10. Pilot karar usulüne göre bir başvuruyu inceleme kararı, bir pilot kararın verilmesi, bu kararın icra edilmesi ve bu usulün sonlandırılması, Mahkemenin internet sitesinde bilgilerin yayımlanmasına imkân vermektedir..." şeklindedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü (Rules of Court), yürürlükteki metin 1 Ağustos 2021, <https://www.echr.coe.int> (Erişim tarihi: 10.06.2025)

⁴¹⁸ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün pilot karar usulünü belirlediği pilot karar usulü kenar başlıklı 75. maddesi: "... (1) Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurularda da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurularda yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır. (2) Bölüm, pilot karar usulünü resen, Adalet Bakanlığının ya da başvurucunun istemi üzerine başlatabilir. (3) Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli işleri arasında sayılır. (4) Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir. (5) Bölüm pilot kararlarla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir..." şeklindedir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, RG., 12.07.2012, S. 28351, <https://www.ana.yasa.go.v.tr> (Erişim tarihi: 10.06.2025)

⁴¹⁹ Söz konusu görüş, pilot kararın idari yargıda uygulanırken nasıl bir sistem benimsenmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: "...Bu çerçevede idari yargıda yapısal bir hukuki sorundan veya ülke genelinde aynı anda aynı konuda açığa çıkan çok sayıda uyumsuzluktan kaynaklanan seri davalarda, "ilk derece mahkemelerinin veya bölge idare mahkemelerinin talebi üzerine Danıştay'ın ilgili dairesinin ya da İdari veya Vergi Dava Daireleri Kurulunun konu hakkında bir pilot karar vermesi, Danıştay'ın pilot karar vermeden önce bu konuda yapacağı duyuru üzerine tüm idari yargı mercilerinin ellerindeki davaları karara bağlamayarak bekletme kararı vermeleri ve Danıştay'ın vereceği pilot kararın diğer idari yargı mercileri açısından bağlayıcı olması" şeklinde bir sistem benimsenebilecektir..." Aktaran Akbulut, "Türk İdari Yargılama Hukukunda Çelişkili Kararların Önlenmesi İçin Alınabilecek Ek Tedbirler", s. 485.

Vergi Dava Daireleri Kurullarına devredilmesi ve bu kurulların kararlarının ilk derece idare ve vergi mahkemeleri açısından bağlayıcı hale getirilmesi gerektiği belirtilmektedir⁴²⁰.

Doktrindeki bir görüşe göre, içtihat aykırılıkların önlemek için Fransız yargı sisteminde uygulanan bazı mekanizmalar tek tek açıklanarak bunların örnek alınması gerektiği ileri sürülmüştür⁴²¹. Bu görüşün ifade ettiği üzere koordinatör hakim müessesesi, aynı mahkeme veya bölüm içinde ortaya çıkan farklı kararları takip ederek arabuluculuk yapmakta ve içtihat birliğinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Yargısal görüş müessesesi, karmaşık ve yeni hukuki konularda Danıştay'dan görüş alınmasını sağlamakta ve bu görüşler diğer mahkemeler tarafından genellikle benimsenerek içtihat farklılıklarının azaltılması amaçlanmaktadır. Grup dava sistemi⁴²² ise aynı konuda çok sayıda dava varsa bunların tek bir dosyada toplanması mümkün kılarak davaların daha hızlı ve etkin sonuçlanmasını sağlamaktadır. Filtreleme sistemi, temyiz veya istinaf aşamasındaki başvuruların ön incelemeye tabi tutulup gereksiz başvuruların elenmesini mümkün kılmakta böylece yargının iş yükü azalırken içtihatların tutarlılığı korunmaktadır. Düzenli istişare toplantıları kapsamında ise hakimler biraraya gelerek önceki kararları değerlendirmekte ve olası çelişkileri gidererek içtihat birliğinin devamını sağlamaktadır. Karar takip sistemi ise alınan kararların kayıt altına alınarak kolayca erişimine ve benzeri uyuşmazlıklarda hızlı başvuru imkanı sağlamaktadır. Son olarak kararlarda atıf müessesesi, yeni kararların benzeri olaylarda önceki kararlara dayanmasını sağlayarak içtihatların uyumuna katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu görüş, Türk idari yargılama hukukunda içtihat aykırılıklarını gidermek için halihazırda kullanılmakta olan içtihatları

⁴²⁰ Akbulut, “Türk İdari Yargılama Hukukunda Çelişkili Kararların Önlenmesi İçin Alınabilecek Ek Tedbirler”, ss. 489-490.

⁴²¹ Detaylı bilgi için bkz. Güler, “İçtihat Aykırılıklarının Giderilmesinde Önleyici ve Giderici Mekanizmaların Güçlendirilmesi”, ss. 182-190. Aynı yönde içtihat aykırılıklarını önleyici mekanizmalar için bkz. Mücahit Küçük, “İdari Yargıda Kanun Yollarındaki İçtihat Farklılıklarının Hukuki Güvenlik İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi”, ss. 344-376.

⁴²² İdarenin gerçekleştirdiği bir işlem veya eylem sebebiyle birden fazla kişinin hak ve menfaatinin etkilenmesi halinde aynı hukuki veya maddi nedene dayalı ya da birbirine örnek teşkil edebilecek davaların tek tek incelenmesi yerine içlerinden birinin emsal dava olarak belirlenmesi ve diğer davaların bu davada verilen karar doğrultusunda sonuçlandırılması uygulamasına “grup dava” denilmektedir. Benzer nitelikteki düzenlemeler farklı hukuk sistemlerinde de görülmektedir. Örneğin, AİHM’de bu uygulama “pilot dava”, Fransız idari yargılama usulünde “yargısal görüş”, Alman idari yargılama usulünde ise “grup dava” olarak yer almaktadır. Kamile Türkoğlu Üstün, “*Alman İdari Yargılama Usulünde Grup Dava Uygulaması*”, Memleket Siyaset Yönetim, Cilt: 10, Sayı: 26, 2016, ss. 113-114.

birleştirme yönteminin genellikle kanun yolları tamamlandıktan sonra işletildiğini ifade etmiştir. Bu sürecin daha erken ve hızlı işlemesi için birtakım önerilerde bulunmuştur. Bu görüşe göre, DİBK'nun daha esnek ve uzman kişilerden oluşan bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Böylece Kurulun yalnızca içtihatları birleştiren bir organ olmaktan çıkarak gerektiğinde yeni içtihatlar üreten ve mevcut içtihatlarda değişiklik yapabilen en yetkili mercii haline gelebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca farklı dava dairelerinin başkan ve üyeleriyle düzenli toplantılar yapılarak içtihat farklılıklarının hızlıca giderilebileceği ileri sürülmektedir. Bölge idare mahkemeleri dava dairelerindeki farklılıkların giderilmesi için ise Danıştay Başkanı'nın ilgili kurula yönlendirme yapması uygun görülmektedir. Bu mekanizmaların hukuki istikrar ve güvenliği artırılabilirliği öngörülmektedir. Son olarak, Danıştay İdari Yargı Komisyonuna⁴²³ DİBK'nun yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi için yetki verilmesi Komisyonun bu yetki kapsamında Kurulu etkin ve uzman bir yapıya kavuşturulmasının içtihatların daha sağlıklı bir biçimde birleştirilmesine sağlayacağı savunulmaktadır⁴²⁴.

Doktrinde ileri sürülen çözüm önerilerinin ortak amacının idari yargıda içtihat aykırılıkların giderilmesi ve bu yolla hukuki güvenlik, eşitlik ve öngörülebilirlik ilkelerinin güçlendirilmesi olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, iş bölümünün coğrafi ölçütler yerine uyumsuzluğun hukuki niteliğine göre belirlenmesi gerektiği yönündeki görüş isabetlidir. Zira mevcut iş bölümünün aynı hukuki meselelerde farklı mahkemeler veya Danıştay daireleri tarafından çelişkili kararların verilmesine zemin hazırladığı, bu durumun ise hukuki güvenlik ve eşitlik ilkeleriyle bağdaşmadığı açıktır. Ayrıca seri davalar bakımından ortaya çıkan çelişkili kararların makul sürede yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğurduğu da gözü ardı edilemeyecek bir durumdur. Bu doğrultuda AİHM ve AYM'de uygulanan pilot karar usulünün idari yargıya kazandırılması gerektiğine yönelik görüş isabetlidir. Bu yöntemin çok sayıda benzer davanın çözümünde etkili bir araç olacağı ve içtihat birliğinin sağlanmasına

⁴²³ Danıştay Başkanlığı İdari Yargı Komisyonu, 31.10.2026 tarihli Danıştay Başkanlığı Oluru ile yürürlüğe giren "Danıştay Başkanlığı İdari Yargı Komisyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönerge"ye istinaden kurulmuştur. İdare hukuku ve idari yargılama usulü hukuku konularında inceleme ve araştırmalar yapmak, bilimsel toplantılar düzenlemek suretiyle çalışmalarını sürdürmektedir. T.C. Danıştay Başkanlığı, 2023 Yılı İdare Faaliyet Raporu, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim tarihi: 10.06.2025).

⁴²⁴ Güler, "İçtihat Aykırılıklarının Giderilmesinde Önleyici ve Giderici Mekanizmaların Güçlendirilmesi", ss. 182-190. Aynı yönde içtihat aykırılıklarını önleyici mekanizmalar için bkz. Mücahit Küçük, "İdari Yargıda Kanun Yollarındaki İçtihat Farklılıklarının Hukuki Güvenlik İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi", ss. 344-376.

önemli ölçüde katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Öte yandan Fransız yargı sisteminden örnek alınması önerilen koordinatör hakim, yargısal görüş, grup dava, filtreleme sistemi, karar takip ve atıf mekanizmaları gibi modellerin Türk idari yargı sistemine buradan aktarılmasının hukuki ve anayasal bakımından çeşitli sakıncalar doğurabileceği kanaatindeyiz. Bu sakıncaların temelinde öncelikle Anayasa'nın 9. ve 138. maddelerinde güvence altına alınan yargı bağımsızlığı ve hakim teminatı yer almaktadır. Zira koordinatör hakim veya yargısal görüş müessesesi gibi mekanizmalar, mahkemeler veya hakimler arasında hiyerarşik bir denetim ilişkisi yaratma ve bu suretle hakimlerin takdir yetkisine dolaylı şekilde sınırlama riski taşımaktadır. Benzer şekilde grup dava⁴²⁵ veya filtreleme gibi mekanizmalar da bireylerin mahkemeye ayrı ayrı ve doğrudan başvuru hakkını sınırlayarak Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkı ve hak arama özgürlüğünü ihlal riski taşımaktadır. Ayrıca içtihatların norm gücüne yaklaşacak şekilde bağlayıcı hale getirilmesi veya içtihatları birleştirme fonksiyonunun genişletilerek Danıştay Dava Daireleri Kurullarına devredilmesi yasama ve yargı fonksiyonları arasındaki anayasal sınırları ihlal riskini doğurabilecektir. Nitekim, Anayasa uyarınca norm koyma yetkisi yasama organına aittir ve yargının bu yetkiye fiilen ortak olması kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal riski taşımaktadır. Bunun yanı sıra bu tür mekanizmaların hukuk kültürü ve yargı pratiği ile uyumlu olmaması halinde normatif düzeyde benimsenmiş olsa dahi uygulamada işlevsiz kalma riski taşıdığı da açıktır. Bu nedenle yabancı hukuk sistemlerinden aktarılan mekanizmaların ancak Türk idari yargılama hukukunun yapısı ve anayasal ilkeleri gözetilerek dikkatli bir uyarılama süreciyle hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile hukuk devleti ilkesi bakımından sakıncalar doğurabileceği kanaatindeyiz. Sonuç olarak, iş bölümünün uyuşmazlığın hukuki niteliğine dayalı hale getirilmesi, pilot karar uygulamasının idari yargıya kazandırılması ve DİBK'nun yargısal olarak güçlendirilmesine yönelik önerilerin içtihat aykırılıkların önlenmesi ve hukuki istikrarın sağlanması bakımından isabetli olduğu ancak yabancı hukuk sistemlerinden aktarılan bazı mekanizmaların Türk idari yargılama hukukunun kendi yapısına ve

⁴²⁵ Emsal kararlar doğrultusunda sonuçlandırılan grup davalarında tarafların iddia ve itirazları çoğu zaman yeterince dikkate alınmamakta, duruşma yapılmamakta ve bu nedenle yargılamada çelişme ilkesi zedelenmektedir. Bu bağlamda usul ekonomisi ilkesi ile adil yargılanma hakkı arasında bir çatışma ortaya çıkmaktadır. Özellikle AİHS kapsamında yer alan medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin davalarda sözlü yargılama aşamasına yer verilmemesi ve yargılamadaki çelişmenin tam anlamıyla gerçekleştirilememesi ihlal sebebi olarak değerlendirilebilecektir. Türkoğlu Üstün, “*Alman İdari Yargılama Usulünde Grup Dava Uygulaması*”, s. 122.

anayasal ilkelerine uygun şekilde uyarlanmadığı takdirde yargı bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı ve hak temel hak ve özgürlükler bakımından çeşitli sakıncalar doğurabileceği kanaatindeyiz.

B. Anayasal Haklar ve Olması Gereken Hukuk Açısından Değerlendirme

1. Hukuki Güvenlik İlkesi Boyutu

Hukuk devleti ilkesi, devletin tüm yetki ve güç kullanımının önceden belirlenmiş genel ve soyut hukuk kurallarıyla sınırlandırılması suretiyle bireylerin keyfi muamelelere karşı korunmasını ve bu kuralların öngörülebilir, istikrarlı ve eşit biçimde uygulanmasını güvence altına alan bir sistem anlayışını ifade etmektedir⁴²⁶.

Hukuk devleti yalnızca devletin yürürlükteki mevzuata uygun hareket etmesini değil aynı zamanda evrensel hukuk ilkelerine bağlı bir yönetim anlayışını da kapsamaktadır. Hukuk devleti, tüm devlet organlarının hukuka tam anlamıyla bağlı olduğu ve hukukun üstünlüğünün kabul edildiği bir sistemdir. Bu bağlamda hukuk, yalnızca kanun ve yönetmeliklerden ibaret olmayıp devletin ötesinde var olan ve içeriği evrensel adalet değerlerine dayanan bir normlar bütünüdür⁴²⁷.

Buna bağlı olarak, hukuki güvenlik ilkesi bireylere temel hakların tanınmasının yanı sıra bu hakların korunmasında gerektirir. Bu ilke, yargı kararlarının benzer durumlarda tutarlı ve önceden tahmin edilebilir olması ile kanunların sık değişmeyerek sürekli ve tutarlı kalması gibi unsurlarla desteklenir. Kanunların anlaşılabilirliği, tutarlılığı ve erişilebilirliği, yani açık ve sade bir dille yazılması, çelişkisiz olması ve herkesin kolayca ulaşabilmesi, hukuk devletinin vazgeçilmez şartlarından. Ayrıca kamu otoriteleri ayırım yapmaksızın herkese eşit davranmalı bireyler ise kamu gücüne karşı etkili ve ulaşılabilir yargı yollarıyla korunmalıdır. İdarenin tek taraflı işlem yapma yetkisine karşı bireylere savunma, müdahil olma ve hukuki dinlenilme hakkı gibi usul

⁴²⁶ Mehpere Çaptuğ, *İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2020, s. 38.

⁴²⁷ Venedik Komisyonu Kontrol Listesi hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://www.venice.coe.int> Bahtiyar Akyılmaz, “Venedik Komisyonu Hukuk Devleti Kontrol Listesi Bağlamında Hukuk Devleti İlkesinin Gereklileri”, *Danıştay ve İdari Yargı Günü 154. Yıl Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 114, Ankara 2022, ss. 31-46, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 03.05.2025).

hukukuna ilişkin temel hakların tanınması idare ile birey arasında adil bir denge kurulmasına hizmet edecektir⁴²⁸.

Bu doğrultuda hukuki güvenlik ilkesinin kapsamında yer alan ve AİHM kararlarında “hukuki kesinlik” olarak ifade edilen ilke, AYM tarafından “hukuki belirlilik” şeklinde adlandırılmakta, ancak bu ilkenin içeriği detaylı biçimde açıklanmamaktadır. AYM’e göre, hukuki belirlilik ilkesini de içeren hukuki güvenlik ilkesi Anayasa’nın 36. maddesinde⁴²⁹ yer alan hak arama hürriyeti kapsamında dolaylı olarak korunmaktadır⁴³⁰.

AYM’in 2008 tarihli bir kararında⁴³¹ hukuki güvenlik ilkesinin sağlanabilmesi için belirlilik ilkesinin taşıdığı öneme dikkat çekilmiştir. Kararda Anayasa’nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesinin temel unsurlarından biri olan belirlilik ilkesinin hem bireyler hem de idare açısından net, açık, uygulanabilir ve kişiden kişiye veya durumdan duruma değişmeyecek şekilde objektif olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu ilkenin hukuk kurallarının belirsiz ve muğlak olmamasını bireylerin hangi kuralların kendileri için ne tür hak ve yükümlülük doğurduğunu ve idarenin hangi yetkilere sahip olduğunu önceden bilebilmesini gerektirdiği belirtilmiştir. Bu sayede bireylerin yükümlülüklerini öngörebileceği ve davranışlarını buna göre düzenleyebileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda idarenin keyfi davranmasını önlemek amacıyla bağlayıcı ve denetlenebilir kuralların varlığının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Belirlilik ilkesinin hukuki güvenlik ilkesiyle sıkı bir ilişki içinde olduğu ve hukuki güvenlik ilkesinin bu çerçevede bireylerin devlete duyduğu güvenin korunmasını ve yasal düzenlemelerin bu güveni sarsacak keyfi uygulamalardan uzak tutulmasını gerekli kıldığı belirtilmiştir.

Bu doğrultuda AYM’in yakın tarihli bir kararında belirlilik ilkesinin yalnızca yasal belirlilik ile sınırlı olmadığını daha geniş anlamda hukuki belirliliği de kapsadığını ifade etmiştir⁴³². Mahkeme, hukuki belirliliğin hukuk normlarının

⁴²⁸ Akyılmaz, “Venedik Komisyonu Hukuk Devleti Kontrol Listesi Bağlamında Hukuk Devleti İlkesinin Gerekliliği”, ss. 31-46, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 03.05.2025).

⁴²⁹ Anayasa’nın hak arama hürriyeti kenar başlıklı 36. maddesinde: “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz...” şeklindedir.

⁴³⁰ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı*, s. 228.

⁴³¹ Anayasa Mahkemesi, 17.04.2008, E. 2005/5, K. 2008/93, RG., 05.11.2008, S. 27045, §§ 12-13, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim: 04.05.2025).

⁴³² Anayasa Mahkemesi, 07.04.2016, E.2015/94, K. 2016/27, RG., 03.05.2016, S. 29701, § 17, <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim: 04.05.2025).

erişilebilir, anlaşılabilir ve öngörülebilir olmasını gerektirdiğini bu şartlar sağlandığında mahkeme içtihatları ile yürütmenin düzenleyici işlemleri aracılığıyla da hukuki belirliliğin temin edilebileceğini belirtmiştir. Esasen bu ilkenin özünü bir hukuk kuralının uygulanmasıyla hangi sonuçların doğacağını önceden öngörülebilir olması oluşturmaktadır.

Benzer şekilde AİHM Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye kararında⁴³³, içtihat farklılıklarını AİHS'nin tüm hükümlerinde zımnen yer alan ve hukukun üstünlüğü anlayışının temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilen özellikle hukuki güvenlik kapsamındaki hukuki istikrar ilkesine dayandırmıştır. AİHM'e göre, hukukun üstünlüğünün ayrılmaz bir yönü olan bu ilke bireylerin hukuki statülerine ilişkin makul bir öngörülebilirlik ve süreklilik sağlayarak mahkemelere olan toplumsal güveni güçlendirir. Zira benzer olaylarda farklı kararların tekrarlanması yargıya duyulan güveni sarsar ve hukuk sisteminde belirsizliğe yol açar. Bu belirsizliğin ise hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir devletin temellerini zedeleyebileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda kararda AİHM'e taşınan içtihat uyuşmazlıkları AİHS'te açıkça yazılı olmamakla birlikte Sözleşme'nin genel ruhu, amacı ve mahkeme kararları doğrultusunda kabul edilen ve Sözleşme ile uyumlu hukuki kesinlik ilkesi çerçevesinde ele alınmıştır. AİHM'e göre, hukukun üstünlüğünün temel unsurlarından biri olan bu ilke hukuki durumlarda belli bir istikrarı güvence altına alarak yargıya duyulan kamu güvenine katkı sağlar. Mahkeme kararları arasında çelişkilerin süreklilik arz etmesi ise hukuki belirsizlik doğurarak yargı sistemine duyulan güveni zedelediği ve bu durumun hukuk devleti ilkesine zarar verdiği belirtilmiştir. Oysa böyle bir güvenin hukukun üstünlüğü esasına dayalı bir devletin temel yapı taşlarından biri olduğu ifade edilmiştir.

Bu çerçevede Danıştay'ın zamanla gelişen içtihatları hukukun üstünlüğü, hukuk devleti, temel hak ve özgürlükler ile hukuki istikrar ilkeleri doğrultusunda idare hukukunun gelişimine yön vermekte ve hukuka uygun, tutarlı ve isabetli kararlar oluşturma çabasını yansıtmaktadır⁴³⁴. Bununla birlikte yargı kararları arasında zaman zaman çelişkiler veya tutarsızlıklar doğması doğaldır. Ancak Anayasa'nın eşitlik ilkesini düzenleyen 10. maddesi uyarınca kamu otoritelerinin tüm işlemlerinde bu

⁴³³ AİHM, Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye [BD], 20.10.2011, B. No: 13279/05, §§ 53-58, <https://hudoc.echr.coe.int> (Erişim: 05.05.2025).

⁴³⁴ Balta, *İdare Hukuku I*, s. 186.

ilkeye uygun hareket etme yükümlülüğü normatif düzeyde ve uygulamada hukuki belirlilik ile öngörülebilirliğin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda özellikle istinaf ve temyiz süreçlerinde ortaya çıkan içtihat farklılıklarının giderilmesi gerekmektedir⁴³⁵.

Nitekim eşitlik ilkesinin gerçekleştirilmesi sosyal adaletin ve hukuk birliğinin korunmasının temel koşullarındandır. İçtihatları birleştirme kurumu da bu amaçla mevcut içtihatları değiştirmek veya yürürlükten kaldırmak suretiyle yargı sisteminde hukuk birliğini ve eşitlik ilkesini tesis etmeyi hedeflemektedir⁴³⁶.

Bu noktada yanında yer aldığı tarafın kanun yoluna başvurmaması halinde fer'i müdahilin bağımsız olarak bu yola başvurma hakkına ilişkin açık bir yasal düzenlemenin bulunmaması ve bu nedenle süregelen içtihat farklılıkları hukuki kesinlik diğer adıyla belirlilik ilkesine aykırılık teşkil etmekteydi. Söz konusu belirsizlik, yukarıda AYM'in de belirttiği gibi bireylerde hukuki durumları konusunda tereddüt yaratmakta ve aynı hukuki durumda farklı kararlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Bu durum ise bireyin hak arama sürecinde hukuki öngörülebilirliğin zayıflamasına ve hukuki güvenlik ilkesinin ihlali sonucunda devlete duyulan güvenin sarsılmasına yol açmaktaydı.

DİBK'nun fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvurma hakkı tanınması fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvurma hakkına ilişkin olarak uzun süredir uygulamada var olan içtihat aykırılıklarını sona erdirmeye yönelik önemli bir adım teşkil etmektedir. Bu kararın hukuki güvenlik ilkesine uygunluğu noktasında yapılacak değerlendirme, belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri bağlamında ele alınmalıdır.

Her şeyden önce içtihatları birleştirme kararının fer'i müdahile tek başına kanun yoluna başvurma hakkı tanınması mevcut uygulamada ortaya çıkan içtihat aykırılıklarını sona erdirerek bu alandaki hukuki belirsizliği giderme işlevi görmektedir. Mahkemeler arasında uzun süredir süregelen bu aykırılıklar aynı hukuki durumda yer alan bireylerin farklı sonuçlarla karşılaşmasına neden olmaktaydı. Bu durum bireylerin hukuki durumlarını önceden değerlendirme ve hak arama sürecinde öngörülebilirlik bulunma imkanını zayıflatmakta ve dolayısıyla hukuki güvenlik ilkesine zarar vermektedir. Bu yönüyle içtihatları birleştirme kararının hukuki belirlilik ve

⁴³⁵ Yunus Emre Yılmazoğlu, "İçtihat Farklılıklarının Temel Hak ve Özgürlükler Yönünden Değerlendirilmesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 13, 2019, s. 554.

⁴³⁶ İnan, "Sayıştay'da İçtihatları Birleştirme", s. 80.

öngörülebilirlik ilkelerine önemli katkı sağladığı kanaatindeyiz.

Gerçekten de AİHM'in Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye kararında vurguladığı üzere mahkemelerin aynı hukuki meselede farklı kararlar vermesi yargıya olan güveni sarsmakta ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir devletin temellerini zedelemektedir. Danıştay'ın fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvurma hakkı tanıyarak hukuka duyulan güvenin sarsılmasının önüne geçmeyi amaçlamakta, fer'i müdahilin başvuru hakkı konusunda hukuki istikrar ve öngörülebilirlik sağlamaktadır. Böylece bireylerin hukuki statülerine ilişkin belirsizliklerin azaltılmasına önemli katkılar sunmaktadır.

Bununla birlikte Danıştay fer'i müdahilin bağımsız kanun yoluna başvuru hakkını yanında katıldığı tarafın iradesine “açıkça aykırı olmama” koşuluna bağlamıştır. Ancak bu kriterin “soyut ve yoruma açık” şekilde düzenlenmiş olması uygulamada yeni belirsizliklere neden olabileceği yönünde haklı bir endişe yaratmaktadır⁴³⁷. Fer'i müdahilin ne zaman ve hangi koşullar altında kanun yoluna başvurabileceğine dair belirsizliğin sürmesi hem belirlilik ilkesi hem de öngörülebilirlik ilkesi açısından eksiklikler bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, müdahilin başvurusunun kabul edilebilirliğinin önceden öngörülemez olmasına yol açmakta olup söz konusu alanlarda hukuki düzenlemelerin ve içtihatların geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar “açıkça aykırı olmama” koşulunun uygulamada belirsizliklere yol açabileceği yönünde haklı endişeler bulunsa da yalnızca bu ihtimale dayanarak fer'i müdahilin kanun yoluna başvuru hakkının tamamen ortadan kaldırılmasına haklı gerekçe oluşturmak orantılı değildir. Olması gereken hukuk bakımından uygulamada doğabilecek tereddütleri gidermek amacıyla bu hakkın sınırlarının içtihat yoluyla belirlenmesi mümkündür. Zira fer'i müdahilin başvurusunun yanında katıldığı tarafın iradesine açıkça aykırı olup olmadığı hususu somut olayın koşulları çerçevesinde değerlendirilerek zamanla içtihatlarla netleştirilebilir. Bu yaklaşım hem müdahilin başvuru hakkını koruyacak hem de uygulamada doğabilecek yeni belirsizliklerin önüne geçilmesine hizmet edecektir.

Tüm bu yönleriyle değerlendirildiğinde Danıştay'ın fer'i müdahile bağımsız

⁴³⁷ Çapar, “Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme”, ss. 200-205

kanun yoluna başvuru hakkı tanınması genel hatlarıyla hukuki güvenlik ilkesine katkı sağlamak suretiyle bireylerin yargılama sürecindeki konumlarını netleştirerek yargı sistemine duyulan güveni pekiştirmektedir. Özellikle fer'i müdahilin kanun yoluna başvurma hakkına ilişkin süregelen içtihat farklılıklarının ortadan kaldırılması ve usuli şartların daha belirgin bir zemine oturtulması bakımından belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerini destekleyen bir nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte karar metninde yer alan bazı soyut kriterlerin açık, net ve sınırlı bir biçimde düzenlenmemiş olması hukuki güvenlik ilkesinin belirlilik ve öngörülebilirlik boyutları bakımından hala geliştirilmesi gereken yönler bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda anılan kriterlerin zaman içinde yargı içtihatlarıyla somutlaştırılması hem bireylerin hak arama özgürlüğünü güvence altına alacak hem de yargıya duyulan güveni artırarak hukuk devletinin temel yapı taşlarından biri olan hukuki güvenlik ilkesinin daha güçlü şekilde hayata geçirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bununla birlikte fer'i müdahilin kanun yoluna başvuru hakkına ilişkin kanunda açık bir düzenlemenin bulunmaması yürürlükteki hukuk bakımından kanunilik ilkesi gereği bir boşluk oluşturmaktadır. Fer'i müdahile kanun yoluna başvurma hakkının içtihatları birleştirme kararıyla tanınması yargı organlarının görev alanını aşarak kanun koyucu gibi hareket etmeleri anlamına gelebileceğinden bu düzenlemenin yasama organı tarafından açık bir kanuni düzenleme ile yapılması zorunluluk arz etmektedir. Ancak olması gereken hukuk bakımından değerlendirdiğimizde hukuki belirsizlik ve öngörülemezliğin giderilmesi yargısal faaliyetin doğal bir parçasıdır. Bu yönüyle mahkemelerin içtihat yoluyla açıklık sağlaması hukuki güvenlik ilkesi ve özellikle mahkemeye erişim hakkı ve hukuki dinlenilme hakkının etkin şekilde kullanılması açısından yerinde bir gelişme olacaktır. İchtihatları birleştirme kararında yer alan “soyut ve yoruma açık” koşulların içtihatlar yoluyla somutlaştırılması olması gereken hukuk bakımından yargının kural koyması anlamına gelmemekte aksine mevcut hukuki belirsizliklerin giderilmesine yönelik haklı bir beklentiye yansıtılmaktadır.

2. Adil Yargılanma Hakkı Boyutu

Danıştay'ın fer'i müdahile tanıdığı bağımsız kanun yoluna başvuru hakkının adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olan hak arama özgürlüğü ile mahkemeye erişim ve hukuki dinlenilme hakkı bakımından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Hak arama özgürlüğü, bireyin hukuki yollarla hakkını ileri sürebilme iradesini

kapsamakta ve temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda yargı organlarına başvuru imkanını içermektedir⁴³⁸.

Hak arama özgürlüğü hem Anayasa'nın 36. maddesi hem de AİHS'in 6. ve 13. maddeleri ile güvence altına alınmış temel bir haktır. Anayasa'nın 36. maddesi herkesin usulüne uygun olarak yargı organlarına başvurma, dava açma ile açılan davaya cevap verme hakkını güvence altına alır. Bu düzenleme bireylere yalnızca mahkemeye başvurma yetkisi vermekle kalmayıp aynı zamanda yargı sürecinde iddia ve savunma haklarını etkili bir şekilde kullanma güvencesi de tanımaktadır. Bu bağlamda dava hakkı bireylerin maddi haklarını koruyabilmesi için hukuk düzeninin vazgeçilmez bir unsurudur ve anayasal düzeyde teminat altındadır⁴³⁹.

Anayasal ve uluslararası belgeler bu hakkın kapsamını geniş tutarak kişilere etkin bir yargı yoluna erişim hakkı tanımaktadır. Hak arama özgürlüğü ve mahkemeye erişim hakkı yalnızca ulusal mevzuatla sınırlı kalmamakta uluslararası hukukta da önemli bir koruma alanına sahiptir. Nitekim AİHS'in 6. maddesi yalnızca yargılama süreçlerini kapsayan adil yargılanma hakkını güvence altına alırken 13. maddede yer alan etkili başvuru hakkı idari, siyasi ve yargısal mercilere yönelik daha geniş kapsamlı bir koruma sağlamaktadır⁴⁴⁰.

AİHM, 6. maddeyi mahkemeye erişim hakkı olarak doğrudan ve bağımsız bir hak kabul etmekte 13. maddede yer alan etkili başvuru hakkını ise sözleşme ihlallerine bağlı ikincil bir güvence olarak değerlendirmektedir. Bazı kararlarında bu iki maddeyi birlikte yorumlayarak adil yargılanma hakkı ile başvuru yolları arasındaki ilişkiyi kapsamlı biçimde ele almıştır⁴⁴¹.

Bu kapsamda adil yargılanma hakkı ve mahkemeye erişim hakkı hem anayasal hem de uluslararası düzeyde güçlü bir koruma altındadır. Öte yandan AİHS'in 6.maddesi bu hakkı sadece medeni hak ve yükümlülükler ile cezai uyumsuzluklarda sınırlı olarak öngörse de Türkiye'de bu hak, anayasal güvence kapsamında idari

⁴³⁸ İsmail Köküsarı, "Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV, Sayı: 1, 2011, ss. 167-168.

⁴³⁹ Metin Tuluay, "Medeni Yargılama Hukukunda Dava İlişkisi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1983, s. 129.

⁴⁴⁰ Emine Burcu Gülersoy, *Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 98.

⁴⁴¹ Gülersoy, *Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı*, s. 98-100.

yargılamalarda da ileri sürülebilmektedir.⁴⁴² Herkes, kanuna göre kurulmuş bağımsız ve tarafsız yargı organı önünde hakkaniyete uygun, aleni ve makul sürede yargılanma hakkına sahiptir.

AİHS, taraf devletlere yeni kanun yolları oluşturma yükümlülüğü getirmemekle birlikte mevcut başvuru yollarının etkili kullanılmaması mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak değerlendirilmektedir⁴⁴³. Bu bağlamda mahkemeye erişim hakkı mutlak olmayıp belirli ölçülü ve meşru sınırlandırmalara tabi tutulabilir⁴⁴⁴. Ancak AİHM'e göre getirilecek sınırlamalar bireylerin mahkemeye erişimini aşırı derecede zorlaştırmamalı ve hakkın özünü zedelememelidir.

Bu doğrultuda istinaf ve temyiz mercileri kurmak zorunlu olmasa da eğer kurulmuşsa bu mercilerin AİHS'nin 6. maddesinde öngörülen adil yargılanma güvencelere uygun şekilde işlemesi gerekir. Kanun yollarının etkin şekilde kullanılmaması yalnızca ilk derece mahkemelerinde dava açma hakkını değil kanun yollarına erişim hakkını da içeren mahkemeye erişim hakkının ihlali sonucunu doğurabilir. Bu yolların yetersizliği mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak değerlendirilebilir. AİHM özetle adalet mekanizmasının yalnızca teoride değil pratikte de etkili olmasını zorunlu görmektedir⁴⁴⁵.

Bu bağlamda fer'i müdahilin hukuki statüsü mahkemeye erişim hakkı ve hukuki dinlenilme hakkı açısından özel bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Zira fer'i müdahilin davaya ilişkin bağımsız bir hakkı bulunmamakta müdahale hakkı da mevcut bir davaya bağlı olarak doğmaktadır. Bu nedenle fer'i müdahilin yargılamadaki konumu ve yetkileri hukuki dinlenilme hakkı ile doğrudan ilişkilidir⁴⁴⁶.

Nitekim doktrindeki bir görüşe göre, fer'i müdahilin davaya katılması için hukuki yararının mahkemece tespiti gerekmektedir. Bu durumda yanında katıldığı tarafın lehine davayı takip etme ve usul işlemleri yapma hakkı doğduğu ileri

⁴⁴² Nurcan Yılmaz Özel, *Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, ss. 45-46.

⁴⁴³ AİHM, Anghel/Italy, § 50. Karakutsya/Ukrayna, Appl. No: 18986/06, 16.02.2017, § 44. Aktaran Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4*, Avrupa Konseyi 2018, s. 23, <https://www.anayasa.gov.tr> (Erişim: 24.04.2025).

⁴⁴⁴ AYM, 14.07.2016, 2016/29 E., 2016/134 K., RG. 23.9.2016, S. 29836, §§ 20-21. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (Erişim: 24.04.2025).

⁴⁴⁵ AİHM, Bayar ve Gürbüz/Türkiye, 27.11.2012, B. No: 37569, § 40, 42, 49, <https://hudoc.echr.coe.int> (Erişim: 24.04.2025).

⁴⁴⁶ Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s. 260.

sürülmektedir. Bu görüş, fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafın kanun yollarına başvurmaması halinde tek başına bu yola başvurabilmesini temel hakların geniş yorumlanması ilkesi gereği savunmaktadır. Özellikle idari yargılamada müdahillik, hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı çerçevesinde değerlendirilerek fer'i müdahilin menfaatinin gerektirdiği usul işlemlerini asıl tarafın iradesine bağlı kalmaksızın yapabilmesi gerektiği ileri sürülmektedir⁴⁴⁷.

Benzer bir görüşe göre, davalı idare yanında yer alan ve davalı idarenin kanun yollarına başvurmaması ihtimali karşısında dava konusu işlemin iptalinden doğrudan hak ve menfaati etkilenen müdahilin tek başına kanun yoluna başvurma imkanından yoksun bırakılması çoğu kez mahkemeye erişim hakkının fiilen ihlali sonucunu doğurabilir. Zira bu durumda müdahilin başvurabileceği etkili bir yargı yolu kalmamakta ve menfaatini koruma imkanı ortadan kalkmaktadır. Mahkemeye erişim hakkı yalnızca ilk derece mahkemelerinde dava açma hakkını değil aynı zamanda kanun yollarına başvurma imkanını da kapsadığından müdahilin bağımsız olarak kanun yolu başvurusunda bulunabilmesine olanak tanınması gerektiği savunulmaktadır⁴⁴⁸.

Olmayı gereken hukuk bakımından fer'i müdahilin kanun yollarına başvurma hakkının tanınması gerektiği görüşü çok eski tarihlerden beri doktrinde yer almaktadır. Buna yönelik doktrindeki bir görüş, adli yargıda hakimin üçüncü kişiye davayı re'sen ihbar etme yetkisi bulunmazken idari yargıda böyle bir uygulamanın kabul edilmesi hem verilen kararların soyut etkisi hem de idari yargının kendine özgü yapısıyla açıklanabildiğini ifade etmektedir⁴⁴⁹. Ancak idari yargıda ihbarın temel amacının üçüncü kişiye müdahil olma fırsatı tanımak olduğundan mahkemece re'sen çağrılan kişilerin tarafların talebiyle ihbar edilenlerden daha geniş haklara sahip olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu kapsamda fer'i müdahilin asıl tarafın usulü

⁴⁴⁷ Akyıldız, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari yargılama Hukukunda Uygulanması Bağlamında Ehliyet (Objektif Ehliyet), Davaya Katılma (Asli ve Fer'i Müdahale) ve Davanın İhbarı Müessesesi", ss. 332-335.

⁴⁴⁸ Günday, *İdari Yargılama Hukuku*, ss. 407-408. Pekcanıtez de idari yargıda iptal davaları sonucunda verilen kararların inşai etkisi nedeniyle yalnızca davanın taraflarını değil, üçüncü kişileri de doğrudan etkilediğini belirtmekte, bu sebeple fer'i müdahilin medeni usul hukukundaki müdahilden daha geniş hak ve yetkilere sahip olması gerektiği görüşündedir. Yazara göre, hükmün inşa niteliği fer'i müdahilin iptal davası sonucunda verilen hükmün tek başına kanun yoluna götürülebilmesini gerekli kılmaktadır. Pekcanıtez, "İdari Yargıda Fer'i Müdahil Hükmü Tek Başına Temyiz Edebilir mi?", s. 595.

⁴⁴⁹ Pekcanıtez, "İdari Yargıda Fer'i Müdahil Hükmü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)", ss. 595-598. Aynı yönde görüşler için bkz. Erdal, *İdari Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, ss. 151-153; Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", s. 321.

işlemleriyle çelişmediği sürece temyiz yetkisi dahil tüm usul işlemlerini bağımsız olarak yapabilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, idari yargıdaki iptal kararları sadece tarafları değil üçüncü kişileri de etkileyen soyut nitelikte hükümlerdir. Bu nedenle fer'i müdahilin yetki ve sorumluluklarının daha geniş bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Özellikle re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu idari yargıda üçüncü kişilerin sadece asıl tarafın işlemlerine bağlı kalması eksik kalan usuli işlemleri tamamlayamaması hukuki tutarsızlıkları yol açabilir. Oysa fer'i müdahilin asıl tarafın yerine getirmediği işlemleri yapabilmesi uyuşmazlığın daha kapsamlı bir biçimde incelenmesi ve verilen kararların hukuki isabet oranının artmasını sağlayabilir. Ayrıca bu görüş, asıl taraf temyize başvurması bile fer'i müdahalenin bu yola başvurma hakkından yoksun bırakılması yargılamanın etkinliğinin zedeleyeceğini dile getirmektedir. Çünkü müdahilin temyiz hakkının olmaması gelecekte açılacak rücu davalarında ciddi sonuçlar doğurabilir. Dahası müdahile temyiz hakkı tanınmaması hukuki dinlenilme ve adil yargılanma haklarının ihlali anlamına geleceğinden AIHS hükümleriyle de çelişmektedir. Bu nedenlerle fer'i müdahilin yanında katıldığı tarafın tutumuna bağlı olmaksızın hükmü tek başına temyize götürebilmesinin zorunlu olduğunu savunmaktadır⁴⁵⁰.

Benzer şekilde diğer bir görüş de fer'i müdahile bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı tanıyan Danıştay yaklaşımını olması gereken hukuk açısından değerlendirilmiştir. Bu görüş, kararda yalnızca fer'i müdahilin kanun yollarına tek başına başvurup başvuramayacağı sorununun ele alındığını bunun dışında kalan başvuru ve itiraz haklarına dair herhangi bir inceleme yapılmadığını belirtmiştir. Bu görüşe göre, kararın gerekçeleri incelendiğinde fer'i müdahilin yalnızca temyiz gibi kanun yollarında değil yürütmenin durdurulması talebi veya bu taleplere karşı yapılacak itiraz gibi diğer usuli işlemlerde de bağımsız olarak hareket edebilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Fakat Danıştay'ın bu konulara doğrudan açıklık getirmediğini bu durumun da fer'i müdahilin hukuku statüsüne dair belirsizlikleri ve uygulamada karşılaşılabilecek sorunları arttırdığı ileri sürülmüştür⁴⁵¹. Kanaatimizce bu belirsizliğin giderilmesi için fer'i müdahilin sadece temyiz yolunda değil yargılamanın diğer usulü aşamalarında da hangi kapsamda ve ne ölçüde aktif

⁴⁵⁰ Pekcanıtez, "İdari Yargıda Fer'i Müdahil Hükmü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)", ss. 595-598. Aynı yönde görüşler için bkz. Erdal, *İdari Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanması Sorunu)*, ss. 151-153; Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", s. 321.

⁴⁵¹ Aslan, Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku, ss. 373-374.

davranabileceğinin açık şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Özellikle yürütmenin durdurulması taleplerinde veya bu taleplere karşı itiraz gibi süreçlerde fer'i müdahilin bağımsız olarak başvuru yapabilip yapamayacağı konusunda açıklık getiren açık bir yasal düzenleme veya Danıştay kararına ek yönlendirici içtihatlar oluşturulmalıdır. Danıştay'ın ileride benzer içtihatlarında veya gerekçeli kararlarında bu hususlara özel olarak değinmesi doktrinde ve uygulamada yeknesaklık sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda Danıştay'ın fer'i müdahile yanında katıldığı tarafın açıkça iradesine aykırı olmamak koşuluyla bağımsız olarak kanun yoluna başvurabilmesini mümkün kılması olması gereken hukuk açısından önemli bir adım olduğu kanaatindeyiz. Zira söz konusu karar yalnızca usule ilişkin bir düzenleme getirmekle kalmamakta aynı zamanda adil yargılanma hakkı kapsamında güvence altına alınan hukuki dinlenilme hakkı, hak arama özgürlüğü ve mahkemeye erişim hakkı gibi evrensel ilkelere yargılama süreçlerinde işlerlik kazandırma potansiyele sahiptir.

Her ne kadar HMK'nın 66 ve 68. maddesi hükümleri gereği yanında katıldığı tarafın yardımcısı ve onun usul işlemleriyle bağlı konumda olsa da bu durum onun yargılama sürecine pasif şekilde katılmasını zorunlu kılmamaktadır. Aksine, diğer bir yandan idari yargıda geçerli olan re'sen araştırma ilkesi ile kamu yararını gözetme yükümlülüğü hakimnin her türlü unsuru kendiliğinden tespit etmesini zorunlu kılmaz. Zira kimi zaman hakimnin gözünden kaçabilecek hususlar fer'i müdahil aracılığıyla yargılamaya getirilebilir. Bu bağlamda müdahilin yalnızca şeklen değil içerik açısından da yargılamaya katkıda bulunabilmesi hukuki dinlenilme hakkının anlamlı şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Fer'i müdahilin dava sürecine sadece izleyici olarak değil gerektiğinde etkili biçimde katılabilecek bir konumda bulunması mahkemeye erişim hakkı açısından da önem arz etmektedir⁴⁵².

Fer'i müdahilin temel amacı davada taraf sıfatı olmasa da verilen kararın kendi menfaatini ihlal etmesini engellemektir. Asıl tarafın kanun yoluna başvurmaması halinde de müdahilin menfaati zarar görebileceğinden bağımsız şekilde kanun yoluna başvurma yetkisinin müdahile tanınması olması gereken hukuk açısından yerinde bir

⁴⁵² Pekcanıtez, "İdari Yargıda Fer'i Müdahil Hükümü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)", ss. 595-598. Aynı yönde görüşler için bkz. Erdal, *İdarî Yargıda Fer'i Müdahale (Hukuk Usulî Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdarî Yargıda Uygulanması Sorunu)*, ss. 151-153; Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", s. 321.

yaklaşım olacaktır. Ayrıca Danıştay yaklaşımında bu hakkı fer'i müdahilin kanun yoluna başvurma yetkisi yanında katıldığı tarafın açık iradesine açıkça aykırı olmama koşuluyla sınırlandırmıştır. Her ne kadar bu sınırlandırma uygulamada bazı belirsizliklere yol açabilecek ise de hem olması gereken hukuk bakımından hem de düzenlendiği HMK'nın genel sistematigi dikkate alındığında bu yaklaşımın belirttiğimiz çerçevede yerinde olduğu kanaatindeyiz. Çünkü adil yargılanma hakkı kapsamındaki mahkemeye erişim ve etkili başvuru hakkının sağlanması açısından fer'i müdahile bağımsız olarak kanun yoluna başvurma yetkisinin verilmesi isabetlidir. Ancak İYUK'un 31. maddesi ile idari yargıdaki fer'i müdahale kurumuna HMK hükümleri uyguladığından HMK'nın 68. maddesi gereği fer'i müdahil yanında katıldığı tarafın beyan ve işlemlerine aykırı usul işlemlerini yapamayacaktır. DİBK olması gereken hukuka uygun bir çözüm getirerek fer'i müdahile bu yetkiyi vermiş, ancak yürürlükteki kanun hükümlerini tamamen göz ardı etmeyerek aradaki dengeyi sağlamaya çalışmıştır.

Bununla birlikte başvuru hakkının sınırını oluşturan “açıkça aykırı olmama” ifadesi muğlak olduğundan uygulamada farklı yorumlara yol açabileceği ve bu durumun belirlilik ilkesini ihlal edebileceği yönündeki endişe de yerindedir. Kurulun çizdiği sınırı somutlaştırmamış olması hakimın ya da idarenin keyfilğine açık kapı bırakmaktadır⁴⁵³. Danıştay bu hakkın kapsamında fer'i müdahilin başvurusunun yanında katıldığı tarafın iradesine aykırı olamayacağını söylemekte ancak fer'i müdahilin menfaati ile asıl tarafın iradesi arasındaki dengenin nasıl sağlanacağını göstermemektedir. Zira Danıştay, fer'i müdahilin başvurusunun asıl tarafa tebliğ edilmesi gerektiğini belirtmişse de bu tebligatın sonuçlarına değinmemiştir. Olması gereken hukuk bakımından ele aldığımızda bu muğlak ifade yönlendirici içtihatlarla açıklığa kavuşturulabilecektir. Kurulun getirmek istediği bu sistem asıl tarafın iradesi ile fer'i müdahilin menfaati arasında çelişki doğduğunda adil yargılanma hakkının mı yoksa dava tarafının iradesinin mi öncelikli olacağı sorularına cevap verecek şekilde netleştirilmelidir. Bu tür tereddütlerin önüne geçmek adına asıl tarafa tebliğle birlikte belirli bir süre içerisinde görüş bildirme imkanı sağlanabilir. Eğer bu süre içerisinde asıl taraf görüş bildirmezse zımni rıza olduğu gerekçesiyle müdahilin başvurusu kabul edilebilir. Fakat tebligat ile zımni rızanın sonuçlarının ne olduğu konusunda asıl

⁴⁵³ Çapar, “Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İctihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme”, ss. 200-205

taraf açıkça bilgilendirilmelidir. Zira, müdahil kadar asıl tarafın haklarının korunması bakımından da böyle bir bilgilendirme özel bir önem taşımaktadır.

Kaldı ki idare yargılama hukukunun temel amacı davanın aydınlatılması, işlemlerin hukuka uygunluğunun sağlanması ve kamu yararının gözetilmesi olduğundan uygulamada farklılığa neden olabilecek tereddütlerin giderilmesi yerinde olacaktır. Bu amaç doğrultusunda idarenin ve idari işlemlerin yargısal açıdan denetlenebilmesi ve hukuka uygunluk denetiminin doğru şekilde yapılabilmesi için de dava malzemelerinin toplanmasında mahkemelere re'sen araştırma yetkisi tanınmıştır⁴⁵⁴.

IV. 2577 sayılı Kanun'un 31. Maddesinin İdari Yargıda Uygulanabilirliğinin İdari Yargının Özellikleri Bağlamında İncelenmesi

Medeni yargılama hukuku ile idari yargılama hukuku arasında hem ilke hem de yapı bakımından önemli farklar bulunmaktadır. Ancak medeni yargılama usulündeki bazı kuralların atıf yoluyla idari yargıya uygulanması özellikle müdahale kurumu gibi konularda ciddi sorunlara yol açmakta ve doktrinde eleştirilmektedir.

Bu nedenle adli yargıya ait usul kurallarının idari yargıya uyarlanması yetersiz kalmakta ve fer'i müdahale kurumu ve müdahilin hukuki statüsü ile kanun yoluna başvuru hakkının idari yargıya özgü şekilde düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda idari yargının yapısına uygun düzenlemelerin doğrudan İYUK'ta yapılması gerektiği yönünde önemli görüşler bulunmaktadır. Hatta mevcut sistemin ihtiyaçları karşılayamaması nedeniyle idari yargıya özgü yeni bir usul kanununun hazırlanması gerektiği de savunulmaktadır. İşte bu ihtiyaçların neden ortaya çıktığını daha iyi anlayabilmek için idari yargılama usulünün temel özelliklerine değinmek yerinde olacaktır.

A. 2577 sayılı Kanun'un 31. Maddesinin Uygulanmasını Sınırlayan Usul İlkeleri

Yargılama usul kurallarının belirlenmesinde her yargı türünün kendi amacına ve yapısına özgü ilkeler esas alınmalıdır. Bu doğrultuda idari yargılama usulü gelişim süreci ve temel amacı itibarıyla diğer yargı türlerinden ayrılan özel bir niteliğe

⁴⁵⁴ Pekcanıtez, "İdari Yargıda Fer'i Müdahil Hükümü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)", s. 598.

sahiptir⁴⁵⁵. İdari yargılama sistemi, birey ile kamu gücünü kullanan idare arasında doğan uyuşmazlıklarda denge kurmayı hedeflemektedir. Bu sistem hem bireylerin hak ve menfaatlerini korumayı hem de idarenin işlem ve eylemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemeye amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için de kendine özgü usul ilkelerine dayanarak hukuka aykırı idari işlemlerin iptaline ve doğan zararların giderilmesine imkan tanıyan özel bir denetim mekanizması sunmaktadır⁴⁵⁶.

Buna karşılık, medeni yargılama usulü özel hukuk ilişkilerine uygulanmakta ve esasen tarafların eşitliği, irade serbestisi ve tasarruf serbestisi gibi ilkelere dayanarak şekillenmektedir. Medeni yargılama hukukunun temelinde bireylerin eşit statüde olduğu varsayılır ve yargılama bu çerçevede taraflarca yürütülür⁴⁵⁷.

Ancak idari yargıda durum farklıdır. İdare kamu gücünü elinde bulunduran ve fiilen üstün konumda olan bir taraftır. Taraflar arasındaki bu dengesiz yapı bireyin haklarının korunmasında ek güvencelere ihtiyaç duyulmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla idari yargıdaki uyuşmazlıklarda tarafların eşitliği varsayımı geçerli olmadığından medeni yargılama hukukuna özgü kurallarının doğrudan idari yargıya uygulanması hem sistemsal açıdan hem de hakkaniyet bakımından sakıncalı sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle medeni yargılama hukukuna özgü kuralların idari yargıya atıf yoluyla uygulanması taraflar arasındaki güç dengesizliğini göz ardı ettiği için bireyin etkili korunmasını güçleştirmektedir⁴⁵⁸.

İdarenin üstün konumu karşısında bireyin haklarını koruyabilmek için idari yargılama hukukuna özgü usul hükümlerinin doğrudan düzenlenmesi ya da bu ihtiyaçlara özel bir yargılama rejiminin geliştirilmesi gereklidir. Atıf yoluyla uygulama sadece biçimsel bir çözüm olmakta idari yargının kendine özgü amaç ve işleyişine uygun düşmediği için sistemde yapısal boşluklara neden olmaktadır.

⁴⁵⁵ Bahtiyar Akyılmaz, Ramazan Çağlayan, Münci Naci Çakmak, Dilşat Yılmaz, Süheyla Suzan Gökalp, Çınar Can Evren, Kamile Türkoğlu Üstün, Halim Alperen Çıtak, İsmail Uçar ve Faruk Göçkün, “Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Yeni Bir İdari Yargılama Usul Kanunu”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan Dizisi-I Cumhuriyetin 100. Yılı ve Hukuk*, Nobel Yayınevi, Ankara 2023, s. 86, <https://www.nobelyayin.com> (Erişim: 08.05.2025).

⁴⁵⁶ Türkoğlu Üstün, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, ss. 64-65.

⁴⁵⁷ Türkoğlu Üstün, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, s. 45.

⁴⁵⁸ Zehra Odyakmaz, “30. Yılda İdari Yargı ile İlgili Öneriler” ed. Serkan Ağar vd., *Ankara Barosu – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, 2012, s. 192, <http://kutuphane.ankarabarusu.org.tr> (Erişim: 08.05.2025).

1. Re'sen Araştırma Yetkisi

İdari yargılama hukukunda dava malzemesinin toplanmasına ilişkin olarak davacının iddiasını ayrıntılı şekilde somutlaştırma yükümlülüğü bulunmamakta dilekçesinde vakıa ve delilleri kısaca belirtmesi yeterli görülmektedir. Zira vakıaların ve delillerin araştırılması re'sen araştırma ilkesi gereği mahkemenin görevidir⁴⁵⁹. Bu ilke idari yargının adli yargıdan en temel farklarından biridir.

İYUK'un 20. maddesinin 1. fıkrası re'sen araştırma yetkisinin hukuki temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri gördükleri davalarda her türlü incelemeyi re'sen yapma yetkisine sahiptir. Bu yetki, maddi olayların incelenmesi, delillerin toplanması, olayın hukuki niteliğinin belirlenmesi ve ileri sürülen iddia ve savunmaların gerçeğe uygunluğunun araştırılması gibi görevleri kapsamaktadır. Bu yönüyle re'sen araştırma yetkisi medeni yargılama hukukunda geçerli olan taraflarca getirilme ilkesine istisna oluşturmaktadır⁴⁶⁰.

Hakime tanınan bu yetki, delil toplama ve olayları aydınlatma amacı taşısa da mutlak ve sınırsız değildir. Hakim bu yetkisini kullanırken idarenin takdir yetkisine müdahale edemez. Yalnızca hukuka uygunluk denetimiyle sınırlı hareket edebilir⁴⁶¹.

İdari tasarrufların gerçekleştirilmesinde idarenin güçlü konumu ve davaya ilişkin bilgi-belgelerin çoğunlukla idare nezdinde bulunması mahkemeye geniş bir araştırma yükümlülüğü yüklemektedir⁴⁶². Diğer yandan bu ilke, kamu düzenine ilişkin hususların incelenmesini sağlayarak mahkemenin doğru sonuca ulaşmasına katkıda bulunması ve idari yargıda hukuka uygunluğun tüm kapsamlı araştırmaları gerektirmesi nedeniyle önemlidir⁴⁶³. Davacının dava açarken çoğu zaman elinde davaya ilişkin sınırlı belge bulunması nedeniyle yalnızca tarafın sunduğu delillerle yargılamanın yürütülmesi davanın aydınlatılması açısından yetersiz kalabilir⁴⁶⁴. Bu nedenle hakimin bu yetkisi uyarınca yargılamada aktif rol üstlenmesi gerekmektedir.

⁴⁵⁹ Türkoğlu Üstün, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, s. 96.

⁴⁶⁰ Osman Sarıaslan, "Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Re'sen Araştırma İlkesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 12, 2018, s. 650, <https://www.academia.edu> (Erişim: 18.03.2025).

⁴⁶¹ Evren, "İptal Davalarında Kendiliğinden Araştırma İlkesi". 718.

⁴⁶² Evren, "İptal Davalarında Kendiliğinden Araştırma İlkesi". 711.

⁴⁶³ Aslan, "Türk İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi", s. 54.

⁴⁶⁴ Aslan, "Türk İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi", s. 55.

İdari hakim yalnızca uyuşmazlığı çözmekle kalmayıp aynı zamanda hukukun üstünlüğünü sağlamak ve bireyin haklarını korumakla da yükümlüdür. Bu bağlamda hakim yargılama sürecinde Anayasa ve İYUK'ta yer alan kuralları aktif bir şekilde uygulamalı ve çekimser kalmamalı usule ilişkin kuralları da mümkün olduğunca geniş ve hak eksenli yorumlanmalıdır. Aksi takdirde bireyin mahkemeye erişim hakkı zedelenebilir⁴⁶⁵.

Danıştay fer'i müdahale bağımsız kanun yoluna başvuru hakkı tanıdığı içtihadında bu kapsamda hakimın görev ve yetkilerini açıklamıştır. Danıştay, yargılamanın yürütülmesi, maddi olayların incelenmesi, delillerin toplanması, hukuki değerlendirme yapılması gibi görevlerin hakime ait olduğunu belirtmiştir. Hakimlerin taraflarca ileri sürülmeyen hususları da inceleyebileceği ifade edilmiştir. Böylece olayın hukuki yönünü değerlendirme ve çözüm üretme konusunda hakimın geniş bir yetkisi bulunduğu ortaya konulmuştur⁴⁶⁶.

Ancak re'sen araştırma yetkisinin varlığı üçüncü kişilerin davaya katılımının işlevsiz olduğu anlamına gelmeyecektir. Davanın sonucundan etkilenme ihtimali bulunan kişilerin ileri süremediği hususların göz ardı edilmesi kamu yararını ve yargılamanın etkinliğini olumsuz etkileyebilecektir⁴⁶⁷. Zira İYUK'un 21. maddesi de dilekçelerle birlikte sunulmayan belgelerin sunulmama gerekçesinin makul görülmesi halinde kabul edilebileceğini ve karşı tarafa tebliğ edileceğini düzenleyerek bu konuda esneklik sağlamaktadır. Bu esneklik de idari yargıda tarafların dava süreci boyunca iddia ve savunmalarına dair bilgi ve belgeleri sunma imkanına sahip olduğunu ve bunların dikkate alınması gerektiğini göstermektedir⁴⁶⁸. Bu doğrultuda İYUK'un 31. maddesi gereği davanın sonucundan etkilenebilecek kişilere dava sürecinin bildirilmesi mahkemelerin yasal yükümlülüğündedir⁴⁶⁹. Böylece üçüncü kişilerin davadan haberdar olmaları ve sürece dahil olabilmeleri güvence altına alınmıştır.

Sonuç olarak, idari yargıda re'sen araştırma ilkesinin benimsenme gerekçesi kamu yararının korunması, idarenin hukuka uygun hareket etmesinin sağlanması ve

⁴⁶⁵ Selami Demirkol, "İdari Yargının, Yargılama Yetkisinin, Kapsam ve Sınırı-Birey ve Hak Perspektifiyle Yorumlayan, Yargıç Hassasiyeti", *Danıştay ve İdari Yargı Günü 154. Yıl Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 114, Ankara 2022, ss. 197-199, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 22.03.2025).

⁴⁶⁶ DİBK, 03.02.2023, 2021/4 E., 2023/1K.

⁴⁶⁷ Karakuş, "İdari Yargıda Hukuk Muhakemeleri Kanununun Uygulanması", s. 89.

⁴⁶⁸ Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku*, s. 11.

⁴⁶⁹ Sariaslan, "Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Re'sen Araştırma İlkesi", s. 655.

bireyin idare karşısındaki zayıf konumunun dengelenmesidir. Bu ilke daha adil ve hakkaniyete uygun bir yargılama için gereklidir⁴⁷⁰. Ancak fer’i müdahale gibi kurumların özgün yapısı göz önüne alınmadan medeni yargılama hukukundaki kuralların aynen aktarılması idari yargının ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve bu kurumların uygulanması bakımından çeşitli uyumsuzluklara yol açmaktadır. Bu nedenle re’sen araştırma ilkesinin varlığı 31. maddenin uygulanmasını sınırlandırmaktadır. Bu doğrultuda medeni yargılama usulünün özellikleriyle düzenlenmiş müdahale kurumunun doğrudan alınması yerine idari yargılama usulünün özellikleri ile birlikte ele alınarak idari yargıya uyarlanması gerekmektedir.

2. Yazılılık İlkesi ve Evrak Üzerinden İnceleme Usulü

İdari yargılamanın nedeni yargılamadan farklılık gösteren bir diğer yönü yazılılık ilkesine dayanmasıdır. Bu nedenle yargılama süreci dosyada yer alan bilgi ve belgeler üzerinden evrak incelemesi yoluyla yürütülmektedir⁴⁷¹. Nitekim İYUK’un 1. maddesinin 2. fıkrasında Danıştay ile bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinde yazılı yargılama usulünün geçerli olduğu ve yargılamanın dosya üzerinden yapılacağı açıkça düzenlenmiştir⁴⁷².

Buna karşılık, adli yargıda sözlü yargılama usulü esas alınmakta duruşma yapılmasının yanı sıra tanık dinlenmesi ve yemin teklif edilmesi gibi işlemler de bu yargılama türüne özgü unsurlar arasında yer almaktadır. Bu fark fer’i müdahale kurumunun işleyişi bakımından da belirleyici niteliktedir.

Örneğin, HMK’nın 66. maddesi uyarınca üçüncü kişilerin tahkikat tamamlanana kadar davaya müdahale etmelerine imkan tanınmaktadır. Ancak idari yargıda yazılı usulün benimsenmesiyle birlikte kullanılabilecek delil türleri ve duruşma uygulamaları da sınırlandırılmıştır⁴⁷³. Bu nedenle idari yargıda ön inceleme ve karar duruşması gibi bir ayrımı yapılmamış, duruşma da hakimnin kanaatini şekillendiren bir aşama olmaktan çok kanunun öngördüğü usulü bir zorunluluk olarak kalmıştır⁴⁷⁴. Dolayısıyla idari yargıda yargılama evrak üzerinden ve çoğu zaman duruşma

⁴⁷⁰ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, s. 78.

⁴⁷¹ Detaylı bilgi için bkz. Akyılmaz vd., “Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Yeni Bir İdari Yargılama Usul Kanunu”, s. 87.

⁴⁷² Bu konu hakkında bkz. Danıştay 3. D., 24.12.1986, 1986/1201 E., 1986/2706 K., <https://www.lexpera.com.tr> (Erişim: 13.04.2025).

⁴⁷³ Zehra Karakuş Işık, “İdari Yargıda Delillerin Değerlendirilmesinin Kanuni Sınırları”, *Legal Hukuk Dergisi*, Cilt: 2018, Sayı: 191, 2018, s. 5205, <https://legal.com.tr> (Erişim: 16.05.2025).

⁴⁷⁴ Işık, “İdari Yargıda Delillerin Değerlendirilmesinin Kanuni Sınırları”, s. 5209.

yapılmaksızın tamamlanmaktadır. Bu yapının bir sonucu olarak tahkikat süresinin sübjektif unsurlara göre uzayıp kısalması mümkündür ve önceden belirlenmesi zordur. Dolayısıyla fer'i müdahale talebi yargılama sürecinin herhangi bir aşamasında yapılabilir. Talebin kabul edilip edilmemesi ise hakimnin takdirindedir⁴⁷⁵.

İdari yargıya özgü bu usul ilkelerinin 31. maddenin uygulanmasını sınırladığına katılmakla birlikte değinilmesi gereken diğer bir husus, İYUK'un 31. maddesinde yer alan "bu Kanun'da hüküm bulunmayan hallerde HMK hükümleri uygulanır" şeklinde genel atıftır. Bu düzenleme herhangi bir sınırlama içermemekle birlikte HMK hükümlerinin doğrudan ve aynen uygulanması halinde idari yargının özgün yapısının zedelenmesi ve sistemin adli yargı usulüne benzemesi, bir başka bir deyişle "adlileşmesi" riski de gündeme gelebilir⁴⁷⁶.

Oysa Türk idari yargı sistemi yüzyılı aşkın bir süredir kendine özgü yargılama teknikleri ve kurumsal yapılar geliştirmiştir. Bu sistem, taraflarca hazırlama ve eşitlik ilkelerine dayalı olan medeni yargılama hukukundan ayrılmakta idarenin hukuka uygunluğunu denetleme işleviyle kişi haklarının etkin şekilde korunmasını hedeflemektedir. Bu nedenle idari uyuşmazlıkların adli yargının mantığıyla çözümlenmesi ne idarenin denetim işlevini layıkıyla yerine getirebilir ne de bireylerin anayasal güvence kapsamındaki haklarını tam anlamıyla koruyabilir⁴⁷⁷. Fakat idari yargının adlileşmesi riskine karşı medeni yargılama hukuku kurumlarından yararlanılması katı şekil şartlarına bağlanmamalı Anayasa ve AİHS'in kişilere tanıdığı hak ve hürriyetler dikkate alınarak idari hakimlerin içtihatlar oluşturmaya imkan sağlanmalıdır⁴⁷⁸. Bu doğrultuda 31. maddenin tam olarak uygulanabilmesi için medeni yargılama usulünün özellikleriyle düzenlenmiş müdahale kurumunun doğrudan alınması yerine idari yargılama usulünün özellikleri ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

⁴⁷⁵ Arslaner, "İdari Yargılamada Fer'i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı", s. 313.

⁴⁷⁶ Duran, "İdari Yargı Adlileşti...", s. 66.

⁴⁷⁷ Ali Akyıldız, "Hukuk Muhakemeleri Kanununda Yapılan Değişikliklerin İdari Yargılama Usulüne Etkileri" ed. Serkan Ağar vd., *Ankara Barosu – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, Ankara 2012, s. 175, <http://kutuphane.ankarabarsu.org.tr> (Erişim: 21.04.2025).

⁴⁷⁸ Işık, "İdari Yargıda Delillerin Değerlendirilmesinin Kanuni Sınırları", s. 5214.

B. Yeni Bir İdari Yargılama Usulü Kanuna Dair Değerlendirme ve Öneriler

İdari yargılamanın temel amacı, idarenin işlem ve eylemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemektir. Bu nedenle idari yargılama hukukuna ilişkin usul hükümleri adli yargıdan farklı ve daha esnek biçimde düzenlenmiştir. Ayrıntılı usul kurallarının sınırlı olması idari faaliyetlerin değişkenliği, kamu hizmetlerinin çeşitliliği, özel kanunla getirilen düzenlemeler ve içtihat hukukunun gelişimi ile açıklanmaktadır⁴⁷⁹. Bu farklılık, yargılama hukukuna ilişkin kuralların davaların niteliği ve amacına uygun şekillenmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle idari davalarda yargılamanın amacı idarenin yargısal denetimini sağlamak olduğundan bu amaca aykırı düşen kurallara yer verilmemelidir⁴⁸⁰.

Bununla birlikte idari yargılama hukukunda davaya katılma gibi bazı usul konularında medeni yargılama hukukuna atıf yapılmaktadır. Ancak HMK hükümlerinin idari yargıya doğrudan uygulanması her zaman yapısal uyum sağlamamakta ve bu durum uygulamada ciddi sorunlara yol açmaktadır. Mahkemeler kanun hükümlerini zorlayarak usul kurallarını kendi ihtiyaçlarına göre uyarlamaya çalıştığında yargılamanın etkinliği ve amacına uygunluğu zarar görebilmektedir⁴⁸¹. Nitekim, medeni yargılama hukukuna özgü bazı kurumların abartılı biçimde idari yargıya aktarılması bu yargı türünün kendine özgü yapısını zedelemekte ve davaların amacına uygun şekilde süratle sonuçlandırılmasını engellemektedir. Bu durum, idari yargının işlevini ve kamu yararını gözeten yapısını tehlikeye atmaktadır⁴⁸².

Danıştay da 2016 tarihli bir kararında, medeni yargılama usulü kurallarının idari yargıya aktarılırken bu yargı kolunun kamu yararını esas alan özel yapısının dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır⁴⁸³. Bu karara göre, idari yargıda hakim re'sen

⁴⁷⁹ Eroğlu, “Danıştay Kanunuyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’na Atıf Yapılmayan Hallerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun Danıştayda Uygulanışı”, s. 24.

⁴⁸⁰ Dinç ve Candan, “İdari Yargılama Usulünde Davanın İhbarı (Duyurulması)”, s. 6.

⁴⁸¹ Ali Ulusoy, “Birinci Oturum İdari Yargı”, ed. Serkan Ağar vd., *Ankara Barosu – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, Ankara 2012, s. 25, <http://kutuphane.ankarabarsu.org.tr> (Erişim: 18.04.2025).

⁴⁸² Mehmet Rıza Ünlüçay, “İdarî Yargı”, ed. Serkan Ağar vd., *Ankara Barosu – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, Ankara 2012, ss. 22-23, <http://kutuphane.ankarabarsu.org.tr> (Erişim: 07.05.2025).

⁴⁸³ Bu doğrultuda Danıştay 13.D., 09.03.2016, 2015/6176 E., 2016/625 K. sayılı kararında, İYUK’un 20. maddesinde düzenlenen kendiliğinden araştırma ilkesi göz önünde bulundurulduğunda, hukuki yararın bulunması kaydıyla üçüncü kişinin davaya müdahalesinin, kanun yolu da dahil olmak üzere davanın her aşamasında mümkün olduğunun kabul edilmesi gerektiğine, bu yaklaşımın idari yargılama hukukunun temel ilkelerine uygun olduğuna karar vermiştir. <https://www.lexpera.com.tr>

araştırma ilkesi doğrultusunda daha aktif bir rol üstlenir ve olayları taraf beyanlarıyla sınırlı kalmaksızın kendiliğinden incelemekle yükümlüdür. Bu nedenle HMK’da yer alan ve taraflarca yerine getirme ilkesine dayanan fer’i müdahale gibi özel hukuk kaynaklı kurumların idari yargıya doğrudan uygulanması kamu yararının sağlanmasında sorunlara yol açabilir. Zira idari yargıda üçüncü kişilerin davaya katılması yalnızca taraflar arasındaki menfaat ilişkisiyle sınırlı olmayıp idarenin hukuka uygun davranıp davranmadığını denetimiyle de ilgilidir. Sonuç olarak, HMK’daki düzenlemeler idari yargıya aktarılırken bu yargı kolunun özel yapısı, amacı ve kamu yararını önceleyen işleyişinin mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir⁴⁸⁴.

Doktrinde bir görüş, idari yargılama hukukunda yapılacak reformların geçmişle bağ koparılmadan kademeli biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşıma göre, sadece tek bir sorunu çözmeye yönelik düzenlemelerle yetinilmemeli getirilen çözümlerin sistemle kopukluğu ve uyumsuzluğu gibi yeni sorunların doğurmaması için sistemin bütünlüğü korunmalıdır. Ayrıca iç hukuk uygulamaları dikkate alınarak ve dış hukuk modelleri körü körüne aktarılmadan reformlar yapılması gerektiği ifade edilmiştir⁴⁸⁵.

Diğer bir görüş, idari yargılamanın temel işlevinin idarenin işlem ve eylemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemek olduğunu belirtmekte ve doğrudan menfaat ilişkisi bulunan veya yargılamanın sonucundan etkilenecek üçüncü kişilerin davaya katılmasının hak arama özgürlüğü ve hukuki dinlenilme hakkının etkin biçimde kullanılabilmesi açısından büyük önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Ancak HMK’ya yapılan atıfların idari yargının özgün yapısıyla her zaman örtüşmediği, bu nedenle fer’i müdahale gibi kurumların ayrı bir usul kanununda düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir⁴⁸⁶.

(Erişim: 23.03.2025). 6100 sayılı Kanun’da yer alan düzenlemelerin idari yargıya aktarımı sırasında idari yargının özgün yapısı ve işleyişi dikkate alınarak uyarlanması gerektiğini savunan görüş için bkz. Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, 2023, ss. 1063-1068; Tosun ve Tan, “İdari Yargıda Davaya Müdahale (Uygulama ve Teori Açısından İnceleme)”, s. 874-875.

⁴⁸⁴ Danıştay 13.D., 09.03.2016, 2015/6176 E., 2016/625 K.

⁴⁸⁵ Aydın Gülan, “Ülkemizdeki Kanuni Düzenlemeleri Sonrasında İstinaf Kanun Yolu Hakkında Yeniden ve Farklı Düşünmek”, 148. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu, Danıştay Yayınları No: 91, Ankara 2016, s. 27, <https://www.danistay.gov.tr> (Erişim: 03.05.2025).

⁴⁸⁶ Tosun ve Tan, “İdari Yargıda Davaya Müdahale (Uygulama ve Teori Açısından İnceleme)”, s. 874-875. Aynı yönde bkz. Odyakmaz, “30. Yılda İdari Yargı ile İlgili Öneriler”, ss. 225-226.

Bir başka görüş ise adli yargıdaki uygulamaların idari yargıda bulunmamasını eleştirmekte yazılılık ilkesinin katılığı nedeniyle duruşmaların istisna haline gelmesine, işlevselliğinin azalmasına ve tanık dinlenememesine yol açtığını bunun da adil yargılanma hakkının temel ilkeleriyle çeliştiğini vurgulayarak yazılılık ilkesinin yumuşatılması gerektiğini ileri sürmektedir⁴⁸⁷. Bu değerlendirme, yazılılık ilkesinin katılığı ile duruşma ve tanık dinlemenin nadiren yapılmasının fer'i müdahale sürecinde tarafların etkili savunmasını zorlaştırabileceği ve adil yargılanma ilkeleriyle çelişebileceği yönünden önemlidir. Bu nedenle fer'i müdahale kurumunun işleyişinde esneklik ve etkin katılım sağlanması için yazılılık ilkesinin yumuşatılması gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca bu görüş, Türk idari yargılama usulünün çağın gereklerine yanıt vermekte yetersiz kaldığını da ifade etmektedir. Bu değerlendirmenin temelinde bireylere etkili bir hukuki koruma sağlanamaması yatmaktadır. Sorunun başlıca nedeni olarak ise İYUK'ta bazı usul kurumlarının eksik veya hiç düzenlenmemesi gösterilmektedir. Bugüne kadar yapılan değişikliklerin daha çok iş yükünü hafifletmeye odaklandığı ancak bireylerin etkili yargısal korumadan mahrum kalmaması için usul kurallarının sistemin amacı ve ihtiyaçları doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca Kıta Avrupası reformlarının da Türk hukuk sistemine uyarlanması önerilmektedir⁴⁸⁸. İdari yargılama usulünün çağın gereksinimlerine tam yanıt vermediği ve bazı usul kurumlarının eksik ya da hiç düzenlenmemiş olduğu görüşü de fer'i müdahale gibi kurumların etkin kullanımını ve birey haklarının korunmasını güçlendirdiği için önemlidir. Bu sebeple usul kurallarının güncellenmesi ve fer'i müdahale kurumunun da açık ve uygulanabilir hale getirilmesi açısından bu görüşün ifade ettikleri önemlidir.

Bununla birlikte başka bir görüş de hakimın re'sen araştırma ilkesi doğrultusunda uyuşmazlığın tüm yönlerini kendiliğinden inceleyebilme yetkisine sahip olduğunu belirtirken taraflara iddia ve savunmalarını sunma imkanı tanınmasının da hukuki dinlenilme hakkının vazgeçilmez bir unsuru olduğunu vurgulamaktadır⁴⁸⁹. Bu doğrultuda üzerinde durulması gereken bireylerin yargılamaya etkin katılımına verilen önemin artırılmasıdır. Buna yönelik doktrinde bir görüş, yargılamaya etkin katılım hakkının adil yargılanma ilkesinin bir unsuru olduğunu ve bu hakkın idari

⁴⁸⁷ Türkoğlu Üstün, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, s. 354.

⁴⁸⁸ Kamile Türkoğlu Üstün, "21. Yüzyılda Türk İdari Yargılama Usulünde Reform İhtiyacı", *156. Yıl Danıştay İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 115, Ankara 2024, ss. 77-79.

⁴⁸⁹ Gür, "İdari Yargıda Emsal Karar-Müstakar Karar ve İçtihat Kavramları Hakkında Bazı Mülâhazalar", s. 1336.

yargıda süreci güçlendiren tamamlayıcı bir işlev üstlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Klasik idari yargı anlayışının zamanla bireysel hakları da gözeten daha dengeli ve hak merkezli bir yapıya dönüştüğü, bu değişimin adil yargılanma hakkının güvencelerinin idari yargıda zorunlu hale gelmesini sağladığı savunulmaktadır. Dolayısıyla yargılamaya etkin katılım hakkının re'sen araştırma ilkesine aykırılık oluşturmadığı aksine onu tamamladığı ileri sürülmektedir⁴⁹⁰. İdari yargılama usulüne ilişkin bir kanunda fer'i müdahale kurumuna yer verilecekse düzenlemelerin yargılamaya etkin katılım ilkesini de gözetmesi açısından bu görüş önem arz etmektedir.

Ayrıca Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrası uyarınca temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerle iç hukuk kuralları arasında bir çatışma olması durumunda uluslararası sözleşme hükümlerinin esas alınacağı belirtilmiştir. Bu hüküm insan haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmelerin iç hukuk üzerindeki önceliğini ortaya koymaktadır. Böylece uluslararası yargı organlarının ulusal yasama organı üzerindeki etkisine dair hukuki tartışmalar çözülmüştür⁴⁹¹. Bu bağlamda uluslararası yargı organlarının ulusal yasama üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak fer'i müdahilin tek başına kanun yoluna başvuru hakkının hem uluslararası sözleşmeler hem de uluslararası mahkeme içtihatlarıyla tam uyumlu olacak şekilde ulusal yasama organı tarafından düzenlenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, AİHS ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkının ülkemizde etkin biçimde sağlanabilmesi ve davaların makul sürede sonuçlandırılabilmesi için usul kanunları bu hükümlerle uyumlu hale getirilmelidir.

⁴⁹⁰ Sariaslan, "Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Re'sen Araştırma İlkesi", ss. 677-678.

⁴⁹¹ Olgun Akbulut, "Güncel Tartışmalar Işığında İnsan Hakları Sözleşmelerinin Türkiye Anayasal Sisteminde Normlar Hiyerarşisindeki Yeri", *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 115, 2014, ss. 36-39, <https://www.jurix.com.tr> (Erişim: 06.02.2025).

SONUÇ

Fer'i müdahale kurumu, yargılamaya taraf olmayan ancak dava sonucundan etkilenme ihtimali bulunan kişilerin sınırlı biçimde yargılamaya katılmasını sağlayan önemli bir usul mekanizmasıdır. Medeni yargılama hukukunda açıkça düzenlenmiş olan bu kurum taraf dışında üçüncü kişilerin hak ve menfaatlerinin korunmasına hizmet ederken idari yargılama hukukunda bu düzeyde sistematik bir düzenlemeye sahip değildir. Bu eksiklik İYUK'un 31. maddesiyle giderilmeye çalışılsa da HMK hükümlerinin idari yargıya kıyasen uygulanması her durumda yeterli ve öngörülebilir bir uygulama sağlamamaktadır. İdari yargının kendine özgü yapısı nedeniyle bu tür uygulamaların sınırları net olarak belirlenememekte ve uygulayıcılar arasında belirsizlik yaratmaktadır.

Fer'i müdahilin özellikle kanun yollarına başvuru hakkı konusu uzun yıllar boyunca hem doktrinde hem de uygulamada tartışmalı kalmıştır. Danıştay daireleri arasında görüş birliği sağlanamaması kişilerin hak arama özgürlüğünü etkileyen önemli bir hukuki öngörülemezlik ve yargı kararlarına güvensizlik doğurmuştur. Yanında katıldığı tarafın kanun yoluna başvuramaması durumunda fer'i müdahilin tek başına bu yola başvurup başvuramayacağına ilişkin çelişkili kararlar yalnızca yargı organları için değil doğrudan kişiler açısından da öngörülemez sonuçlar doğurmuştur. Bu nedenle konu Danıştay'ın önüne taşınmış ve 03.02.2023 tarihli ve 2021/4 E., 2023/1 K. sayılı İçtihatları Birleştirme Kararı ile içtihat birliği sağlanmıştır.

Danıştay'ın yaklaşımı, fer'i müdahilin asıl tarafın iradesini açıkça aykırı olmamak şartıyla tek başına kanun yoluna başvurabileceği yönündedir. Bu yaklaşım, müdahilin hukuki menfaatini korumakla birlikte taraf iradesine de saygı gösteren dengeli bir çözüm sunmaktadır. Ancak bu yaklaşımın olumlu etkilerine rağmen içtihat yoluyla normatif bir sınır çizilmiş olması kuvvetler ayrılığı bağlamında ciddi sorunları gündeme getirmektedir. Anayasa'nın 7. maddesi yasama yetkisinin yalnızca TBMM'ye ait olduğunu açıkça ortaya koyarken 138. madde ise hakimlerin yalnızca Anayasa, kanun ve hukuka uygun olarak karar verebileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda genel ve soyut nitelikte kural koyma yetkisinin yargı organları tarafından üstlenilmesi kuvvetler ayrılığı ilkesini zedeleyebilecek niteliktedir.

Yargı organlarının temel görevi mevcut normları somut uyuşmazlıklara uygulamaktır. Bu görev zaman zaman içtihatlarla boşluk doldurma şeklinde

yorumlansa da ve kanun koyucu gibi hareket etmek yargı organının görev alanını aşmaktadır. Danıştay'ın bu yaklaşımıyla idari yargılama hukukundaki önemli bir boşluğu doldurmak amacıyla içtihat yoluyla bağlayıcı bir çözüm getirmiş olması olumlu sonuçlar doğursa da anayasal yetki sınırlarını aşan bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Bu husus da Danıştay'ın yaklaşımının hukuki güvenlik ve kuvvetler ayrılığı ilkeleriyle ne derecede bağdaştığının örtüştüğünü sorgulanmasına yol açmaktadır.

Ayrıca çalışmada fer'i müdahalenin bağımsız olarak kanun yoluna başvuru hakkı mahkemeye erişim hakkı bağlamında AİHM ve AYM kararlarına da belirli ölçüde yer verilmiştir. Özellikle AİHM'in yerleşik içtihatlarında yargılamadan doğrudan etkilenen kişilere etkili başvuru imkanının tanınmasının zorunluluğuna vurgu yapılmaktadır. Etkili başvuru hakkı, fer'i müdahilin konumunun değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken önemli bir ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır. AYM kararlarında ise bu konuda daha pasif bir yaklaşımın tercih edildiği gözlemlenmektedir.

Çalışmada ulaşılan temel sonuç, idari yargıda fer'i müdahilin bağımsız şekilde kanun yollarına başvurup başvuramayacağına ilişkin mevcut düzenlemelerin yetersiz ve belirsiz olduğu, bu nedenle yargısal içtihatlarla çözüm arayışının bireylerin hak arama özgürlüğü ile yasama-yargı ayrımı açısından ciddi sorunlara yol açtığıdır. Fer'i müdahilin yargılamada sınırlı haklara sahip olması ve yanında katıldığı tarafın iradesine sıkı sıkıya bağlı kalması özellikle menfaatinin doğrudan etkilendiği durumlarda hak arama özgürlüğünü fiilen kullanılamaz hale getirebilmektedir. Bu durum hem AİHS'in 6. maddesinde hem de Anayasa'nın 36. maddesiyle güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki hak arama özgürlüğü, mahkemeye erişim ve hukuki dinlenilme haklarının ihlaline yol açmaktadır. Mevcut durumda kıyasen uygulanan HMK hükümleri idari yargının kendine özgü yapısal özellikleriyle her zaman örtüşmediğinden içtihat temelli uygulama hem istikrarsızlık yaratmakta hem yargı kararlarında birlik sağlamamakta hem de kişiler açısından hukuki belirsizliği ortadan kaldırmaktadır.

Bu nedenle idari yargılama hukukuna özgü olmak üzere bağımsız olarak kanun yoluna başvuru hakkı açık ve net bir şekilde yasal zemine oturtulmalıdır. Bu düzenlemelerin tüm müdahiller için mutlak ve sınırsız biçimde tanınması yerine Danıştay'ın yaklaşımında olduğu gibi en azından yanında katıldığı tarafın açıkça

iradesine aykırı olmamak şartına veya menfaatinin doğrudan etkilendiği hallere özel bir yetki tanınması kişilerin menfaatlerini ve yargı işleyişini birlikte gözeten daha dengeli bir çözüm yolu olacaktır. Bu sayede fer'i müdahale kurumu üçüncü kişilerin haklarını etkin bir şekilde koruyabilecek bir konuma getirilebilecektir.

Bununla birlikte DİBK kararlarının normlar hiyerarşisi çerçevesinde hukuki sınırı net bir biçimde belirlenmelidir. Kurul'un içtihat birliği sağlama yetkisi yargı organlarının işleyişi için oldukça önemlidir. Ancak bu yetkinin genel ve soyut kurallar üretmeye doğru farklı bir boyut kazanması yargı erkinin yasama fonksiyonu üstlenmesi gibi anayasal sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenle içtihat yoluyla getirilen çözümler yalnızca mevcut normlara dayanarak boşlukları doldurulmakla yetinmeli genel ve soyut kurallar kural koyma yetkisi ise yasama organına ait olmalıdır. Böyle bir yaklaşım hem kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun olacak hem de kişilerin hukuki güvenlik ilkesini güvence altına alacaktır.

Son olarak, yalnızca fer'i müdahilin konumuna ilişkin değil daha genel biçimde idari yargılama hukukuna ilişkin kapsamlı bir reforma duyulan ihtiyaç da dikkate alınmalıdır. İdari yargının yazılılık ilkesi, evrak üzerinden inceleme usulü ve re'sen araştırma yetkisine dayalı özgün yapısı mevcut İYUK'un yargısal işleyişin güncel gerekliliklerine ve etkin başvuru ile adil yargılanma ilkelerine dayalı yargılama anlayışına yeterince karşılık veremediğini göstermektedir. Bu bağlamda ya yeni bir idari yargılama usul kanunu hazırlanmalı ya da mevcut kanun kapsamlı bir şekilde gözden geçirilerek özellikle üçüncü kişilerin davaya katılması, fer'i müdahale ve müdahilin kanun yolu sistematigi başta olmak üzere temel noktalar yeniden yapılandırılmalıdır. Böylece hem kişilerin etkin başvuru hakkı güçlendirilmiş olacak hem de idari yargılama hukukundaki yapısal sorunlar çözüm yoluna kavuşturulabilecektir.

KAYNAKLAR

- Alangoya, H. Yavuz, Yıldırım, M. Kamil ve Deren-Yıldırım, Nevhis, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, Alkim Yayınevi, İstanbul 2004.
- Altundiş, Mehmet, “İdari Yargıda Dava Açma Ehliyeti”, *TBB Dergisi*, Sayı: 69, 2007, ss. 339-376, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr> (27.05.2025).
- Alp, Ali Naci, “Hukukta Müdahale ve Tatbikat”, *Adalet Dergisi*, Cilt: 42, Sayı: 4, 1951, ss. 519-537, <https://www.jurix.com.tr> (2.02.2025).
- Akalın, M. Fahri, “Hukuk Davalarında Müdahale”, *Adalet Dergisi*, Cilt: 45, Sayı: 2, 1954, ss. 117-125, <https://www.jurix.com.tr> (03.02.2025).
- Akbulut, Emre, “Türk İdari Yargılama Hukukunda Çelişkili Kararların Önlenmesi İçin Alınabilecek Ek Tedbirler”, *İdare Hukuku ve İdari Yargı Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ed. Yücel Oğurlu ve Kamala Valiyeva, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, Sayı: 50, 2021, ss. 473-491, <https://ticaret.edu.tr> (03.05.2025).
- Akbulut, Olgun, “Güncel Tartışmalar Işığında İnsan Hakları Sözleşmelerinin Türkiye Anayasal Sisteminde Normlar Hiyerarşisindeki Yeri”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 115-116, 2014, ss. 7-45, <https://www.jurix.com.tr> (06.02.2025).
- Akıllıoğlu, Tekin, “İdari Yargıda İçtihat Aykırılıkları Sorunu” Hakkında Kavram Açıklaması: Zıtlık ve Hukuka Aykırılık”, *151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 106, 2019, ss. 193-202, <https://www.danistay.gov.tr> (24.04.2025).
- Aksoy, Nejat Aydın, “Tatbikatta Aslı Müdahale”, *Adalet Dergisi*, Cilt: 41, Sayı: 11, 1950, ss. 1523-1526, <https://www.jurix.com.tr> (06.02.2025).
- Aksoylu, Özge, “İdari Yargılama Hukukunda Müdahilin Bağımsız Olarak Kanun Yoluna Başvurma Hakkı”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, 2020, ss. 55-117, <https://www.jurix.com.tr> (09.04.2025).
- Akyıldız, Ali, “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Yapılan Değişikliklerin İdari Yargılama Usulüne Etkileri”, ed. Serkan Ağar vd., *Ankara Barosu – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, Ankara 2012, ss. 163-186, <http://kutuphane.ankarabarusu.org.tr> (21.04.2025).
- Akyıldız, Ali, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari yargılama Hukukunda Uygulanması Bağlamında Ehliyet (Objektif Ehliyet), Davaya Katılma (Asli ve Fer’i Müdahale) ve Davanın İhbarı Müessesesi”, *155. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları, 2023, ss. 275-350, <https://www.danistay.gov.tr> (14.03.2025).
- Akyılmaz, Bahtiyar, “Venedik Komisyonu Hukuk Devleti Kontrol Listesi Bağlamında Hukuk Devleti İlkesinin Gerekleri ve İdari Yargının Önemi”, *154. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 114, 2022, ss. 31-51, <https://www.danistay.gov.tr> (03.05.2025).
- Akyılmaz, Bahtiyar, Çıtak, Halim Alperen ve Uçar, İsmail, “İdari Yargıda İçtihat-İçtihat Hukuku-İçtihadî Hukuk.”, *155. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 115, 023, ss. 31-60, <https://www.danistay.gov.tr> (26.04.2025).
- Akyılmaz, Bahtiyar, Çağlayan, Ramazan, Çakmak, Münci Naci, Yılmaz Dilşat, Gökalp, Süheyla Suzan, Evren, Çınar Can, Türkoğlu Üstün, Kamile, Çıtak, Halim Alperen, Uçar, İsmail ve Göçkün, Faruk, “Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Yeni Bir İdari Yargılama Usul Kanunu”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan Dizisi-I Cumhuriyetin 100. Yılı ve Hukuk*, ed. İlhan Üzülmmez ve Ali İbrahim Akkutay, Nobel Yayınevi, Ankara 2023, ss. 79-153, <https://www.nobelyayin.com> (08.05.2025).

- Akyılmaz, Bahtiyar, Sezginer, Murat ve Kaya, Cemil, *Türk İdare Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- Akyılmaz, Bahtiyar, Sezginer, Murat ve Kaya, Cemil, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- Arslan, Önder, “İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale ve Davanın İhbarı”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2013.
- Arslaner, Hakan, “İdari Yargılamada Fer’i Müdahilin Kanun Yollarına Başvurma Hakkı”, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 58, 2024/2, ss. 305-330, <https://legal.com.tr> (01.02.2025)
- Aslan, Zehreddin, “Türk İdari Yargı Sisteminde Re’sen Araştırma İlkesi”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23-24, 2001, ss. 53-58.
- Aslan, Zehreddin, Berk Kahraman, İdare Hukuku ve İdari Yargıya İlişkin Temel Kanunlar, Alfa Yayınları, İstanbul 2002.
- Aslan, Zehreddin, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2024.
- Atalı, Murat, *Medeni Usul Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2014.
- Atalı, Murat ve Ermenek, İbrahim, *Medeni Usul Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2024.
- Atay, Ender Ethem, *Hukuk Başlangıcı*, Gazi Kitabevi, Ankara 2017.
- Balta, Tahsin Bekir, *İdare Hukuku I*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 326, Ankara 1970/72.
- Berk, Kahraman, “İdari Yargıda ‘Müdahilin’ Temyiz Hakkı”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt: 74, Sayı: 10-11-12, 2000, ss. 1120-1131.
- Berki, Şakir, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Ege Matbaası, Ankara 1959.
- Bilge, Necip, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1967.
- Bilge, Necip, *Medeni Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1973.
- Bilge, Necip ve Önen, Ergun, *Medeni Yargılama Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara 1978.
- Budak, Ali Cem, *Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması*, Beta Basım Yayım, İstanbul 2000.
- Budak, Ali Cem ve Özkan Yavuz, “Türk Medeni Usul Hukukunun Yüzyıllık Tarihi”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 71, 2023, ss. 89-117.
- Bulut, Uğur, “Yüksek Yargı Organları Arasında İçtihat Birliğinin Sağlanması”, *Adalet Dergisi*, Sayı: 73, 2024, ss. 199-239.
- Candan, Turgut, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Adalet Yayınevi, Ankara 2012.
- Candan, Turgut, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Yetkin Yayınları, Ankara 2023.
- Çağlayan Ramazan, *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- Çapar, Asuman, “Müdahilin Tek Başına Kanun Yoluna Başvurmasına İlişkin Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun Esas 2021/4 ve Karar 2023/1 Sayılı 03.02.2023 Tarihli Kararına İlişkin Bir Değerlendirme”, ed. Alper Uyumaz vd., *Selçuk Hukuk Kongresi III Kamu Hukuku Bildirileri Tam Metin Kitabı*, Cilt: II, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2024, ss. 185-213, <https://selcuk.edu.tr> (12.04.2025).
- Çaptuğ, Mehpere, *İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2020.
- Çevikçelik, Muradiye, “İçtihatların Birleştirilmesi Kararlarının Anayasal Değeri”, *Uluslararası Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*, ed. Nuran

Koyuncu, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları No: 230, Konya 2023, ss. 104-121, <https://www.hiperkitap.com> (01.05.2025).

Coşkun, Sabri ve Karyağdı, Müjgan, *İdari Yargılama Usulü*, Seçin Yayıncılık, Ankara 2001.

Demirkol, Selami, “İdari Yargının, Yargılama Yetkisinin, Kapsam ve Sınırı-Birey ve Hak Perspektifiyle Yorumlayan, Yargıç Hassasiyeti”, *154. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 114, Ankara 2022, ss. 169-222, <https://www.danistay.gov.tr> (22.03.2025)

Deren-Yıldırım, Nevhis, “Kanun Yollarına Dair Bazı Düşünceler”, Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı-VI, *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Arabuluculuk Kanun Tasarısı*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, İzmir, 2007, ss. 3-19.

Dinç, M. İlhan ve Candan, Turgut, “İdari Yargılama Usulünde Davanın İhbarı (Duyurulması)”, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 84-85, 1992, ss. 3-8, <https://www.danistay.gov.tr> (10.01.2025).

Diñçer, Güven, Çırakman, Erol ve Necipoğlu, Nejat, *Danıştay Kararları 1965-1966-1967*, İş Matbaası, Ankara 1967.

Duran, Lütfi, “Danıştay’ın İçtihatları Birleştirme Uygulaması”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 3, 1972, ss. 419-442.

Duran, Lütfi, “İdari Yargı Adlileşti...”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1-3, 1982, ss. 53-88.

Ercan, İsmail, *Avukatlar ve Hakimler İçin Medeni Usul Hukuku*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2011.

Erdal, Muhammed, *İdarî Yargıda Fer’i Müdahale (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdarî Yargıda Uygulanması Sorunu)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2009.

Erdemir, İlter, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara 1998.

Erdoğan, Celal, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, Olgaç Matbaası, Ankara 1982.

Ergün, Zafer, *İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, Adalet Yayınevi, Ankara 2005.

Erkal, Atilla, “İdarenin Hukuk Kurallarını Üst Normlara Uygunluk Bakımından Kontrol Etme ve Kuralı Uygulamayı İhmal Etme Yetkisi”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2014, ss. 183-215, <https://www.jurix.com.tr> (06.02.2025).

Eroğlu, Hamza, *İdare Hukuku*, Işın Yayıncılık, Ankara 1984.

Eroğlu, Yaşar, “Danıştay Kanunuyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’na Atıf Yapılmayan Hallerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun Danıştayda Uygulanışı”, *Danıştay Dergisi*, Sayı 8, Yıl 3, 1973, ss. 24-32, <https://cdn.bartın.edu.tr> (30.03.2025)

Evren, Çınar Can, “İptal Davalarında Kendiliğinden Araştırma İlkesi”, Prof. Dr. Atilla Özer’e Armağan, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 1-2, Ankara 2010, ss. 701-724.

Gedik, Fırat ve Koç Emel, “Hüküm Kurma ve İçtihat”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl: 67, Sayı: 2, 2009, ss. 157-163.

Giritli, İsmet ve Tayfun, Akgüner, *İdare Hukuku I*, Der Yayınları, İstanbul 1993.

Görgün, L. Şanal, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.

Gözler, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007.

Gözler, Kemal, *Hukuka Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2023.

Gözübüyük, A. Şeref, *Yönetmelik Yargı*, Sevinç Matbaası, Ankara 1982.

- Gözübüyük, A. Şeref ve Tan, Turgut, *İdare Hukuku Cilt: II İdari Yargılama Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2010.
- Gülan, Aydın, “Ülkemizdeki Kanuni Düzenlemeleri Sonrasında İstinaf Kanun Yolu Hakkında Yeniden ve Farklı Düşünmek”, *148. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 91, Ankara 2016, ss. 19-27, <https://www.danistay.gov.tr> (03.05.2025).
- Gülan, Aydın, “Türkiye’de İdari Yargının ve Danıştay’ın Yapısı, Danıştay’ın İçtihat Birliğinin Sağlanması ile İlgili Fonksiyonu”, *154. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 114, Ankara 2022, ss. 151-167, <https://www.danistay.gov.tr> (23.04.2025).
- Güler, Mürteza, “İçtihat Aykırılıklarının Giderilmesinde Önleyici ve Giderici Mekanizmaların Güçlendirilmesi”, *151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 106, Ankara 2019, ss. 171-190, <https://www.danistay.gov.tr> (21.04.2025).
- Gülersoy, Emine Burcu, *Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- Günday, Metin, *İdari Yargılama Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2022.
- Gür, Necip Taha, “İdari Yargıda Emsal Karar-Müstakar Karar ve İçtihat Kavramları Hakkında Bazı Mülahazalar”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt: 82, Sayı: 4, 2024, ss. 1317-1342, <https://cdn.istanbul.edu.tr> (19.04.2025).
- Işıklar, Celal, “İdari Yargıda İçtihatların Birleştirilmesinin Hâl ve Şartları”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 14, 2013, ss. 467-500, <https://taad.taa.gov.tr> (18.04.2025).
- İnal, Nihat, *Hukuk Yargılama Usulü Yasası Cilt 1*, Kartal Yayınevi, Ankara 2003.
- İnan, Ahmet, *Notlu ve İzahlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İlgili İçtihatlar*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1969.
- İnan, Atilla, “Sayıştay’da İçtihatları Birleştirme”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 4, 1996, ss. 73-87, <https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr> (28.04.2025).
- İnceoğlu, Sibel, Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, Avrupa Konseyi Yayını, Ankara 2018, <https://www.anayasa.gov.tr> (24.04.2025).
- Kalabalık, Halil, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2024.
- Kalabalık, Halil, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2025.
- Kalafat, Ahmet, “İdari Yargılama Usulü Kanunu’na Göre Davanın İhbarı”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 14, 2008, ss. 157-173, <https://acikerisim.ticaret.edu.tr> (26.03.2025).
- Kaplan, Gürsel, *İdari Yargılama Hukuku*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2016.
- Karakuş, Zehra, “İdari Yargıda Hukuk Muhakemeleri Kanununun Uygulanması”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.
- Karakuş Işık, Zehra “İdari Yargıda Delillerin Değerlendirilmesinin Kanuni Sınırları”, *Legal Hukuk Dergisi*, Cilt: 2018, Sayı: 191, 2018, ss. 5191-5218, <https://legal.com.tr> (16.05.2025).
- Karavelioğlu, Celal, *İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Top-Kar Matbaacılık, Trabzon 1999.
- Karavelioğlu, Celal, *İdarî Yargılama Usulü Kanunu Cilt II*, Kayseri? 2001.
- Kaya, Emir ve Dağlı, Alperen, “Uygulama Boyutuyla Normlar Hiyerarşisi”, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2023, ss. 578-604, <https://www.jurix.com.tr> (06.02.2025).
- Kayhan, Fahrettin, “Özel Hukuk Uygulamasında Yargı İçtihatlarının ve İçtihadı Birleştirme Kararlarının Normatif Gücü”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, 1999, ss. 341-363, <https://www.jurix.com.tr> (06.02.2025).

- Kızılyel, Serkan, “Danıştay İçtihatları Birleştirme Usulünün Formel İşleyişi Üzerine”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 119, 2015, ss. 115-142, <https://tbddergisi.barobirlik.org.tr> (21.04.2025).
- Kodakoğlu, Mehmet, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıya Uygulanması Bağlamında Asli Müdahale Sorunu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28, 2017, ss. 1-32.
- Köküsarı, İsmail, “Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: XV, S: 1, 2011, ss.163-208.
- Kubalı, Hüseyin Nail, *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1604, İstanbul 1971.
- Kuru, Baki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Sevinç Matbaası, Ankara 1968.
- Kuru, Baki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Sevinç Matbaası, Ankara 1982.
- Kuru, Baki, Arslan, Ramazan ve Yılmaz, Ejder, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 1993.
- Kuru, Baki, Arslan, Ramazan ve Yılmaz, Ejder, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2005.
- Kuru, Baki, Arslan, Ramazan ve Yılmaz, Ejder, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2011.
- Kuru, Baki, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2017.
- Marty, Gabriel, Hıfzı Veldet, “Kazai İçtihatların En Yüksek Mahkeme Vasıtasile Tevhidi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 15, 2011, ss. 458-480.
- Muşul, Timuçin, *Medeni Usul Hukuku (Temel Bilgiler)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2009.
- Mücahit Küçük, Çolpan, “İdari Yargıda Kanun Yollarındaki İçtihat Farklılıklarının Hukuki Güvenlik İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 72, Sayı: 1, 2023, ss. 343-380.
- Müderrişoğlu, Hakkı, *Danıştay Kanunu ve İlgili Mevzuat, Gerekçeler, İçtihatlar ve Açıklamalar*, Emel Matbaacılık, Ankara 1974.
- Müderrişoğlu, Hakkı, *Danıştay Kanunu ve Danıştay Yargılama Usulü*, Y Doruk Yayınları, Ankara 1978.
- Odyakmaz, Zehra, *Türk İdari Yargılama Usulünde Kararlara Karşı Başvuru Yolları*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 1993.
- Odyakmaz, Zehra,” 30. Yılda İdari Yargı ile İlgili Öneriler”, ed. Serkan Ağar vd., *Ankara Barosu – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, Ankara 2012, ss. 187-237, <http://kutuphane.ankarabarsu.org.tr> (08.05.2025).
- Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1966.
- Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları Cilt III*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1966.
- Öktem, İmran, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu İçtihatlar*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943.
- Özbay, İbrahim, *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Neler Getirdi?*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.
- Özdemir, Selman, “İdari İşlemin Geri Alınmasında, İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararlarının İdari Yargı Pratiğindeki Uygulanışına Dair Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 2, 2021, ss. 1383-1434.

- Özdin, Nazlı Ece, “İdare Hukuku Perspektifiyle Oluşum ve Değişim Süreçleri İçinde İçtihat Kurumu”, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2025.
- Özekes, Muhammet, *Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.
- Özkan, Gürsel, “Mukayeseli Hukukta İçtihat Farklılığının Giderilmesi, İdari Uyuşmazlıklarda Hızlandırma Müesseseleri ve Türk İdari Yargısı İçin Öneriler”, *155. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 115, Ankara, 2023, ss. 71-150, <https://www.danistay.gov.tr> (25.04.2025).
- Özkan, Gürsel, “Türkiye’de İçtihat Aykırılıklarının Giderilmesi Yöntemleri”, *Uluslararası İdari Yargı Sempozyumu*, 30-31 Ocak 2023, Danıştay Başkanlığı-Ankara, ss. 56-60, <https://rayp.adalet.gov.tr> (26.04.2025).
- Özkan Duvar, Ayşe, “İnsan Hakları Hukukunun İçtihadî Kaynakları”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 4, 2016, ss. 137-169.
- Özyörük, Mükbil, *İdare Hukuku Ders Notları*, Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatından No: 5, 1935, <https://dspace.ankara.edu.tr> (03.05.2025)
- Pekcanitez, Hakan, *Medeni Usul Hukukunda Fer’i Müdahale*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, Ankara 1992.
- Pekcanitez, Hakan, “İdari Yargıda Fer’i Müdahil Hükmü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)”, *Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2001.
- Pekcanitez, Hakan, Atalay, Oğuz ve Özekes, Muhammet, *Medeni Usul Hukuku Temel Bilgiler*, Turhan Kitabevi, Ankara 2001.
- Pekcanitez, Hakan, Atalay, Oğuz ve Özekes, Muhammet, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2005.
- Pekcanitez, Hakan, *‘Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı’nın Tanıtımı’*, Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı-V, Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı’nın Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2007, s. 3-31.
- Pekcanitez, Hakan, Atalay, Oğuz ve Özekes, Muhammet, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2015.
- Pekcanitez, Hakan ve Erişir, Evrim, “Medenî Yargıda İstinaf ile İlgili Hükümlerin Zaman İtibariyle Uygulanması”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, ss. 3617-3654.
- Pekcanitez, Hakan, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Erozyonu Süreci”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017, Sayı: 133, ss. 211-260, (<https://tbddergisi.barobirlik.org.tr> (24.02.2025)
- Pekcanitez, Hakan ve Meriç, Nedim, *Medeni Usul Hukukunda Fer’i Müdahale*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Pekcanitez, Hakan, Atalay, Oğuz ve Özekes, Muhammet, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin (2020) Değerlendirilmesi*, Lexpera Blog, 30 Mart 2020, <https://blog.lexpera.com.tr> (04.03.2025).
- Postacıoğlu, İlhan E. *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1968.
- Sancakdar, Oğuz ve Önüt, Lale Burcu, *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2023.
- Sancakdar, Oğuz ve Önüt, Lale Burcu, *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2024.
- Sariaslan, Osman, “Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Re’sen Araştırma İlkesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 12, 2018, ss. 647-692, <https://www.academia.edu> (18.03.2025).

- Sezer, Abdullah, “Normlar Hiyerarşisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Çok Boyutlu Normlar Piramidi Yaklaşımı)”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 1, 2019, ss. 353-412, <https://anayasa.gov.tr> (27.04.2025).
- Sezginer, Murat, “İdari Yargıda İçtihat Aykırılıklarının Giderilmesinde Danıştayın İçtihat Mahkemesi Rolünün Önemi”, *151. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 106 Ankara 2019, ss. 167-181, <https://www.danistay.gov.tr> (24.04.2025).
- Sınmaz, Emin, “İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 31. Maddesi ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Yapılan Yollamaların Yol Açtığı Sorunlar ve Usul Hükümlerinin İdari Yargıya Özgülenmesi”, *155. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 115, Ankara 2023, ss. 385-400, <https://www.danistay.gov.tr> (13.03.2025).
- Şimşek, Tacettin, “İdari Yargılama Hukukunda Davalı Yanında Müdahilin Tek Başına Kanun Yollarına Başvuruda Bulunma Hakkı”, *TBB Dergisi*, Sayı: 134, Ankara 2018, ss. 177-216, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr> (10.04.2025).
- Tanrıver, Süha, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı’nın 1 ila 122. Maddelerinde Yer Alan Temel Düzenlemeler ve Bunların Genel Çerçeve Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 57, Sayı: 3, 2008, ss. 635-664.
- Taş Korkmaz, Hülya, *Hukuk Davalarında Gerçek Tarafın Belirlenmesi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021.
- Taşpınar Ayvaz, Sema, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (HMK) Zaman Bakımından Uygulanması*, Yetkin Yayınları, Ankara 2013.
- Topuz, İbrahim ve Özkaya, Kadir, *Açıklamalı-İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Mahalli İdareler Derneği Yayını, Ankara 2002.
- Tosun, Mehmet ve Tan, Emre, “İdari Yargıda Davaya Müdahale (Uygulama ve Teori Açısından İnceleme)”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 5, 2015, ss. 827-877.
- Tuluay, Metin, “Medeni Yargılama Hukukunda Dava İlişkisi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1983, ss. 101-132.
- Tuncay, Aydın H., Özdeş, Orhan ve Başpınar, Recep, “İdari Yargılama Usulü”, *Yüzyıl Boyunca Danıştay 1868-1968*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1968, <https://kutuphane.ttk.gov.tr> (24.04.2025).
- Tuncay, Aydın H., *İdare Hukuku ve İdari Yargının Bazı Sorunları*, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No. 14, Ankara 1972.
- Turhan, Mehmet, “Hans Kelsen’e Göre “Anayasaya Aykırı” Yasa”, *Haşim Kılıç’a Armağan*, ed. Ali Rıza Çoban vd., Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2015.
- Tutumlu, Mehmet Akif, *Kuram ve Uygulama Açısından Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Yeni ve Değişik Hükümlerinin Yorumu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.
- Tutumlu, Mehmet Akif, *Medeni Usul Sorunları- Cilt 2*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.
- Türk, Ender, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Işığında İdari Yargılama Hukukunda Üçüncü Kişilerin Davaya Müdahalesi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Hukuk Özel Sayısı, 2013, ss. 99-113, <https://earsiv.anadolu.edu.tr> (06.04.2025).
- Türkoğlu Üstün, Kamile, “*Alman İdari Yargılama Usulünde Grup Dava Uygulaması*”, *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt: 10, Sayı: 26, 2016, ss. 112-123.
- Türkoğlu Üstün, Kamile, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- Türkoğlu Üstün, Kamile, “21. Yüzyılda Türk İdari Yargılama Usulünde Reform İhtiyacı”, *156. Yıl Danıştay İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Danıştay Yayınları No: 115, Ankara 2024, ss.77-105.

- Uçar Tagney, Zeynep, “AİHM İçtihadı Işığında Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında İçtihat Aykırılığı ve AİHM’in Bölümleri Arasında İçtihat Farklılığını Önlemeye Yönelik İç Mekanizması”, *Uluslararası İdari Yargı Sempozyumu*, 30-31 Ocak 2023, Danıştay Başkanlığı-Ankara, ss. 69-77, <https://rayp.adalet.gov.tr> (26.04.2025).
- Ulusoy, Ali, Birinci Oturum “İdari Yargı”, ed. Serkan Ağar vd., *Ankara Barosu – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, Ankara 2012, ss. 23-36, <http://kutuphane.ankarabarsu.org.tr> (18.04.2025).
- Uysal, Zeki, *İdari Yargıda İçtihat Aykırılığının Önlenmesi ve Giderilmesi Usulü*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021.
- Ünal, Şeref, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 69, Ankara 1995.
- Ünlüçay, Mehmet Rıza, Birinci Oturum “İdari Yargı”, ed. Serkan Ağar vd., *Ankara Barosu – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 30. Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, Ankara 2012, ss. 18-23, <http://kutuphane.ankarabarsu.org.tr> (07.05.2025).
- Üstündağ, Saim, *Medeni Yargılama Hukuku Cilt II*, Beta Yayınları İstanbul 1989.
- Yasin, Melikşah, “İdari Yargılama Usulünde Davaya Müdahale”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 69, Sayı: 1, 2011, ss. 439-451.
- Yaman, Sadettin, “Adli ve İdari Yargıda Davaya Müdahale (Katılma) ve İdari Yargıda Asli Müdahalenin Kabulüne Duyulan İhtiyaç”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 22, 2008, ss. 95-104, <https://www.jurix.com.tr> (06.02.2025).
- Yenice, Kazım ve Esin, Yüksel, *Açıklamalı-İçtihatlı-Notlu İdari Yargılama Usulü*, Arısan Matbaacılık, Ankara 1983.
- Yıldırım, M. Kamil, “Medeni Yargılama Hukukunda Hakimin Rolü”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 3, 2016, ss. 3027-3044.
- Yıldırım, Ramazan ve Çınarlı, Serkan, *Türk İdari Yargılama Hukuku Dersleri*, Astana Yayınları, Ankara 2018.
- Yıldırım, Ramazan ve Çınarlı, Serkan, *Türk İdare Hukuku Cilt II*, Astana Yayınları, Ankara 2019.
- Yılmaz, Ejder, “Cumhuriyetimizin Yetmişbeş Yılında Hukuk Usulü ve Muhakemeleri Kanunu’nda ve İcra ve İflas Kanunu’nda Ortaya Çıkan Gelişmeler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 3, 1998, ss. 871-886, <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr> (02.03.2025).
- Yılmaz, Ejder, “Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdikleri”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 2, 2012, ss. 236-253.
- Yılmaz Özel, Nurcan, *Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, <https://www.lexpera.com.tr> (11.05.2025).
- Yılmazoğlu, Yunus Emre, “İçtihat Farklılıklarının Temel Hak ve Özgürlükler Yönünden Değerlendirilmesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 13, 2019, ss. 551-662.
- Yüzbaşı, Firdevs ve Uzun, Gülbani, “Yargısal Aktivizm ve Hukuk Devleti”, *E Journal of Social and Legal Studies* Sayı: 1, 2015, ss. 51-66.
- Zeybek, Ali Cavit, “Yargı İçtihatlarının Hukuk Kaynağı Olarak Değeri ve Yeri”, *Danıştay Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 68-69, 1988, ss. 46-109, <https://www.danistay.gov.tr> (22.04.2025).

MEVZUAT

- 521 sayılı Danıştay Kanunu, RG., 31.12.1964, S. 11896, <https://www5.tbmm.gov.tr> (10.04.2025).
- 743 sayılı Medeni Kanun, RG., 17.02.1925, S. 3392, <https://www.mevzuat.gov.tr> (15.02.2025).

- 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, RG, 02, 03, 04.07.1927, S. 622, 623, 624, <https://www.mevzuat.gov.tr> (02.02.2025)
- 2575 sayılı Danıştay Kanunu, RG., 20.01.1982, S. 17580, <https://www.mevzuat.gov.tr> (29.04.2025).
- 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu, RG., 20.01.1982, S. 17580, <https://www.mevzuat.gov.tr> (02.02.2025).
- 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, RG., 08.12.2001, S. 24607, <https://www.mevzuat.gov.tr> (21.03.2025).
- 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, RG, 07.10.2024, S. 25606, <https://www.mevzuat.gov.tr> (17.02.2025).
- 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, RG., 12.12.2007, S. 26728 <https://www.mevzuat.gov.tr> (05.04.2025).
- 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Madde Gerekçeleri, <https://www.lexpera.com.tr> (06.02.2025).
- 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Genel Gerekçesi, <https://www.lexpera.com.tr> (04.03.2025).
- 6217 Sayılı Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG.,14.04.2011, S. 27905, <https://www.mevzuat.gov.tr> (10.04.2025).
- 6545 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG., 28.06.2014, S. 29044, <https://www.resmigazete.gov.tr> (08.04.2025).
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü (Rules of Court), yürürlükteki metin 1 Ağustos 2021, <https://www.echr.coe.int> (10.06.2025).
- Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, RG., 12.07.2012, S. 28351, <https://www.anayasa.gov.tr> (10.06.2025).

YARGI KARARLARI

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Minibüsçüler Odası/Türkiye, B. No:44088, 09.12.2008, §§ 1-8, <https://hudoc.echr.coe.int> (13.04.2025).
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Iordan Iordanov ve Diğerleri/Bulgaristan, B. No: 23530/02, § 49, 02.07.2009, <https://hudoc.echr.coe.int> (27.04.2025).
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye [BD], B. No: 13279/05, 20.10.2011, §§ 53-58, <https://hudoc.echr.coe.int> (05.05.2025).
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anghel/Italy, § 50. Karakutsya/Ukrayna, Appl. No: 18986/06, 16.02.2017, § 44. Aktaran Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4, Avrupa Konseyi 2018, s. 23, <https://www.anayasa.gov.tr> (24.04.2025).
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bayar ve Gürbüz/Türkiye, B. No: 37569, 27.11.2012, § 40, 42, 49, <https://hudoc.echr.coe.int> (24.04.2025).
- Anayasa Mahkemesi, Akdeniz İnşaat ve Eğitim Hizmetleri A.Ş., B. No: 2015/2909, 19.07.2017, §§ 46-53, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (13.04.2025).
- Anayasa Mahkemesi, Hakan Altıncan [GK], B. No: 2016/13021, 17.05.2018, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (26.04.2025).
- Anayasa Mahkemesi, Fernans İnşaat A.Ş., B. No: 2015/10572, 12.09.2018, §§ 28-42, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (04.05.2025).
- Anayasa Mahkemesi, E. 2005/5, K. 2008/93, 17.04.2008, §§ 12-13, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (05.05.2025).

Anayasa Mahkemesi, E. 2015/94, K. 2016/27, 07.04.2016, § 17, <https://www.resmigazete.gov.tr> (04.05.2025).

Anayasa Mahkemesi, E. 2016/29, K. 2016/134, 14.07.2016, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (24.04.2025).

Anayasa Mahkemesi, E. 2013/68, K. 2013/165, 26.12.2013, Esastan İnceleme § 6, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (10.06.2025).

Anayasa Mahkemesi, E. 1968/38, K. 1969/34, 12.06.1969, §§ 1-4, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> (10.06.2025).

DİBK., E. 1992/2, K. 1994/2, 16.06.1994, <https://www.lexpera.com.tr> (26.04.2025).

DİBK., E. 2021/6, K. 2022/2, 27.05.2022, <https://www.lexpera.com.tr> (19.04.2025).

DİBK., E. 2018/1, K. 2018/4, 12.12.2018, <https://www.lexpera.com.tr> (26.04.2025).

DİBK., E. 2021/3, K. 2024/1, 28.06.2024, <https://www.lexpera.com.tr> (24.04.2025).

DİBK., E. 2021/6, K. 2022/2, 27.05.2022, <https://www.lexpera.com.tr> (28.04.2025).

DİBK., E. 2018/1, K. 2018/4, 12.12.2018, <https://www.lexpera.com.tr> (27.04.2025).

DİBK., E. 2013/4, K. 2018/3, 12.12.2018, <https://www.lexpera.com.tr> (25.04.2025).

DİBK., E. 2008/1, K. 2012/1, 02.07.2012, <https://www.lexpera.com.tr> (25.04.2025).

DİBGK, E. 1993/1, K. 1995/2, 04.05.1995, <https://www.lexpera.com.tr> (19.04.2025).

DİBK., E. 2021/4, K. 2023/1, 03.02.2023, <https://www.lexpera.com.tr> (05.02.2025).

DİBK., E. 2004/1, K. 2004/1, 22.12.2004 <https://www.lexpera.com.tr> (23.05.2025).

DBGK, E. 1999/3, K. 2001/3, 16.01.2001 <https://www.lexpera.com.tr> (01.06.2025).

Danıştay İDDK., E. 2024/108, K. 2024/141, 31.01.2024, <https://www.lexpera.com.tr> (11.04.2025).

Danıştay İDDK., E.2022/5, K., 2022/1222, 04.04.2022, <https://www.lexpera.com.tr> (10.06.2025).

Danıştay İDDK, E. 2021/548, K. 2021/667, 31.03.2021, <https://www.lexpera.com.tr> (05.04.2025).

Danıştay İDDK, E. 2022/5, K. 2022/1222, 04.04.2022, <https://www.lexpera.com.tr> (08.04.2025)

Danıştay İDDK., E. 2020/1852, K. 2021/908, 28.04.2021, <https://www.lexpera.com.tr> (13.04.2025).

Danıştay 17. D., E. 2015/9316, K. 2015/1943, 08.05.2015, <https://www.lexpera.com.tr> (13.04.2025).

Danıştay 13.D., E. 2015/6064, K. 2016/287, 15.02.2016, <https://www.lexpera.com.tr> (07.04.2025).

Danıştay 13.D., 2015/6176, K. 2016/849, 09.03.2016, <https://www.lexpera.com.tr> (05.04.2025)

Danıştay 13.D., 2015/2677, K. 2016/285, 15.02.2016, <https://www.lexpera.com.tr> (05.04.2025)

Danıştay 13.D., E. 2015/2954 K. 2015/3379, 09.10.2015, <https://www.lexpera.com.tr> (05.04.2025)

Danıştay 13.D., E. 2016/3 K. 2016/1049, 13.04.2016, <https://www.lexpera.com.tr> (05.04.2025)

Danıştay 13. D., E. 2020/3643, K. 2021/439, 10.02.2021, <https://www.lexpera.com.tr> (23.03.2025).

Danıştay 13.D., E. 2015/6176, K. 2016/625, 9.03.2016, <https://www.lexpera.com.tr> (23.03.2025).

Danıştay 13. D., E. 2017/392, K. 2017/565, 06.03.2017, <https://www.lexpera.com.tr> (12.04.2025).

Danıştay 13.D., E. 2016/3920, K. 2016/2510, 18.11.2016, <https://www.lexpera.com.tr> (10.06.2025).

Danıştay 13.D., E. 2015/6176 K. 2016/849, 09.03.2016, <https://www.lexpera.com.tr> (10.06.2025).

Danıştay 13.D., E. 2015/2954 K. 2015/3379, 09.10.2015, <https://www.lexpera.com.tr> (10.06.2025)

Danıştay 11. D., E. 2005/1023, K. 2005/4242, 12.07.2005, <https://legalbank.net> (26.03.2025).

Danıştay 11. D., E. 2003/3720, K. 2004/896, 24.02.2004, <https://www.lexpera.com.tr> (27.03.2025).

- Danıştay 10. D., E. 2018/4172, K. 2019/6922, 21.10.2019, (Yayınlanmamıştır).
- Danıştay 10. D., E. 2019/8032, K. 2020/1336, 12.05.2020, (Yayınlanmamıştır).
- Danıştay 10. D., E. 2007/4932, K. 2010/5301, 11.06.2010, <https://www.lexpera.com.tr> (11.04.2025).
- Danıştay 10. D., E. 2019/6416, K. 2020/7027, 28.12.2020, <https://www.lexpera.com.tr> (11.04.2025).
- Danıştay 8.D., E. 2017/4841, K. YD., 16.08.2017, <https://www.lexpera.com.tr> (07.04.2025).
- Danıştay 6.D., E. 2018/9227, K. YD, 12.10.2020, <https://www.lexpera.com.tr> (05.04.2025).
- Danıştay 6. D., E. 2023/1265, K. 2023/7483, 16.10.2023, <https://www.lexpera.com.tr> (06.04.2025).
- Danıştay 6. D., 2018/9227, E., K. YD, 12.10.2020, <https://www.lexpera.com.tr> (05.04.2025).
- Danıştay 6. D., E. 2017/915, K. 2017/2524, 12.04.2017, <https://www.lexpera.com.tr> (13.04.2025).
- Danıştay 6. D., E. 2015/11509, K. 2019/258, 15.01.2019, (Yayınlanmamıştır).
- Danıştay 6. D., E. 2016/4080, K. 2020/9310, 13.10.2020, (Yayınlanmamıştır).
- Danıştay 6. D., E. 2023/7302 K. 2023/7671, 27.10.2023, <https://www.lexpera.com.tr> (10.04.2025).
- Danıştay 6. D., E. 1996/278, K. 1997/371, 20.1.1997, <https://www.lexpera.com.tr> (12.04.2025).
- Danıştay 4. D., E. 2021/2643, K. 2022/844, 17.2.2022, <https://www.lexpera.com.tr> (10.04.2025).
- Danıştay 3. D., E. 1986/1201, K. 1986/2706, 24.12.1986, <https://www.lexpera.com.tr> (13.04.2025).
- Danıştay 2. D., E. 2021/4090, K. 2021/1738, 25.5.2021, <https://www.lexpera.com.tr> (11.04.2025).
- Danıştay 2. D., E. 2021/497, K. 2021/197, 16.2.2021, <https://www.lexpera.com.tr> (13.04.2025).
- Danıştay D.D.G.K, E. 1971/788, 06.04.1973, AİD, C. 6, S. 2, s. 110. Aktaran Zehreddin Aslan, Kahraman Berk, İdare Hukuku ve İdari Yargıya İlişkin Temel Kanunlar, Alfa Yayınları, s. 462.
- Danıştay 10. D. E. 1965/3598, K. 1965/150, 14.07.1965, K.D. 95-96. Aktaran Güven Dinçer, Erol Çırakman ve Nejat Necipoğlu, *Danıştay Kararları 1965-1966-1967*, İş Matbaası, Ankara 1967, s. 14.
- Danıştay 6. D. E. 1763, K. 4188, T 28.9.1966-8. D. E. 2476, K. 2608, 11.07. 1968. Aktaran Hakkı Müderrisoğlu, *Danıştay Kanunu ve Danıştay Yargılama Usulü*, Y Doruk Yayınları, Ankara 1978, ss. 560-561.
- Yargıtay HGK., E. 2012/338, K. 2012/558, 12.09.2012, <https://www.lexpera.com.tr> (10.06.2025).
- Yargıtay HGK., E. 2017/1961, K. 2019/1367, 17.12.2019, <https://www.lexpera.com.tr> (10.04.2025).
- Yargıtay 21. HD., E. 2012/8247, K. 2013/753, 22.01.2013, <https://www.lexpera.com.tr> (08.04.2025).
- Yargıtay 9. HD., E. 2024/6075, K. 2024/9069, 23.05.2024, <https://www.lexpera.com.tr> (03.04.2025).
- Yargıtay 4. HD. E. 2016/8353, K. 2017/1304, 02.03.2017, <https://www.lexpera.com.tr> (10.06.2025).
- Yargıtay 1. HD., E. 2024/2444, K. 2024/4313, 10.06.2024, <https://www.lexpera.com.tr> (12.04.2025).
- Yargıtay HGK., 11/143-259, 01.04.1987. Aktaran İnal, Hukuk Yargılama Usulü Yasası, Cilt 1, s. 650.
- Yargıtay HGK., E. 8/115, K. 31, 03.07.1963. Aktaran Erdemir, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, s. 582.
- Yargıtay HGK., E. 11767, K. 10835, 03.07.1963. Aktaran Nihat İnal, *Hukuk Yargılama Usulü Yasası*, Cilt 1, Kartal Yayınevi, Ankara 2023, s. 661.
- Yargıtay HGK., E. 147, K. 76, 26.12.1962, Yargıtay HGK., E. 115, K. 31, 03.07.1963, Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, ss. 206-207.

- Yargıtay İBGK., E. 27, K. 145, 29.06.1949. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 206.
- Yargıtay Temyiz Ticaret Dairesinin 7.1.1941 T. – 69 sayılı. Aktaran Öktem, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu İçtihatlar*, s. 165.
- Yargıtay İcra İflas D., E. 8188, K. 8604, 01.10.1968, Aktaran Ahmet İnan, *Notlu ve İzahlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İlgili İçtihatlar*, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara 1969, s. 36.
- Yargıtay 20. HD., E. 1993/11767, K. 1993/10835, 15.12.1993. Aktaran İlter Erdemir, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara 1998, s. 582.
- Yargıtay 11.HD., E. 1988/7794, K. 1989/2130, 10.04.1989, Aktaran Erdemir, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, s. 586.
- Yargıtay 10. HD., E. 7872, K. 6014, 28.01.1980, Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 204.
- Yargıtay 9. HD., E. 1996/332, K. 1996/407, 18.01.1996, Aktaran Zafer Ergün, *İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, Adalet Yayınevi, Ankara 2005, ss.306-307.
- Yargıtay 4. HD., E. 2, K. 11, 04.01.1966. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 208.
- Yargıtay 4. HD. E. 3389, K. 5202, 25.05.1971. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 204.
- Yargıtay 4. HD., E. 8397, K. 1761, 30.03.1963. Aktaran Celal Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, Olgaç Matbaası, Ankara 1982, s. 203.
- Yargıtay 2. HD., E. 5184, K. 6141, 25.10.1974. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 209.
- Yargıtay 2. HD., E. 8849, K. 9044, 27.11.1975. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 209.
- Yargıtay 2. HD., E. 452, K. 757, T. 01.02.1971. Aktaran Erdoğan, *En Son Değişikliklere Göre Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu*, s. 209

ÖZ GEÇMİŞ

Müjgan GÜLEÇ AYDEMİR, Manisa Cumhuriyet Anadolu Lisesini bitirdikten sonra Karadeniz Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi Fakültesinden 2017 yılında onur derecesi ile mezun oldu. 2022 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programına başlayan GÜLEÇ AYDEMİR, 2018 yılında avukatlık stajını bitirmiş ve 2021 yılından bu yana aktif olarak serbest avukatlık yapmaktadır.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0009-0009-4922-1764.

Yayınlanmış Çalışmalar:

1. Müjgan GÜLEÇ AYDEMİR, “İdari Yargılama Hukukunda Olağan Kanun Yollarına İlişkin Parasal Sınırların Anayasa Mahkemesinin E.2023/36 K.2023/142 ve E.2023/81 K.2023/184 Sayılı Kararları Kapsamında Değerlendirilmesi” *10. Uluslararası Asos Congress Hukuk Sempozyumu Tam Metin Kitabı*, ed. Burcu Dönmez, Asos Yayınevi, 2024, ss. 386-395.